T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'NİN GAGAUZYA POLİTİKASI

FATİH AKTEN / 1178246155

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ BEKİR YÜKSEL HOŞ

EDİRNE 202

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ... ANABİLİM DALI

……………………………………..PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih AKTEN ………………… tarafından hazırlanan ………… Türkiye'nin Gagauzya Politikası ………… Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 16. 01. 2020 ………… günü saat 13. 00 ………… 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *Kabul edilmesine **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi B. Yüksel Hoş	Kabulüne	[signature]
Prof. Dr. Sibel Turan	Kabul Edilmesine	[signature]
Doç. Dr. Mehmet Bayartan	Kabul Edilmesine	[signature]

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

14/07/2020

Fatih AKTEN

İmza

Tezin Adı: Türkiye'nin Gagauzya Politikası

Hazırlayan: Fatih AKTEN

ÖZET

Büyük Türk Dünyası toprakları içerisinde küçük bir yer kaplayan ve Hristiyan Türkler olarak bilinen Gagauzlar, yaklaşık 200 yıl gibi bir zaman neredeyse kendileri hariç hiç kimsenin Türkçe bilmeyip konuşmadığı bir ortamda kendi ana dillerinin kuvveti ve içe dönük yaşamaları sayesinde asimile olmadan günümüze kadar gelebilmişlerdir. Gagauzlar, kendi dillerini muhafaza eden toplumların yüzyıllarca öz kimliklerini kaybetmeden yaşayabileceklerine örnek olmuşlardır.

Türkiye'nin Gagauzlarla ve Gagauzya ile ilişkileri 1930'lu yıllarda Hamdullah Suphi Tanrıöver ile başlamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra artmıştır. Her ne kadar aralarında dini farklar olsa da kendi soydaşları olarak gördüğü Gagauzlar'a maddi manevi desteğini sürdürmektedir. Türkiye bu yardımların en büyük kısmını TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) kapsamında yapsa da çeşitli Bakanlıklar, YTB (Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları) , Yunus Emre Enstitüsü, TÜRKSOY, Kızılay, sivil toplum kuruluşları, iş adamları ve çeşitli Belediyeler vasıtası ile de bölgeye yardımlar yapılmaktadır.

Türkiye'nin çeşitli kuruluşlarınca yaptığı bu yardımların amacı, Gagauzlar'ı Müslümanlaştırmak değil aksine Gagauzlar'ın bulunduğu coğrafya nedeniyle Rusya ve Romanya gibi büyük devletlerin etkilerinden kurtararak onların kimliklerini korumaları ve asimile olmamasını sağlamaktır. Moldova'nın toprak bütünlüğüne saygı duyarak, Gagauzlar'ın Moldovalılar ile birlikte bölgedeki huzuru ve istikrarı korumalarını ve ülkelerini kalkındırmalarını destekleyen Türkiye'nin Gagauzya üzerindeki bir diğer politikası ise bölgeye çeşitli yatırımları ve yatırımcıları çekerek Gagauzlar'a iş imkânı sağlamak, Gagauzlar'ın bu bölgenin dışına göç etmelerini engellemektir.

Anahtar Kelimeler: Gagauz, Gagavuz, Gagauzya, Türkiye-Gagauzya İlişkileri, Gagaulzarın Tarihi, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi

Name of Thesis: Gagauzia Policy of Turkey

Prepared by: Fatih AKTEN

ABSTRACT

The Gagauz people who live in a small part of the great territory of Turkish World and known as Christian Turks, survived until today without assimilation due to the strength of their mother tongue and their introverted life in an environment where almost no one else speaks Turkish for about 200 years. The Gagauz people have been an example showing that a society that maintains their own language can live without losing their identity for centuries. Turkey Gagauziya relations began in the year 1930 with Hamdullah Suphi Tanrıöver.

Turkey's interest in the Gagauz people increased, especially after the dissolution of the Soviet Union. Although there are religious differences between each state, Turkey continues to give financial and incorporeal support for the Gagauz people considered to be ethnic kin of Turks. Although Turkey has made the most of these aid within the scope of TIKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency), aid to the region is also provided through various Ministries, YTB (Turks and Relatives Abroad), Yunus Emre Institute, TURKSOY, Red Crescent, civil society organizations, businessmen and municipalities.

The contributions of Turkey by various organizations was not for the expectation of Muslimizing the Gagauz people but rather for saving them from the influence of major states such as Russia and Romania due to the political geography. Respecting Moldova's territorial integrity, Turkey's other policy on Gagauzia is supporting the Gagauz people to maintain peace and stability in the region and to develop their country along with the Moldovans and providing jobs for the Gagauz people by attracting investments and investors to the region, thus preventing them from migrating out of this region.

Keywords: Gagauzia, Gagauzs, Turkey-Gagauiza Relations, History of Gagauzs, Autonomous Territorial Unit of Gagauzia

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ana konusu Türkiye'nin Gagauzlar'ın çoğunlukla bulunduğu Gagauzya üzerinde izlediği politikadır. Bu bağlamda ilk olarak Gagauzların kim oldukları, kökenleri hakkındaki teoriler, "Gagauz" isminin nereden geldiği hakkındaki varsayımlar, Gagauzlar'ın tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında kuruluşundan günümüze kadar Gagauzya ve Gagauzlar ile olan ilişkileri irdelenmiştir. Türkiye'nin, her ne kadar özerk statüsünde olursa olsun dış meseleler başta olmak üzere birçok konuda Moldova Cumhuriyeti'ne bağlı olan Gagauzya ile ilişkileri, Türkiye-Moldova ilişkileri ile paralel olarak geliştirmektedir. Kimi zaman Türkiye Gagauzya ilişkilerinde Moldova Devleti bir köprü görevinde olsa da çoğunlukla Gagauzlar, Türkiye'nin Moldova ile ilişkilerinde bir köprü rolü üstlenmiştir.

Bu çalışmanın yazım aşamasında, başından sonuna kadar bana yardımcı olan ve elinden gelen her türlü desteği veren Saygıdeğer Dr. Öğretim Üyesi Bekir Yüksel Hoş hocama çok teşekkür ederim. Ayrıca bana ilkokuldan başlayarak yüksek lisansa kadar devam eden eğitim hayatımın her aşamasında maddi manevi katkıları bulunan ve her daim arkamda duran Sevgili babam Ali Rıza AKTEN'e sonsuz teşekkürleri bir borç bilirim. Son olarak bana bu çalışmayı yazma konusunda birçok yardımı dokunan beni motive eden, manevi desteğini esirgemeyen Emirhan Göktürk kardeşime ve yabancı dilden çeviri alanında yardımları bulunan kuzenim Ahmet Said Akten'e teşekkürlerimi sunarım.

Fatih AKTEN

Edirne / 2019

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR, HARİTALAR, RESİMLER

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu

GHT: Gagauz Halk Topluşu

GÖB: Gagauz Özerk Bölgesi

GRT: Gagauzya Radyo ve Televizyon

GY: Gagauz Yeri

KDÜ: Komrat Devlet Üniversitesi

MC: Moldova Cumhuriyeti

ML: Moldova Leyi

MSSC: Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TDBB: Türk Dünyası Belediyeler Birliği

TİKA: Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı

TRT: Türkiye Radyo ve Televizyon

TÜRKSOY: Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı

TÜYAP: Tüm Fuarcılık Yapım A.Ş.

YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu

YTB: Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlı

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan güç boşluğundan faydalanıp bağımsızlığını ilan eden Baltık ülkeleri, Ermenistan, Gürcistan, Orta Aysa Türki Cumhuriyetleri, Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova ve diğer başka özerklikler gibi Moldova'dan özerklik kazanan Gagauzya Özerk Bölgesi karşısında kayıtsız kalmak istemeyen Türkiye Cumhuriyeti en kısa zamanda bu ülkeleri tanıyan ilk ülkelerden olmuş ve ikili ilişkiler geliştirmeye başlamıştır.

Türkiye açısından bu ülkeler ile ilişkiler kurmak coğrafi yakınlık açısından, ekonomik açıdan ve bazı ülkeler ile sahip olduğu kültürel bağlar açısından oldukça önemli olmuştur. Bu ülkeler içinde Türkiye açısından en önemli olanlar ise soydaş olarak kabul edilen Kırgızistan, Kazakistan, Azerbaycan ve Özbekistan'ın yanı sıra müstakil bir devlet niteliği kazanamamış özerk birer bölge olarak Rusya'da bulunan Başkurdistan, Çuvaşistan, Tataristan, Hakasya Özerk Cumhuriyeti, Yakut Özerk Cumhuriyeti, Altay Özerk Cumhuriyeti, Tuva Cumhuriyeti ve Moldova'da bulunan Gagauzya Özerk Bölgesidir.

Türkiye, bu devletler ve dahası özerk bölgeler ile soy ve kültürel bağları bulunduğundan onların çevrelerinde ve içinde bulundukları ülkeler tarafından asimile olmalarını engellemek ve bu devletlerin kalkınmalarını sağlamak amacıyla bölgeye TÜRKSOY, TİKA, YTB, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk Kızılay'ı gibi devlet kurumlarınca ve bunların yanı sıra özel teşebbüslerce çeşitli yardımlar ve yatırımlar yapmaktadır.

Bu çalışmanın da konusu olan Türkiye'nin Gagauzya siyaseti, yukarıda da bahsedildiği gibi burada bulunan Gagauzlar'ı çevre ülkelerin etkilerinden koruyup onların asimile olmalarına mani olmak, buraya yapılacak yatırımlarla bölgeyi kalkındırmak, bölgedeki istikrarı korumak ve bölgedeki Gagauzlar'ın başka ülkelere göç etmesini engellemektir.

Giriş başlığı altında incelenen bu kısımda öncelikle "Çalışmanın Analitik Yapısı" konu başlığı altında bu çalışmanın gayesi ve Siyaset Bilimi için ne derecede önemli olduğundan, Bir çalışmanın ilk aşaması olan araştırma sorusu ve bu soruyu cevaplayacak olan hipotez bölümünden, bu çalışmanın bir yol haritası ışığında hangi şartlar altında ilerleyeceğinden, ardından da bu çalışmanın hudutlarının tespit edilip bir çerçeveye oturtulmasından ve bu çalışmada adı geçen bazı temel kavramların tanımlamalarından bahsedilmiştir. Ardından "Yöntem" konu başlığı altında; bu çalışmayı meydana getiren bilgilerin hangi yollarla temin edildiği ve hangi yollarla çözümlendiği detaylı bir şekilde belirtilmiştir. "Kuramsal çerçeve" konu başlığı altında bu çalışmanın hangi teoriye dayandığına değinilirken son olarak da "Alan Yazın" konu başlığı altında ise bu çalışmanın konusu olan Türkiye'nin Gagauzya Politikası hakkında veya bu konuya yakın olarak daha önceden yazılmış eserler incelenmiştir.

Tarafımızca bu tez konusunun seçilmesinin amacı Orta Asya'dan geldiklerinden beri etrafında bulunan devletler tarafından çeşitli saldırılara, baskılara, asimilasyon politikalarına uğrayan ve birçok kez göç etmek zorunda kalıp tüm bu zorlu şartlara rağmen benliklerini koruyarak günümüze kadar gelen Gagauz Türkleri'nin öncelikle Türkiye'de ve daha sonra tüm dünyada bilinirliğini arttırmaya çalışmaktır. Ayrıca bir diğer amacımız da burada bulunan Gagauz Türkleri'nin sorunlarını yine öncelikle tüm Türk akademik camiasına ve ardından tüm dünyaya duyurmaya çalışıp özellikle Türkiye tarafından yapılacak yardım ve yatırımlar sayesinde bölgenin kalkınmasına, bölgedeki dış göçlerin engellenmesine ve burada bulunan Gagauz Türkleri'nin Avrupa'da yaşadıkları bölgenin ve bu bölgedeki özgün bir Türk toplumu olmalarının altını çizilmesine yardımcı olmak ve Türklerin Avrupa'nın yerlisi bir millet olduklarını ve bunun sahadaki kanıtlarından biri olan Gagauz Türkleri'nin benliklerini korumalarına bilimsel bazda yeni bir çalışma ile destek olmaktır. Tüm bu hedefler ışığında Türkiye'nin Gagauzya üzerinde hâlihazırda uygulayageldiği politikanın incelenmesi ve ileride bu bölge üzerine yapılacak siyasete yine bu araştırma vesilesi ile ışık tutulmasına katkıda bulunmaktır.

Analitik Yapı

Bu araştırmanın amacı yukarıda da bahsedildiği gibi 11. Yüzyıl civarında Orta Asya'dan Balkanlar'a göç eden, Türkiye ve Azerbaycan Türklerinin de mensup olduğu Oğuzlar'ın devamı olduklarına inanılan, çoğunluğu Moldova'da olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan Gagauz Türkleri'nin tanınırlığını arttırmaya ve onların sorunlarını Türkiye başta olmak üzere bütün dünyaya duyurmaya yardımcı olmak ve bu sorunların çözümüne bir nebze de olsa katkıda bulunmaktır. Ayrıca Türkiye'nin Gagauzya ve Gagauzlar üzerinde izlediği siyaset kapsamında halihazırda yapılmış yardım ve yatırımları inceleyerek bu yardım ve yatırımların devamının gelmesine destek olmak da araştırmanın bir diğer amacıdır. Araştırmanın Siyaset Bilimi açısından önemi ise Türkiye'nin hâlihazırda Hristiyan dinine mensup olan Gagauz Türkleri ve Gagauzya üzerinde hiçbir çıkar gözetmeksizin çeşitli yardım ve yatırımlar çerçevesinde daha önce izlediği politikalar ve Gagauzlar'ın yaşadığı problemler incelenerek onların benliklerini koruyup bölgenin kalkınması açısından bundan sonra izleyeceği politikaya ışık tutmaya çalışmasıdır. Bu bağlamda çevre ülkelerin de Gagauzya üzerinde uyguladığı politikalar ve besledikleri emelleri incelemesidir. Ayrıca yukarıda da bahsedildiği gibi Türkiye ve diğer Türk devletleri başta olmak üzere Gagauzlar'ın dünya genelinde tanınmışlığını arttırmaya çalışmak da araştırmanın siyaset bilimi açısından önemini kapsamaktadır.

Bilimsel bir araştırmanın başlangıcını oluşturan araştırma sorusunun tespit edilmesi bölümünde bu araştırma

1- Gagauzlar'ın kökeni kimlere dayanır ve neresidir?

2- Türkiye Cumhuriyeti'nin Moldova'da bulunan Gagauz Özerk Bölgesi üzerinde tarih boyunca ve hâlihazırda yürüttüğü bir politika var mıdır?

3- Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri Gagauzya üzerinde uyguladığı politika nelerdir?

4- Türkiye Cumhuriyeti'nin Gagauzya üzerinde uyguladığı politikanın nedenleri nelerdir? Sorularına cevap vermeye çalışacaktır.

Bu tez çalışmasının araştırma sorusuna verilmiş geçici cevap niteliğinde olan hipotezi ise; bağımlı (bağımsız tarafından etkilenen) ve bağımsız (etkileyen) değişkenler göz önüne alındığında Türkiye Cumhuriyeti'nin Moldova'da bulunan Gagauzya Özerk Bölgesi üzerinde bu bölgenin kalkınması ve burada yaşayan Gagauzlar'ın benliklerini korumaları açısından birçok yardım ve yatırımlar başta olmak üzere çeşitli politikaları vardır. Şeklinde oluşacaktır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti, Moldova Cumhuriyeti, Gagauzya Özerk Bölgesi hükümetlerinde, Türkiye'nin ekonomik durumunda, Türkiye-Moldova, Türkiye-Gagauzya Özerk Cumhuriyeti ve Moldova-Gagauzya Özerk Bölgesi ilişkilerindeki değişiklikler son olarak bölgedeki hatta tüm dünyadaki gelişmeler, Türkiye'nin Gagauzya üzerindeki politikasını etkileyeceğinden birer ara değişken olarak değerlendirilebilirler.

Bu tez çalışması toplam 4 ana bölümden ve bu bölümlerinde içinde bulunan alt başlıklardan oluşmaktadır. Çalışmanın içerisindeki ana başlıklar incelemek gerekirse;

İlk olarak bölümlerden önce "Giriş kısmı olarak oluşturulmuş ve Giriş ana başlığı altında bu tez çalışmasının gayesi, Siyaset bilimi için gerekliliği, bir araştırmanın başlangıcı olan araştırma sorusunun tespit edilmesi, bu soruya verilen geçici bir cevap niteliğinde olan hipotezi, çalışmanın dayandığı teorik çerçevesi, çalışmanın analitik yapısı, bu araştırmanın hazırlanması aşamasında bilgilerin hangi yollarla ve nereden temin edildiği ve elde edilen bu bilgilerin hangi yollarla analiz edildiğinin incelendiği "Yöntem" kısmı ve bu araştırma hakkında daha önce yazılmış bütün bilimsel kaynakların incelendiği "Alan Yazın" kısmı analiz edilmiştir.

İlk Bölümde "Gagauzlar" ana başlığı altında Gagauzlar'ın kim oldukları, onların hangi soya dayandıkları ve kökenleri, Gagauz isminin nereden ve nasıl geldiği detaylıca araştırılmıştır.

İkinci bölümde "Gagauzlar'ın Tarihi" ana başlığı adı altında Gagauzlar'ın Orta Asya'dan Balkanlar'a göç edişinden itibaren yaşadıkları önemli olaylar, yaşadıkları baskılar, zorluklar, kurdukları geçici devletler, dönem dönem incelenmiştir.

Üçüncü bölümde "Gagauz Yeri" ana başlığı altında 1994 yılında Moldova'dan özerklik alan Gagauzya Özerk Bölgesi yani Gagauz Yeri hakkında genel bilgiler,

bölgenin idari yapısı, yasama ve yürütme organlarının nasıl çalıştığı ve günümüzde Gagauzlar'ın dünya üzerindeki yaşadığı yerler nüfuslar ile beraber tetkik edilmiştir.

Dördüncü bölümde ise "Türkiye'nin Gagauzya Politikası" ana başlığı altında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Gagauzlar ve Gagauzya ile olan ilişkileri Atatürk dönemi ile başlayarak günümüze kadar dönem dönem incelenmiştir.

"Sonuç" ana başlığı adı altında öncelikle tüm bu tez çalışmasının önemli yerlerine değinilerek genel bir özet çıkarılmış, günümüze kadar gerçekleştirilen Türkiye Gagauzya ilişkilerinden çok derine inilmeden bahsedilmiş ve bundan sonra ilişkilerin daha iyiye gitmesi açısından yapılacak gelişmeler tavsiyelerinde bulunulmuştur. Ayrıca bu kısma çalışmanın içinde kullanılan ancak tamamı çalışmaya katılmamış olan ek dosyalar ilave edilmiştir.

Tezin sonunda konuyu destekleyici ve tamamlayıcı nitelikte resimler, grafikler ve belgeler, Ekler kısmında gösterilmiş ve son kısımda da ise "Kaynakça" ana başlığı altında Tüm bu araştırmada kullanılan verilerin alındığı kaynakların listesi detaylıca verilmiştir.

Yöntem

Bu tez çalışmasının hazırlanması aşamasında konu ile ilişkili birçok kitap, dergi ve makale daha önceden kaleme alınmış yüksek lisans ve doktora tezleri devlet arşivleri, konuyu ilgilendiren zaman dilimine ait gazetelerin arşivleri, belgeseller, internet kaynakları gibi birçok dokümandan faydalanılmıştır.

Araştırmaya sorulan sorulara yanıt bulabilmek veya hipotezlerin sınanabilmesi açısından bilgilere gerek duyulur. Araştırmayı yapanların kaliteli bir sonuca ve yoruma varabilmeleri bulgular arasındaki ikili ilişkilerin niteliklerini saptayan değişkenlerin değerleri üzerinde sahip olunan verilerle alakalıdır. Bir araştırmada gerekli olan ilk şey bilginin temin edileceği grubun tespit edilmesidir. Sosyal bilimlerde asıl bilgi kaynağı ise insandır. Ancak bazen arzu edilen bilgiler belgelerden de toplanabilmektedir.

Bilgilerin temin edileceği kaynak tespit edildikten sonra istenen bilgilerin ilgili bilgi toplama araçları ile toplanması gerekmektedir. Toplanan bilgiler araştırma

sonucuna doğrudan etki edeceği için araştırmada güvenilir ve geçerli ölçümler yapmak oldukça önemlidir. Gözlem, anket ve doküman tarama ise en çok kullanılan bilgi edinme yollarıdır.[1]

Bu bilgiler ışığında bu tez çalışmasının hazırlanması aşamasında ilk olarak Trakya Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ziyaret edilmiş burada araştırılan konu ile ilişkili kitaplar incelenmiştir. Ardından yine Edirne'de bulunan Edirne il halk kütüphanesi ziyaret edilerek burada bulunan Cumhuriyet gazetesi arşivinden yararlanılmıştır. Diğer gazetelere ise Ankara Üniversitesi'nin gazete arşivinden internet yoluyla temin edilmiştir. İnternet yolu ile Trakya Üniversitesi'nin veri tabanında taramalar yapılarak konu ile ilgili çeşitli kitaplara, dergilere ve makalelere ulaşılmıştır. Daha sonra Keşan Halk Kütüphanesi ziyaret edilerek konuya ilişkin dokümanlar elde edilmiştir. YÖK (Yüksek Öğretim Kurumu)'ün tez arşivinde taramalar yapılarak konu ile alakalı yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet arşivleri incelenerek gerekli evraklar ücreti karşılığında temin edilmiştir. Resmi devlet sitelerine erişim sağlanıp gerekli bilgilere ulaşılmıştır. Yine internet üzerinden dergi makalelerine ve gazete haberlerine ulaşılmış, konuyla alakalı elektronik kitaplar da bu yolla temin edilmiştir.

Ancak yukarıdaki gibi değişik yollarla toplanan bilgiler yalnız başlarına bir değerleri yoktur. Bu bilgilerin anlamlı ve değerli bir hale gelebilmeleri için gerekli yollar kullanılarak analiz edilmelerine ve ulaşılan sonuçların doğru şekilde yorumlanmasına gerek duyulur. Nicel bilgi toplama yolları kullanılan araştırmalarda bilgilerin analiz edilmesi açısından istatistik tekniklerine gerekesinim varken nitel bilgilerin toplandığı araştırmalarda söylemsel çözümleme ve betimsel çözümleme gibi nitel çözümleme yollarından yararlanılır.[2]

Bu bilgiler baz alınarak bu araştırma için temin edilen, makale, dergi, kitap gibi dokümanlar tarih sırasına göre düzenlenmiş, genel hatlarıyla Türkiye'nin Gagauzya Politikası, Atatürk dönemi, Soğuk Savaş Dönemi, Süleyman Demirel dönemi ve Ak Parti dönemi olarak dört dönemde incelenmiştir. Gagauzlar'ın kökeni hakkındaki

---

[1] Ahmet Doğanay, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri,* 1.baskı, Açıköğretim yayınları, Ankara 2012 s:22

[2] Ahmet Doğanay, a.g.e., s.23

tartışmalı görüşler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Gagauzlar'ın tarihi konusu ise yine kronolojik bir şekilde incelenmiş, Gagauzlar'ın günümüzde yaşadıkları yerler ve nüfusları çeşitli tablolar ve grafiklerle belirtilmiştir. Ayrıca dönemin gazetelerine gazete arşivlerinden ulaşıp konu ile ilgili yayımlanan haberler araştırmaya dahil edilmiştir. Son olarak devlet arşivlerinden ulaşılan resmi belgelerdeki bilgiler, günümüz Türkçesi'ne çevrilerek daha anlaşılır hale getirilip bu çalışmada kullanılmıştır.

Kuramsal Çerçeve

Uluslararası ilişkiler bilim alanında devletlerin dış siyasetini dile getirmek açısından çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Özellikle de Soğuk Savaş sonrası gelişen ortamda uluslararası siyasetin temel hareketlerindeki can alıcı değişiklikler, bu bilim alanında farklı kuramların araştırılmasına sebebiyet vermiştir. Yeni geliştirilen bu kuramlardan bir tanesi de konstrüktivizmdir.[3]

Sosyalliğin üzerine yoğunlaşması konstrüktivizmin yani sosyal inşacılığın en önemli özelliğidir. Konstrüktivizm, insanın sosyal bir canlı olduğunu dahası insanı insan yapan şeylerin birbirleri arasında kurdukları sosyal ilişkiler olduğunu savunur. Konstrüktivizmin savunucuları ise uluslararası politikanın sosyal bir şekilde oluşturulduğuna, normatif unsurların da maddi unsurlar kadar uluslararası politikada önemli olduğuna ve normatif unsurların maddi dünyaya bir anlam yüklediklerine inanırlar ve maddi güçleri tamamıyla reddetmemekle beraber merkezi bir pozisyonda tutmazlar.[4]

Konstrüktivizmin diğer özelliklerine değinmek gerekirse; Konstrüktivizm devleti analiz birimi olarak görürken uluslararası sistemi ise analiz düzeyi olarak kabul etmektedir. Uluslararası siyasette kimliği, kültürel değerleri ve düşünceleri ön planda tutar dahası dış politikada analiz yapılacağı zaman geçmişten bu yana yaşanan tarihi

[3] Dilek Canyurt "Ermenistan Dış Politikası ve Konstrüktivizm: Türkiye Örneği" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 25, 2016, s. 102-103
[4] Sezgin Kaya, *Uluslararası İlişkiler Kuramları II*, 1.baskı, Açıköğretim Yayınları, Ankara 2013 s.72

süreçlerin halkın üzerindeki tesiri temel almaktadır. Ayrıca uluslararası siyasetin belirlenmesi aşamasında sosyal olguların oldukça önemli olduğuna inanmaktadır.[5]

Son olarak konstrüktivizme göre zaman içerisinde süreklilikle gelişen karşılıklı ilişkiler, kurallar sayesinde halkları ve insanları birbirine bağlamaktadır. Sosyal kurallar olarak nitelendirilen bu kurallar hukuksal kuralları da içine alarak gelişen sürecin sürekliliğini ve bilateral olmasını sağlamaktadır. Genel anlamda eğitici, yönlendirici ve vaadedici olarak sınıflandırılan kurallar, felsefi anlamda ise oluşturucu kurallar ve düzenleyici kurallar olarak sınıflandırılabilir. Bu kurallar arasında Uluslararası ilişkiler için en önemli yere sahip olan "oluşturucu kurallar", tüm sosyal hayatın temelini oluşturmaktadır. Oluşturucu kurallar karşılıklı tarafları üzerinde anlaşma sağlayarak aktör davranışlarının ve uluslararası ilişkilerin anlaşılmasına imkân vermektedir. Sosyal yapının aracı olarak kabul edilen oluşturucu kurallar, etkili veya daha az etkili olmanın yanında çatışmacı veya işbirlikçi olabilmektedirler. [6]

Yukarıdaki bilgiler göz önüne alındığında bu araştırmasının konusu olan Türkiye'nin Gagauzya politikasını konstrüktivizm çerçevesinde incelemek daha doğru olacaktır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Gagauzya ile geliştirilen ilişkilerde maddi bir çıkar gözetilmemekle beraber iki toplum arasında tarihten beri gelişen süreçte kültürel bir birliktelik ve aynı soydan gelen bir ortaklık söz konusudur. Türkiye Cumhuriyeti konstrüktivizm teorisinin çerçevesinde Gagauzya ve Gagauzlar ile ilişkilerinde realizmin en önemli özelliklerinden olan maddi çıkar beklentilerini göz ardı edip ikinci planda tutarak tarihsel, kültürel ve soy birliği bulunan Gagauzya ile münasebetlerinde sosyal ilişkiler merkezde ve ön planda tutmaktadır. Türkiye bu sosyal ilişkiler çerçevesinde Gagauzya' ya ve Gagauzlar'a eğitim, sağlık, Türkçe eğitimi, kültürel ve parasal anlamda yardımlar yaparak bölgenin kalkınması açısından altyapı alanında ve özel sektör alanında yatırımlar yapmaktadır.

Ayrıca yukarıda bahsedilen oluşturucu kurallar ve işbirliği vesilesi ile tarihten beri süreklilik çerçevesinde gelişen Türkiye Gagauzya ilişkileri zaman içerisinde iki

---

[5] Dilek Canyurt, *a.g.m.*, s.103-105
[6] Sezgin Kaya, *a.g.e.*, s: 73-74

toplumu bir araya getirmiş bu bir araya geliş ise ikili ilişkilerin daha da gelişmesini sağlamıştır.

Alan Yazın

Giriş bölümünün son kısmı olan bu Alan yazın kısmında ise konu ile alakalı daha önce kaleme alınan eserler incelenmiştir. Bu araştırmanın konusu olan Türkiye'nin Gagauzya politikasına tam olarak odaklanan herhangi bir eser hâlihazırda bulunmamakla beraber Antanas Manov'un yazdığı M. Türker Acaroğlu'nun Bulgarcadan çevirdiği "Hristiyan Türkler: Gagauzlar" kitabı Gagauzlar'ın kökeni, dilleri, kültürleri, inançları, adetleri hakkında bilgi vermektedir. Ancak bu kitapta Türkiye'nin Gagauzya siyaseti hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Gagauzlar'ın dini ve ulusal bir lideri olan Gagauz Başpapazı Mihail Çakır'ın yazdığı "Besarabyalı Gagauzların İstoriası" isimli kitap Gagauzlar'ın tarihi hakkında bilgi vermektedir.

Astrid Menz'in yazdığı "The Gagauz Between Christtianity and Turkishness" isimli makalede Gagauzlara ve Gagauzlar'ın kökenine değinilmiştir.

Yine Harun Güngör ve Mustafa Argunşah'ın kaleme aldığı "Gagauz Türkleri; Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı" adlı kitapta Gagauzlar'ın kökeni, tarihi, Gagauz isminin nereden geldiği, bağımsızlık savaşı ve Süleyman Demirel dönemi Türkiye'nin Gagauzya politikası incelenmiştir. Fakat bu kitapta da Türkiye'nin güncel Gagauzya politikasına değinilmemiştir.

Doçent Doktor Remzi Bulut'un yazdığı "Karadeniz'in Öteki Yakasındaki Türkler" adındaki makale ve "Moldovadaki Gagauz Türkleri" adındaki kitabında Gagauzlar ve Gagauz Yeri Özerk Bölgesi incelenmiştir.

Ana Maria Pancu'nun hazırladığı "1991 Sonrası Gagauz Yeri Özerk Bölgesi İle Türkiye Cumhuriyeti Devleti Arasındaki İlişkilerin Kurulması ve Gelişmesi" isimli yüksek lisans tezinde 1991 yılı sonrası Türkiye Gagauzya ilişkileri ele alınmıştır. Ali Servet Öncü'nün yazdığı, Gazi Türkiyat dergisinde yayımlanan "1991 - 1995 Yılları Arası Türkiye Moldova İlişkileri Ve Gagauzlar" adlı makalede 1991-1995 yılları arasında Türkiye Gagauzya ilişkilerini konu edinmektedir.

Mehmet Şahingöz ve Alper Alp'in yazdığı Hamdullah Suphi ve Gagauzlar isimli kitapta, Yonca Anzerlioğlu'nun yazdığı "Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri isimli makalede ve Nuri Yavuz'un yazdığı Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagauzlar isimli makalede ise Türkiye'nin Hamdullah Suphi Tanrıöver dönemindeki Gagauzya politikası incelenmektedir. Bu kitapta bulunan 45 makale daha Gagauzlar hakkında bilgi vermekte, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin Gagauzlarla olan ilişkilerine ışık tutmaktadır.

Ahmet Hasan Cebeci'nin hazırladığı "16. Yy. Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar" isimli doktora tezinde de Gagauzlar'ın kökeni, tarihi, Gagauz isminin nereden geldiği ve Osmanlı Devleti himayesi altında yaşayan Gagauzlar araştırılmıştır.

Özet olarak yukarıda değinilen eserlerde Türkiye Gagauzya ilişkileri dönemsel olarak ele alınsa da Türkiye Gagauzya ilişkilerini, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren günümüze kadar uzanan geniş kapsamlı bir şekilde ele alan bir eser bulunmamaktadır. Bu tez çalışmasının hazırlanmasındaki amaçlardan biri de bir parçada olsa alandaki bu boşluğu doldurmaya yardımcı olmaktır.

1- GAGAUZLAR

1.1- Gagauzlar

Gagauzlar, 11. Yüzyılda dönemin şartları itibariyle Orta Asya'dan Balkanlar'a Karadeniz'in kuzeyinden geçerek gelen ve ardından bu bölgede yaşadıkları baskılar, göçler, asimilasyon politikaları ve birçok zorluklar yüzünden Ukrayna ve Moldova'ya göç etmek zorunda kalan, yaşadıkları tüm bu zorluklara rağmen dillerini, kültürlerini ve benliklerini muhafaza edebilen, en yaygın görüşe göre Orta Asya kökenli olan Oğuzlar'ın bir kolu olduklarına inanılan bir Türk topluluğudur.[7]

Bugün itibariyle, çoğunluğu Moldova ve Ukrayna olmak üzere; Romanya, Bulgaristan, Beyaz Rusya, Estonya, Rusya, Gürcistan, Litvanya Özbekistan, Kazakistan, Brezilya, Yunanistan ve Türkiye gibi devletlerde 300.000 civarında Gagauz dünya genelinde dağınık vaziyette yaşamaktadır.[8]

Kökenleri, nereden geldikleri, kim oldukları ve isimlerinin nasıl oluştuğu hakkında çeşitli görüşler bulunan ve göç ettikleri bölgedeki yaygın dini inancın etkisi altında kalan Gagauzlar, tam geçiş tarihleri bilinmemekle beraber Hristiyan dininin Ortodoks mezhebine mensuptur ve Ortodoks kilisesine bağlıdır.[9] Çevredeki ülkelerin etkisiyle dinini değiştiren Gagauzlar, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında dinlerine, Osmanlı egemenliğinden önce ve sonra ise dillerine, kimliklerine ve kültürlerine sahip çıkmışlardır. Takdir edilmesi gereken bu başarının, nasıl gerçekleştiği konusunu açıklamak pek de kolay olmamaktadır.[10]

Gagauzlar, Türkiye ve Azerbaycan Türkçesi'ne çok yakın olan Gagauz Türkçesini kullanmaktadırlar. Bulgar arkeolog Şkorpil kardeşlere göre Gacallar ise Gagauzlar'ın sonradan İslamiyeti seçmen kısmı olup kökenleri ortaktır ve aksanları çok yakındır.[11]

---

[7] TRT Avaz Kanalı, Türkistan Gündemi Programı "Gagauzlar kimdir, Gagauzya Neresidir" https://www.youtube.com/watch?v=oMzQ9SEzCWo&t=244s

[8] Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *Gagauz Türkleri Tarih, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı*, 1.baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s.1

[9] Gün Taş, "Unutulan Türkler Gagauzlar" *https://politikakademi.org/2013/05/unutulan-turkler-gagauzlar/* 16.05.2013, (26.01.2020)

[10] Kemal H. Karpat "Gagauzlar" *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt.13, İstanbul 1992, s.288

[11] Mihail Guboğlu "Gagauzların Etnik Aidiyeti" Çev. Bülent Hünerli, *Türük Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi,* yıl:6 sayı:12, 2018 s.68

1.2-Gagauz İsmi

İsimlerine ilk defa 1817 yılında Rusya'da yapılan nüfus sayımlarında rastlanan Gagauzlar'ın bu isminin nereden geldiği konusunda da birçok görüş bulunmaktadır.[12]

Bu görüşlerden bazılarına değinmek gerekirse; Uzlar'ın bir kolu olan "Gaga Uz", Hakka bağlı olan Oğuz anlamında "Hak Oğuz", büyük Oğuz manasında "Aga Uğuz veya Kaka Uz", Kazakistan'da bulunan Balkaş Gölü yakınlarında hayatlarını sürdüren bir Türk topluluğu olarak bilinen "Kanga ya da Ganga Uz", sınır bekçisi anlamına gelen "Kalauz", Göktürk, Kara Kalpak ya da Karapapak olarak nitelenen Oğuz boyu olarak "Gök Oğuz, Kara Oğuz" ve Selçuklu Sultanı olan İzzeddin Keykavus'tan gelen Keykavus kelimelerinin söylene söylene günümüze geldiği şeklindedir.[13]

Bu görüşler haricinde Gagauz isminin Kara Guz, Ganga Guz, Ganga Oğuz, ve Kaga Uğuz gibi iki kelimenin birleşmesiyle meydana geldiği şeklinde görüşler de mevcuttur.[14]

Alman asıllı Rus bir Türkolog olan Wilhelm Radloff'a göre "Gag" kelimesi Oğuzlar'a bağlı bir kabileyi temsil etmekte yani Gagauz ismi Oğuzlar'ın bir kolu anlamına gelmektedir. Aynı zamanda başka bir Rus Türkolog olan Valentin Moşkov da "Gag" kelimesinin Oğuzlara has bir kolun adı olduğu ve Gagauz isminin Oğzular'ın kolu manasına geldiğini savunmaktadır. Ayrıca bir Gagauz olan ve ilk Gagauz Alfabesini hazırlayan şair ve yazar Prof. Dr. Dionis Tasoğlu'da[15] bu görüşleri destekleyerek "Gag"kelimesinin Oğuzların bir kolu olduğunu ve "asıl, hak, öz" anlamlarına geldiğini vurgulamaktadır.[16]

---

[12] Duygu Köseoğlu "Gagauz İsmi Nerden Gelmiştir?" *2007* *http://duygukoseoglu.blogcu.com/gagauz-ismi-nereden-gelmistir/1749901*,(26.01.2020)
[13] Yunus Emre Enstitüsü, TR Dergisi "Gagauz Türkleri*"* *http://trdergisi.com/gagavuz-turkleri/* (26.01.2020)
[14] TRT Avaz, Avrupa'daki Türk Soluğu "Gagauzlar" 1.bölüm, *https://www.trtavaz.com.tr/video/belgeseller/avrupadaki-turk-solugu-gagauzlar/avrupadaki-turk-solugu-gagauzlar-1-bolum-trt-avaz/PL4i8eZUVaPZlfGp3yXWGDTBaQxTNYBUQ7/3EoX019ZyC8* (26.01.2020)
[15] Dionis Tasoğlu "Gagauz Türkleri" 06.02.2018, *https://www.turkcenindirilisi.com/turk-tarihi/gagauz-turkleri-prof-dr-dionis-tanasoglu-h77701.html* (26.01.2020)
[16] İbrahim Sarı, *Türk Alemi*, 1.baskı, Net Medya yayıncılık, Antalya 2017, s.130

Bulgar bir araştırmacı olan George Dimitrov'a göre "ga" ya da tekrar eden "gaga" kelimesi Sanskritçe kökenli olup nesil anlamına gelmekte "Gagauz" kelimesi ise Uzlar'ın devamı olarak anlamlandırılmaktadır. [17]

Bulgar dilbilimci Stefan Mladenov'a göre ise "Gagauz" kelimesi "Gök / Kök ve Uz / Oğuz" kelimelerinin birleşiminden meydana gelmektedir.[18] Aynı şekilde Türk kültürü adına çalışmalar yapan edebiyatçı Yaşar Nabi Nayır, Gagauz Kelimesinin Gök ve Oğuz kelimelerinin bir araya gelmeleri ile oluştuğunu savunmaktadır.[19] Dahası bu görüşü Hüseyin Namık Orkun, Cami Baykurt, Ömer Lütfi Barkan, Arslan Tekin[20], Florin Dogaru[21], Saadettin Gömeç[22] gibi isimler de desteklemektedir.[23] Ayrıca ünlü bir tarihçi ve Türkolog olan Zeki Velidi Togan ise bu görüşe yakın olarak Gagauz isminin "Kaka Uz" ya da "Aga Uğuz" isimlerinin birleşmesi ile meydana geldiğini ve Gagauzlar'ın Hristiyan Oğuzlar olduğu görüşünü savunmaktadır.[24]

Yine aslen Gagauz asıllı Bulgar bir tarihçi olan Atanas Manov'a göre Gagauz ismindeki "ga ya da gaga" eki Oğuzlara bağlı bir kabileyi ve kolu belirten ekler olmayıp aksine Oğuzlarda bir unvanı simgelemektedir. Bu unvan bugün çoğunluğu Özbekistan'da yaşamakta olan başka bir Türk halkı Karakalpakların Hristiyanlaştırıldıkları dönemin başlarında eklenmiştir. Hristiyanlaşan Karakalpaklar "Kalauz, Kılavuz" isimleri ile Rus steplerinde sınır muhafızlığı yapmışlardır. Ardından bu isimler Türklerden veya Oğuzlardan Hristiyanlığa geçenlere verilmiştir. Yani Manov'a göre Gagauz kelimesi Hristiyan Oğuz manasını taşımaktadır.[25]

---

[17] Duygu Köseoğlu, *a.g.m.*
[18] M. Türker Acaroğlu "Gagauzların Kökeni" *Belleten*, Cilt: LXIII, Sayı: 237, Ağustos 1999, s.479
[19] Yaşar Nabi Nayır, *Balkanlar ve Türklük-1*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, Ağustos 1999, s.89
[20] Arslan Tekin, *Türk'ün Tarihi,* 1.baskı, Kariyer Yayıncılık iletişim Eğitim Hizmetleri, İstanbul 2012, s.564
[21] Florin Dogaru "Găgăuzia (Gagauz-Yeri) (1994 - prezent)" http://istoria.md/articol/202/ (26.01.2020)
[22] Saaddettin Gömeç, *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi*, 3.baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, S.380
[23] Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *a.g.e*, s.13
[24] Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, 3. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, no:1534, Cild:1 En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar, İstanbul 1981, s.165
[25] Atanas Manov, *Gagauzlar: Hristiyan Türkler*, Çeviren: M Türker Acaroğlu Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, X.Dizi sayı:20, 2001, Ankara 2001, s.36

Bir diğer Bulgar tarihçi olan Balasçev'e göre Gagauz ismi Selçuklu Sultanı İkinci İzzeddin Keykavus'tan gelmektedir.[26] Bu görüşe göre 14. ve 15. asırda Dobruca bölgesi ve civarında "k" harfi "g" harfi gibi söylendiği için Keykavus ismi Gagauz olmuştur. Ayrıca Paul Wittek, Wlodzimierz Zajackovski, İstoyan Cansızof, Faruk Sümer, Kemal Karpat[27], Halil İnalcık, Osman Turan gibi tarihçiler ve araştırmacılar da bu görüşü savunmaktadır. [28]

Abdülmecit Doğru ise "Gagauz" kelimesinin Hak ve Oğuz kelimelerinin birleşiminden meydana geldiğini Hristiyan olan Oğuzların kendilerini Müslüman Oğuzlardan ayırmak için "Hak" yani Hakka inanan Oğuz manasında kullandıkları görüşünü savunmaktadır.

Yunan, Bulgar, Romen kaynaklarının savunduğu başka bir görüş ise Gagauzlar'ın birer Hristiyan Bulgar, Yunan veya Romen oldukları ve Osmanlı denetimi altında kendi dillerini konuşmalarının yasak olduğu onların Türkçe konuşmaya zorlandığı "Gagauz" kelimesinin ise Osmanlı Türklerinin Gagauzlar'a "Türkçe konuş ki Gagan (ağzın) uz (iyi) olsun telkinlerinden ortaya çıktığı şeklindedir.[29] Bir diğer Yunan görüşüne göre Gagauz ismi Gagavüs isminden gelmektedir. Bu görüşe göre "Gaga" kelimesi Arnavutlara ait bir soyun ismini anlatırken "vüs" kelimesi ise Yunanaca'da inek anlamına gelmektedir. Kısacası bazı Yunan araştırmacılar Gagauzlar'ın hem tarım ve hayvancılıkla uğraştıklarını hem de Arnavutlar ile olan akrabalıklarını savunmaktadırlar.[30]

Gagauz isminin nereden geldiği hala tartışmalı bir konu olsa da Osmanlı Devletinde ilk kullanılışı Teodor Kasap tarafından 1876 yılında çıkan Hayal gazetesindeki bir makalede olmuştur.[31]

---

[26] Emre Gül "Avrupadaki Selçuklular: Gagauz Türkleri" Dünya Bülteni, 14.01.2019 https://www.dunyabulteni.net/olaylar/avrupa-daki-selcuklular-gagauz-turkleri-h292388.html (26.01.2020)
[27] Kemal Karpat, *a.g.e.*, s.288
[28] Harun Güngör, Mustafa Argunşah, *a.g.e.*, sayfa:9
[29] Media Turuz, "Gagauz Türkleri", https://turuz.com/book/title/Qagavuz_Turkleri-32s (26.01.2020)
[30] Harun Güngör, Mustafa Argunşah, *a.g.e*,. sayfa:8
[31] Mustafa Argunşah "Gagauzların Tarihi" https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=358368&/Gagauzlar%C4%B1n-Tarihi-/-Prof.-Dr.-Mustafa-Argun%C5%9Fah- (26.01.2020)

1.3-Gagauzlar'ın Kökeni

Tıpkı Gagauzlar'ın isminin nereden geldiği hakkında olduğu gibi kökenleri hakkında da birçok görüş bulunmaktadır. Bu görüş farklılıklarının sebebi ise Gagauzlar'ın kendilerine ait bir yazılı kaynaklarının olamaması ve diğer toplumların kaynaklarında kendilerinden pek bahsedilmemesidir. Gagauzlar'ın Kuman, Peçenek ya da Oğuz Türkü oldukları görüşü baskın olmak üzere bu görüş haricinde; Gagauzlar'ın Yunan kökenli oldukları görüşü, Gagauzlar'ın Bulgar kökenli oldukları görüşü ve Gagauzlar'ın Selçuklu Türkü kökenli oldukları görüşü olarak dört ana başlıkta toplanmaktadır.[32]

Bulgar bir tarihçi olan T. Dimitrov'a göre bir kısmı aşağıda bahsedilecek olan görüşler olmak üzere Gagauzlar'ın kökeni hakkında 19 görüş bulunmaktadır.[33] Astrid Menz de Gagauzlar hakkındaki görüşleri Gagauzlar'ın Türk olduğu hakkındaki görüşler ve Gagauzlar'ın Türk olmadığı hakkındaki görüşler olmak üzere iki grupta toplamıştır.[34]

Kemal Karpatlar ise bu görüşleri; Gagauzlar'ın Karadeniz'in kuzeyinden geçerek Balkanlara geldikleri görüşü, Gagauzlar'ın Anadolu'dan geçerek Balkanlara geldikleri görüşü ve Gagauzlar'ın Bulgar ya da Proto Bulgarlar (İlk Bulgarlar) oldukları görüşü olmak üzere üç ana başlıkta toplamaktadır.[35]

Gagauzlar'ın kökeninin Rum olduğu görüşünü öncelikle Yunan araştırmacılardan olan Lissof ve Amantos olmak üzere Romen tarihçi Nicolae İorga ve Macar araştırmacı Felix Kanitz desteklemektedir. St. Georgescu da Gagauzlar'ın Grek kökenli oldukları görüşünü savunmaktadır. Bu görüşe göre Gagauzlar Osmanlı egemenliğinde Karamanda yaşayıp daha sonra Balkanlara göç eden Rumlardır. Karamanda yaşadıkları sürede Rumcayı unutan Gagauzlar, Türkçeyi öğrenmişlerdir.

---

[32] L.A. Pokrovskaya "Gagauzların Hristiyan Dini Terminoloji Sistemindeki Müslümanlıkla İlgili Unsurlar" *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl:3, Sayı:7, Mart 2017, s.421-427

[33] Wordpress "Gagauz People: Who are they, Where Do They Come From?" 31.07.2008, *https://spacezilotes.wordpress.com/2008/07/31/gagauz-peoplewho-are-theywhere-do-they-come-from/* (26.01.2020)

[34] Astrid Menz "The Gagauz Between Christianity and Turkishness" *Cultural Changes In The Tukic World*, Würzburg, 2007, s.123

[35] Kemal Karpat "Gagauzların Menşei Üzerine ve Folklarından Parçalar" *1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, 1.baskı, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1.cilt- Genel Konular, Ankara 1976, s.166,167

Bu görüş 1556 yılından 1578 yılına kadar İstanbul'da ikamet eden Stefan Gerlati'nin Gagauzlar'ın kökeni Rumdur ancak kendi dillerini unutup Türkçeyi benimsemişlerdir beyanatına dayanmaktadır.[36] Yunanlar, Gagauzlar'ı "Türkofoni" (Türkçe Konuşan) olarak tanımlamaktadır.[37] Ayrıca Lambros Baltsiotis Gagauzlar üzerine yazdığı makalede Gagauzlar'ın kökenin Yunan olduğunu desteklemiş ve Yunanistan'ın Gagauzlar üzerinde yaptığı çalışmaları anlatmıştır.[38]

Gagauzlar'ın kökeninin Bulgar olduğu görüşünü ise A. Zaşuk, P.Nikov, St. Mladenov, G. Zanetov, V. Marinov, İ. Titorov, P. Nikov, Brokgauz, P.F. Koppen, Gradeşilev, P. Mutafçiev, G.S. Rakowski, D. Angelov, P. Boev, N.S. Derjavin, E. Boev ve S. Amanjolov gibi çoğunluğu Bulgar olan araştırmacılar desteklemektedir. Bu görüşe göre Bulgar olan Gagauzlar'ın dili Osmanlı Devleti tarafından zorla değiştirilmiş olsa da Hristiyan olan Gagauzlar, dinlerini koruyabilmişlerdir.[39]

1896 yılında Güney Dobruca bölgesinde bir kazı gerçekleştiren arkeolog K. Şkorpil ve H. Şkorpil kardeşlerin iddiasına göre ise Gagauzlar, Gacallar ile birlikte 7. Yüzyılın başlarında Orta Asya'dan Balkanlara göç eden Proto-Bulgarların (İlk Bulgarlar) soyundan gelmektedir. Yine Gagauzlar'ın Bulgar olduklarını iddia eden P. Mutafçiev'e göre Osmanlı Devletinin baskıları sonucunda Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinde yaşayan Bulgarlar sadece dillerini değiştirmekle kalmamış, dinlerini de değiştirmişlerdir.[40] Vasil Marinov da Deliorman bölgesinde ve Güney Dobruca bölgesinde Osmanlı Devletinin bu asimilasyon politikasını uyguladığını savunmaktadır.[41]

Bulgar bir tarihçi olan G.D. Balasçev'in ortaya attığı başka bir görüşe göre Gagauzlar, Selçuklu Sultanı olan II. Keykavus ile birlikte 1261 ve 1278 yılları arasında Anadolu'dan Balkanlar'a göç eden Selçuklu Oğuzlarından gelmektedir. Bu görüşe

---

[36] Muhammet Emin Özçelik, *Gagauzların Menşei Meselesi* (Gazi Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) Ankara Mayıs 2018, S.89,90

[37] Remzi Bulut "Karadeniz'in Öteki Yakasındaki Türkler: Gagauz Türkleri" *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, s.60

[38] Lombros Baltsiotis "The Discovery Of New Greeks. The Cases of Gagauz In Moldova and "Pontians" In Turkey", *International Journal of Science Culture and Sport* December 2014, 2, s.4

[39] Irina Iusiumbeli, *Gagauz Yerinde Kadın* (Hacettepe Üniversitesi, Türk Dilive Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tez), Ankara 2008, s.4

[40] Rabia Kocaaslan Uçkun, *Gagauz Masallarının Tip ve Motif yapımı Bakımından İncelenmesi*, (Ege Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tez)i, İzmir 2003, s.58

[41] Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy "Bulgaristan Gagauzları (Dil ve Kültür Araştırmalarının Durumu)" *Kültür Evreni Dergisi*, sayı:5, Kış 2010, s.326

göre Gagauz ismi de Keykavus'tan türemiştir.[42] Bu görüşü Avusturyalı tarihçi Paul Wittek de desteklemekte, Gagauzlar'ın, Bizans'a sığınan Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'un 1261 yılında 8. Mikhael tarafından Balkanlar'da Dobruca bölgesine sınır koruması olarak yerleştirilen Türkler olduğunu, 1263 yılında bunlara Sarı Saltuk liderliğinde büyük bir Türk grubunun dâhil olduğunu savunmaktadır.[43] Balasçev'in Seyyid Lokmana ait Oğuzname'ye dayandırdığı bu görüşü Cansızof, Zajaczkowski gibi isimlerin yanında Osman Turan, Faruk Sümer gibi Türk araştırmacılar da desteklemektedir.[44] Ayrıca bu görüşü ünlü tarihçiler Halil İnalcık ve Kemal Karpat da savunmaktadır.[45]

Saltukname'ye (Saltuk Gazi Destanı) göre Müslüman Türklerin Balkanlara ilk gelişi 1200'lü yıllarda Sultan Murat'ın bu toprakları fethetmesinden 100 yıl önce gerçekleşmiştir. Bu esere göre Gagauzlar'ın bir kısmı Saltuk Gazi tarafından Anadolu'dan bilhassa da Konya civarından II. İzzeddin Keykavus'u takip ederek Balkanlar'a göç eden Oğuz Türkleridir. Daha sonra bu Müslüman Türkler'in Hristiyanlığı kabul etmek zorunda kaldıkları eserde anlatılmıştır. Bir diğer eser Yazıcıoğlu Ali tarafından yazılan Selçukname'de de (Oğuzname) Saltuk Gazi liderliğinde Anadolu'dan Dobruca bölgesine göç eden Türklerin detaylı bir şekilde buralara nasıl yerleştiği ve Saltuk Gazinin ölümünden sonra ise bu Müslüman Türklerin bazılarının mürtet oldukları yazmaktadır.[46]

Bir başka görüşün savunucusu olan Çek tarihçi Jirecek, Bulgaristan'da bulunan Surguslar ve Gagauzları Karadeniz'in Kuzeyinden geçerek Orta Asya'dan Balkanlara göç eden Kuman ve Peçeneklerin devamı olarak görmektedir. Ancak Mihail Guboğlu, Jirecek'in bu görüşünü Gagauzlar'ın soylarının geldiği gruba Uzları yani Oğuzları dâhil etmediği için eksik bulmaktadır.[47]

---

[42] Berker Kurt "Türk Soylu Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Sözlü Anlatım Çalışmalarının "Konuşma Becerisi Değerlendirme Ölçeği"ne Göre Analizi: Gagauz Örneği" *Karabük Üniversitesi Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Vol:6, No:2, Mart 2017, s.361
[43] J. Eckmann *http://dergipark.gov.tr/download/article-file/157684* (26.01.2020) s.157
[44] Özhan Öztürk "Gagauzların Kökeni" Özhan Öztürk Makaleleri, 30.Ağustos.2017 *http://ozhanozturk.com/2017/08/30/gagavuzlar/* (26.01.2020)
[45] Kemal Karpat, *Gagauzların Tarihi Menşei… a.g.e.*, s.163-177
[46] Necati Demir "Saltık-Name ve Selçuk-Name Işığında Gagauz Türkleri " *Zeitschrift für die Welt der Türken*, vol:3, no:2, 2011 s.12, 14, 16
[47] Muharrem Dördüncü "Gagauzların Menşei Hakkında İleri Sürülen Görüşler" *Sosyal Bilimler Dergisi*, s.66

Rus Türkolog olan Valentin Moşkov da Gagauzlar'ın kökeninin Kumanlar ya da Oğuzlar olabileceğini düşünmüş, yaptığı araştırmalar sonucunda Gagauzlar'ın Oğuzlardan geldiği sonucuna ulaşmıştır. Moşkov'a göre Gagauzlar, Karakalpak adıyla tanınan Uz Türkleri ile öbür Türklerin birleşiminden oluşan bir topluluğun devamıdır.[48]

Hüseyin Namık Orkun, Kara Şemsi, İbrahim Kafesoğlu, Cami Baykurt, Müstecip Ülküsal, Th Menzel, Akdes Nimet Kurat ve Hikmet Tanyu gibi isimler küçük miktarda farklarla Gagauzlar'ın Oğuz Türklerinin soyundan geldiklerini savunmaktadırlar.[49] Ayrıca yine ünlü tarihçiler olan Zeki Velidi Togan[50] ve Yaşar Nabi Nayır[51] da Gagauzlar'ın Oğuzların devamı olduklarını ve isimlerini de Gök/Kaka-Oğuz /Uz kelimelerinden aldıklarını savunmaktadırlar.

Romanyalı yazarlar olan Hajdeu ve Botharescu, Gagauzlar'ı Balkan yarımadasının Romenleşmemiş köklü yaşayanları" olarak görürken, Zamfir Arbore'a göre Gagauzlar Makedon Vlahlarıdır. Bir başka araştırmacı F. Kanits'in görüşüne göre Gagauzlar Grek'tir. Brofi ve Klair'e göre ise Gagauzlar, Venedik ve Ceneviz ülkeleri zamanında Greklerin, Bulgarların, İtalyanların ve Vlahların birleşiminden meydana gelmektedir. Ancak Bulgar bir araştırmacı olan P. Mutafçiyev bu iddialara çok sert bir şekilde karşı çıkmaktadır.[52] Polonyalı bir Türkolog olan Tadeusz Kowalski de Gagauzlar'ın Türk olarak sayıldığı görüşleri bir araya toplayarak onların üst üste gelen üç katmandan oluştuklarını belirtmektedir.[53] Bu katmanlara değinmek gerekirse;

1- Birinci Katman: Gagauzlar'ın Karadeniz'in Kuzeyinden geçerek Balkanlara gelen Türklerin devamı
2- İkinci Katman: Gagauzlar'ın Selçuklu döneminde Sultan II. İzzeddin Keykavus ve Sarı Saltuk liderliğinde Anadolu'dan Balkanlara göç eden Türkler

---

48 James Alexander Kapalo, *Gagauz Folk Religion in Discourse and Practice*"Brill Yayınları,Boston 2011, s.59

49 Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *a.g.e.*, s.10,11

50 Zeki Velidi Togan,*a.g.e.*, s.165

51 Yaşar Nabi Nayır, a.g.e.," s.89

52 Mihail Guboğlu, *a.g.m.*, s.68

53 Bilgehan Atsız Gökdağ " Moldova'nın AB üyeliği Sürecinde Gagauz Özerk Bölgesi Bağımsızlığa mı Yürüyor" *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, sayı:43, Güz 2014, s.22

3- Üçüncü Katman: Osmanlı Devleti döneminde Anadolu'dan Balkanlara göç eden Türkler

Yine bu görüşe göre birinci tabaka Ortodoks Hristiyanlığının gerekliliklerini, İkinci katman Türk dilinin karakterini bütün Gagauzlar'a yayarken üçüncü katmanın büyük bir bölümü ise Karamanlı Ortodoks Hristiyanlardan meydana gelmektedir.[54] Ayrıca Necati Demir[55] ve Ahmet Bican Ercilesun[56] gibi Türk isimler de Kowalski'nin bu görüşünü savunmaktadır.

Aslen bir Gagauz olup daha sonradan Bulgarlaşan, Varna lisesinde de tarih derslerine girmiş olan Atanas Manov'a[57] göre de "Gagauz" kelimesi Oğuzlarda bir aile unvanı olmakta dolayısı ile Gagauzlar'ın kökeni Oğuz Türklerine dayanmaktadır.[58]

Kendisi Gagauz bir Başpapaz olan ayrıca Gagauzlar'ın Ulusal ve Ruhani lideri Mihail Çakır (Resim 1) ise "Basarabyalı Gagauzlar'ın Tarihi" adlı eserinde Gagauzlar'ın Rum ve Bulgar olmadıklarını delilleriyle birlikte açıklamakta ayrıca Gagauzlar'ın her ne kadar beraber yaşasalar da Kuman ve Selçuklu Türkü olmadıklarını da belirterek kendilerinin Uz Türklerinin, Oğuzların soyundan geldiklerini savunmaktadır.[59]

Resim 1: Gagauz Ruhani ve Ulusal Lideri Mihail Çakır

[60]

[54] Onay Özçayan, *Gagauzlar*, (Beykent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Ödevi), İstanbul, 2013, s.3
[55] Necati Demir, a.g.m., s.19
[56] Ahmet Bican Ercilesun " Gagauzlardan Yeni Haberler" Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, *Türk Kültürü Dergisi*, Ağustos 1989, sayı:316, s.476,477
[57] Turgay Cin "Milletlerarası İlişkilerde Yunanlılaştırma Faaliyetlerine (Asimilasyona) İlişkin İki Örnek: Kalaşlar ve Gagauzlar" *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* sayı:25, Bahar 2010, s.17
[58] Atanas Manov, *a.g.e.*, s.37
[59] Mihail Çakır "Basarabyalı Gagauzların Tarihi" çeviren Harun Güngör, *Türk Araştırmaları Dergisi*, sayı:20, Ekim 1982, s.222-225
[60] Ana Sözü http://anasozu.com/gagauzlar-cekiler-turk-soyundan/ (26.01.2020)

2 – GAGAUZLARIN TARİHİ

Gagauzlar'ın tarihi yukarıda da bahsedildiği üzere türlü sebeplerle Orta Asya'dan Balkanlara göç eden Peçenek, Kuman-Kıpçak ve Oğuz Türkleri ile başlamaktadır. Ancak Gagauz Türkleri, Karadeniz'in kuzeyinden göç ederek Balkanlara gelen bu Türk kavimlerinin sadece bir tanesinin devamı değil aksine Çoğunluğu Oğuzlar olmak üzere bu kavimlerin tamamı ve 1200'lü yıllarda Anadolu'dan Balkanlara göç eden Selçuklu Türkleri ile beraber üst üste bir katman olarak oluşmaktadır.[61]

Orta Asya'da Oğuzların baskılarına maruz kalan Peçenekler 860-890 yıllarında "Don-Kuban"(bugünkü Gürcistan) bölgesine göç etmişler. Ancak bu göç olayı Peçenekleri Oğuzların baskısından kurtaramamış aksine Oğuzları ve Kumanları da Peçeneklerin peşinden Karadeniz'in kuzeyine çekmiştir. Bu baskılardan kurtulmak için önderleri Küre liderliğinde 970 yılında Dinyeper nehrine kadar gelen Peçenekler, 972 yılında Kiev'i kuşatıp Rus Knezi Svjatoslav'ı öldürmüşlerdir.[62] 890 yılından itibaren yaklaşık 150 yıl boyunca Rusların güney sınırlarında yaşayan Peçenekler onların Karadeniz'e inmelerini engellemişlerdir. Peçenekler, Karadeniz'in kuzeyindeki topraklarda yaklaşık 150 yıl hüküm süren ve bu 150 yılın en az 100 yılı boyunca civardaki en güçlü topluluk olmuşlarsa da bir devlet kuramamışlardır.[63] 1036 yılında Peçeneklerin Ruslar tarafından büyük bir yenilgiye uğraması, Ayrıca 10. Yüzyılın yarısından itibaren Peçeneklerin içinde gerçekleşen anlaşmazlıklar neticesinde bazı Peçenek boyları Tuna boylarına ve Macaristan'a gelmişlerdir.[64] Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a gelen Peçenekler Bulgarlarla bir olup buralarda bulunan Macarları da Balkanlar'a çekilmeye zorlamışlardır. Ruslarla ve Bulgarlarla sınırı bulunan Peçenekleri adeta bir sınır muhafızı olarak kullanan Bizans, onlarla iyi siyasi ve ticari ilişkiler kurmuştur. Bizans, özellikle kuzey sınırında bulunan Bulgarlar'a karşı Peçenekler'i kullanmıştır.

---

[61] Mustafa Argunşah "Gagauzların Tarihi" Tarihtarih.com https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=358368&/Gagauzlar%C4%B1n-Tarihi-/-Prof.-Dr.-Mustafa-Argun%C5%9Fah- (26.01.2020)

[62] Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi*, İstanbul Devlet Basımevi 1937 s.43-52, 92-97

[63] Akdes Nimet Kurat, *IV – XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Yayınları sayı:182 Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972, s.54,59,

[64] Akdes Nimet Kurat, "Peçenek Tarihi", *a.g.e.*, s.127

Ancak Peçenekler, Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a gelince Bizans ile aralarında bir sınır oluştuğundan Bizans'ın siyasetinde bir değişim yaşanmıştır. Peçenekler'i artık bir tehdit olarak gören Bizans, Peçeneklerin Karadeniz'in kuzeyinden çekilmesiyle bölgeye yerleşen ve Tuna'ya kadar gelen Kuman-Kıpçaklar'ı, Peçeneklere karşı kullanarak onları kışkırtmışlardır. Peçenekler de Bizans'ın kuzey sınırından güneye doğru inerek tacizlerde bulunmuşlardır.[65]

Peçenekleri durduramayacağını anlayan Bizans, Peçeneklerle bir antlaşma yaparak onların Balkanlar'a yerleşmesine ve ayrıca Bizans ordusunda ücretli askerlik yapmalarına izin vermiştir. 1071 yılında gerçekleşen Malazgirt Savaşı'nda Bizans Devleti'nin yanında savaşa giren Peçenekler, savaş devam ederken Selçuklu Devleti'nin saflarına geçerek Bizans'ın büyük bir yenilgi almasında rol oynamışlardır.[66]

Bizans'ın doğuda Selçuklu Devleti ile uğraşmasını fırsat bilen Peçenekler, 1089-91 yıllarında Trakya'ya gelerek Bizans'a büyük bir darbe vurmak istemişler ancak Kumanlarla anlaşan Bizans ordusu, 29 Nisan 1091 tarihinde Peçenekleri ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Bu tarihten sonra da Peçenekler, bir türlü toparlanamamıştır.[67]

Oğuz Türkleri'nin batıdaki var oluşu Uzlar'dan daha önce Ogurlarla gerçekleşmiştir. Avrupa Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra Ogur ismi altında toplanan boylar her ne kadar bir devlet kuramamış olsalar da Avar Kağanlığı'nın kuruluşuna kadar Doğu Avrupa tarihinde önemli bir yer tutmuşlardır. Ogurlar, Avrupa Hunların'dan geriye kalan topluluklarla beraber Bulgarlar'ı oluşturmuşlardır.

Peçenekler ve Kuman-Kıpçaklarla oldukça bağlantılı gelişen ve Oğuzlar'ın diğer bir kolu olan Uzlar'ın tarihi, I. Göktürk Devleti'nin yıkılmasından sonra başlamıştır. Ortaya çıkan güç boşluğu yüzünden Kimekler ve Karluklar arasında çıkan savaşlardan kötü etkilenerek bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlar ve Peçenekler'i yerlerinden ederek onları Don-Kuban bölgesine sürüklemişlerdir.[68] Daha sonra burada Hazarlarla ittifak kurarak Peçenekler'e baskılarını sürdürmüşlerse de Peçenekler'i

---

[65] Akdes Nimet Kurat, IV – XVIII. Yüzyıllarda…, *a.g.e.*, s.60-63

[66] Abdulkadir Yuvalı "Malazgirt Savaşı ve Bununla ilgili Yerli ve Yabancı Araştırmalar*" Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:5, s.36,37,41

[67] Saadettin Gömeç, "Türk Tarihinde Peçenekler" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt:53,Sayı:1, 2013, s.8,9

[68] Ali Ahmetbeyoğlu "Uzlar" *5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu: Oğuzlar, Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri*, s.61-63

sindirememişlerdir. Rus kaynaklarına göre Uzlar'ın Kiev Rusya'sında ortaya çıkmaları ancak Peçeneklerin bölgeyi terk edişlerinden sonra 985 yılında gerçekleşebilmiştir.[69]

Ruslar tarafından Tork (Türk) olarak adlandırılan Uzlar'ın Karadeniz'in kuzeyine gelmeleri Kuman-Kıpçakların sıkıştırması sonucunda gerçekleşmiştir. Kuman-Kıpçakların baskılarının devamı sonucunda Tuna'ya kadar gelen Uzlar, 1064-1065 yıllarında Tuna nehrini aşarak Balkanlar'a gelmişler ve burada geniş bir yayılma alanı bulmuşlarsa da aniden bastıran soğuklar ve bir salgın hastalık yüzünden zayıf düşmüşlerdir. Bu nedenle zayıflayan Uzlar, Peçenekler ve burada hali hazırda bulunan halklar tarafından açık hedef haline gelmişlerdir. Birçok zayiat veren Uzlardan geriye kalanlar ise Bizans tarafından çoğunluğu Makedonya olmak üzere Balkanlar'ın çeşitli yerlerine iskân ettirilmişlerdir. Ayrıca Bizans ordusunda da göreve alınan Uzlar tıpkı Peçenekler gibi Malazgirt Savaşında saf değiştirerek Bizans'ın yenilmesinde rol oynamışlardır.[70]

Uzlar 1060 yılından itibaren büyük ölçüde zayıflasa da 1080 tarihinde yeniden Rus topraklarına saldıracak kadar güçlenmişlerdir. 1093'te Kumanlar'ı yenilgiye uğratan Uzlar, 1096'da Kumanlar birlik olmuşlardır. O tarihten beri Rus Knezliği ile savaşan Uzlar, 1193 yılına kadar Kiev civarında yaşamışlardır. Bu zamana kadar Ruslar tarafından zayıflayan Uzlar, dağılmışlardır.[71] Zayıflayan Uzlar, Romanya'da Eflak, Erdel (Transilvanya), Dobruca bölgelerinde varlıklarını devam ettirebilmişlerdir.[72]

Orta Asya'dan Karadeniz'in kuzeyine ve Balkanlara göç dalgasının son kısmını oluşturan ve isimleri ilk kez 1054 yılında Rus kaynaklarında "Polovesti" (sarışın) olarak geçen Kuman-Kıpçaklar'ın, Karadeniz'in kuzeyindeki en yoğun askeri ve siyasi ilişkileri Ruslarla olmuştur. Yine aynı tarihlerde Moğolların baskıları neticesinde Orta Asya'dan Karadeniz'in kuzeyine Uzlar'ın göç yollarını takip ederek gelmişlerdir. Kuman-Kıpçak Boyları 1054 yılından 1223 yılında Moğollarla yaptıkları

---

[69] Mualla Uydu Yücel " Karadeniz'in Kuzeyinde Oğuzlar, Guzlar, Uzlar" *5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu: Oğuzlar, Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri*, s.385

[70] Faruk Sümer, *Oğuzlar: Türkmenler Tarihleri, Boy Teşkilatları, Destanları,* 2.baskı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Yayınları, sayı:170, Ankara 1972, s.60

[71] Mualla Uydu Yücel, *a.g.m.,* s.386-394

[72] Ali Ahmetbeyoğlu, *a.g.m.,* s.68

Kalka savaşına değin Rus Kenzlikleri ile ilişkileri çoğunlukla negatif yönde olmuşsa da Kumanlar, Rus Knezliklerini tamamıyla yıkma planı kurmamışlardır.[73]

1030-1049 yılları arasında Ukrayna topraklarına yayılan Kuman-Kıpçaklar 1064 senesinde ise Uzlar'ı mağlup ederek Karadeniz'in kuzeyine tamamen egemen olmuşlardır. 1050-1080 yılları arasında Kuman-Kıpçaklar batıda Kiev'den doğuda Mançurya'ya kadar olan bölgeye hükmetmeyi başarmışlar, 1080 yılından sonra ise Karpatlarda ve Tuna Nehri civarında görülmeye başlamışlardır. Batıda Karpatlar ve Tuna'dan batıda Mançurya'ya, güneyde Kafkaslar ve Aral gölü, kuzeyde de Sibirya ve Rusya'nın içlerine kadar uzanan bu oldukça geniş egemenlik sahasına Deşti Kıpçak denmektedir. 1223 Kalka savaşında Moğollar'a yenilen Kuman-Kıpçaklar, oldukça zayıflayarak Macaristan'a çekilmek zorunda kalmışlar ve burada Hristiyanlığı benimsemişlerdir.[74]

1185-1237 yılları arasında Tuna Nehri'nin güney bölgesinde büyük topluluklar halinde yaşayan Kuman-Kıpçaklar, 1185-1195 yılları arasında Bulgarlar'ın Bizans'a karşı gerçekleştirdikleri kurtuluş savaşında Bulgarlar'ın yanında olarak II. Bulgar Devleti'nin kurulmasında büyük rol oynamışlardır. Ayrıca Bizans İmparatoru J. Vatates, 1222-1254 yıllarında Moğol akınlarından kaçan Kuman-Kıpçaklar'ı sınır muhafızı olarak Trakya Bölgesi'ne, Makedonya'ya ve Anadolu'nun batı kısımlarına yerleştirmiştir.[75]

Türklerin, Anadolu'dan Balkanlar'a göç etmesi ise 1260'lı yıllardan sonra gerçekleşmiştir. Müslüman Türkler'in Balkanlara ilk yerleşimleri 1261 yılında Moğol baskısından kaçıp Bizans'a sığınan Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus ile yaşanmıştır. Bu ilk yerleşimleri, yine 1263 yılında Moğollar'dan kaçan 40 Türkmen obasının Sarı Saltuk ile beraber İzzeddin Keykavus'un yanına yerleşmeleri takip etmiştir. İlk başlarda, Müslüman olan Altınorda Emiri Nogay'ın korumasına giren bu Anadolu'dan gelen Türkmen grubu buralarda şehirler kurmuştur. Ancak 1300 yılında Nogay ölünce yerine geçen Şamanist Moğol hanları zamanında ise burada bulunan

---

[73] Asım Korkmaz "1239'da Kuman-Kıpçakların Macar Krallığına Göçleri ve Bu Göç Hareketinin Sonuçları" *Trakya Üniversitesi, International Symposium on Migration and Cultur*, 1.cilt, Ankara 2016, s.13-15

[74] Cihan Yalvar " Deşt-i Kıpçakta Moğol Hâkimiyeti ve Kuman Kıpçaklar" *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1 Ocak 2018, s.10,11

[75] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü,* 17.basım , Ötüken Yayınları, İstanbul 1998, s.195

Türkmen boylarının bir kısmı tekrardan Anadolu'ya göç etmişlerdir. Balkanlarda kalan Türkmenler ise burada hâlihazırda bulunan Kumanların etkisiyle Hristiyanlık dinine girmişlerdir.[76]

Saltuk Gazi tarafından kaleme alınan Saltık Name'ye göre Saltuk Gazi Edirne'ye ve Batı Trakya'ya geldiğinde bu topraklarda yaşayan birçok milletten insanlara rastlamaktadır. Bu insanların bir kısmı Bizans kökenli olmakla beraber çoğu Oğuzlardan önce bu bölgeye gelen ve Müslüman olmayan Türklerdir. Yine Yazıcıoğlu Ali'nin kaleme aldığı Selçuk Name'ye göre ise Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus'un Bizans'a sığınmasının nedeni; öncesinde kendisinin Moğollar'a karşı Altınorda Emiri ve Memlüklü Sultanından yardım istemesi ve bu haberin Moğollar tarafından duyulumasıyla Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusunun Konya'ya yürümesi ve kendisine karşı çıkan Ali Bahadır komutasındaki Türk ordusunun yenilmesidir. Bizans İmparatoru VIII. Mihael Paleologos ise Bulgar sınırını korumak maksadı ile Anadolu'dan gelen Türkler'i bu bölgeye yerleştirmiştir [77]

Moğol baskısıyla önce Antalya'ya kaçıp oradan da gemilerle Bizans'a sığınan Keykavus ve yakınları yine Moğol baskısı ile başlarda dostu olduğu imparator Mihael Paleologos tarafından 1262 yılında tutuklanmış kendisi ve yanındakiler çeşitli işkencelere maruz kalmışlardır. Bu işkence görenlerden bir kısmı ölmüştür. Dinini değiştirip Hristiyan olanlara ise dokunulmamıştır. Keykavus ile Balkanlara gelen Türkmen boyları bu topraklarda Türk İslam medeniyetinin ilk temsilcileri olmuşlar ve önceden bu topraklara gelen Türk toplulukları ile kaynaşmışlardır. İzzettin Keykavus Moğol istilasından sonra tekrar Anadolu'ya dönüp devletinin başına geçmeyi denemişse de değişen siyasi şartlar onun bu hayalini gerçekleştirmesine engel olmuştur. 18 yıl gurbet hayatından sonra 1279'da Kefe'de hayata gözlerini yuman Keykavus'un Bizans'ta kalan oğulları her ne kadar dinlerini koruyabilmişlerse de torunları İmparatorun da emriyle Hristiyanlık dinine geçirilmişlerdir.[78]

1261 yılında İzzeddin Keykavus Balkanlar'a gelince Bizans İmparatoru Mihail Paleolog'un da desteği ile bir Oğuz devleti kurmuştur. İlk Gagauz devleti olan bu

---

[76] Halil İnalcık "Türkler ve Balkanlar" *Bal-Tam Türklük Bilgisi Dergisi,* cilt:3, Prizren 2005 s.21,22
[77] Necati Demir, *a.g.m.*, s.12-18
[78] Mehmet Suat Bal "Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde bir dönüm noktası; II. İzzeddin Keykavus Dönemi" s.248-252

devletin resmi dini Hristiyanlıktır ve Bizans'a bağlıdır. 1263 yılında Sarı Saltuk ve yanındaki Türkmen obalarının gelmesiyle güçlenen bu devletin adı Uzi Eyaletidir. İzzeddin Keykavus İstanbul'a geldiğinde devletin idaresini Sarı Saltuk üstlenmiştir. Başkenti Balçık (Kavruna) olan bu ilk Gagauz devletinin bayrağı ise kırmızı rengin üzerine çizilen beyaz bir horozdan oluşmaktadır.[79]

Bizans tarafından İzzeddin Keykavus'a kurdurulan ve İstanbul Patrikhanesi'ne bağlı olan bu devletin amacı ise Bizans'ı başta Bulgarlar tarafından olmak üzere kuzeyden gelebilecek tehlikelere karşı korumak olmuştur. Kendi ordusu ve donanması ile bu topraklara gelen İzzeddin Keykavus yine Sarı Saltuk ve beraberindeki Türkmen obalarının yanlarına gelmesi ile güçlenip birkaç kez bu konuda başarılı olmuştur. 1346 yılında Sarı Saltuk'un ölümünün ardından devletin başına tam olarak kesin olmamakla beraber Kuman soyundan olduğu bilinen ve Hristiyan olan "Balık" geçmiştir. Uzi Eyaleti Balık Bey döneminde Bizans'tan bağımsızlığını kazanmıştır.[80]

Bizans İmparatoru Mihail Paleolog'un ölümünden sonra oğlu İmparator Kantakuzen ve kızı İmparatoriçe Anna arasında bir taht kavgası yaşanmıştır. İmparatoriçe Anna İstanbul dışındaki bütün toprakları kardeşi Kantakuzen'e kaptırınca Balık Bey'den yardım istemiş Balık Bey de bu teklifi kabul edip kardeşleri Teodor ve Dobrotiç'i 1000 atlı asker ile yardıma göndermiştir. Bunlar Kantakuzen himayesinde bulunan deniz kıyısındaki şehirleri İmparatoriçe Anna'ya katılmaları için ikna etmişlerdir. İmparatoriçe Anna ise bu durumdan çok memnun kalmış onları sevgi ve iltifatlarla karşılamış hatta Dobrotiç'in büyük bir Bizans Dükü olan Apokavu'nun kızı ile evlenmesini sağlamış ve onu Yunan ordularının kumandanı ilan etmiştir. 1354 yılında Balık Bey'in ölümünden sonra ise devletin başına Bizans İmparatoru ile de akrabalığı bulunan Balık Bey'in kardeşi Dobrotiç geçmiştir. Dobrotiç'in liderliğinde bu ilk Gagauz devleti oldukça güçlenmiştir. Selçuklu donanması ile devletin deniz gücünü de arttıran Dobrotiç'e ithafen kendisi öldükten sonra adı Karvun yurdu olan topraklara Dobruca denmeye başlanmıştır. 1378 yılında Dobrotiç'in ölümünün ardından yerine geçen oğlu İvanko (İvangos) Gagauz devletinin son lideri olmuştur.

---

[79] İrina İusiumbeli "Gagauzlar ve İlk Gagauz Türk Devleti" 20.10.2018 https://orhaajans.com/gagauzlar-ilk-gagauz-turk-devleti-uzi-eyalet/ (26.01.2020)
[80] Atanas Manov, *a.g.e.*, s.21-24

Osmanlı Sultanı I. Bayezid, Balkanlar'a gelip yaklaşık 130 yıllık bu devlete son vermiş, kendi topraklarına katmıştır.[81]

Dobruca bölgesinin Osmanlı egemenliğine girmesi Osmanlı Devletinin bölgede gerçekleştirdiği politik ve askeri operasyonların gelişimine göre gerçekleşmiştir. Bu fetih süreci Çandarlı Halil Paşa'nın 1388 yılında bölgenin önemli bir merkezi olan Silistre'yi fethetmesi ile başlamaktadır. 1390 yılında Eflak lideri olan Mircea'nın Silistre'yi tekrar ele geçirmesi üzerine 1394 yılında I. Bayezid, bütün Kuzey Bulgaristan topraklarını Osmanlı egemenliğine katmıştır. 1402 yılında gerçekleşen Ankara Savaşı'nın ardından yaşanan karışıklıktan yararlanan Mircea, Silistre'yi tekrar alıp, 1418 yılındaki vefatına kadar elinde tutmuştur. Mircea'nın vefatının ardından I. Mehmet, 1419 yılında Silistre'yi ve bütün Dobruca bölgesini Osmanlı toprağı haline getirmiştir. Kazıklı Voyvoda olarak anılan Vlad Tepeş'in 1462 yılında bu topraklarda gerçekleştirdiği katliamlar üzerine sefere çıkan Fatih Sultan Mehmet, bu bölgedeki baskıyı kırarak bölge 1878 yılında Ruslar'ın eline geçene kadar kesin bir hâkimiyet sağlamıştır. Ancak bölge 1774, 1811, 1827, 1836 yıllarında kısa süreli olarak da olsa Rusların eline geçmiştir.[82]

Gagauzlar, Osmanlı döneminde parçalanmaya başlamışlardır. Özellikle Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra bütün Ortodoksların temsilcisi olarak İstanbul Rum Patrikliğini tanıması ve patriğe dini yetkilerin yanı sıra birtakım yönetimsel yetkilerin de vermesi birçok Balkan milletleri gibi Gagauzlar'ı da etkilemiştir.

Kendilerine ait ulusal bir kiliseleri, alfabeleri ve kendi dillerinde yazılmış edebi eserlerinin olmayışı Gagauzlar'ın Rum alfabesini kullanmaya ve onları Helen kültürü altına girmeye itmiştir. 1589 yılında Rus kilisesinin ardından 1870 yılında Bulgar kilisesinin kurulması Gagauzlar'ın dini yaşamakta ve alfabede Rumların tekelinden kurtarmıştır. Ancak bu durum Gagauzlar'ın bir kısmının Rus Kilisesine bir kısmının Bulgar Kilisesine geri kalanları da Rum Kiliselerine girmelerine yani onların Ortodoks kiliselerce paylaşılmasına neden olmuştur. Böylece Ruslar, Gagauzlar'ı egemenlikleri

[81] Mihail Çakır, *a.g.m.*, s.217,218

[82] Orhan Kılıç "Gagauz Coğrafyasının Osmanlı İdari Taksimatındaki Yeri" *1. Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni: Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*, Bursa 2018, s.266

altına almaya çalışırken Bulgarlar ve Rumlar da Gagauzlar'ı sonradan Türkleşmiş Bulgar ve Rum olarak kabul ettirme çabalarına girmişlerdir.[83]

Osmanlı egemenliği altında Gagauzlar'ın bir kısmı tıpkı Dobruca bölgesinde Silistre sancağına bağlı Sarı Mahmut ve Durbalı köylerinde olduğu gibi Müslüman Türklerle karışık bir halde yaşamaktadırlar. Bazı köy, şehir ve kasabalarda da Gagauzlar, Müslüman Türkler ve diğer milletlerle beraber ayrı mahallelerde yaşamaktadırlar.

Rumeli Eyaletine bağlı; Silistre, Edirne, Gümülcine Akkerman, Serez, Niğbolu, Vize, Çirmen Sancakları ve Anadolu Eyaletine bağlı Biga sancağı Gagauzlar'ın Osmanlı Devleti egemenliğinde yaşadıkları yerlerdir.

Silistre sancağı ise aşağı yukarı %50lik kısım ile Gagauzlar'ın en yoğun olarak yaşadığı sancak olmuştur. **Silistre Sancağına** bağlı; Varna, Hırsova, Silistre, Paravdi, Aydos, Yanbolu, Babadağ, Karinabad, Ahyolu ve Rusi Kasrı kazaları, **Çirmen Sancağına** bağlı; Hasköy, Cisri Ergene(Uzunköprü) ve Çirmen kazaları, **Biga Sancağına** bağlı; Lapseki ve Biga kazaları, **Niğbolu Sancağına** bağlı; Eskicuma ve Şumnu kazaları, Vize(Kırkkilise) Sancağına bağlı, Çorlu, Vize, Bergos(Lüleburgaz), Hasköy(Hafsa), Babaeskisi, Kırkilise kazaları, **Edirne Sancağına** bağlı; Ada, Üsküdar, Edirne, Kızılağaç ve Dimetoka kazaları, **Akkerman Sancağına** bağlı; Kili, Akkerman, Bender kazaları, Gümülcine Sancağına bağlı; Zihne, Gümülcine ve Drama kazaları Gagauzlar'ın yaşadığı kazalar olmuştur.[84]

---

[83]Gagauz Türkleri *https://media.turuz.com/users/bey-2016-1/126 Qaqavuz_Turkleri.pdf* (26.01.20202)
[84] Ahmet Cebeci, *XVI. YY Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar*, (Gazi Üniversitesi, Tarih Anabilim dalı, Doktora Tezi), Ankara 2008, s.33,34,40

Tablo 1: Osmanlı Egemenliğinde Gagauzlar'ın Yaşadığı Yerler ve Nüfusları

SANCAKLAR	HANE SAYISI	MÜCERRED	TAHMİNİ NÜFUS
Silistre	14.000	4.200	60.000
Çirmen	600	80	2.500
Biga	459	52	2000
Niğbolu	590	96	2500
Edirne	4.000	530	16.500
Akkerman	1.141	766	5.000
Gümülcine	2.000	300	10.000
Vize	5.400	500	20.000
TOPLAM	**28.190**	**6.524**	**118.500**

[85]

Bu sonuçlara göre Osmanlı Devleti himayesinde yaklaşık 120 bin Gagauz yaşamıştır. Günümüzde bu sayının 10 kat artarak 1 milyon 200 bin civarı olması gerekirken bugün dünya genelinde yaklaşık 300 bin Gagauz bulunması, Gagauzların Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'da yerel halklarla karışık halde yaşarken azınlık olarak kaldığı köy ve kasabalarda asimile olduklarını göstermektedir. [86]

Osmanlı Devleti, himayesinde Gagauzlar'ın kendi dinlerini ve inançlarını dilediklerince yaşayabilmelerine olanak sağlanmıştır. Gagauzlar, Osmanlı Türkleri ile olan dini farklılıklarını bir kenara koyarak onlarla soy ve konuştukları dil birliği sayesinde çok çabuk kaynaşmışlardır. Ancak Hristiyanlık dini gereğince aldıkları isimleri değiştirmemişler, Osmanlı Türkleri de buna tıpkı dinlerinde olduğu gibi müsamaha göstermiştir.[87]

Osmanlı Türkleri ve Gagauzlar'ın yüzyıllar boyunca bir arada yaşamaları neticesinde aynı, kültür, tarih, edebiyat ve ekonomi ortamında kalmışlardır. Ayrıca bu vesile ile dilleri de yeterince birleşmiştir. Gagauzlar'ın yaşam standartları da Osmanlı Devleti'ndeki yaşanan gelişmeler ile paralellik göstermektedir. Rumeli Eyaletinde askerliğe alınan, gönüllü olarak Osmanlı toprak sistemine giren ve Osmanlı devlet işlerinde çalışan Gagauzlar, 15.ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı devletinin yüksek refah seviyesi sayesinde rahat bir yaşam sürmüşlerdir.[88]

Osmanlı Devleti'nin Rusya ile 1768-74,1787-91 ve 1806-12 yıllarında yaptığı savaşların sonucunda bölgede ortaya çıkan anarşi, eşkıyalık faaliyetleri, ekonomik

---

[85] Ahmet Cebeci, *a.g.e.*,s.ii
[86] Ahmet Cebeci, *a.g.e.*, sayfa:ii

[88] DionisTanasoğlu, *a.g.m*

sıkıntılar ve Türk idarecilerin baskıları neticesinde Edirne, Yanbolu, Kırklareli, Karadeniz kıyısında ve bütün Trakya'da yaşayan Gagauzlar, önce Kuzey Bulgaristan'a oradan da Tuna Nehri'ni geçip Basarabya bölgesine göç etmişlerdir. Rusya 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca antlaşması ile Osmanlı Devleti üzerinde yaşayan Ortodokslar'ın himayesini üstlenmiş ve Kırım dahil olmak üzere Buğ (Aksu) Nehrine kadar olan kısmı ele geçirmiştir. Osmanlı'dan alınan bu topraklara göç eden Gagauzlar Moldova Boyarları[89] tarafından karın tokluğuna ağır şartlarda çalıştırılmıştır. 1812 yılında Osmanlı Devleti ile imzalanan Bükreş antlaşması ile Basarabya (Bucak) bölgesinin tamamını ele geçiren Rusya, Osmanlı Devleti'nden bu topraklara zorla veya kendi isteği ile gelen Hristiyanlara toprak verirken Gagauzlar'ı da unutmamıştır. Ayrıca 1828-29 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşlarının ardından tamamı Gagauzlar'dan oluşan köyler de inşa edilmiştir.[90]

Gagauzlar, Bucak bölgesinde Nogaylar ile beraber yaşamışlardır. Hatta buradaki Barçu, Avdarma, Bucak, Tomay, Kongaz, Molla, Mırza, Coltay, Mamay, Haydar, Kazaklıya, Sadaklıya gibi Nogay şahıs ve coğrafi adları hala kullanılmaktadır. Ayrıca Gagauzlar, bu bölgeye Bulgarlar, Yunanlar ve Arnavutlar ile birlikte göç etmişler ancak bunların hepsinin milliyetleri önemsenmeyerek Bulgaristan'dan göç ettikleri göz önünde tutularak Çarlık Rusya'sı kayıtlarına Bulgar olarak geçmişlerdir.[91] Yine 1812 yılında imzalanan Bükreş antlaşmasının gereği içlerinde Gagauzlar'ın da bulunduğu Bulgaristan'dan gelen toplulukların Bucak bölgesine yerleşmesinden önce burada bulunan Müslüman Tatarlar, çoğunluğu Kuzey Kafkasya olmak üzere beraberinde Dobruca bölgesine de sürülmüşlerdir.[92] Gagauz ismi ilk defa 1817 yılında Çarlık Rusyası'nda gerçekleşen nüfus sayımlarında ortaya çıkmıştır. Bu sayımın verilerine göre Gagauzlar'ın nüfusu 1.207 olarak görülmektedir.

---

[89] **Boyar:** 10.17.yüzyıllar arasında Slav ülkelerinde özellikle de Rusya, Eflak, Boğdan ve Erdel de toplumda ve devlet yönetiminde yer alan soyluluk unvanı

[90] Ahmet Cebeci, *a.g.e.,* s.35

[91] Güllü Yoloğlu, *Qaqauzlar*, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü 1996, s.7,8

[92] Orhan Kılıç, *a.g.m.,* s.263

Tablo 2: Moldova 1817-1930 Nüfus Sayımı Verileri

ETNİK GRUPLAR	1817	%	1897	%	1930	%
Romen/Moldovalı	419.420	86,90	921.542	47,59	1.610.757	56,20
Ukraynalı	31.317	6,50	379.458	19,60	314.211	10,96
Rus	7.239	1,50	156.817	8,10	351.912	12,28
Yahudi	20.270	4,20	228.449	11,80	206.000	7,19
Bulgar	1.207	0,25	102.629	5,30	205.958	7,19
Gagauz	1.207	0,25	56.155	2,90	98.172	3,43
Alman	-	-	60.028	3,10	77.385	2,70
Diğer Gruplar	1.917	0,40	31.314	1,62	1.721	0.06

[93]

Tatarların bölgeden sürülmesinden sonra onlardan kalan kalan yerlere Çarlık Rusyası, sadakatlerine güvendiği ve üzerlerinde büyük bir asimilasyon politikası yürüttüğü Ortodoks halkları yerleştirmek istemiştir. Böylece çoğunluğu Gagauzlardan ve Bulgarlardan oluşan bir topluluk bu bölgeye yerleştirilmiştir. Ancak bu bölgeye yerleştirilen Gagauzlar'a da Rus yetkililer tarafından Türkçe konuşan Bulgarlar gözüyle bakılmıştır.[94]

1770 yılında Gagauzlar tarafından Bulgaristan'dan Moldova'ya yapılan ilk göçler sonucunda burada ilk defa "Orak" ve "Çadır" isminde iki adet köy inşa etmişlerdir. Bu köylerin haricinde Moldova içlerinde ve Dobruca bölgesinde 1804 senesine kadar yaşamaya devam etmişlerdir. 1818'de ise bu köylerden Bucak bölgesine gelen Gagauzlar'ın Çadır köyünden olanlar tekrar "Çadır" Orak köyünden olanlar ise "Avdarma" köylerini inşa etmişlerdir.

1817 tarihli Rus nüfus sayımına göre Gagauzlar'ın o tarihe kadar kurdukları köylerin sayısı 19 adettir. Ayrıca bazı Gagauzlar, bu tarihlerden önce Tatarların köylerine yerleşip onlar buradan sürülünceye kadar birlikte yaşamışlardır. Bulgaristan'dan gerçekleştirilen bu göçlere karşın 19. Yüzyılda bile burada yaşan Gagauzlar'ın sayısı azımsanacak kadar çoktur. Ancak göçlerin sürmesi ve Bulgarların gerçekleştirdiği asimilasyon politikaları neticesinde sayıları azalmıştır. [95]

18. ve 19. Yüzyıllarda gerçekleştirilen göçler neticesinde Gagauzlar, Bucak bölgesinde 63 adet yerleşim birimine yerleşmişlerdir. Bu yerleşkelerin 42'sinde

---

[93] Andrei Brezianu-Vlad Spanu, *The A to Z of Moldova*, The Scarecrow Press, Plymouth,2010 s.76,77
[94] Jerzy Hatlas "The Gagauz People in Bessarabia" *Slupskie Studia Historyczne*, Nr:17 R O K, Artykuly 2011, s.194
[95] Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *a.g.e.*, s.29,30

Gagauzlar'ın çoğunluktayken, 14'ünde Gagauzlar'ın oranının %40larda olmakla beraber Bulgarlarla karışık olduğu ve 7'sinde de Gagauzlar'ın oranının %25lerde olmakla beraber Moldovalılarla karışık olduğu bilinmektedir. 19. Yüzyılın başlarında ise Gagauzlar'ın büyük çoğunlukta olduğu yerleşim birimlerine Romen ve Slav halklar yerleştirilerek nüfuslarının karışık olması sağlanmıştır.[96]

Osmanlı Devletinde ise Gagauz ismi, ilk defa 1867 yılında o yıllarda Moldova'ya yaptığı bir gezi sırasında tanıdığı Gagauzlar hakkında bir makaleyi kendisine ait "Corruier d Orient" gazetesinde yayımlayan Fransız Jena Pietri tarafından kullanılmıştır. Ardından bu yazı Hayal gazetesinin de sahibi olan Teodor Kasap'ın ilgisini uyandırmış ve o da kendi gazetesinde "Gagauz" adında bir makale yayımlamıştır.[97]

Besarabya' ya göç eden Gagauzlar, 1812 yılından 1918 yılına kadar Çarlık Rusya'sının işgali, baskıları, asimilasyon politikalarına maruz kalmışlardır. Ancak yine de Rusların kendilerine vermiş oldukları araziler sayesinde 19.yüzyıl boyunca zenginleşmişlerdir. Bu zenginleşmenin de etkisi ile Ocak 1906'da Atmaca Andrey Galatsan liderliğinde büyük bir silahlı isyan başlatıp bölgedeki Rusları etkisiz hale getirip "Komrat Cumhuriyeti'ni" ilan etmişler ve Gagauzlar'ın ulusal çıkarlarını sağlayacak şekilde bir takım kararlar almışlardır. Ancak bu durum pek uzun sürmemiş Rus askerleri bir süre sonra durumu kontrol altına almışlardır.[98] Üniversite öğrencisi olan Andrey Galatsan'ın bu isyanı başlatmasında 1905 yılında gerçekleşen Rus devriminin oldukça etkisi olmuştur. Bu devrimde bazı Rus gruplar Çarlık Rusya'sının uyguladığı politikalara başkaldırmıştır. Bu durumu fırsat bilen Gagauzlar, tam bir yıl hazırlık yaptıktan sonra bağımsızlığını ilan etmişse de bu durum Rus askerlerinin Komrat'a gelerek Andrey Galatsan ve arkadaşlarını tutuklaması ile 5 gün sürmüştür.

Birinci Dünya Savaşı sırasında 1917 yılında Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi'ni fırsat bilen Romanya Krallığı, 1918 yılının mart ayında Besarabya'yı ilhak etmiş ve kendi topraklarına kattığı bu bölgede Moldova ilini kurmuştur. Yeni kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, kurulan bu ili tanımadığını ilan etse de kendi

---

[96] Olga Radova "Bucaktaki Transtuna Göçmenlerinin ve Gagauzların Etnik Kimliği (18.yüzyılın Başı ve 19.yüzyılın Sonu), *Avrasya Etüdleri Dergisi,* Sayı:13, İlkbahar 1998, s.61-65

[97] Emel Kılıç "Gagauz Tarih Çalılşmalarına Genel Bir Bakış" *1. Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni: Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*, Bursa 2018, s.33

[98] Dionis Tanasoğlu, *a.g.m.*,

içinde yaşadığı sorunlardan dolayı Besarabya'yı ancak 12 Ekim 1924 tarihinde tekrardan alabilmiştir. SSCB, bölgede Ukrayna'ya bağlı olarak Moldova Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini kurmuşsa da yapılan düzenlemelerle Gagauzlar ve Besarabya Bölgesi Romanya sınırları içerisinde kalmıştır. Bu sefer de Romen baskıları ve asimilasyon politikalarına uğrayan Gagauzlar'ın bazıları Brezilya'ya giderken kimisi de Özbekistan'a gitmek zorunda kalmışlardır. [99]

Besarabya'nın 1918 yılında Romanya'nın kontrolüne geçmesi, Gagauzlar'ın tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Böylelikle Bukovina, Besarabya, Erdel gibi Romen olmayanların çoğunlukta olduğu bölgeleri içine alarak Büyük Romanya (Romanya Mare) kurulmuştur. Kurulan bu devlet tarafından 1938 yılına kadar içlerinde Gagauzlar'ın da olduğu azınlıklara iyi davranılmışsa da bu tarihten sonra yönetime geçen aşırı sağcı ve faşist yönetimler azınlıklara oldukça kötü davranmışlardır. Yine bu yıllarda Mihail Çakır, ilk defa Gagauzlar'ın Tarihini ve ilk Gagauzca-Romence sözlüğü yazmış ve Türkiye'nin Romanya Büyükelçisi Hamdullah Suphi Gagauzlar'ı araştırmaya başlamıştır.[100]

1924 ten itibaren 20 yıl boyunca kendi içindeki problemlerle uğraşmak zorunda kalan SSCB, Moldova ile ilgilenememiştir. Ancak Moskova burayı kaybettiğini hiçbir zaman kabullenmemiştir. SSCB, bölgeyi tekrardan geri alma fırsatını yakaladığı anda Joseph Stalin liderliğinde burayı ele geçirmiştir. 1939 yılının ağustos ayında Almanya ile bir saldırmazlık anlaşması imzalayan SSCB, Hitlerin izni ile Moldova'yı işgal etmiştir. Romanya'nın bu işgale direnecek gücünün olmaması nedeniyle geri çekilmesiyle SSCB, Moldova'yı tek bir kurşun atmadan ele geçirmiştir. Böylece bölgede 1940 yılında Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur.

1941 yılına kadar acımasızca kendi kurallarını dayatan SSCB tarafından Moldova'daki tüm özel mülklere el konulmuş, binlerce Romen lider ya tutuklanmış ya da Moldova'dan sürgün edilmiştir. Ancak Romanya, Almanya'nın SSCB'ye 1941 yılının temmuz ayındaki saldırı neticesinde tekrardan Moldova'yı tekrar ele geçirdi ve Sovyetlerin göstermiş olduğu baskıların benzerini Nazilere katılarak göstermiştir. Sovyetler Birliği ile ilişkili olan kişileri ya tutuklayıp ya da öldürmüşlerdir. Sovyetler

[99] Politik Akademi "Unutulan Türkler: Gagauzlar" 16 Mayıs 2013, https://politikakademi.org/2013/05/unutulan-turkler-gagauzlar/ (26.01.2020)
[100] Kemal Karpat, Gagauzlar, *a.g.m.*, s.290

Birliği, İkinci Dünya Savaşında Almanlar'a karşı üstünlük elde etmesinden sonra 1944 yılında Besarabya'yı ve Bukovina bölgesinin yarısına karşılık gelen Kuzey Bukovina'yı ele geçirmiştir.[101]

Gagauzlar İkinci Dünya Savaşı sürecinde etkin olarak Sovyetler Birliği saflarında savaşmışlardır. Vasili Margarit, Mihail Karamilev, Anton Büyüklü gibi isimler Kızılordu'da komutanlık görevlerinde bulunmuşlar ve Stalingrad'dan Kişinev'e savaşarak gelmişler ve Basarabya'nın Sovyetler tarafından tekrardan alınmasına ve Moldova'nın günümüz hudutlarına ulaşmasına büyük katkılarda bulunmuşlardır.[102]

Ancak İkinci Dünya Savaşından sonra Besarabya'nın Sovyetler Birliği'nin eline geçmesi ile bölgede bulunan birçok Gagauz, işbirlikçi ve Burjuva yanlısı olmakla suçlanıp doğdukları bu topraklardan sürgün edilmiştir.[103]

İkinci Dünya Savaşı'nı kazanan devletlerden olan Sovyetler Birliği, 29 Haziran 1945 tarihinde Basarabya'yı ele geçirmiş, 10 Şubat 1947 tarihinde imzalanan Paris Antlaşması ile de resmen kendi topraklarına katmıştır. Böylece yaklaşık 70 yıl sürecek olan Sovyet yönetiminde Gagauzlar için yine SSCB'ye bağlı kesintisiz 45 yıllık bir dönem başlamıştır.[104]

Yine İkinci Dünya Savaşının ardından Gagauzlar'ın yaşadığı en önemli sorunlardan biri de 1946 yılında yaşanan kıtlık ve savaş nedeni ile el konulan yiyecekler yüzünden on binlerce kişinin açlıktan ölmesi olmuştur.[105] 1946-47 yıllarında gerçekleştirilen Sovyet politikalarının sonucu olarak Besarabya'da bulunan Gagauz nüfusunun %40-%60'ı açlık nedeniyle hayatını kaybetmiştir.[106] Gagauzlar açısından bir diğer sorun ise Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulması olmuştur. MSSC'nin kurulması ile Gagauzlar'ın yaşadıkları topraklar Moldova ve

---

[101] Ayten Kılıç, *The Gagauz: Past and Present*, (Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1997, s.5,6
[102] Onay Özçayan, *a.g.e.*, sayfa: 11
[103] Metin Edirneli "Gagauzlar" Kircaalihaber.com, 13 Ocak 2013, https://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=351 (26.01.20202)
[104] Nevzat Özkan "Gagauz Edebiyatı" 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2017, s.26
[105] Metin Edirneli, a.g.m.,
[106] Todur Zanet "Gagauzlara Karşı Yapılan Aaçlık Genotidın 70-.ci Kara Yıldönümü Hem O Genotidın Büünkü Sonuçları", *Ana Sözü Gazetesi*, 19.05.2017

Ukrayna olmak üzere iki ülke arasında paylaşılmıştır. Böylelikle söz konusu toprakların %80'i Moldova %20 ise Ukrayna sınırları içerisinde kalmıştır.[107]

İkinci Dünya Savaşının ardından Sovyetler Birliği tarafından 1949 yılından itibaren "Kolektivizasyon" (Kolhoz)[108] politikası uygulanmaya başlamış ve bu uygulamaya uyum sağlayamayan zenginler sürgün edilmiştir. Bu bahane ile iki-üç baş sığırı, beş-altı tane koyunu, biraz arazisi olan Gagauzlar zengin sayılarak bir kısmı sert iklimi olan Sibirya'ya, bir kısmı Kazakistan'a, bir kısmı da Altaylar'a sürgün edilmiştir. Bunun ardından SSCB tarafından başlatılan Josef Stalin Propagandası ile sürgün edilen bu Gagauzlar'a bile Stalin sevdirilmiştir. Yine savaştan sonra fakir ve bilgisiz bir biçimde yaşayan ve çoğunluğu Rusça bilmeyen Gagauzlar için Rusya'dan Rusça öğretmenleri ve diğer bilim dalları için uzmanlar gönderilmiştir. Daha sonra Rusça, Gagauzlar arasında yaygınlaşmış hatta SSCB tarafından okullar dahil olmak üzere resmi kurumlarda Gagauzca yasaklanmıştır.[109]

1957 yılında Sovyet hükümeti tarafından Gagauz çocuklarının iyi eğitim alması açısından bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlardan biri de 30 Eylül 1957 tarihinde Kiril Alfabesi esas alınarak geliştirilen Gagauz alfabesi olmuştur. 1958 yılında Gagauzlar'ın kasaba ve köy okulları Gagauzca eğitim vermeye başlamıştır. Ancak 1961 yılında çıkan bir karar ile Gagauzca dersi müfredattan kaldırılmış, Gagauzca eğitim hatta Gagauzca konuşulması bile yasaklanmıştır. Aynı karar ile sadece Gagauzlar'ın değil Moldovalılar'ın da Rusça eğitime geçmesi zorunlu hale gelmiştir.[110]

SSCB'nin 1979 yılında Afganistan'a müdahalesi ve ABD ile giriştiği silahlanma yarışı neticesinde ekonomisi oldukça sarsılmıştır. 1985 yılında Sovyetler Birliği'nin başına geçen Mihail Gorbaçov, bu ekonomik sıkıntıyı da gidermek adına Glastnost ve Perestroyka politikalarını hayata geçirmiştir. Özellikle Glastnost politikasının uygulamaya başlanması ile Sovyetler Birliği'nde bu zamana kadar uygulanan sıkı komünist politikalar yumuşamaya başlamıştır. Bu yumuşama ile bu

---

[107] Metin Edirneli, *a.g.m.,*

[108] **Kolhoz**: Sovyetler Birliği'nde devlete ait topraklarda üretim yapan, ücretin emeğin niteliğine ve çalışma süresine göre verildiği, belli sayıda köylü ailenin oluşturduğu devletin veya devlet ile çiftçilerin ortak mülkiyetindeki tarım işletmesi.

[109] Güllü Karanfil "Gagauzlar: Dün, Bugün, Yarın" kircaalihaber.com, 24 Eylül 2013, *https://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=398* (26.01.2020)

[110] Güllü Yoloğlu a.g.e., s.10

zamana kadar yasaklı olan yazılar, gazeteler ve dergiler yayımlanmaya başlanmıştır. Böylelikle Sovyetler Birliği altında yaşayan birçok millet, kendi etnik kimliklerini, kültürlerini ve dillerini koruyarak yaşatabilecekleri düşüncesi doğmuş ve hareketlenmeler olmuştur. [111]

Bu yumuşamanın neticesinde 1986 yılından itibaren Gagauzlar'ın okullarında da Gagauzca ve Gagauz edebiyatı dersi verilmeye başlanmış ve Gagauzlar arasında bir ulusçuluk akımı gelişmiştir. Yine yaşanan bu yumuşama ile Gagauzlar, Stephan Bulgar, Andrey Bıyıklı ve Dimitri Savastin liderliğinde çeşitli halk hareketleri, mitingler ve toplantılar gerçekleştirmişlerdir.[112]

Glastnost'un ilk zamanlarında Moldovalıların ve Gagauzlar'ın amaçları birbirine uymaktadır. Ancak daha sonrasında bazı Moldovalılar, Romenler'in saflarını tutarak kurulacak olan Moldova Cumhuriyeti'nin, Romanya ile birleşerek Büyük Romanya devletini kurulmasını desteklemişler ve 1989 yılında buna hizmet eden siyasi hareketlerini kurmuşlardır. Romanya ile birleşmek istemeyen Gagauzlar ise Moldovalılar'dan ayrılarak kendi ulusal hareketlerini kurmuşlardır.[113]

Tablo 3: Moldova 1941-2004 Nüfus Sayımı Verileri

ETNİK GRUPLAR	1941	%	1989	%	2004	%
Romen/Moldovalı	1.794.000	65,50	2.796.333	64,50	2.826.682	71,70
Ukraynalı	449.185	16,40	598.285	13,80	443.351	11,20
Rus	164.336	6,00	563.602	13,00	366.461	9,30
Yahudi	-	-	65.031	1,50	-	-
Bulgar	178.031	6,50	86.708	2,00	76.182	1,90
Gagauz	115.035	4,20	153.539	3,50	158.761	4,00
Alman	2.038	0,07	-	-	-	-
Diğer Gruplar	36.307	1,26	73.702	1,70	74.928	1,90

[114]

Bu ulusal hareketlerinin yönlendirmesi sonucunda 12.11.1989 tarihinde Gagauzlar tarafından bağımsızlık deklarasyonu yayınlanmıştır. Aynı tarihlerde Moldova'da da bir takım değişiklikler gerçekleşmiştir. Burada yaşayan Romenler Gagauzlar'ın bağımsızlıklarına Moskova hükümetinden daha fazla karşı çıkarken,

---

[111] Olga Radova "Gagauz Türklerinin Tarihi ile Kültür Mirasları Balkan Yarımadası'nda, Bucak'ta ve Diğer Yerlerde" *TESAM III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, s.406
[112] Güllü Karanfil, *a.g.m.,*
[113] Olga Radova "Gagauz Türklerinin Tarihi…, *a.g.e.,* s.407
[114] Andrei Brezianu-Vlad Spanu, *a.g.e.,* s.76,77

Gagauzlar ise burada yaşayan Bulgar ve Ruslar ile birlikte Romen egemenliğine karşı direnmeye başlamıştır.[115] Bu kargaşa ortamında yayınlanan Gagauzlar'ın bağımsızlık deklarasyonu ülkenin toprak birliğini sarstığından Moldova Meclisinde reddedilmiştir. Ancak buna rağmen Gagauzya Cumhuriyeti, 20 Ağustos 1990 tarihinde kurulmuş, ülkenin bayrağı turkuaz zemin üzerine kurt resmi olurken (Resim 2) Stefan Topal da ülkenin lideri olmuştur. Bu durumdan hoşnutsuz olan bazı Moldovalılar, Moldova Halk Cephesi ve Başbakanları olan Mirça Druk liderliğinde Gagauzlar adına yaşanan gelişmeleri durdurmak amacıyla Komrat'a doğru yola çıkmışlardır. Araya giren Kızılordu askerleri, olaylara müdahale ederek belki de yaşanacak olan faciayı engellemişlerdir. Ardından ise Moldova, 27 Ağustos 1991 tarihinde kendi bağımsızlığını bildirmiştir.[116]

3-GAGAUZ YERİ

3.1- Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin Kuruluş Süreci

Sovyetler Birliğinin uyguladığı Glastnost[117] ve Perestroyka,[118] Moldova'da yaşayan Romenler gibi içinde bulunan milletlerin ulusçuluk hareketlerine neden olmuştur. Moldova'da nüfus oranı %65'i bulan Romenler Romanya ile birleşmek istemiş buna karşı da aynı bölgede bulunan Trisapol'lu Ruslar ve Gagauzlar kendi bağımsızlıklarını ilan etmek istemişlerdir. Bu bağlamda Gagauzlar tarafından; ilk olarak 12 Kasım 1989'da Gagauz Özerk Cumhuriyeti'ni daha sonra 19 Ağustos 1990'da ise Komrat merkezli Gagauzya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilmiştir.[119]

Bu durum Moldova'da bulunan Romenler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Nihayetinde Gagauzlar bağımsız bir Gagauz devleti ilan etmişlerse de bu devlet, sadece yine Moldova'nın Bender ve Tiraspol şehirlerinde yaşayan Ruslar ve Sovyetler

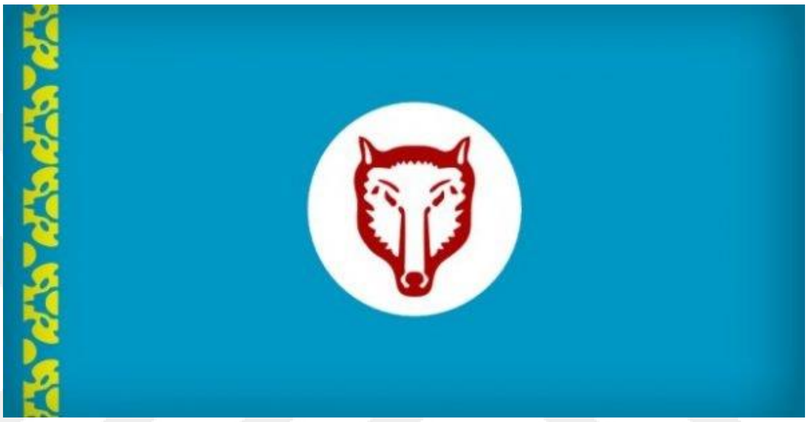
---

[115] Coşkun Kırca "Gagauzların Mücadelesi" *Milliyet Gazetesi*, 7 Kasım 1990
[116] Güllü Karanfil, *a.g.m.*,
[117] **Glastnost (Açıklık):** Sovyetler Birliği'nin son döneminde Mihail Gorbaçov'un liderliğinde ülkede bilhassa ekonomik sorunlara son vermek amacıyla uygulanmış politikaların tümüne verilen addır. 1985'te uygulanmaya başlamış, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla son bulmuştur.
[118] **Perestroyka:** Sovyetler Birliğinde 1980'lerin ortalarından itibaren uygulanmaya başlanan ekonominin ve siyasetin yeniden yapılandırılması projesidir.
https://www.britannica.com/topic/perestroika-Soviet-government-policy (26.01.2020)
[119] Kemal Karpat "Gagauzlar" a.g.m., s.290

Birliği tarafından tanınmış, tavrı Moldova'nın toprak bütünlüğünden yana olan Türkiye'nin de içlerinde bulunduğu diğer hiçbir devlet tarafından tanınmamıştır.[120]

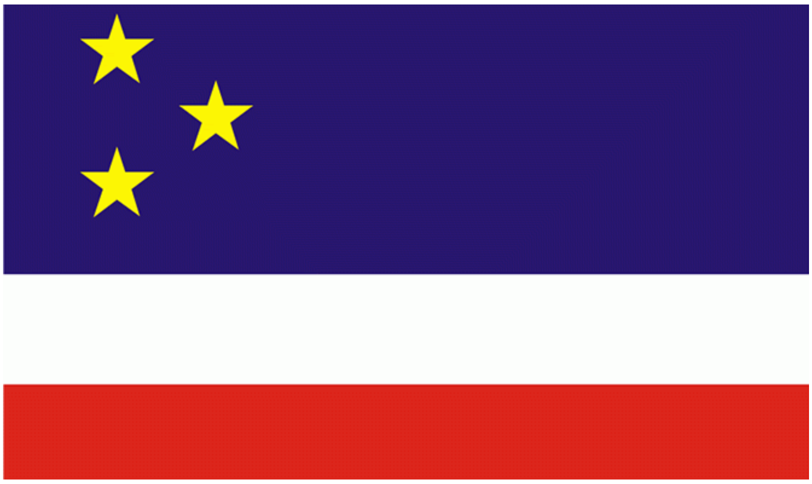
Gagauzlar tarafından ilan edilen bu devlete tepki olarak Moldova hükümeti Başbakanı Mircae Druc tarafından Halk Cephesi liderliğinde 50 bin kişilik bir gönüllü grubu Kişinev'e oradan da Moldova'nın güneyine gönderilmiştir.[121]

Resim 2: Gagauzya Cumhuriyeti Bayrağı

122

Resim 3: Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Bayrağı

123

[120] İrfan Ünver Nasrattınoğlu "Gagauz Yeri Özerk Bölgesi" *Türksoy Dergisi*, Sayı:1, Haziran 2000 s.26

[121] Nevzat Özkan "a.g.e" s.19

[122] Kırımınsesi Gazetesi "Gagavuzlar" https://kiriminsesigazetesi.com/gagavuzlar/ (26.01.2020)

[123] Türkosfer "Gagavuz Muhtar Cemiyeti" http://www.turkosfer.com/gagavuz-muhtar-cumhuriyeti/ (26.01.2020)

Ancak Tiraspol'de bulunan Sovyet 98. Hava Tümeni ve Bender'de konuşlu bulunan 14. Rus ordusu olaya müdahale edince yaşanacak büyük bir çatışmanın önüne geçilmiştir. Daha sonraki süreçte Moldova Hükümeti Gagauzlar'ın bir takım arzularını yerine getirmek, buradaki yatırımları arttırmak ve Komrat'ta bir Gagauz üniversitesinin kurulmasına izin vermek zorunda kalmıştır. Bu arada Gagauzlar arasında da bir Komrat Grubu ve Kişinev Grubu olmak üzere bir ayrışma bulunmaktır. Komrat Grubu Sovyetler Birliği'ne bağlanmayı isterken Kişinev Grubu ise Romanya'ya bağlanma taraftarı olmuştur. 1991 yılında ise Sovyetler Birliğinin dağılması ve Moldova'nın bağımsızlığını kazanması ile olaylar tekrar alevlenmiştir.[124]

Moldova'nın Sovyetler Birliği'nden ayrılıp bağımsızlığını kazanmasından sonraki süreçte devletin başına geçen ve Gagauzlar'a karşı barışçıl yollar izleyen Köylü Partisi'nin lideri Mircea Snegur, Gagauzlar tarafından memnuniyetle karşılanmış ve çözüm sürecindeki umutları arttırmıştır. Gagauzlar ve Moldovalılar uzun süren mutabakatların ardından özerklik konusunda anlaşmışlardır. 17 Aralık 1994 tarihinde görüşülmeye başlanan Gagauz Yeri Hakkında Özel Kanunu bazı milletvekilleri tarafından "Gagauz Yeri" tabiri, ülkede bulunan diğer azınlıkları da harekete geçireceği endişesiyle reddedilmiştir. Bunun ardından Moldova Parlamentosunda "Gagauz Milli Azınlığın Statüsü Hakkındaki Kanun" görüşülmeye başlanmış, ancak bu kanun tasarısı da Gagauzlar'ın özerkliğinin sadece kültürel sahada kısıtlaması sebebi ile Gagauzlar tarafından kabul görmemiştir. Bunun üzerine görüşülen bu iki kanun tasarısının ara yolu bulunarak, Moldova Anayasasına 113. Madde olarak eklenmiştir.[125]

Bu madde ile 23 Aralık 1994 tarihinde Bucak bölgesinde "Gagauz Yeri Özerk Bölgesi" ismiyle bir özerk devletin kurulması kanunu kabul edilmiştir. Moldova'nın toprak bütünlüğünden yana olan Türkiye, Gagauzlar'ın Özerkliğini desteklemiştir. 13 Ocak 1995'te resmen yürürlüğe giren bu kanun ile Gagauzlar tarafından daha önce ilan edilen Gagauz Cumhuriyeti hükümsüz kalmıştır.[126]

Gagauzya'nın özerklik kazanmasında Moldova'nın Avrupa'nın en fakir ülkesinin olmasının yanında 1990 yılında tek taraflı bağımsızlığını ilan eden

---

[124] Kemal Karpat "Gagauzlar" *a.g.m.*, s.291
[125] Nevzat Özkan, *a.g.e.*, s.20
[126] İrfan Ünver Nasrattınoğlu, *a.g.m.*, s.28

Transdinyester Bölgesinin de büyük payı olmuştur. 1994 senesinde Transdinyester Bölgesi ile aralarında çıkan çatışmalarda oldukça kayıplar veren Moldova, Gagauzlarla da aynı olayı yaşamak istememiştir. Daha önce Ruslar tarafından Transdinyester Bölgesi ile bölünen Moldova, ülkenin Gagauzlar tarafından da bölünmesini göze alamamış, onlara daha uyumlu yaklaşarak özerklik taleplerine yeşil ışık yakmak zorunda kalmıştır.[127]

3.2- Gagauz Yeri Özerk Bölgesi

Özerklik, bir kuruluşun ya da topluluğun kendisine ait yasalar ile kendi kendini yönetme hakkını elde etmesi, kendinin uyacağı kanunları kendisinin koyması, idari açıdan dış denetimden bağımsız olarak kendi hareketlerini düzenlemesi ve yönelendirmesidir.

Özerklik nitelik olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki kendi kendini yönetme (self government) unsuru olup, özerklik idari ve ekonomik özerkliği kapsamaktayken ikincisi kendi geleceğini belirleme (self determinasyon) unsuru olarak siyasi özerkliği kapsamaktadır. Siyasi özerklik de ikiye ayrılmaktadır. Bunların da birincisi federal devlet tarzı özerklikler olup bu devletler kendilerini yönetirken daha geniş yasal, ekonomik, idari ve mali özgürlüğe ve haklara sahiptirler. İkinci siyasi özerklik ise bir ülkenin federasyon olup olmadığına bakılmaksızın o ülke içinde çıkmış olan etnik ve dini çatışmalar gibi ayrışmaları bitirmek için belirli bölgelere tanınan özerklikler olup sınırlı yasama haklarına ve yürütme yetkilerine sahiptirler.[128]

Bu sebepten Gagavuz Yeri, haberler ve çeşitli akademik yazılarda sıklıkla Özerk Devlet veya Özerk Cumhuriyet kelimeleri ile refere edilmesine rağmen bir Özerk Cumhuriyet değil, Kültürel ve İdari açıdan Özerk Yetkilere sahip bir Özerk Bölgedir. Ülkeleri olarak gördükleri yaşam alanlarına da bu sebepten "Gagauz Yeri" demektedirler. Resmi ifadelerinde ise Avtonom Territorial Bölümlüü Gagauziya şeklinde geçmektedir. "Bölümlük" kelimesi de, Gagauz Türkçesinde, Bölge kelimesinin karşılığıdır. (Harita 1)

---

[127] Bilgehan Atsız, *a.g.m.,* s.31

[128] S. Mustafa Önen, *Özerklik (Autonomy),* 2. Baskı, Kamu Yönetimi Ansiklopedisi, Astana Yayınları, Editörler: Yasemin Mamur Işıkçı-Esmeray Alacadağlı, Ankara 2019, s.667,668

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin hakları yukarıda bahsedilen Gagauz Milli Azınlığın Statüsü Hakkındaki Kanun ile belirlenmiştir. Bu kanuna göre; Gagauzlar, Moldova Anayasasına aykırı olmamak kaydı ile eğitim, sağlık, bilim, ekonomi, iskân, spor, kültür, belediye hizmetleri, bütçe ve çevrebilim alanında yasa yapma haklarına sahiptirler. Gagauzya'nın başkenti Komrat şehridir, en yüksek mercii Başkandır ve Gagauzya'daki bütün makamlar Başkanlığa bağlıdır. Gagauzca, Romence ve Rusça Gagauzya'nın resmi dilleridir. Mavi, beyaz ve kırmızı zemin üzerine üç sarı yıldız ise Gagauzya'nın bayrağını oluşturmaktadır.[129] (Resim 3)

Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin resmen kurulmasının ardından çeşitli siyasi partiler kurulmuş ve seçime gidilmiştir. Daha önce ilan edilen Gagauzya Cumhuriyeti'nin Başkanı Stefan topal olurken yeni kurulan özerk bölgenin başkanlığına Georgi Tabunşçik, Millet Meclisinin (Halk Topluşu) başkanlığına ise Petr Paşalı gelmiştir. Türkiye ile son derece iyi ilişkiler geliştiren bu ekibin ardından 1999 yılının sonbaharında gerçekleştirilen seçimlerde Gagauzya Başkanlığına Dimitri Kroytor, Halk Topluşu Başkanlığına ise Mihail Kendigelen seçilmiştir.[130] Dimitri Kroytor'un ardından 1995- 1999 yılları arasında Gagauzya Başkanı seçilen Georgi Tabunşçik, 2002 yılında tekrar başkan seçilmiş, 2006 yılına kadar da başkanlığını sürdürmüştür. [131] 2006 yılında yapılan seçimlerde Başkanlığa seçilen Mihail Formuzal (Resim 4) 2010 yılındaki seçimlerden de zafer ile çıkarak 2015 yılına kadar Başkanlığını yürütmüştür.[132] Son olarak 2015 yılının Mart ayında yapılan seçimlerde rakibi olan 12 erkek adaya rağmen Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi'nin ilk kadın Başkanı seçilen İrina Vlah,[133] (Resim 5) 30 Haziran 2019 seçimlerinden de zaferle çıkarak Gagauzya'nın bugünkü Başkanı olmuştur.[134]

---

[129] Turkosfer, *a.g.m.*,

[130] İrfan Ünver Nasrattınoğlu "Gagauz Yeri Özerk Bölgesi" *TÜRKSOY , Türk Dünyası Kültür ,Sanat, Bilim, Haber ve Araştırma Dergisi* , Sayı:1 Haziran 2000 s.26

[131] Ana Sözü Gazetesi "Georgi Tabunşçik 80 Yaşında" 01.08.2019 *http://anasozu.com/georgiy-tabunscik-80-yasinda/* (26.01.2020)

[132] Haberler.com "Gagauz Türkleri Yeni Başkanlarını seçti" 01.01.2011 *https://www.haberler.com/gagauz-turkleri-yeni-baskanlarini-secti-2450776-haberi/* (26.01.2020)

[133] TUİÇ Akademi "Gökoğuz yerinin ilk Türk kadın Başkanı irina Vlah" 11 Ocak 2017 *http://www.tuicakademi.org/irina-vlah/* (26.01.2020)

[134] TBDD (Türk Dünyası Belediyeler Birliği) "Gagauz Özerk Yerinde İrina Vlah İkinci Kez Başkan Seçildi" 02.07.2019 *http://www.tdbb.org.tr/?p=14344&lang=tr* (26.01.2020)

Resim 4: Mihail Formuzal

135

Resim 5: İrina Vlah

136

[135] http://www.turkiye-turkmenistan.com/avrupali-turkmenler-gok-oguzlar-baskan-ozel-olarak-yazdi/ (26.01.2020)

[136] https://pbs.twimg.com/profile_images/1057174904381079552/jRAW6Q_f.jpg (26.01.2020)

Harita 1: Moldova ve Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Lokasyon Haritası

[137]

---

[137] Trakya Üniversitesi Dr. Öğretim Üyesi B. Yüksel Hoş

5 Mart 1995'te Moldova'da Gagauzlar'ın yaşadığı 36 bölgede bir referandum gerçekleştirlmiş böylelikle nüfus olarak Gagauzlar'ın çoğunlukta olduğu yerler ve referandum sonuçlarına göre Gagauzya'ya katılmak isteyen bölgeler, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'ne sınırlarına dahil edilmiştir.[138]

Topraklarının toplam yüz ölçümü 1831 km^2 olan Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin sınırları, yine 5 Mart 1995 tarihinde yayınlanan tüzükte belirtilmiştir. Bu tüzüğe göre 3 tanesi il ve 27 tanesi köy olmak üzere Gagauzya'nın toplam 30 tane yerleşim yeri bulunmaktadır.[139] (Harita 2)

Yine bu tüzüğe göre; Komrat şehrinin köyleri: Aleksevka, Kongaz, Başköy, Köseli Rus, Bucak, Avdarma, Dizgince, Yukarı Kongazcık, Aşağı Kongazcık, Çok Maydan, Beşalma, Duduleşti, Paraponitika, Sviyetli ve Kırlannardır. Çadır-Lunga şehrinin köyleri: Baurçi, Coltay, Haydar, Beşgöz, Kazayak, Kıpçak, Kiriyet-Lunga ve Tomaydır. Vulkaneşti şehrinin köyleri ise: Çeşmeköy, Tülüköy, Yeni Tülüköy, Kırbalı ve olarak belirlenmiştir.[140]

Yukarıda isimleri verilen yerleşim yerlerinin nüfusları da şu şekildedir;

Tablo 4: Gagauzya Nüfus Bilgileri 2019

YERLEŞİM YERİ	NÜFUS
KOMRAT	26.400
ÇADIR-LUNGA	22.800
VULKANEŞTİ	16.700
KÖYLER	95.700
GAGAUZYA	161.600

[141]

Tablo 5: Gagauzya Etnik Yapısı

GAGAUZ	%83.0
BULGAR	%5.1
MOLDOVALI	%4.6
RUS	%3.7
UKRAYNALI	%3.0
DİĞER	%1.0

[142]

---

[138] Siegfried Wöber "Making or Breaking the Republic of Moldova? The Autonomy of Gagauzia" *European Diversity and Autonomy Papers EDAP* 02.2013, s.12

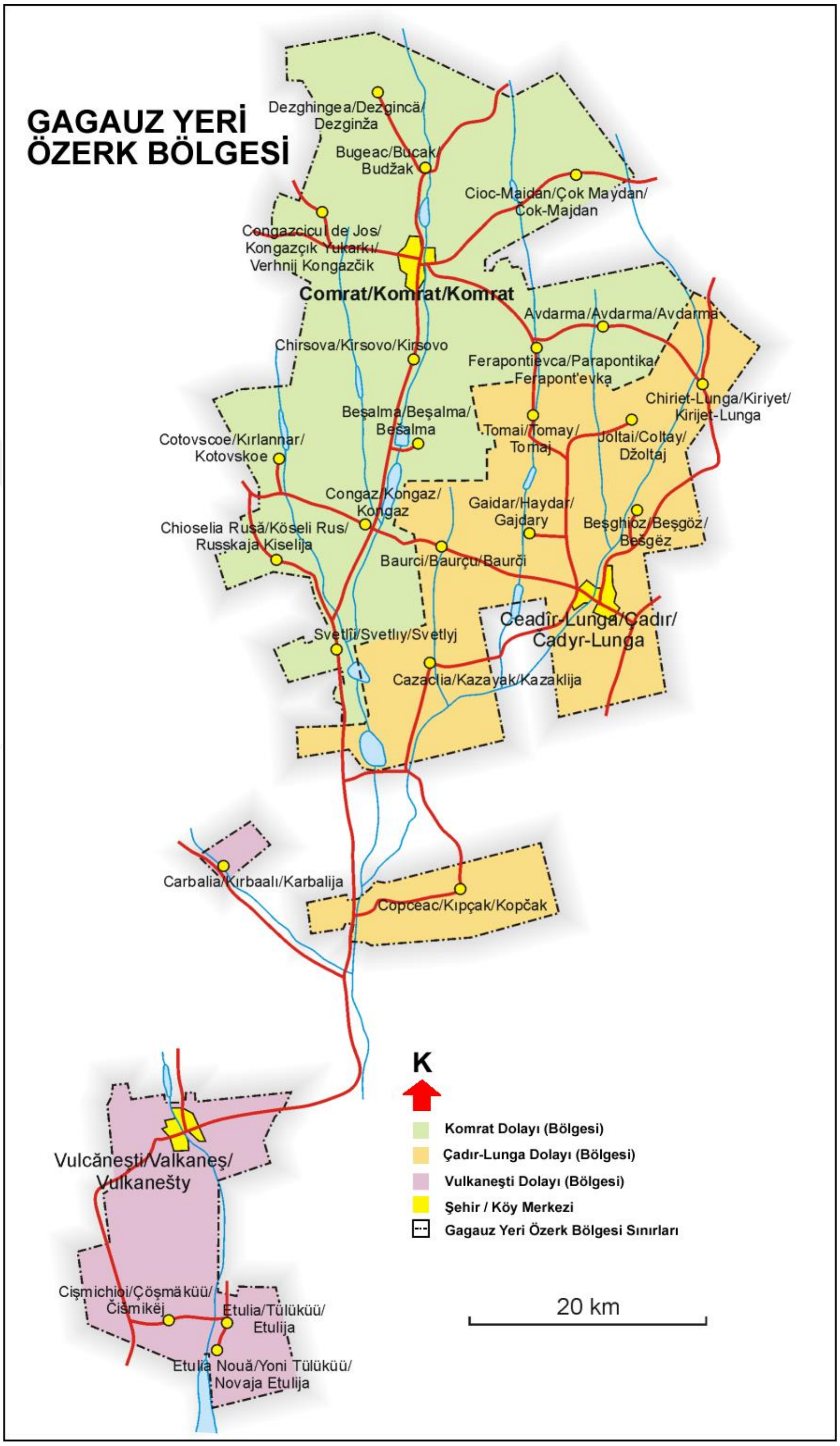
[139] Tr Dergisi "Gagavuz Türkleri" Yunus Emre Enstitüsü, *http://trdergisi.com/gagavuz-turkleri/* (26.01.2020)

[140] *https://www.mgm.gov.tr/Gagauz/tanitim2.aspx* (26.01.2020)

[141] Statistica.gov.md (2019 verileri) *http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9774* (26.01.2020)

[142] Remzi Bulut "The Economic And Political Structure Of Gagauzian Turks" *Mehmet Akif Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s.63

Harita 2: Gagauzya Yerleşim Yerleri

143

143 Branislav İgnjatov "Map Postcard From Gagauzia" 7 Şubat 2019
http://braneandnina.blogspot.com/2019/02/map-postcard-from-gagauzia.html (26.01.2020)

Gagauz Özerk Bölgesi ekonomisi daha çok tarıma ve hayvancılığa dayanmaktadır. Gagauzya'nın sanayi ve turizm sektörleri gelişmemiştir ve bu sektörlerde neredeyse aktif olan hiçbir şirketi yoktur. Bağcılık, Gagauzya'nın tarıma dayalı ekonomisinin ana itici gücüdür. Bu nedenle, şarapçılık ve şarapçılık teknolojisi oldukça gelişmiştir. Bu yüzden Gagauz halkı gelirlerinin çoğunu şarapçılıktan sağlamaktadır. Gagauzya'da ayrıca ceviz, ayçiçeği, tütün, soya fasulyesi, tahıl gevrekleri, yağlı bitkiler, tatlı mısırlar ve meyveler gibi diğer bazı tarımsal ürünler de yetiştirilmektedir.[144]

Ayrıca Gagauz Özerk Bölgesinde 59 Anaokulu, 55 ilkokul, ortaokul, lise ve 1 Üniversite ve bu üniversiteye bağlı 4 fakülte ve 17 bölümle öğrencilere eğitim verilmektedir.[145] Ancak yukarıda bahsedilen ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki 55 eğitim kurumunun tamamının müfredatı Rusçadır. Gagauzca ve Moldovaca eğitimi bu okullarda yalnızca birkaç saat verilmektedir. Gagauzya'da iki lisede Moldovaca ve bir lisede Bulgarca eğitim verilirken bu bölgede çoğunlukta olan Gagauzlar için Gagauzca eğitim veren sadece bir okul bulunmamaktadır. Komrat Üniversitesinde de yalnızca bir fakülte ve iki bölümde Gagauzca eğitim verilirken, diğer fakülte ve bölümlerde Rusça eğitim verilmektedir.[146]

Gagauzya'nın iklimi ise sıcaktır. Ortalama 179-187 günde +10 derece sıcaklık görülmektedir. Buna karşın yağış oranı ise oldukça düşüktür. Bu nedenle Gagauzya sıkça kuraklığın olumsuz etkilerine maruz kalmaktadır. Bu bölgenin su kaynakları neredeyse yeraltı sularından ibarettir. Göl ve akarsu miktarı oldukça az olup mineralce zengin olmalarından dolayı tarımda kullanılamazlar. [147]

Yine bu bölgede yaygın din Hristiyan Ortodoksluk olup nadir de olsa Katolik ve Protestan mezhebine mensup insanlar da bulunmaktadır.[148] Hristiyan kiliselerinin 1054 senesinde Ortodoksluk ve Katoliklik olarak ikiye ayrılmasının ardından Dobruca bölgesinde yaşayan Gagauzlar, komşuları olan Bizans'ın etkisiyle Ortodoksluk

---

[144] Remzi Bulut "The Economic…, *a.g.m.*, s.65
[145] Gagauz Halk Topluşu Resmi Sitesi *http://www.gagauzia.md/pageview.php?l=ru&id=284&idc=101* (26.01.2020)
[146] Gönül Şamilkızı "Türkiye, Gagauz Özerk Yerinde İstikrarın Teminatı" Anadolu Ajansı 22.10.2018 *https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/turkiye-gagauz-ozerk-yerinde-istikrarin-teminati/1289169* (26.01.2020)
[147] Turkosfer, *a.g.m.*,
[148] Remzi Bulut, *Moldovadaki Gagauz Türkleri" (GagauzTürkleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerine Araştırma)*, 1. Baskı, Fakülte Kitabevi Yayınları, , 2016, s.17

mezhebini benimsemişlerdir. Şimdiki Gagauz Kilisesi ise Kişinev Metropolitliği[149] vasıtasıyla Moskova Patrikliğine tabidir. Gagauzlar'da, Hristiyanlık inancı ile İslam inancının bazı noktalarda kesişmesinden dolayı diğer Hristiyanlık inançlarından farklılıklar bulunmaktadır. Domuz etinin pis sayılması, Kurban kesilip fakirlere dağıtılması, hayır için çeşme, köprü, yol inşa ettirilmesi, zekât vermek üzere fakirlere yardım yapılması gibi uygulamalar bu farklılıklardır.[150]

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin kendine ait bir askeri gücü bulunmamakla beraber Gagauz İçişleri bakanlığına oradan da Moldova İçişleri bakanlığına bağlı bir polis gücü bulunmaktadır. [151]

Gagauzca lehçesi, Oğuz grubu lehçelerine aittir. Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Türkçeleri gibi Güneybatı Türkistan'da yer almaktadır. Gagauzca, Gagauzlar'ın etnik yapısını oluşturan; ilk Bulgarlar, Kuman-Kıpçaklar, uzlar ve Peçenekler'e has özellikleri bulundurduğu gibi Balkanlar'a yerleşen Selçuklu Türkçesi, Hâkimiyeti altına girdikleri Osmanlı Türkçesi, Romence, Rusça ve Dini bakımdan bir zamanlar bağlı oldukları Yunancadan esintiler de barındırmaktadır.[152]

Türkiye Türkçesine en yakın lehçelerden biri olan Gagauzca, komşu ülkelerin dillerinden birçok kelimeyi ödünç almışsa da Türkiye Türkleri tarafından gayet anlaşılır bir lehçedir. Gagauzlar, İlk yıllarda dini bakımdan Ortodoksluğa ve Yunan kilisesine mensup olduğundan Gagauzca Yunan Alfabesi ile yazılmaktayken 1957 yılında Kiril Alfabesine geçilmiştir.[153] 1959 yılında Kiril Alfabesine bazı eklemeler yapılarak Gagauz Alfabesi oluşturulmuş ancak 1993 yılında Gagauz Halk Meclisi tarafından Latin Alfabesine geçiş yapılmıştır. Son olarak 1996 yılında da Latin Alfabesine bazı eklemeler yapılarak bugün kullanılan alfabe oluşturulmuştur.[154]

---

[149] **Metropolitlik**: Ortodokslukta; Slav Kiliselerinde Patrik ile Başpiskopos, Yunan Kilislerinde ise Piskopos ile Başpiskopos arasında kalan unvandır.

[150] Nevzat Özkan, *a.g.e.*, s.33-34

[151] Legea "Privind Statutul Juridic Special al Gagauziei (Gagauz-Yeri)", Nr.334 XIII din 23.12.94 s.7

[152] Nevzat Özkan "Gagauz Türkçesi" tarihtarih.com *https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=358384&/Gagavuz-T%C3%BCrk%C3%A7esi-/-Do%C3%A7.-Dr.-Nevzat-%C3%96zkan-* (26.01.2020)

[153] Türkçebilgi "Gagauz Türkçesi" *https://www.turkcebilgi.com/gagavuz_t%C3%BCrk%C3%A7esi* (26.01.2020)

[154] Yunus Emre Enstitüsü, "GagauzTürkleri-3", *TR Dergisi* http://trdergisi.com/gagavuz-turkleri-3/ (26.01.2020)

3.3- Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin İdari Yapısı

23 Aralık 1994'te Moldova Meclisi, ülkenin güney bölgesinde "Gagauz Yeri" ismiyle özerk bir bölgenin kurulmasını, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi hakkındaki yasayı çıkararak onaylamıştır. Böylelikle 1990-94 seneleri arasında kurdukları Gagauzya Cumhuriyeti'nin devamını sağlayamayan Gagauzlar, Moldova topraklarında Gagauz Yeri Özerk Bölgesi ismindeki yapıyı kurmayı başarmışlardır. Dış işlerinde Moldova'ya bağlı olan bu yapı iç işlerinde tamamen bağımsızdır. Yine Moldova'nın 23 Aralık 1994'te çıkardığı bu yasaya göre Gagauzlar'ı resmen etnik bir grup olarak değil bir halk ve millet olarak kabul edilmiştir. Bundan ayrı Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin de kendisine ait bir Anayasası bulunmakta fakat bağlı olduğu Moldova'nın merkeziyetçi bir yapısı olması sebebiyle bu anayasa "Ulujenie" adıyla anılmaktadır.[155]

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin Moldova ile siyasi ilişkileri; Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin özel durumuyla ilgili kanun, Ulujenie ve Moldova Anayasası olarak üç önemli yasa üzerine kurulmuştur. Bu yasalarda Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin Moldova'nın ayrılmaz bir parçası olduğunun altı çizilmiştir.[156]

Yine bu yasalara göre ise Moldova Cumhuriyeti kendi egemenliğin yitirirse Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin kendi kaderini tayin etme hakkı bulunmaktadır. Ayrıca Gagauzya'nın kendi yasama ve yürütme organları bulunmaktadır.[157]Gagauzya'nın kendisine ait bir ordusu bulunmamakla beraber bölgede bulunan kolluk kuvvetleri de Moldova Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığına bağlı konumdadırlar.[158]

2 Şubat 2014'te Gagauz Yeri Özerk Bölgesinde gerçekleştirilen Referandum ile Moldova'nın AB üyeliği ile Batı eksenine mi yoksa Belarus, Kazakistan ve Rusya'nın bulunduğu Gümrük Birliğine üyeliği ile doğu eksenine mi gireceği ayrıca

---

[155] Remzi Bulut "Karadeniz'in Öteki... a.g.m., s.62-63

[156] Ana Maria Pancu, 1991 Sonrası Gagauz Yeri Özerk Bölgesi İle Türkiye Cumhuriyeti Devleti Arasındaki İlişilerin Kurulması Ve Gelişmesi, (Erciyes Üniversitesi Avrasya Araştırmaları Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2018, s.28

[157] Serghei Mutaf, *Gagauzların Tanınma Mücadelesi ve Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin Oluşum Süreci* (İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans tezi), İstanbul 2013, s.60-61

[158] Elnur İsmayıl "Moldova'da Ayrılıkçı Bölgeler Sorunu ve Rusya-Batı Rekabeti" *Bilgesam*, 19 Eylül 2014, http://www.bilgesam.org/incele/1812/-moldova'da-ayrilikci-bolgeler-sorunu-ve-rusya-bati-rekabeti/#.XZvcZEYzbIU (26.01.2020)

Moldova Cumhuriyeti'nin egemenliğini yitirmesi durumunda Gagauzlar'ın kendi başlarının çaresine bakmasını destekleyip desteklemedikleri halk oylamasına sunulmuştur.[159] %70 bir katılımın gerçekleştiği referandumun sonucunda ise %98,5 ile Moldova Cumhuriyeti'nin egemenliğini yitirmesi durumunda Gagauzya'nın kendi başının çaresine bakma hakkı olduğu yönünde sonuçlanırken Halkın %98,4'ünün Moldova'nın Doğu güdümlü Gümrük Birliğine üyeliğinden yana olduğu belirlenmiştir.[160]

3.4- Gagauz Yeri Özerk Bölgesinde; Yasama ve Yürütme

Gagauz Yeri için 1994 yılında çıkartılan yasa, başarılı bir özerklik örneği olmasıyla Avrupa'da kabul görmektedir. Bu yasaya Gagauz özerkliğinin yönetim sahasını, yürütme ve yasama organlarının yetkilerini Gagauzların merkezi bir alanda temsil edilmesini ve Gagauzların karar verme haklarını düzenlemektedir. Yine bu yasaya göre Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin sınırlı da olsa yasama ve yürütme hakkı bulunurken, Gagauzya yargı alanında Moldova Cumhuriyeti yargı organlarına bağlıdır.

3.4.1- Yürütme

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin yürütme organının başı "Başkan"dır. Gagauzya'da "Başkan" dört yılda bir gerçekleştirilen seçimlerle belirlenir. Başkan, Gagauzya'da bulunan tüm yerel, kamu yönetimlerine hükmetmektedir. Ayrıca Başkan, Moldova Hükümetinin de doğal bir üyesidir. İcra (Yürütme) Komitesi (Bakanlar kurulunu) oluşturmak da Başkanın görevi olmakla beraber oluşturulan İcra Komitesi Halk Topluşu tarafından onaylanmaktadır. Gagauzya'daki yerel yöneticiler de Moldova Cumhuriyeti'ndeki Bakanlıklara bağlıdırlar.[161]

---

[159] Emre Kartal "Moldova Dış Politikasında Gagauzların Yeri" *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar Uluslararası Bilgi Şöleni,*Komrat 2-4 Haziran 2016, s.3
[160] Kamil Calus "Gagauzia: Growing Seperatism in Moldova?" 10.03.2014, *OSW Commentary, Center of Eastern Studies,* Number:129
[161] Atilla Erden-Mevlüt Özhan-Piri Er-Doğanay Çevik, *Gagauz Halk Kültürü*, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1.Baskı, Ankara 1999,s.15

Moldova Cumhurbaşkanı'nın, diğer Bakanlar Kurulu üyelerini görevden alabilme yetkisi varken Gagauzya Başkanını görevden alma yetkisi bulunmamaktadır. Başkanı görevden alma yetkisi sadece Halk Topluşu'na aittir. Başkan da Halk Topluşu'nun çıkardığı kanunları onaylama ve veto etme yetkisine sahiptir. Ayrıca Başkanın İcra Komitesine onay verilmemesi halinde Halk Topluşu'nu lağvetme yetkisi bulunmaktadır. Referandum düzenleyebilmek de Başkanın önemli yetkileri arasındadır.[162]

Gagauzya'nın Başkanı, Gagauzya'nın Moldova Cumhuriyeti ile ilişkilerde ve uluslararası ilişkilerde özerkliği temsil etmektedir. Başkan, Gagauzya için emirler ve kararnameler çıkarabilir. Gagauzya'da bulunan il ve ilçelerin yöneticilerini atayıp görevden alabilir. Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde başkan seçilme şartları ise 35 yaşını doldurmak, Moldova Vatandaşı olmak, Gagauzya'da ikamet etmek ve Gagauzca konuşmaktır. Ayrıca bir kişi ardarda iki kereden fazla Başkanlık görevine gelememektedir. Gagauzya Başkanları ise sıra ile şu şekildedir; 1995-1999 Georgi Tabunşçik, 1999-2002 Dimitri Kroytor, 2002-2006 Georgi Tabunşçik, 2006-2010 Mihail Formuzal, 2010-2015 Mihail Formuzal, 2015-2019 İrina Vlah, 2019- İrina Vlah.

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin yürütme kolunu Başkanın liderliğini yürüttüğü İcra Komitesi adında bir komite üstlenmektedir. İçişleri, Dışişleri, Eğitim, Ekonomi, Maliye, Vergi, Sağlık ve Sosyal Güvenlik, Tarım ve Sanayi, Gençlik ve Spor, Kültür Turizm, Adalet, Bilgi ve Güvenlik Servisi ise İcra Komitesinin alt kolları olup Türkiye'deki Bakanlıklara tekabül etmektedirler. [163] Gagauzya'nın İcra Komitesi üyeleri (Bakanları) ve Daire Başkanları Moldova Cumhuriyetinde yer alan Bakanlıkların ve Daire Başkanlıklarının üyesi konumundadırlar.[164]

İcra Komitesi, uygulamalarında Halk Topluşu'na karşı sorumludur. Meclis kararıyla bu Bakanlıkların Başkanları, Meclise çalışmaları hakkında rapor vermekle mükelleftir. Moldova Cumhuriyeti'nde ve Gagauzya'da çıkarılan tüm Anayasa, Yasa ve Yönetmeliklere uymak, Gagauzya'nın menfaatleri uğruna Moldova'daki Kamu

---

[162] Ana Maria Pancu, *a.g.e.,* s.28-29
[163] Moldova Devlet Sitesi, *http://gagauzia.md/pageview.php?l=ru&idc=429&id=307* (26.01.2020)
[164] Bulut "Moldovadaki Gagauz Türkleri" "a.g.e" s.39

kuruluşlarının etkinliklerine katılmak, mevzuata uygun olarak; ekonominin idaresi, çevre koruma ve çevre yönetimi, yerel bütçe, finansal sistem ve vergilendirilmesinin idaresi, sosyal güvenlik, eğitim, kültür ve sağlık alanlarının idaresi gibi faaliyetler İcra Komitesinin ana faaliyetleridir.[165]

3.4.2- Yasama

1994 yılında hazırlanan Anayasaya göre Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin yasama organı Halk Topluşu (Meclisi) olmuştur. Halk Topluşu, 4 yılda bir seçilen 35 üyeden oluşmaktadır. Halk Topluşu, yürürlükte olan kanun, yönetmelik ve tüzüklerin taslaklarından, ayrıca bölgenin yönetimi ile ilgili olarak yerel; sosyal siyaset, eğitim, ekonomi, kültür ve yerel yönetimlerden mesuldür,

Gagauz Halk Topluşu, Anayasaya aykırı olmamak ve Moldova Cumhuriyeti'nin toprak birliğine saygılı olmak kaydı ile ekonomi, eğitim, bilim, sağlık, bütçe, kültür, çevre, konut, finans, vergi, şehirsel gelişme, kamusal hizmetler, sosyal refah ve spor gibi temel alanlarda yasalar çıkarabilmektedir.[166]

Halk Topluşu'nun üyeleri olan Milletvekilleri her yerleşim yerine en az bir ve en düşük 5 bin seçmenin adına davranacak şekilde halk tarafından seçilmektedirler. Seçilen bu Milletvekillerinin Gagauzya hudutları içinde dokunulmazlık hakları vardır. Burada seçilen Milletvekilleri aynı zamanda Moldova Cumhuriyeti Parlamentosunun da milletvekilleridir. [167] Halk Topluşu'nda görev yapacak olan Milletvekilinin seçilme yaşı 21 olup Moldova Cumhuriyeti vatandaşı olmak zorundadır. Seçilen bu Milletvekilinin kütüğü de seçildiği yerde olmak zorundadır.[168]

Ayrıca Halk Topluşu'nun kanun çıkarma ve hâlihazırda var olan bir yasayı değiştirme çoğunluğu, 3 te 2 olarak belirlenmiştir. Başkanın kararlarını veto yetkisi

---

[165] Halk Topluşu Devlet Sitesi https://www.halktoplushu.md/index.php/zakonodatelstvo-ato/zakony-ato-gagauziya/214-2011-04-11-08-18-52 (26.01.2020)
[166] Şeniz Anbarlı Bozatay "Gagauz Kimliği ve Siyasal Özerkliği Çerçevesinde Moldova Kamu Yönetimi Reformlarının Gagauz Yeri (Gagauz Özerk Bölgesi) Açısından Değerlendirilmesi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt:6, Sayı:14, s.7,15
[167] Halk Topluşu Devlet Sitesi https://www.halktoplushu.md/index.php/zakonodatelstvo-ato/zakony-ato-gagauziya/192-2011-03-01-07-09-34 (26.01.2020)
[168] Ana Maria Pancu, *a.g.e.*, s.26

aynı çoğunlukla sağlanırken Başkanı görevden alma yetkisi de yine bu çoğunlukla uygulanmaktadır. [169]

Bir görevi de Başkan tarafından oluşturulan İcra Komitesi'ni onaylamak olan Halk Topluşu'nun bugünkü Başkanı 6 Mart 2017 tarihinde seçilen Vladimir Kıssadır.[170]

3.5-Gagauzların Dünyadaki Dağılımı

Gerek yaşadıkları siyasi baskılar yüzünden, gerek Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından kapanan fabrikalar sebebiyle yaşanan işsizlik sorunu yüzünden, gerekse eğitim şartlarının çok da iyi olmaması yüzünden Gagauzlar, çoğunlukla komşu ülkelere olmak üzere göç etmek zorunda kalmışlardır. [171] Gerçekleştirilen Dünya Gagauzlar'ı Kongresine göre Gagauzlar, bugün dünyada yaklaşık 17 ülkede yaşamaktadır.[172] Bu ülkeler Moldova, Ukrayna, Rusya, Bulgaristan, Türkiye, Romanya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Azerbaycan, Özbekistan, Estonya, Amerika, Litvanya, Brezilya, Türkmenistan, Gürcistan ve Yunanistan olup bu ülkelerde yaşayan Gagauzlar'ın toplam sayısı yaklaşık 300 bin civarındadır.[173]

3.5.1-Moldova'da Yaşayan Gagauzlar

Moldova Cumhuriyeti, bugün Gagauzlar'ın en kalabalık oldukları ülkedir. Gagauzlar'ın çoğunluğu ülkenin güneyindeki Bucak bölgesinde bulunan Komrat Vulkaneşti ve Çadır-Lunga şehirlerinde ve civarındaki köylerde yaşamaktadır.[174] Moldova Cumhuriyetinde toplamda yaklaşık 170.000 Gagauz yaşamaktayken sadece Gagauz Yeri'nde yaşayan Gagauzlar'ın nüfusları ise şöyledir.(Tablo 6) [175]

---

[169] Remzi Bulut "Moldovadaki Gagauz Türkleri" "a.g.e"Sayfa:39
[170] Anasözü Gazetesi "Halk Topluşu Başı Vladimir Kıssa Oldu" 06.03.2107 http://anasozu.com/halk-toplusu-basi-vladimir-kissa-oldu/ (26.01.2020)
[171] Serghei Mutaf, *a.g.e.*, s.36
[172] TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Vakfı) "TEPAV Dünya Gagauzları Kongresini İzledi" https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3238 (26.01.2020)
[173] İrina İsiumbeli "*a.g.m.*, sayfa:1
[174] Ahmet Cebeci, *a.g.e.*, s.178
[175] T.C. Sağlık Bakanlığı, Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, *Moldova Cumhuriyeti Gökoğuz Yeri Özerk Bölgesi*

Tablo 6: Gagauzya Nüfus Verileri 2019

YERLEŞİM YERİ	NÜFUS
KOMRAT	26.400
ÇADIR-LUNGA	22.800
VULKANEŞTİ	16.700
KÖYLER	95.700
GAGAUZYA	161.600

[176]

3.5.2-Ukrayna'da Yaşayan Gagauzlar

Ukrayna'da yaşayan Gagauzlar, çoğunlukla Odesa şehri ve civarında bulunmakla beraber ve sayıları yaklaşık 31,9 bini bulmaktadır. Sadece Odesa şehrinde yaşayan Gagauzlar'ın sayısı ise 27,6 bindir.[177] Yine Odesa şehrine bağlı Bolgrad ilçesinde bulunan; Kubey (Çervonoarmeyskoye) köyü, Satılık – Hacı (Aleksandrovka) köyü, Karlıçukur/Kanlıçukur (Dimitrovka) köyü, Reni ilçesinde bulunan; Bolboka (Kotlovina) köyü ve Kilikya İlçesinde bulunan Yeniköy (Novosyolovka) köyü, Eski Troyan (Starıye Troyanı) köyleri, Gagauzlar'ın yaşadığı köylerdir. Bu köylerden Karakurt ve Kubey dışındaki bütün köylerde nüfusun tamamını Gagauzlar meydana getirmektedir.[178] Ukrayna Gagauzlar Birliği'nin 2007 yılında yapmış olduğu gayri resmi araştırmalara göre ise Ukrayna'da yaşayan Gagauzlar'ın nüfusu 44-45 bin civarındadır.[179]

3.5.3-Romanya'da Yaşayan Gagauzlar

Romanya'daki Gagauzlar'ın nüfusu 2000-5000 arasında tahmin edilmektedir. Buradaki Gagauzlar'ın tam sayısının bilinememesinin nedeni bir taraftan yaşadıkları asimilasyon diğer taraftan nüfus sayımlarında kendilerinin ayrı bir etnisite olarak

[176] Moldova İstatistik Sitesi *Statistica.gov.md* (2019 verileri) (26.01.2020)
[177] Bülent Hünerli-Tudora Arnaut, "Ukrayna Gagauzları" *Tehlikedeki Diller Dergisi*, TDD/jofEL Yaz/2017 s.17,21
[178] Bülent Hünerli "Ukrayna Gagauzları Odessa Saha Çalışması Raporu" *Tehlikedeki diller Dergisi*,TDD/jofEL Kış 2016
[179] Tudora Arnaut, *Ukrayna'da Yaşayan Gagauz Türkleri*, Detay 13, TRT Avaz Programı

görülmemelerinden kaynaklanmaktadır.[180] Romanya'daki Gagauzlar, Dobruca'nın kasabaları ve köyleri olan Kokarca, Yılanlık, Dobromir ve Mankalya'da yaşamakta ayrıca Başkent Bükreş'te bulunan Gagauzlar da bulunmaktadır.[181]

3.5.4-Bulgaristan'da Yaşayan Gagauzlar

Bulgaristan devletine göre 1900 yılında 5500 olan Gagauzlar'ın sayısı bugün sadece 540 olarak belirtilmektedir. Bunun da nedeni Bulgaristan'ın Gagauzlar'ı zorla Türkçe öğretilmiş Bulgarlar olarak sayması ve nüfus sayımlarında Bulgar hanesine kaydetmesidir. Resmi sayı olan 540'tan kat ve kat fazla bulunan Bulgaristan'daki Gagauzlar, özellikle Varna başta olmak üzere Balçık ve Kavarna şehirlerinde ayrıca bu şehirlerin etrafındaki köylerde yaşamaktadırlar[182]

3.5.5-Yunanistan'da Yaşayan Gagauzlar

Bugün Batı Trakya'da bulunan Dedeağaç, İskeçe ve Gümülcine şehirlerinde pek çok Gagauz köyleri bulunmaktadır. Bilhassa Dedeağaç ilinin bir ilçesi olan Orestiada (Kumçiftliği) ve civarındaki 12 köyler de Gagauzlar'a ev sahipliği yapmakta burada yaşayanların yarısından fazlasının Gagauz kökenli olduğu bilinmektedir. Gagauzlar buraya Edirne'den ve Havsa'nın köylerinde 1924 mübadelesi ile gelmişlerdir. Ayrıca Kavala şehrinde, bu şehire bağlı Zihne ilçesinde ve beraberindeki yakın köylerde Gagauzlar yaşamaktadır. Buradaki Gagauzlar ise 1064 senesinde Tuna nehrinin güneyine inerek buraya yerleşmişlerdir. Son olarak Demirhisar ilçesinin Haznedar kasabası, Kırklareli'nin Karahalil ve öteki köylerinden mübadele nedeniyle gelen Gagauzlar'ın kasabasıdır.[183] Yunanistan'da bulunan Gagauzlar'ın sayısı ise 19.yüzyılın başlarında 7.300 iken bugün 3.000'in üzerindedir.[184]

---

[180] Kemal Karpat "Gagauzlar", *a.g.m.*, s.288
[181] Ahmet Cebeci, a.g.e., s.180
[182] Bulgaristan Cumhuriyeti Azınlık Komitesi
http://www.nccedi.government.bg/archive/page.php?category=83&id=247 (26.01.2020)
[183] Ahmet Cebeci, *a.g.e.*, s.179
[184] İrina İsiumbeli "Gagauzlar ve Gagauz Diasporası-1" Orha Ajans ,17 Kasım 2018
https://orhaajans.com/gagauzlar-ve-gagauz-diasporasi-i/ (26.01.2020)

3.5.6-Rusya'da Yaşayan Gagauzlar

Gagauzlar, iş bulma amacı ile en çok Rusya'ya göç vermiştir. Bugün Rusya'da bulunan 13.690 Gagauz, Rusya'nın Kursk, Donetsk, Voronej şehirlerinde ve Kafkasya'nın kuzey bölgelerinde yaşamaktadır.[185] Sadece Moskova'da yaşayan Gagauzlar'ın nüfusu 1000'i bulurken Tümeni bölgesinde de 2600 Gagauz yaşamaktadır.[186]

Bugün Kazakistan'da yaşayan Gagauzlar'ın sayısı ise sadece 800 iken [187] 190 Gagauz, Özbekistan'da, 83 Gagauz, Türkmenistan'da, 32 Gagauz, Kırgızistan'da ve 105 Gagauz da Azerbaycan'da yaşamaktadır. Ancak bu veriler Sovyetler Birliği'nde 1989 yılında yapılan son sayıma göre olup bugünkü Gagauzlar'ın sayıları kesin olarak bilinmemektedir. 1920'li yıllarda Romanya'da yaşanan geçim sıkıntısı nedeniyle Brezilya Hükümeti ve Romanya Krallığı bir anlaşma yapmıştır. Brezilya'dan gelen bazı şirket yöneticileri, Gagauz köylerini gezerek onlara Brezilya'da toprak vadetmiş, ulaşım, pasaport ve yoldaki yemek giderlerinin Brezilya hükümeti tarafından ödeneceği bildirilmiş ve buradaki bazı köylülere sözleşme imzalatarak az da olsa kandırarak Brezilya'ya götürmüştür. Burada istediğini bulamayan köylülerin bazıları Bucak bölgesine geri dönmüş bazıları da Uruguay ve Arjantin'e göç etmek zorunda kalmıştır. Brezilya'da kalanlar ise şehir hayatına geçip Sao Paolo şehrine yerleşmişlerdir. Amerika'da ise 2001 yılında sadece Kaliforniya Eyaletinde yaşayan Gagauzlar'ın sayısı 3000 olduğu tespit edilmiştir. [188]

Son olarak Türkiye'de bulunan Gagauzlar'ın sayısı da tahmini olarak 5000 civarı olarak belirtilmiştir.[189]

---

[185] http://www.perepis2002.ru/content.html?id=11&docid=10715289081463 (26.01.2020)
[186] İrina İsiumbeli " Gagauzlar ve Gagauz Diasporası-2" Orha Ajans 8 Aralık 2018 https://orhaajans.com/gagauzlar-ve-gagauz-diasporasi-ll/ (26.01.2020)
[187] Joshua Project "Gagauzi Turk"https://joshuaproject.net/people_groups/11798/KZ (26.01.2020)
[188] İrina İsiumbeli "Gagauzlar ve Gagauz Diasporası-2" "a.g.m.,
[189] Andrew Andersen "Gagausia" http://www.conflicts.rem33.com/images/moldova/gagauzia.htm (26.01.2020)

4-TÜRKİYENİN GAGAUZYA POLİTİKASI

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan beri bağımsızlığını kazanmış ya da kazanamamış Türk devletleri dahası Türk ve Akraba toplulukları için yeni politikalar geliştirme çabasında olmuştur. Bu siyaset çerçevesinde de sözü geçen devlet ve topluluklarla işbirliği girişiminde olmuştur. Bu işbirliğinin ana amacı Türkiye'nin Türk Dünyası ile ilişkilerini geliştirmektir.[190] Yine bu kapsamda da Türkiye soydaş olarak gördüğü Gagauzlar'ı yalnız bırakmamak adına ilişkilerini sıkı tutmuş, onlara her türlü desteği sağlamıştır.[191]

4-1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'nin Gagauzya Politikası

Cumhuriyetin ilk yıllarında Gagauzlar'ın çoğu, Moldova'da bulunan Besarabya Bölgesi'nde bulunmaktaydı. Moldova'yı da sınırları içerisinde bulunduran Romanya ise krallıkla yönetilmekteydi. Ondan daha öncesinde Beserabya'daki halklar adeta ikiye bölünmüş durumdaydı. Besarabya'nın bazı ileri gelenleri Romanya'ya bağlanmayı isterken Bucak'ta bulunan Gagauzlar ve Bulgarlar, Bağımsız veya Özerk Bucak Cumhuriyetini kurma arzusundaydılar. Bu durumu sezen Romanya, bölgedeki güç boşluğundan faydalanarak Besarabya'yı kısa sürede işgal etmiştir.

Romanya'nın Moldova'yı ikinci plana atması ve burayı ekonomik manada sömürmesinden dolayı Moldova, Sovyetler Birliği'nin destek ve propagandalarının yardımıyla 1924 yılının Ekim ayında Besarabya Bölgesi'nde özerkliğini ilan etmiştir. Ayrıca 1929 yılında gerçekleşen Büyük Buhranın etkisiyle 1933 yılına kadar Besarabya Bölgesi'nde bulunan Rusya döneminde kurulmuş bütün fabrikalar kapanmıştır. Bunun sonucunda da Bucak'ta bulunanların bir kısmı kötü ekonomik şartlar nedeniyle göç etmek zorunda kalmış, bu göçler Güney Amerika'ya kadar uzanmıştır. [192]

---

[190] Yüksel Kavak "Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları" *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*:20, 2001 s.92-93
[191] Atatürk Haber.com, "Atatürk ve Hristiyan Gagauz Türkleri*"*, 4.10.2016, (26.01.2020)
[192] İlker Balçık, *1931-1938 Arası Türk Basınında Gagavuzlar,* (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Disiplinler Arası Bölgesel Araştırmalar AnaBilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2018, s.43,44

1920'lü senelerden itibaren Yugoslavya ve Bulgaristan'a oranla Romanya'da yaşayan yaklaşık 190 bin Müslüman Türk azınlığı, eğitim, kültür ve din alanında bulunan azınlık haklarını daha rahat kullanabilmekteydi. Burada yaşayan Müslüman Türk azınlığı Romanya'nın seçim yasasından istifade edip, Romanya Parlamentosunda kendilerini temsil edebilmekte, dini teşkilatlar oluşturabilmekte ve okullarında kendi dillerini öğrenebilmekteydiler. Ancak burada yaşayan Hristiyan Gagauzlar ise azınlık olarak kabul görmediklerinden bu haklara sahip değillerdi. Buna rağmen Romanya Türkiye ilişkileri son derece iyi ve samimi bir şekilde sürmekteydi.[193]

Türkiye'nin dışında yaşayan Türklere karşı ilgisi olan Mustafa Kemal Atatürk'ün bu alakası politik sınırları aştığı gibi dini sınırları da aşmıştır. Bunun en iyi örneği ise Ortodoks Hristiyan olan Gagauz Türklerine olan alakasıdır. Dünyadaki bütün Türkler'in kültür ve dil birliğinin sağlanmasını isteyen Atatürk, Gagauz Türkleriyle' de oldukça ilgilenmiştir. [194]

Atatürk'ün Gagauz Türkleri ile ilgili olmasının bir nedeni de Balkan topraklarında yaşayan bir ailenin ferdi olması ve çocukluğunun da Balkanlar'da geçmiş olmasıdır. Atatürk, politik yaşamı boyunca Türkleri hiçbir zaman sadece bir bölgeye ait görmemiş, kendisi bir Türk ailesinin bulunduğu her bölgede Türk kültürünün emarelerini görmeyi arzulamıştır. Atatürk, Gagauz Türkleri ile olarak onların Türkiye'ye yaklaşmasını beklemeden Türkiye'nin onlara yaklaşmasının gerekliliğini belirterek Romanya'ya araştırmacılar ve öğretmenler göndermiştir.[195] Bu atamaların en önemlisi ise Türk Ocakları Başkanı olan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in (Resim 6) Romanya Bükreş'e Orta Elçi olarak 1931 yılında tayin edilmesidir.[196]

---

[193] Önder Duman "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)" *Bilig Dergisi*, Bahar/2008, sayı:45,s.26

[194] Özgür Mert, *Türk Ortodoksları*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2005, s.52-53

[195] Atatürk Haber.com, *a.g.m.*,

[196] Özgür Mert, *a.g.e.*, s. 52-53

Resim 6: Hamdullah Suphi Tanrıöver

197

Türk Ocakları, Osmanlı Devleti'nin ve Türk ulusunun geleceğini tehlike altında görerek Türk devletini ve ulusunu kurtarmak maksadıyla Türk milliyetçileri ve aydınlarının uğraşları sonucu 20.06.1911 tarihinde kurulan bir cemiyettir. 1912 yılında Türk Ocakları'na üye olan Hamdullah Suphi Bey, 18 Mayıs 1913 tarihinde gerçekleştirilen kongre ile Türk Ocakları Başkanı olmuştur. 1912 yılında kapanma durumuna gelen Türk Ocaklarını teşkilatçılık ve hitabet yeteneği ile canlandırmayı başarması, Hamdullah Suphi Bey'in Romanya'daki Gagauz Türkleri ile irtibat kurmak için Atatürk tarafından Bükreş'e Orta Elçi olarak tayin edilmesine büyük etken olmuştur. Milli Mücadele yıllarında da Mustafa Kemal Paşa ile iletişim halinde olan Hamdullah Suphi, Misak-i Milliyi ve Milli mücadeleyi de desteklemiştir. Hamdullah Suphi Bey, bu süreçte TBMM'de Antalya milletvekili, yeni kurulan Ankara

[197] TDV İslam Ansiklopedisi

hükümetinde de Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapmış, Türk Ocaklarının kapanmasından sonra ise Bükreş'e tayin edilmiştir. [198]

4.1.1- Köstence Konsolosluğu Raporu

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Bükreş'e tayin edilmesinden önce 14 Ekim 1930 tarihinde Dışişleri Bakanlığı kanalı ile Başbakanlığa sunulan 1228/129 numaralı yayımlanan, Köstence konsolosu Mehmet Ragıp Bey tarafından imzalanan Köstence Konsolosluğu Raporu, önemlidir. Bu raporda Romanya'nın Dobruca, Besarabya bölgelerinde, Bulgaristan'ın Varna şehri ve civarında; Türkçe konuşan ancak Hristiyan Ortodoks dinine mensup Gagauz isminde küçük bir topluluğun olduğundan bahsedilmiştir. 5-6 yüzyıl Türk yönetimi altında yaşayan dini yönden diğer Türkler'den ayrılan ve milli benliklerinden habersiz bu topluluk M. Ragıp Bey'in dikkatini çekmiştir. Gagauzlar'ı araştırmaya başlayan M. Ragıp Varna Asarı Atika topluluğunun 1909 yılında yayınladığı İzvestia Dergisi'nin 2. sayısında bulunan Gagauzlar'ın menşei ile alakalı G. Dimitrov'un yazdığı makaleyi incelemiştir.

Bu inceleme sonucunda da Gagauzlar hakkında ilk araştırmaları Kırımski ve Gaspodin Oçakov tarafından yapıldığı ve bu iki araştırmacının da Gagauzlar'ın Oğuz kökenli olduğunu vurgulamıştır. Gagauzlar'ı raporunda küçük bir kabile olarak niteleyen M. Ragıp, Gagauzlar'ın yeterince tanınmamasını nitelik ve nicelik olarak ehemmiyetsiz olmalarına bağlamış, Doktorof, Radlof, Pupescu, Jak Duvitri, İreçek ve Karamzi'nin Gagauzlar'ın menşei hakkındaki araştırmalarına değinmiştir. Ardından Gagauzlar'ın son durumları hakkında bilgi vermiştir. M. Ragıp, tahminen Besarabya Bölgesi'nde 30.000, Dobruca bölgesinde 20.000 ve Varna civarında da 7000 Gagauz nüfusunun olduğu belirtmiştir.

Ayrıca Gagauzlar'ın iskân yerleri hakkında bilgi veren Mehmet Ragıp, Besarabya Bölgesi'nin Bucak kısmının Rus işgaline girdiği zaman Nogay Türklerinden boşalan bölgeye Dobruca bölgesinden büyük miktarda Gagauz ve

[198] Yusuf Sarınay "Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ve Türk Ocakları" *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi*

Bulgar'ın bu bölgeye yerleştiğini Dobruca bölgesinde bulunan Gagauzlar'ın ise Kokarca, Yenice, Balçık ve Kavarna köylerinde ikamet ettiklerini, Dobruca'da bulunan Mangalya'dan Bulgaristan'da bulunan Varna'ya kadar Karadeniz kıyısı boyunca Gagauzlar'ın kısım kısım ikamet ettiğini belirtmiştir.

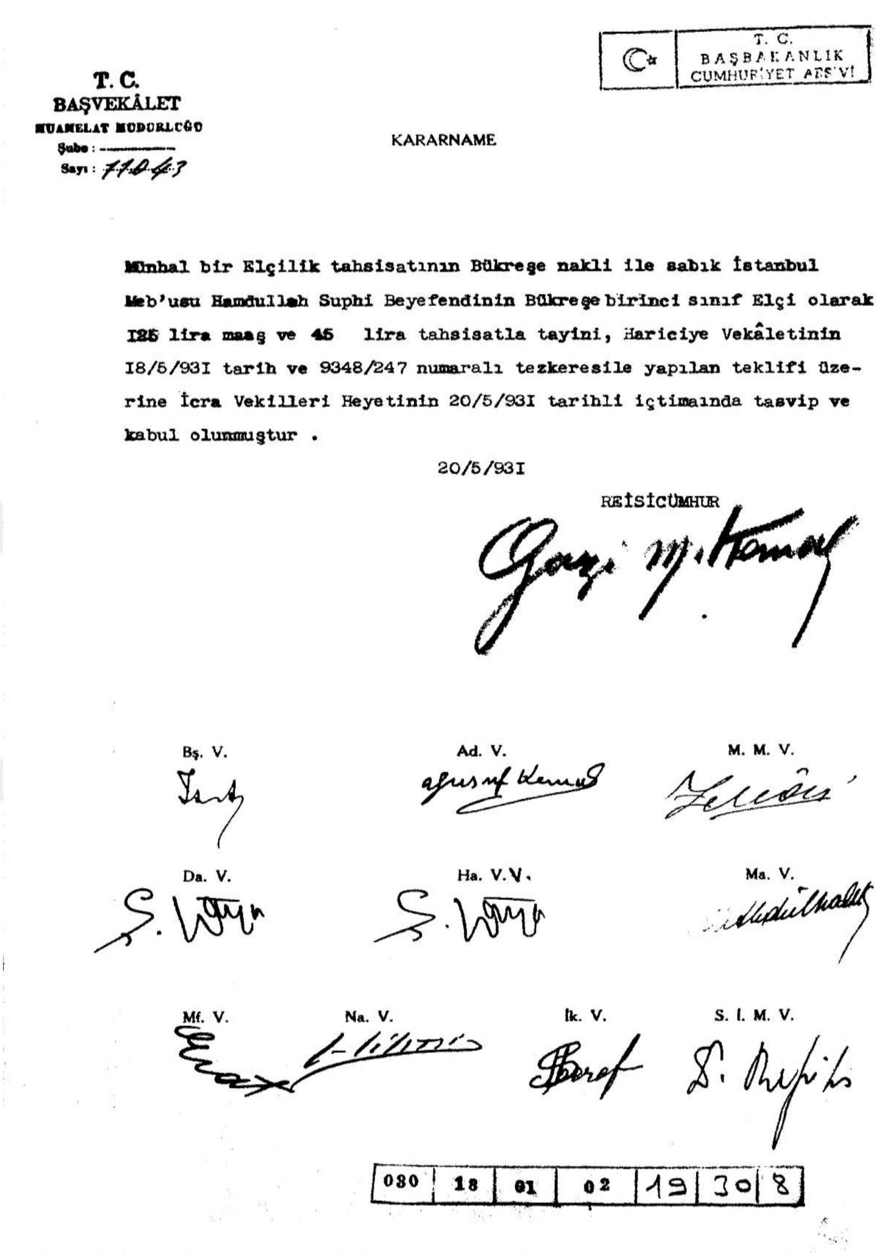
M. Ragıp ayrıca Burgaz civarında da bir miktar Gagauz bulunduğunu ancak buradaki Gagauzlar'ın milli benliklerini unutup Rumlaşmış olduğunu dahası Beserabya'daki Gagauzlar'ın da kendilerini Slav olarak gördüğünü bildirmiştir. Son olarak da M. Ragıp, Gagauzlar'ın kullandığı dili Deliorman Türk lehçesi olarak belirtmiş, çoğunlukla tarım, ticaret ve küçük sanatlar ile geçinen Gagauzlar'ın haricinde zengin Gagauzlar'ın da olduğunu ve onların bilim, beceri alanında ise diğer yabancı ülkelerdeki Türkler ile aynı seviyede olduklarını raporuna eklemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Gagauzlar'ın ilk ilişkilerinin başlangıç tarihi 1930'lu yıllardır. Bu ilişkilerin başlamasında Hamdullah Suphi Bey'in 20 Mayıs 1931 tarihinde yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ile Bükreş 1.sınıf Ortaelçiliğine tayin edilmesi etkili olmuştur.(Resim 7) Türk Ocakları'nın kapanmasından sonra Hamdullah Suphi Bey'e teklif edilen Bükreş, Kahire ve Belgrad elçiliklerinden Bükreş'i seçmesinin nedeni de Romanya'da hayatlarını sürdüren Müslüman ve Hristiyan Türklerin bulunması ve onlara yardım etme isteği olmuştur [199]

Göreve başlamasından 8 sene sonra Büyükelçiliğe terfi eden ve Bükreş'te 13 yıl görev yapan Hamdullah Suphi, Türkiye ile Romanya arasındaki diplomatik ilişkilerin son derece iyi geçmesinde en etkili kişi olmuştur. [200]

[199] Yonca Anzerlioğlu "Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri" *Bilig Dergisi*, Güz,2006,sayı:39, s.31
[200] Yonca Anzerlioğlu, a.g.m., s.32

Resim 7: Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Bükreş'e Elçi Olarak Atanması

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELAT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube : ----------
Sayı : 11043

KARARNAME

Münhal bir Elçilik tahsisatının Bükreşe nakli ile sabık İstanbul Meb'usu Hamdullah Suphi Beyefendinin Bükreşe birinci sınıf Elçi olarak 125 lira maaş ve 45 lira tahsisatla tayini, Hariciye Vekâletinin 18/5/931 tarih ve 9348/247 numaralı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 20/5/931 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur .

20/5/931

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemal

Bş. V. | Ad. V. | M. M. V.

Da. V. | Ha. V.V. | Ma. V.

Mf. V. | Na. V. | İk. V. | S. İ. M. V.

030 | 18 | 01 | 02 | 19 | 30 | 8

201

Hamdullah Suphi Tanrıöver, samimi davranışları, konuşma yeteneği ve dürüstlüğü gibi kişisel özellikleri sayesinde Romanya devlet yetkililerinin gözünde önemli ölçüde itimat kazanmış ve takdir toplamıştır. Romanya Hükümeti ve Romanya Kralı'nın yakınları bu sayede onun Dobruca bölgesinde bulunan Müslüman Türkler'le

[201] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.18.01.02.19.30.8

ve Besarabya Bölgesi'nde bulunan Gagauz Türkleri'yle yakından ilgilenmesine ve eğitim, kültür gibi alanlarda hizmet etmesine engel olmamış aksine yardımcı olmuşlardır.[202]

1933 yılının ekim ayında Türkiye ile Romanya arasında "*Türkiye-Romanya Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaşma Antlaşmasın*ın" imzalanmasına katkıda bulunan Hamdullah Suphi, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan da destek alarak Mecidiye 'de bulunan Müslüman Türk azınlığa ait "Seminarul Musluman" ismindeki yüksekokulda Arap Alfabesi yerine Türk Alfabesinin kullanılmasını temin etmiş, Türk tarihi ve Fransızca derslerinin müfredata girmesini sağlamış ve ayrıca öğrencilerin kıyafetleri ile de ilgilenmiştir.[203] Dahası Hamdullah Suphi, tamamen kendi çabaları ile Bükreş'te 1912-1913 yıllarında gerçekleşen Balkan Savaşları'nda ve 1914-1918 yıllarında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı'nda şehit olan Türk askerleri için bir şehitlik inşa ettirmiştir. 2.714 Türk askerini içine alan bu şehitlikte 06.06.1935 tarihinde gerçekleşen törende de konuşan Tanrıöver, "*Diriler ölüler sayesinde insan olarak, hür olarak yaşıyorlar.* "demiştir. [204]

Hamdullah Suphi, Romanya'da bulunan Müslüman Türkler'in haricinde Hristiyan Gagauz Türkleri'yle de oldukça yakından ilgilenmiş, burada elçilik görevi boyunca Gagauzlar'ın yerleşim yerlerini tek tek ziyaret edip onların durumlarını ve sorunlarını tespit edip raporlaştırmıştır. Bu bağlamda 1932 yılında ve 1934 yılında hazırladığı raporlar oldukça önemlidir. Hamdullah Suphi'nin yaptığı tespitler sonucunda Romanya Hükümeti'ne girişimlerde bulunmuş bu girişimlerin neticesinde de çoğu Gagauz yerleşim yerinde Türkçe eğitim veren okullar açılmış, öğretmenler tayin edilmiş ve Türkiye'den Türkçe kitaplar temin edilmiştir. [205]

Besarabya Bölgesi'nde bulunan Gagauz yerleşim yerlerini tek tek dolaşan Hamdullah Suphi, Gagauzlar'ın yalnızca ileri gelenleriyle değil, okumuş aydınlardan, papazlara, köylülere kadar bütün halkla konuşmuştur. Ayrıca yine bu bölgede 26 tane

---

[202] Fahri Temizyürek "Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Gagauz Türklerine Hizmetleri" *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar,* Mehmet Şahingöz- Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2016, s.117
[203] Yonca Anzerlioğlu, *a.g.m.,* s.32
[204] Nuri Yavuz "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagavuzlar" *Akademik Bakış Dergisi*, cilt:4, Sayı:7, 2010, kış, s.182
[205] Yonca Anzerlioğlu, *a.g.m.,* s.31

Türkçe eğitim veren okulların açılmasına vesile olmuş, bu okullar için de Mecidiye'de bulunan Türk İlköğretmen okulundan mezun ve Dobruca Türklerin 'den öğretmenler atanmasını sağlamış ve Türkiye'den Türkçe kitaplar getirtmiştir. Tüm bunlara ek olarak 40 civarı kızlı erkekli öğrenciyi Türkiye'de bulunan çeşitli üniversitelerde eğitim almaları için Türkiye'ye göndermiştir. Türkiye'ye gelen bu öğrenciler İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından ve ardından bölgenin Sovyetler Birliği yönetimine geçmesinden dolayı okullarının bitmesinin ardından geriye dönememişler, Türk vatandaşlığına geçmişler, öğretmenlik, doktorluk, avukatlık gibi mesleklerle Türkiye'ye hizmet etmişler ve Türkiye'de evlenip aile kurmuşlardır.

O senelerde de Türkiye'de Hamdullah Suphi'ye Gagauz Metropoliti takma ismi verilmiş, onun Gagauzlar'ı topluca Türkiye'ye getirmek hatta Ayasofya'yı onlara tahsis etmek istediği iddiaları ortaya atılmıştır. [206]

Türkiye'ye eğitim için gönderilen Gagauz Öğrencilerin isimleri geldikleri yerleşim yerlerinin adları ve Türk vatandaşı olduktan sonra yaptıkları meslekleri ise şöyledir;

Tablo 7: Hamdullah Suphi Tanrıöver Tarafından Eğitim İçin Türkiye'ye Gönderilen Gagauz Öğrenciler

İSİM SOYİSİM	DOĞUM YERİ	EĞİTİM ŞEHRİ	MESLEKLERİ
Erol BİRİCİK (Mina Vasilioglu)[207]	Komrat	İstanbul	Doktor
Engin MUTAF (Evgeniy Mutaf)	Komrat	İstanbul	Mühendis
Enise MUTAF (Emina Mutaf)	Komrat	İstanbul	-
Ali KAYGI (Georghii Caici)	Komrat	İstanbul	Galatasaray Lisesi Müdürü, Fransızca Öğretmeni
Mete KARGALIK (Dmitriy Gargalık)	Komrat	İstanbul	Fransızca Öğretmeni

[206] Nuri Yavuz, *a.g.m.*, s.182
[207] Not: Parantez içindeki isimler öğrencilerin Türk vatandaşlığına geçmeden önceki isimleridir.

Dmitriy CAİCİ	Komrat	İstanbul	Avustralya'ya Göç Etmiş
İuriy KISA	Komrat	-	Mühendis (Kanada'ya Göç etmiş)
Emin MUTAF (Georghii Mutaf)	Komrat	İzmir	Ege Üniversitesi Rektör Yardımcısı
Meryem KOMRATLI	Komrat	-	-
Vasili STOİANOGLO	Komrat	-	-
Oğuz GÜREL (Ivan Pavlioglu)	Vulkaneşti	İstanbul	Mekanik Uzmanı
(Victor GHENOV)	Çadır-Lunga	İstanbul Üniversitesi	Mühendis
Turgut KARGALIK	Avdarma	İstanbul Üniversitesi	Fransızca Öğretmeni
Cem TEZEL	-	-	İş Adamı
Kamil GÖKOĞUZ (Miti)	Kongaz	İstanbul	Öğretmen
Orhan BUCAK (Dmitriy Tulba)	Kongaz	İstanbul	Öğretmen
Özdemir ÇOBANOĞLU (Vasilii Cebanov)	Kongaz	İstanbul	Öğretmen
Nadiya KULOĞLU	Beşgöz	-	-
Kaya GÖKOĞUZ	Beşgöz	-	-
Vladimir NİVOGLO	-	-	-
Yusuf SAKALI (Iosif Sakalı)	Kubei	-	-
Peotr ZAVRAK	Kubei	Ankara	Folklorcü
Osman IKİZLİ (Anatoliy Ikizli	Kubei	İstanbul Üniversitesi	Profesör Doktor
Aynur AKSEL (Akulina Rainova)	Kubei	-	-
Mihail KİOR	Kubei	İstanbul	Öğretmen
Bedri SAKALİ (Peotr Sakali)	Kubei	-	İş Adamı

Suzan GÜNGÖR (Raisa Coleva)	Kubei	-	-
Aksel RÜSTEM (Leonid Gagauz)	Kubei	İstanbul Üniversitesi	Genetik Profesörü (Kanada'ya Göç etmiş)
Selma SAKALLIK (Xenia Sacali)	Kubei	-	-
Nadeyda KOLEVA	Kubei	-	-
Ana Sakalı	Kubei	-	-
Peotr KOLEV	Kubei	-	-
Karel GÜNGÖR (Georgiy Volontir)	Kubei	İstanbul Ziraat Üniversitesi	Doktor
Deniz KAPSIZ (Ana Kapsız)	Kirsova	İstanbul	Öğretmen
(Liuba NOVAKLİ)	-	İzmir	-
Aksel ALAN (Semen Terzi)	Baurçi	İzmir	Veteriner
(Nicolai KALPAKİ)	Baurçi	İstanbul	Avukat
Veysel ARSEVEN (Vasiliy Jokjuzchju)	Baurçi	Ankara	Gazi Üniversitesi Müzik Öğretmeni
İskender AKKERMAN (Alexandr Draganov)	Satalık-Hacı	-	Veteriner
Jonel Kargalık	-	-	-
Atasever CEDİOĞLU	-	-	Profesör
Akar UZGİDEN (Nicolai Madjar)	-	-	-
Erol KAPSIZ (Pavel KAPSIZ)	Beşelma	İstanbul	Reklamcı
Aral KULAKSIZ (Nicolai Kulacsız)	Kurçi	İstanbul Üniversitesi	Veteriner

[208]

Hamdullah Suphi, Gagauzlarla ilgili Türkçe bir kitabı da Türkiye'deki okuyucuyla buluşturmayı kafasına koymuş, aslen bir Gagauz olan Atanas İ. Manov'un

[208] Ana Maria Pancu, *a.g.e.*, s.37-38

1936 senesinde Bulgaristan Varna'da "Potokloto na Gagauzite" yani Gagauzlar'ın Geçmişi adındaki Bulgarca kitaba ulaşıp onu Yaşar Nabi Nayır'a ulaştırmış bu kitabın Türkçe'ye çevrilip Varlık dergisinde yayınlandıktan sonra kitap haline getirilip basılmasını istemiştir. Yaşar Nabi Nayır'da kitabın tercüme görevini Bulgarca bilen M. Türker Acaroğlu'na vermiş aynı zamanda da Hamdullah Suphi de M. Türker Acaroğlu'ndan aynı istekte bulunmuştur. Varlık dergisinde aylarca yayımlandıktan sonra "Gagauzlar (Hristiyan Türkler)" ismiyle 1939-1940 tarihinde Ankara Ulusal Matbaasında kitaplaştırılan bu eser Romanya ve Bulgaristan'da bulunan Gagauzlar'ın tarihi ve kültürü hakkında bilgi vermektedir.[209]

4.1.2- Varna Konsolosluğu Raporu

Köstence Konsolosluğu Raporu'nun Başbakanlığa sunulmasından sonra aynı şekilde Varna Konsolosluğu da hazırladığı raporu 12 Mart 1932 tarihinde 1640/58 numarası ile Başbakanlığa sunmuştur. Varna Konsolosu Hamdi Bey hazırladığı raporda birkaç ay önce Varna'ya atandığı zaman bu bölgede Hristiyan dinine mensup Türkçe konuşan çoğunluğu köylü olan bir topluluğa rastladığını belirterek bu topluluğun kökenini, nüfusunu, tahsil derecelerini, gelenek göreneklerini, ibadetlerini ve hangi millete eğilim gösterdiklerini araştırmayı kendisine bir görev addetmiştir.

Bu görev kapsamında Varna Konsolosu, öncelikle Gagauzlar'ın menşei hakkında bilgi toplamak üzere ilk olarak yazılı kaynakları incelemiş, bu inceleme sonunda Gagauzlar'a, Bulgarlar'ın tarihine yönelik kaynaklarda ve Osmanlı Devleti'nden önce Balkanlar'da bulunan Türkler'e ait bilgilerde denk gelmiştir. Buna göre Kuman ve Peçenekler'in doğu ve batı kısmında 10 binlerce askerleriyle Bizanslarla mücadele ettiklerine ilişkin bilgilere ulaşmış Köstence Konsolosu Mehmet Ragıp'ın da değindiği Varna Asarı Atika topluluğunun 1909 yılında çıkardığı İzvestiya dergisinin 2. sayısında yayımlanan Dimitrof'un yazdığı makaleye başvurmuş, buradaki araştırmacıların neredeyse hepsinin Gagauzlar'ın menşeinin Oğuzlara dayandırdıklarını bildirmiştir. Varna Konsolosu yaptığı araştırmalara göre ise Şumnu ve Varna arasında yaklaşık 10.000 Gagauz bulunduğunu ve topluluk halinde bulunan

[209] Nuri Yavuz, *a.g.m.*, s.180

Gagauzlar'ın çoğunlukla köylü nüfusa tekabül ettiğini bildirmiştir. Ayrıca Konsolos, bu Gagauzlar'ın Bulgar istatistiklerinde ayrı bir sütunda gösterilmeyip Bulgaristan Türk'ü kısmına yazıldıklarını tespit etmiştir.

Bunlara ek olarak Konsolos, Gagauzlar'ın kendilerini Türk olarak görmediklerini, dinlerini ya da dillerini değiştirmek zorunda olduklarına ve bu durumda dinlerini koruyup dillerini değiştirmeye mecbur kaldıklarına inandıklarını raporuna eklemiştir. Konsolos, Gagauz yerleşim yerlerini ziyaret ettiğinde onların son derece hoşsohbet, ikramperver, şakacı ve misafirperver olduklarını, yaşlı insanlarla muhabbet ettiklerinde kendini adeta bir Anadolu köyünde sandığını da belirtmektedir.

Son olarak son birkaç yıldır Bulgarların Gagauzlar'a olan alakasının arttığını, yaşlı Gagauzlar'ın Bulgarca bilmediğini ancak genç nüfusun çoğunluğunun Bulgarca konuşabildiğini bildiren Konsolos, 26 Ocak 1932 tarihinde konuşma yapan Bulgar eğitim müfettişi Kostof'un "Hemen hemen bütün Gagauz gençlerinin Bulgarca bildiği ve onların Bulgar toplumuna adapte olmaları için bunun oldukça önemli olduğu" sözlerine dikkat çekmiştir. Gagauz gençlerinden Türkçe okuma yazmayı öğrenmek isteyenlerin varlığını da değinen Konsolos, Bulgar etkisi altında bunun imkânsız olduğunu belirtmiştir. Gagauzlar'ın Türkiye'ye yerleştirilmesi gerekliliğini Hamdullah Suphi'den önce raporunda bildiren Konsolos Hamdi Bey, böylelikle Gagauzlar'ın Bulgarlaşmaktan kurtulabileceklerini belirtmiştir. [210]

4.1.3- Hamdullah Suphi Bey'in 1932 tarihli Raporu

Hamdullah Suphi Bey, Bükreş'teki Ortaelçilik görevine başladıktan sonra yaklaşık 8 ay içinde Gagauzlar hakkında hazırladığı raporu 18 Ocak 1932 tarihinde Türkiye'ye iletmiştir. "Gagauz Türkleri" isimli raporda Hamdullah Suphi, sadece yazılı kaynaklara bağlı kalmayıp uzun yıllar Gagauzlar hakkında araştırma yapmış kişilerden edindiği bilgileri de bu rapora eklemiştir. Hamdullah Suphi, bu raporda genel olarak Gagauzlar'ın gelenekleri, görenekleri, tarihleri, fiziki yapıları, yerleşim

[210] Yonca Anzerlioğlu, *a.g.m.*, s.33-35

yerleri, istatistiksel bilgileri, Romen halkı içindeki yerleri ve Türkiye'nin Gagauzlar'a nasıl yardım edebileceğini anlatmıştır.[211]

Raporuna, Besarabya, Dobruca, Bulgaristan ve Doğu Trakya'da "Gagavuz" isminde Türkçe konuşan bir topluluğun bulunduğu şeklinde başlayan Hamdullah Suphi, bunların Doğu Trakya'da yaşayanları dönemin Edirne Valisi Hacı Adil Bey tarafından Bulgaristan'a göç etmeye mecbur edildiklerini, en yoğun Gagauz nüfusunun ise Besarabya'da bulunduğunu Çarlık dönemindeki Rus istatistiklerinde buradaki sayılarının 70.000 olarak bildirildiğini belirtmiştir. Hamdullah Suphi, Gagauzlar'dan fiziki olarak; çoğunlukla beyaz, orta veya uzun boylu, aralarında birçok kumral bulunduğundan, Kafkas ırkını andırdıklarından ve oldukça güzel yakışıklı insanlar olduklarından bahsetmektedir. Yine Gagauzlar'ı lehçe, ahlak ve fiziki olarak Rumeli Türklerine benzeten Hamdullah Suphi, Balçık, Mankalya ve Köstence kahvehanelerinde konuşmuş, Gagauzlar'ı, Müslüman Türkler'den ayırmanın imkânsız olduğunu raporuna yazmıştır.[212]

Gagauzlar'ın Bulgaristan istatistiklerinde ayrı bir sütunda belirtilmediği tıpkı Varna konsolosu gibi Hamdullah Suphi'nin de dikkatini çekmiş, ancak Hamdullah Suphi Varna Konsolosunun aksine Gagauzlar'ın Bulgaristan Türkleri sütununa değil Hristiyan olmalarından dolayı Bulgar veya Romen sütunlarına dâhil edildiğini tespit etmiştir. Gagauzlar'ın toplam nüfusunun tahmini olarak 200-250 bin civarı olarak belirten Hamdullah Suphi, onların ahlak ve gelenek görenekleri itibari ile Müslüman Türkler'e oldukça benzediğini söyleyerek Mankalya Camii imamının "*Bunlar bizim köylü amcalardır. Vaktiyle dinlerini vermişler dillerini vermemişler"* sözlerini de raporuna eklemiştir.[213]

Hamdullah Suphi, Gagauzlar'ın bazılarının, Hristiyanlık dinine mensup kendilerince dindaş saydıkları Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan gibi ülkelere eğilim gösterdiklerini hatta içlerinde kendilerini Romen, Bulgar ve Yunan kabul edenlerin olduğunu ve bu ülkelerin okullarında eğitim gören bazı gençlerin ise yine bu ülkelerden olan kişilerle evlenip kendi benliklerinden uzaklaştıklarını raporunda beyan

---

[211] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) "Gagauz Türkleri Hakkında Yapılan Etnografik Araştırmaya Ait İki Rapor" nr.30.10.246.666.30
[212] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr. 30.10.246.666.30, s.16
[213] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.10.246.666.30, s.17

etmiştir. Hamdullah Suphi, bu durumun önüne geçmek için Türkiye'nin yapabilecekleri hakkında eğer Türkiye tarafından Gagauzlar'a ilgi gösterilir ve tarihleri kendilerine anlatılır ve Gagauzlar hakkında araştırma yapmış araştırmacıların onların Türk oldukları hakkındaki sonuçları onlara gösterilirse Türk oldukları kesin görülen bu güzel, çalışkan, sağlam toplumun Türklük camiasına kalpten bağlanacağını bildirmiştir. Hatta bazı Gagauzlar'ın Türkiye tarafından kendilerine bir temas olmadan sadece atalarından süregelen bilgilerle milli benliklerinin farkında olduklarını raporuna eklemiştir. [214]

Gagauzlar'ın kendilerini Türk olarak görüp görmedikleri ve Türkiye hakkında neler hissettikleri konusunda her ne kadar genel kanıyı yansıtmasa da Hamdullah Suphi, iki Gagauz genci ile yaptığı konuşmayı örnek olarak raporuna yazmıştır.

- *"Nece konuşuyorsun?*
- *Gagauzca.*
- *Ben nece konuşuyorum.*
- *Sen de Gagauzca konuşuyorsun.*
-*Türkiye'de 14.000 000 adam var. Onlar da bizim gibi konuşuyorlar.*
- *Türkiye'de bu kadar Gagauzca konuşan adam olduğunu bilmiyordum…*
- *Oğlum, sen de, ben de, Türkiye'de onlar da hepimiz Türkçe konuşuyoruz.*
- *Evet, hakkın var, bizim dilimize Gagauzca da derler, Türkçe de derler."*
-*" Bir şey soracağım. Türkiye kapılarını açtığı takdirde gider misin?"*
-*"Bir şey soracağım dedin. Sanki bu da laf mı? Devlet bizi çağırırsa biz burada niçin sürüneceğiz"*

Bu konuşmada dikkati çeken Gagauz gencinin konuştuğu lisanın Türkçe olduğunun farkında olmasına karşın öncelikli olarak dilini Türkçe olarak değil Gagauzca diye ifade etmesi ve gencin Türkiye Türkleri ile ilgili fazla bilgiye sahip olmayışıdır. [215]

Hamdullah Suphi'nin ikinci konuşması ise Dimitri adındaki bir Gagauz genci ile olmuştur.

-*"Negro Voda sokağında bir Türk Paşası oturuyormuş, sen misin ?*

---

[214] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.10.246.666.30, s.17
[215] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.10.246.666.30, s.18

- *"Hayır, bizde sadece askerler Paşa olur ben Türkiye Elçisiyim"*

-*"Elçi olduktan sonra elbet Paşa da olursun."*

Bunu konuşmayı duyan eczacı bir Romen'in bağrışlarını duyan Hamdullah Suphi'ye -"*Seninle Türkçe konuşuyorum deye kızdı. Eyi karşıladım. Bereket bizim orada devletimiz var, babamız var. Siz olmasanız bunlar bizi ayak altında ezerler, ne vakit bizi toplayıp kaldıracaksınız*?"

İlk ve İkinci konuşmada da görüldüğü gibi Türklük bilincine sahip Gagauzlar'ın Türkiye'ye nakil olma istekleri bulunmakta hatta Hamdullah Suphi'nin raporunda belirttiği gibi Gagauz köyleri Köstence Konsolosluğuna topluca yazdıkları dilekçelerle Türkiye'ye nakil olmak istediklerini belirtmektedirler.[216]

Raporun devamında Gagauzlar'ın tarihleri ile alakalı yazılı eserlerden bahseden Hamdullah Suphi, Türk dilinin Romen diline tesiri dersinin Bükreş Üniversitesinde okutulduğunu yazmıştır. Hamdullah Suphi ayrıca raporunda Gagauzlar'ın bulundukları ülkelerdeki eğitim sistemi altında kaybolma tehlikesi bulunduğunu, kısa bir zaman öncesine kadar bu bölgelerde koyu bir asimilasyon politikası yaşanmadığından benliklerini koruyabilen Gagauzlar'ın Romanya'da bulunanlarının Romanya'da, Bulgaristan'da bulunanlarının Bulgaristan'da, Yunanistan'da bulunanların da Yunanistan'da eğitim gördüklerini yazmıştır. Bu ülkelerce uygulanan uygulanan asimilasyon siyasetinin son yıllarda artış gösterdiğini bu nedenle milli benliklerini kaybetme tehlikesinde olduklarını belirtmiştir. Gagauzlar'ı Karamanlı Rumlara benzeten Hamdullah Suphi, cümlesine başlarken "*Karaman Rumları gibi*" şeklinde başlamış sonrasında Gagauzlar'ı, " *daha doğrusu Anadolu'nun Bizans zamanında Hristiyanlaşmış Ortodoks Türkleri*" şeklinde nitelemiştir. Gagauzlar'ın Karamanlı Ortodoks Türkler gibi Türkçeyi Rum Alfabesiyle yazdıklarına vurgu yapmıştır.[217]

Raporunda Gagauz isminin menşei ile alakalı yaptığı tahkikatın sonuçlarını da yazan Hamdullah Suphi, Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara ulaşan Oğuz, Peçenek ve Kuman Türkleri'nin devamı olduğunu savunan Moşkof, Dimitrof, İreçek ve Radlof'un görüşlerine de değinmiştir. Gagauzlar'ın isminin nereden geldiğinin pek de

[216] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.10.246.666.30, s.19

[217] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.10.246.666.30, s.20,21

öneminin olmamasıyla beraber onların Kuman, Peçenek, Hun ve Hazarların devamı olduğuna inanmaktadır.

Hamdullah Suphi, raporunda Balkanlar'daki Türk mevcudiyetinin Osmanlı Devleti'nin öncesine dayandığını özellikle belirtmiş, Selçuklu ve Osmanlı döneminde Hem Rumeli hem de Anadolu'da Hristiyan Türkler'in mevcudiyetine de dikkat çekmiştir. Gagauzlar'ı dilleri zorla değiştirilmiş Rumlar olarak görenlere cevaben ise İstanbul'da ve İzmir'de Rumca konuşan Rumlar'ın olduğu halde okulu gazetesi kendilerini koruyan bir halkın olmadığı topluluğun yüz binlercesinin birden dilinin değiştirilmesinin imkânsız olduğunu söylemiştir. Karamanlıların da tıpkı Gagauzlar gibi Bizans döneminde Hristiyanlaştırılan Türkler olduğunu vurgulayan Hamdullah Suphi, Gagauzlar ile Karamanlılar arasındaki farkı ise Gagauzlar'ın Rum Patrikhanesi tarafından Rumlaştırılmak için bolca zaman ve imkân bulamadığı kimseler olarak görmektedir.[218]

Raporun sonlarına doğru Gagauzlar'ın kökenleri hakkında bilgi veren Hamdullah Suphi, edindiği tarihi ve coğrafi bilgilerden Gagauzlar'ın Oğuz kökenli oldukları kanısına varmış ve "*Bunların ana dillerinin Türkçe olmasının, Uz şehrinden bahseden eski Türkülerini, sekiz dokuz asırdan beri muhafaza ettikleri Türk adet ve ahlâkına Türk aslından gelmelerini kabul etmeksizin izah etmenin imkânı yoktur."*demiştir. Gagauzlar'ın aslının Oğuz Türkleri olduğuna vurgu yapan Hamdullah Suphi'nin değindiği bir başka konu ise Dobruca'nın güney sahillerinde Osmanlı Devleti'nden önce kurulmuş bir Oğuz Devleti olmuştur. Ardından G. Balaçev'in 1930 senesinde Atina'da gerçekleşen Bizantinoloji kongresine arz ettiği raporu baz alarak buranın İzzeddin Keykavus'tan, Sarı Saltuk'a ardından Balık ile Hristiyanlığa geçişe, tüm askerleriyle Bizans'ın emirlerine girilmesi ve sonrasında Dobrotiç tüm bu yörenin Dobruca ismiyle anılmasına kadar olan tarihi sürece değinmiştir.[219]

Hamdullah Suphi, Raporun sonunda ise Türk egemenliğine giren bölgelerde yerel dilleri yasaklayıp onları yok etmeye girişmediğini, Türkçe konuşan Gagauzlar'ın da Türk olduklarını kabullenmek gerektiğini belirtmiştir. Daha sonra ise Türkiye'nin

---

[218] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.10.246.666.30, s.23
[219] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.10.246.666.30, s.25,26

Gagauzlar'ı kendi gerçek tarihleri hakkında bilgilendirmesi, Türk dünyasına çağrılmaları böylece onların kendi milli benliklerini unutmayıp başka milletler içinde asimile olmalarına mani olunabileceğine vurgu yapmaktadır. Bundan ayrı Türk milletinin de Gagauzlar'a Türkiye'nin kapılarını açmalarını ve onları bağrına basmalarını ummuştur.[220]

4.1.4- Hamdullah Suphi Tanrıöver'in 1934 Tarihli Raporu

1930'lu yıllardan itibaren Romanya'da bulunan Türk Büyükelçi ve Konsoloslarının Gagauzlar hakkında araştırmalar yapması ve Türkiye'ye raporlar sunması İkinci Dünya Savaşının başlayışına kadar devam etmiştir. Bu raporların en önemlilerinden biri de Hamdullah Suphi Tanrıöver'in 1932 yılının ardından 1934 yılında hazırladığı rapordur. Hamdullah Suphi'nin bu raporunun diğerinden farkı ise kendisinin aynı yıl içerisinde Besarabya'ya yaptığı ziyarete dayanması ve oradaki izlenimlerini anlatmasıdır.

1934 yılında hazırlanan bu raporda Hamdullah Suphi, Besarabya'ya gitmeden önce dönemin Romanya İçişleri Bakanı Inkuletz ile buluştuğunu anlatmıştır. Gerçekleşen bu buluşmada Hamdullah Suphi, Deliorman ve Dobruca bölgesine yaptığı ziyaretleri anlatmış, Besarabya Bölgesi'ne de bir ziyaret gerçekleştirmek istediğinden bahsetmiştir. Bu buluşmanın sonucunda gerçekleşecek olan ziyaret için Çetatea-Alba, Huşi, Tighina ve Lapuşna valilerine Hamdullah Suphi'ye her konuda yardımcı olmaları konusunda emir verilmiş, ayrıca Kişinev valisi olan Mihail M. Voya'nın Hamdullah Suphi'ye eşlik etmesi kararlaştırılmıştır.

Hamdullah Suphi ve beraberindeki heyet, Falçin şehrinin Merkezi Huşi'ye ulaştıklarında kendilerini Milletvekilleri, Belediye Başkanı, ayanlar, metropolit ve halktan oluşan kalabalık bir grup tarafından karşılanmış, Kişinev Merkezli Lapuşna Şehrinin hudutlarına kadar heyete eşlik edilmiştir. Hamdullah Suphi bu durumu Türkiye Cumhuriyeti'nin yurtdışındaki itibarının bir nişanesi olarak yorumlamıştır. Kişinev'de ise Gagauz Türklerinin en önemli isimlerinden Profesör Mihail Çakır ile buluşmuştur. Mihail Çakır'dan "*Hıristiyan Türklerin en yaşlı, en muktedir Papazı olan*

---

[220] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.10.246.666.30, s.28,29

Protoerev yani vilayet reisi ruhanisi" olarak bahseden Hamdullah Suphi, kendisinin yaklaşık 50 senedir Gagauzlar'ın menşeinin Türk olduğunu halkına izah etmek için için çalıştığını vurgulamış, İncil'i de Türkçe'ye çevirip kitap halinde bastıktan sonra dağıttığını, Revista Basaraiei dergisinde de Gagauzlar'ın Türk olduğuna dair birçok makale yayınladığını. Böylelikle Gagauzlar'ın benliklerini kaybetmelerini önlemeye çalıştığını yazmıştır.

Hamdullah Suphi Kişinev'den Gagauzlar'ın en önemli yerleşim yeri olan Komrat'a geçmiştir. Raporunda zamanın belediye kayıtlarına dayanarak Komrat'taki Gagauz nüfusunu 10 bin civarı olarak belirtmiştir. Hamdullah Suphi kendilerini burada da çok büyük bir kalabalığın karşıladığına da değinmiştir. Ayrıca raporunda Komrat Belediye Başkanı olan Yorgi Kaygı'nın "kendilerinin hiç zorlanmadan gayet akıcı bir Türkçe ile düzgün olmayan yolları kullanarak yoksul köylere kadar Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisinin gelmesinin öneminin bütün Gagauzlar tarafından bilindiği ve onları ne kadar sevindirdiği adeta "*kendilerini unutan babalarını tekrar buldukları*" sözlerine de yer vermiştir. [221]

Ardından Komrat'ta bir lisenin toplantı salonunda; kendisi, genç bir avukat ve Kişinev Valisi bir konuşma gerçekleştirmiştir. Kişinev Valisi Mihail M. Voya'nın Romanya'nın kısa bir zaman öncesine kadar Gagauzlar'ı Bulgar zannederek gerek askeriyede gerekse de okullarda onlara Bulgar olarak davranıldığı sözlerinin altını çizmiştir. Ayrıca Hamdullah Suphi, kendisinin yatacağı saate kadar dışarıdaki kalabalığın kendisini terk etmediğine de dikkat çekmiştir. Beserabya'daki toplam Gagauz nüfusunun Kişinev Jandarmasına göre 79 bin olduğunu öğrenmiş ancak bu rakamlarda tutarsızlık sezmiş, Belediye istatistiklerine göre ise bu rakamın 180 bin – 200 bin civarında olduğunun bilgisine ulaşmıştır. Burada son olarak pazarı ziyaret eden Hamdullah Suphi tıpkı Anadolu'daki gibi her yerde insanların Türkçe konuşmasının insanı derinden etkilediğini belirtmektedir.

Hamdullah Suphi, Çadır köyüne geçtiğinde de kendisinin yüksek bir alaka, büyük bir kalabalık ve gençler tarafından büyük siyah atlar ile köy dışında karşılanmıştır. Bu atlı gençler köye kadar kendisine eşlik etmiş, köye ulaştıklarında ise

[221] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CDA) "Bükreş Elçimizin Romanya'daki Türkler'in ihtiyaçları ile Kültür Alanındaki Yenilikler hk. Romen Eğitim Bakanıyla Yaptığı Görüşme ve Beşerabyada Gagauz Türklerinin Oturdukları Yerlere Yaptığı İnceleme" nr. 30.10.247.668.14, s.7

papaz tarafından kendisine ekmek ve tuz ikram edilmiş ardından Belediye salonunda Belediye Başkanı ve Mihail M. Voya ile bir konuşma gerçekleştirmişlerdir. Hamdullah Suphi, Belediye Başkanının gayet temiz ve akıcı bir Türkçeyle bu ziyaretten duydukları memnuniyeti, Valinin ise Romenler'in nazarında Türklerin ne derece güvenilir ve mert insanlar olduklarını Gagauzlar'ın da Türk menşeli olduklarını asla unutmamaları ve soylarına sadık kalmaları gerekliliğini anlattığı konuşmayı bu raporuna eklemiştir. Ayrıca tıpkı Komrat'ta olduğu gibi burada da toplumun giyiminin iyi olması ve eğitim seviyesinin de iyi olması Hamdullah Suphi'yi son derece memnun etmiştir. Son olarak burada bazı kiliselerde Türkçe vaaz verildiğinden duyduğu memnuniyete ve halkın kendi paraları ile yönettiği okullarda bile Türkçe eğitim veremediklerinden doğan şikâyetlere parmak basmıştır. [222]

Çadır'ın ardından Tomay köyüne uğrayan Hamdullah Suphi burası hakkında bilgi vermeyip Kubey köyüne gelmiştir. Burada bilhassa kadınların kendisine sırf Türk olduklarından dışlandıkları, bu yüzden evlatlarının iş bulamadıkları ve çocuklarının okullarında Türkçe eğitim alamadıkları konusunda şikâyette bulunduklarını yazmıştır. Ardından tıpkı her uğradığı yerde olduğu gibi kız ve erkek öğrencilerin kendilerini Türkiye'de bir okula göndermesi için Hamdullah Suphi'ye adeta yalvardıklarını raporuna eklemiştir.[223]

Hamdullah Suphi, bu raporun bitiminde ise Romanya'da bulunan Müslüman ve Hristiyan Türkler hakkında genel bir tespitte bulunmuştur. Bu tespite göre Besarabya'da bulunan Gagauz Türkleri; Deliorman ve Dobruca bölgesinde bulunan Müslüman Türklerden oldukça uyanık, zengin, eğitimli, yetişmiş durumdadır. Yine bu tespite göre Müslüman Türkler oldukça yılgın, çekingen ve duygularını coşkuyla ifade etmekten çekinen kimseler özellikle de Müslüman Türk kadınları baskı altındadır. Hristiyan Gagauzlar'ın ise kadınları özgür, çocukları eğitimli olup içlerinde bir tane bile dilenci bulunmamaktadır. Hem de Gagauzlar'ın bin yıl boyunca hiç kimse tarafından kabul görülmemelerine, tarihlerinin her dönemlerinde bazı kesimlerden darbeler yemelerine, devletsiz, okulsuz ve kitapsız kalmalarına rağmen dillerini ve benliklerini korumada başarılı olmuşlardır. Dahası kendilerine gösterilen küçük bir

[222] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.10.247.668.14, s.8,9
[223] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.10.247.668.14, s.10

ilgi, kim olduklarını hatırlatmak ve 10-15 çocuğa gösterilen alaka, Gagauzlar'ın milli benliklerinin uyanmasına yetmiştir. [224]

Ayrıca Hamdullah Suphi Bükreş'te görev yaptığı süreçte Romanya'da bulunan Müslüman ve Hristiyan Türklere karşı yürüttüğü işlemler sırasında Romanya Hükümetinin kendisine hiçbir zorluk çıkarmadığını aksine büyük kolaylık sağladığını belirtmiştir. Hamdullah Suphi'nin bu raporu hazırlamadan bir yıl önce İsmet İnönü'nün Romanya'ya gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Romanya Genel Kurmay Başkanı General Antonesku'nun Gagauzlar hakkında İsmet İnönü'ye yaptığı açıklama da raporunda yer almıştır. Bu açıklamada; Türk Büyükelçisi Hamdullah Suphi'den Gagauzlar hakkında topladığı bilgileri edindiğini ve Hamdullah Suphi sayesinde Gagauzlar'ın Bulgar değil Türk olduklarının farkına vardıklarını itiraf etmiştir. Ardından Romanya Genel Kurmay Başkanı bütün askeri kurumlara ve askeri okullara bir genelge yollayarak Gagauzlar'ın Bulgar değil Türk olduğunu ve tıpkı Müslüman Türklere yapıldığı gibi onlara da dostça davranılması gerekliliğini bildirmiştir. Bir benzer genelgeyi de Romanya Eğitim Bakanlığı Romanya'daki tüm eğitim kurumlarına göndererek Gagauzlar'ın Bulgar değil Türk oldukları vurgulanmış ve onların Bulgar okullarında eğitim görmeleri yasaklanmıştır. Tüm uygulamalara paralel olarak Romanya basını ve Parlamentosunda da aynı görüş hâkim olmuştur. [225]

Hamdullah Suphi'nin Gagauzlar'a yönelik çalışmalarının sonucunda Gagauzlar içinde Türklük bilinci uyanmaya başladığını hatta bu durumun Gagauz köylerine kadar ulaştığını raporuna eklemiş ve bu durum neticesinde Romanya'daki Türk nüfusunun 150 bin değil 400 bin olduğunu Türkiye'ye bildirmiştir. Ardından Gagauzlar'ın Türkiye'ye taşınması konusunu yineleyerek Gagauzlar'ın sessiz Anadolu'nun büyük bir kısmına neşe, refah, hayat ve huzur getirmek için oldukça değerli ve önemli olduklarını söylemiştir.

Yine bu raporla Türkiye'den Gagauzlar'ın bütün okullarında Türkçe eğitim verilmesi konusunda müsaade isteyen Hamdullah Suphi, olumlu cevap almıştır. Gereken izinleri de aldıktan sonrada 1935 yılında Kavarna, Kobey, Komrat,

---

[224] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA) nr.30.10.247.668.14, s.11

[225] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CDA)" Romanya Mecidiye Medresesi'nin Öğretmen Okulu Haline Getirildiği ve Hristiyan Türklerin Oturduğu Yerlerdeki İlkokul ve Liselerde Türkçe Eğitim Yapılmaya Başlandığı" 30.10.247.668.22

Gaursüğütçük, Kongaz ve Çadır-Lunga yerleşim yerlerinde ilkokul ve liselerde yeni atanan Türk öğretmenlerle Türkçe eğitim verilmeye başlanmış aynı sene içerisinde de Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığınca Romanya'da bulunan Hristiyan ve Müslüman Türk okullarına verilmek üzere 2000 adet Türkçe kitap basılıp gönderilmiştir. Hamdullah Suphi Bükreş'teki görev süresince Türkçe eğitim verilen bu yerleşim yerlerine 20 yerleşim yeri daha eklenmiştir. [226]

1939 yılına kadar son derece hızlı ve iyi gelişen ilişkiler bu tarihten sonra yavaşlamaya başlamış, 2. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra ise her ne kadar Romanya- Türkiye ilişkileri normal seyrinde devam etse de bu durum Gagauzlar için bir kırılma noktası olmuştur. Onların yaşadıkları yerler olan Besarabya'nın Sovyetler'in, Dobruca'nın ise Bulgaristan'ın eline geçmesinden sonra Gagauzlar'ı Türkiye'ye yerleştirme hayali olan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in umudu tükenmiş, Türkiye'nin Gagauzlar ile ilişkileri neredeyse kopma durumuna gelmiştir. Nihayetinde Hamdullah Suphi Tanrıöver, Bükreş'e atanmasından 13 yıl sonra 6 Aralık 1944 tarihinde Bükreş Büyükelçiliği görevinden ayrılmıştır.

4.1.5- Yaşar Nabi Nayır

Yaşar Nabi Nayır, Gagauzlar ile alakadar olan ilk Türk yazarı olup 1933 yılında yayın hayatına başlayan "Varlık" dergisinin de sahibi olan bir edebiyatçıdır.[227] (Resim 8) Kendisi tıpkı Hamdullah Suphi Tanrıöver ve diğer Türk Konsolosları gibi Gagauzlar'ı araştırmıştır. Bunun sonucunda ise yaptığı araştırmalara dayanarak 1935 yılında Ulus Gazetesinde Gagauzlar hakkında 7 bölümlük bir yazı dizisi yayımlamış, ardından 1936 yılında yayımladığı Balkanlar ve Türklük-1 kitabının 2.kısmında Gagauzlar'dan bahsetmiş ve Atanas Manof'un "Gagauzlar: Hristiyan Türkler" kitabının Türkçeye çevrilip basılmasına vesile olmuştur.

---

[226] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CDA)"Romanya Göçmenleri Hakkında Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'den Alınan Rapor" 30.10.116.810.11 s.2
[227] Yavuz "a.g.e" sayfa:179

Resim 8: Yaşar Nabi Nayır

[228]

Yaşar Nabi, yazı dizisinin ilk bölümünde Besarabya Bölgesi'ne yaptığı seyahatten bahsederken Gagauzlar'ın sürekli başka devletlerin egemenliği altında yaşamış olmaları onları toplu halde yaşamaya ittiğini, bu yüzden Gagauz köylerinin oldukça kalabalık olduğunu, en düşük Gagauz köyü nüfusunun 2000 civarı olduğunu yazmıştır. Ardından Balkanlar'da gezdiği Türk şehirlerinden Türklük namına en yakın ve içten ilgiyi Komrat'ta gördüğünü ve Beserabya'daki Gagauzlar'ın hepsinin Türklük bilincine sahip, Türkiye'den ve Atatürk'ten de haberdar olduklarını eklemiştir. Sonrasında 10 yaşlarında kara gözlü, karakaşlı ve başında kara kalpağı bulunan bir Gagauz çocuğu ile yaptığı konuşmayı aktarmıştır.

-Sen nesin?

-Gagauz

-Gagauz ne demek, Bulgar mısın?

Çocuk "Hayır" anlamında başını sağa sola sallıyor.

-Yok, Bulgar değilim.

-Peki ya nesin?

Merakla gözlerimin içine bakarak cevaplıyor.

-Türk

---

[228] https://www.antoloji.com/yasar-nabi-nayir/hayati/ (26.01.2020)

Daha sonra Yaşar Nabi, kendisinin Türk olduğunun farkına varan Gagauz gençlerinin etrafında toplandığını, Türkiye'ye gönderilecek 10 öğrenciden biri olmak için heyecanlandıklarını, ancak bu öğrencilerin küçük yaştakilerden seçileceğini öğrendiklerinde ise üzüldüklerini belirtmiştir. Türk alfabesi ile okuma yazma bilenlerin sayısındaki artışa dikkat çeken Nabi, sadece Türk gazete ve dergilerini okuyarak İstanbul Türkçesi konuşanlar bile olduğuna değinmiştir. Ardından bu gençlerin kendisinin yanında haritalara baktıklarını ve Türkiye-Besarabya arasındaki mesafeyi ölçtüklerini, aralarında Türkiye'nin yüzölçümünün Romanya'nın iki katından daha büyük olduğunu ve buna rağmen nüfusunun ise Romanya kadar bile olmadığını öğrenince heyecanlandıklarını aktarmıştır.

-*"Romanya'nın iki buçuk misli büyük…"*

Türkiye'nin nüfusunun Romanya'dan bile az olduğunu öğrenince de çocuklar gibi mutlu olmuşlardır.

-*"Orada çok yer var. "*diyorlar. *"Orada bize de yer var."*

Sonrasında Yaşar Nabi, Gagauzlar'ın tamamının Türkiye'ye göç etmemelerinden duyduğu şüpheyi Gagauz ileri gelenlerine aktarmıştır. Bu tereddütlerinin ardından; Besarabya'dan Türkiye'ye bir göç çağrısı yapıldığı anda ilk hafta 10 bin kişinin bu çağrıya uyacağı Gagauzlar'ın birbirlerine olan bağlılıklarından dolayı ise liderleri nereye giderse geri kalan Gagauzlar'ın oraya gideceğinden bu göç dalgasının istense bile önlenemeyeceği cevabını almış, bunu da yazı dizisine eklemiştir.[229]

Yazı dizisinin ikinci kısmında Gagauz köylerinin yapısından bahseden Yaşar Nabi, onların ne kadar temiz ve ferah olduğundan bahsetmiş, siyah ağırlıklı kıyafetlerinin de Rus döneminin etkisi olduğunu vurgulamıştır. Yine bu bölümde Çarlık Rusya'sı döneminde Komrat'ta Gagauzlar'ı Slavlaştırma amacıyla açılmış bir lisenin olduğunu ancak Romen hükümeti zamanında masraflar nedeniyle kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını, neyse ki bu okulun masraflarını Gagauzlar üstlenerek açık kalmasını sağladığını yazmıştır. Eğitimli gençlerin cahil köylülerden daha kötü Türkçe konuştuğuna değinen Yaşar Nabi, bunun nedeninin aldıkları eğitimin yabancı dilde olması olarak görmüş ve Türkiye'nin bölgeye ilgisi ile bu

[229] Yaşar Nabi Nayır "Türk Gagauzlar" *Ulus Gazetesi*, 22 Aralık 1935, s.4

gençlerin de Türkçeyi düzgün konuşmaya heves ettiğini belirtmiştir. Ayrıca bu yazının yazıldığı sene Romen Hükümetinin Gagauzlar'ın yerleşim yerlerinde Türkçe kursları açmasına karar vermesinin, Gagauzlar'ı oldukça mutlu ettiğine değinmiştir. Daha sonra bir Gagauz ileri geleninin kendisine söylediği sözleri yazmıştır.

Tanrı isterse, diyordu, bizi Gök oğuzları Bahtiyar etsin. Hepimiz anayurdumuza gideriz ve orada kan kardeşlerimizin aralarında iyi konuşmayı, okumayı ve yazmayı öğreniriz. Ah! Bilseniz neler söylemek istiyorum fakat dilim duyduklarımı anlatamıyor. Bizim gözlerimiz geçen yıl açıldı. Geçen yıl bize bir Türk, "Kardeşlerim" diye seslendi. O güne kadar biz öksüzdük. Şimdi göğsümüzü kabartarak bütün dünyaya bağırabiliriz. Biz Türküz! Biz Türküz! Öksüz değiliz. Bizim de anamız var. Bizim de babamız var. Anamız Türkiye'dir, Babamız Atatürk. Kardeşlerimiz 20 milyon Türk'tür. Yaşasın! Atatürk. Yaşasın! onun dirilttiği Türkiye.[230]

Yaşar Nabi, yazı dizisinin 3. Bölümünde Gagauzlar'ın fiziksel özelliklerine değinirken, onların Rumeli ve Anadolu'da yaşayan Türklerden farklı olmadıklarından, genellikle esmer olduklarından ve aralarında sarışın bulunmadığından bahsetmiştir. Ardından Gagauzlar'ın dindar, akıllı, uslu, mert, içi dışı bir, kolay inanan, herkesle iyi geçinen, misafirperver ve atları çok seven insanlar olarak nitelemiştir. Sonrasında Gagauzlar'ın kurban kesip etlerini fakirlere dağıtmaları, yine fakirlere para ve erzak yardımı yapmayı sevap olarak görmeleri gibi İslami adetlerinin olduğunu da yazmıştır.[231]

4. bölümde ise Gagauzlar'ın geçim kaynaklarından bahseden Yaşar Nabi, onların genellikle tarımla uğraştıklarını, en çok ürettikleri ürünlerin ise hububat ve üzüm olduğunu, ayrıca şarap üretimi ve Gagauz kadınlarının dokuduğu halıların Gagauz ekonomisi için önemli olduğunu yazmıştır. Eskiden Rusya'nın hububat ambarı olan Besarabya'nın son yıllarda yaşanan kıtlıklar ve yüksek vergiler nedeniyle Gagauzlar'ın iyice fakirleştiğine de değinen Yaşar Nabi, Gagauz köylerinin Türkçe isimlerine ve kalabalık nüfuslarına da dikkat çekmiştir.

[230] Yaşar Nabi Nayır " Türk Gagauzlar-II" *Ulus Gazetesi*, 23 Aralık 1935, s.4
[231] Yaşar Nabi Nayır " Türk Gagauzlar-III" *Ulus Gazetesi*, 25 Aralık 1935, s.4

Tablo 8: Yaşar Nabi Nayır'ın Tespitlerine Göre Gagauz Köylerinin Nüfusu

Komrat	14000	Çokmeydan	4000	Köseli	3000
Kankaz	10000	Bulboka	4000	Karakurt	3000
Çadır	9000	Çeşmeköy	4000	Çaltay	3000
Kubey	9000	Kıryet	4000	Anadolu	3000
Satılık Hacı	8000	Düzgünce	4000	Gavanoz	3000
Vulkaneşti	6000	Beşgöz	4000	Haydar	3000
Kazayak	6000	Hasan Aspağa	4000	Karaağaç	3000
Kıpçak	6000	Tomay	4000	Yeniköy	3000
Başköy	6000	Avdarma	3000	Buurcu	3000
Dimitrovka	6000	Tabak	3000	Kurbağlı	2000
Kurcu	5000	Tuğluköy	3000	Kayraklı	2000
Beşelma	4000	Dermendere	3000	Kartal	2000

[232]

Ancak Yaşar Nabi, bu listenin tüm Gagauz köylerini kapsamadığına vurgu yapmış sadece Beserabya'daki Gagauzlar'ın nüfusunu ise 300.000 civarında olduğunu öngörmüştür.[233]

5. bölümde Gagauz isminin etimolojisine değinen Yaşar Nabi, bu isim üzerine yazılmış tezleri incelemiştir. Bu bağlamda Manof ve Radlof'un Gagauz isminin Gaga (Bir kabile ismi) -uz (Oğuz) kelimelerinden olduğu, Moşkof'un "Gag" kelimesini bir Oğuz kabilesi kabul ettiğine, Balaçef'in Gagauz isminin İzzeddin Keykavus'tan geldiğine inandığına ve Mihail Çakır'ın Gagauz isminin "Gök" ve "Oğuz" kelimelerinden türediği yönündeki tezlerine ver vermiştir. [234]

6. bölümde Gagauzlar'ın menşeine değinen Yaşar Nabi, bu konuda araştırma yapan Rus tarihçileri Moşkof, Radlof, , Goluboski, Bulgar Profesör Atanas Manof, Profesör Mladenov, yazar Jan Nikolau, Çek Arkeolog Şporkil, tarihçi Jireçek Romanyalı Akademisyen İ. Nistor, yazar St Georgeski, Polonyalı Akademisyen T. Kowalski, Ukraynalı B.Grigorovier ve Bir Gagauz olan Mihail Çakır'ın görüşlerine yer vermiştir. Tüm bu araştırmacıların Gagauzlar'ın menşeinin Türk olduğu yönündeki araştırmalarına dikkat çeken Yaşar Nabi, Gagauzlar'ın soyunun Türk

[232] Bu tablo Yaşar Nabi Nayır'ın yazı dizisinin 4. bölümünde verdiği bilgiler ışığında düzenlenmiştir.
[233] Yaşar Nabi Nayır " Türk Gagauzlar-IV" *Ulus Gazetesi*, 26 Aralık 1935, s.4
[234] Yaşar Nabi Nayır " Türk Gagauzlar-V" *Ulus Gazetesi*, 27 Aralık 1935, s.4

olduğunun ve onların en başından beri Türkçe konuştuklarının tartışılmaz bir olgu olduğunu belirtmiştir. [235]

7. ve son bölümde ise Gagauz lehçesinden bahseden Yaşar Nabi, bu lehçeyi Rumeli Türkçesine benzetmiş ancak bu lehçenin yine İstanbul ve Anadolu'da yaşayan Türkler tarafından da rahatça anlaşılabileceğini yazmıştır. Yaşar Nabi ayrıca Gagauz lehçesinin yabacı dillerin etkisi altında kalmasından dolayı her ne kadar kelimeler Türkçe ise cümle yapısının batı dilleri ile benzerlik gösterdiğini belirtmiştir.[236]

Yaşar Nabi Nayır, 1935 yılında yazmış olduğu bu yazı dizisini 1936 yılında yazdığı Balkanlar ve Türklük kitabına da dahil etmiş ve bazı eklemelerde bulunmuştur. Bu eklemelerde de Türk Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Bükreş'e tayin edilmeden önce Gagauzlar'ın kendi milli benliklerini sorgulamasına, çektikleri zorluklara, kendilerini destekleyen bir devletin olmayışından Ruslar, Bulgarlar ve Romenler arasında ezik hissetmelerine ve onları kıskanmalarına değinmiştir. Bugüne kadar Türkiye'den hiçbir ilgi alaka ve yardım görmeyen Gagauzlar'ın kendilerini bu bölgede yalnız hissettiklerini, bu yüzden az da olsa kendini Türk olarak gören Gagauzlar'ın da benliklerini sorgulamaya başladıklarını, eğer Türk olsalardı Türkiye'nin kendilerine sahip çıkacağını düşündüklerini ancak kendilerini diğer milletlerle de kıyaslayınca büyük farklar gördüklerini de yazmıştır. Ardından Yaşar Nabi, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Bükreş'e atanıp Gagauzlar'ı araştırıp onlara sahip çıkmasından sonra onların kendi milli benliklerinin farkına vardıklarına, Türk olmaktan gurur duyduklarına ve bunu diğer milletler arasında göğüslerini gere gere söylemeye başladıklarına dikkat çekmiştir.

Kitabın devamında Gagauzlar'ın Türkiye'ye yerleştirilmesi konusuna değinen Yaşar Nabi, bu konunun Gagauzlar'ın Türk olmadığını iddia edenler tarafından eleştirildiğini ancak Gagauzlar'ın Türkiye'ye göç etmeye can attıkları gerçeğini, ayrıca Türkiye'ye gelecek olan bu Hristiyan Türkler'in burada yaşayan Müslüman Türkler tarafından kesinlikle yadırganmayacaklarını aksine hoşgörüyle karşılanacaklarını yazmıştır. Sonrasında tahminen, Türkiye'ye yerleşecek olan Gagauzlar'ın, İstanbul Rum Patrikhanesine değil Türk bir dini lidere bağlanacaklarını,

[235] Yaşar Nabi Nayır " Türk Gagauzlar-VI" *Ulus Gazetesi*, 31 Aralık 1935, s.4
[236] Yaşar Nabi Nayır " Türk Gagauzlar-VII" *Ulus Gazetesi*, 03 Ocak 1936, s.4

Gagauzlar'ın Türkiye'de yerleşeceği yerleri şimdiden tartışmanın gereksiz olduğunu ancak bu göç politikasının sıkı bir disiplin çerçevesinde gelişmesi gerektiğini yazmıştır.

Kitabın Gagauzlar ile ilgili son kısmında ise Romanya Devletinin Gagauzlar hakkındaki görüşlerine değinen Yaşar Nabi, ilk başlarda sadece bir iki araştırmacının Gagauzlar'ı araştırdığına dikkat çekmiştir. Ardından ancak Hamdullah Suphi'nin bölgeye gelip onlara sahip çıkması ve Türkiye Romanya ilişkilerinin samimiyeti sayesinde Romanya Devleti tarafından Gagauzlar'a zorluk çıkarılmadığını aksine kendilerine yardımcı olunduğunu, Romen Yetkililerin de Hamdullah Suphi sayesinde Gagauzlar'ın Türk olduklarını öğrendiklerini ve onları böyle kabul ettiklerini de yazmıştır.[237]

Yaşar Nabi Nayır'ın 1936 yılında yayımladığı Balkanlar ve Türklük kitabının ardından Hamdullah Suphi Tanrıöver de Gagauzlar ile ilgili bir kitap yayımlamak istemiştir. Bu sebeple kendisi de aslen bir Gagauz olan Atanas Manof'un "Potokloto na Gagauzite" kitabını edinmiş, onu önce Türkçeye tercüme ettirip daha sonra sahibi olduğu Varlık dergisinde yayımlamak ve sonrasında da kitap haline getirmek üzere Yaşar Nabi Nayır'a yollamıştır. Yaşar Nabi Nayır da kitabın çeviri işini M. Türker Acaroğlu'na teslim etmiş ve bu kitap Yaşar Nabi'nin sahibi olduğu Varlık dergisinde 10 ay yayımlandıktan sonra 1939-1940 yıllarında "Gagauzlar (Hristiyan Türkler)" ismiyle kitap haline getirilip nüshalar halinde basılmıştır. Daha sonra bu nüshalar Hamdullah Suphi tarafından Ankara'daki resmi kurumlara Gagauzlar'ı tanıtmak amacı ile dağıtılmıştır.[238]

4.1.6- Ahmet Esat Tomruk

Ahmet Esat Tomruk, özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında büyük yararlar gösteren bir Türk istihbaratçısıdır.(Resim 9) Gençlik çağlarını İngiltere'de geçiren Ahmet Esat Bey'e gerek akıcı İngilizcesi gerekse saçının ve gözünün renginden ötürü "İngiliz Kemal" takma ismi verilmiştir. Osmanlı Devletinde Teşkilatı Mahsusa'ya

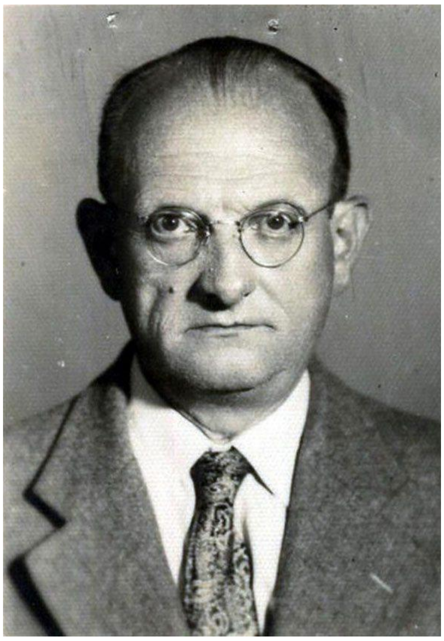
---

[237] Yaşar Nabi Nayır " Balkanlar ve Türklük*", a.g.e.,* s.61-114
[238] Atanas Manof, *a.g.e.*, s.Önsöz

bağlı çalışan Ahmet Esat, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devlet adına istihbarat toplamak için Balkanlar'a gönderilmiş, 1937 yılında ise Romanya'ya geçmiştir. İngiliz kadın bir oyuncu ile dans gösterisi yapma bahanesiyle 1937 yılında Romanya'ya giden Ahmet Esat Tomruk, Romanya polisi ve istihbaratıyla karşılıklı bilgi alışverişinde bulunmuş onlardan da destek almıştır. Oluşan bu olumlu ortamda en büyük pay ise Türkiye-Romanya ilişkilerini üst seviyelere çıkaran Türkiye Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in olmuştur.[239]

Ahmet Esat Tomruk, Besarabya'ya gelmesinin nedenini Gagauzlar olarak belirtmiş, bu bölgenin Tatar, Rus, Romen, Gagauz ve Alman milletlerinden oluştuğunu ancak burada kendisini ilgilendiren milletin, soydaş olarak kabul edilen Gagauzlar olduğunu ve yaşanacak büyük bir savaş esnasında onlara ne olacağını araştırmak olduğunu anlatmıştır. Kendisi, buraya gelişinin bir nedeni de, Rusya'nın, burayı Almanya'dan habersizce işgal edip etmeyeceği ve burada bulunan Gagauzlar'ın bir işgal sırasında teşkilatlandırılıp teşkilatlandırılamayacağı sorularına yanıt bulmak olduğuna değinmiştir.

Resim 9: Türk İstihbaratçısı Ahmet Esat Tomruk (İngiliz Kemal)

[240]

[239] Abdulkerim Dinç "Türk İstihbaratçısı Ahmet Esat Tomruk'un(İngiliz Kemal) Romanya Hatıralarında Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagauzlar" *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagauzlar Kitabı*, Mehmet Şahingöz-Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2016, s.93

[240] *http://biyografizm.blogspot.com/2018/03/ahmet-esat-tomruk.html* (26.01.2020)

Ahmet Esat Tomruk, Besarabya'ya geldiğinde buradaki Gagauzlar'ın genellikle tuhaf bir şive ile Türkçe konuştuklarını, çocukların okullarda Latin Alfabesiyle eğitim gördüklerini, ibadetlerini de Türkçe ifa etiklerini kendisinin Gagauzlar'ın Türk olduklarından şüphesi olmamasına rağmen Gagauzlar'ın bazılarının çeşitli devletlerin yönetimi altında kalmasından dolayı milli benliklerini yitirdiğini saptamıştır. Bazı Gagauzlar'a kökenlerinin Türk olduğunu söylediğinde kendilerinden bunun yanlış olduğu Türk değil Hristiyan ve Gagauz oldukları cevabını almış bunun üzerine onlara dillerinin Türkçe olduğunu ve adetlerinin Türklerle çok benzer olduğunu söylediğinde ise mantıklı bir cevap alamamıştır. Ancak Ahmet Esat buradaki kabahati Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, Gagauzlar ile ilgilenilmemesi ve onlara milli benliklerinin anlatılmayışında bulmuştur.

Yine Ahmet Esat, bazı Gagauzlar'ın, Ruslar tarafından kökenlerinin Rus oldukları yönünde telkinlerde bulunduklarını, buna bağlı olarak bazı Gagauz gençlerinin Ruslar tarafından organize edildiğini tespit etmiş, bu sebepten karşı atak olarak Gagauz gençlik teşkilatının içine sızmıştır. Bir spor salonunda onlarla arkadaşlık kuran Ahmet Esat, boks bilgisi sayesinde bu gençler karşısında bir saygı toplamıştır. Daha sonra Rus okulunda beden eğitimi öğretmeni olan, Gagauz gençlerini örgütlemek üzere Ruslar tarafından görevlendirilen ve az çok onlar arasında itibar sahibi bir genç ile bir boks hazırlık maçı yapmıştır. Maçı kazanan Ahmet Esat Gagauz gençleri arasında ilgiyi kendi üzerine çekmeyi başarmıştır. Maçın ardından Gagauz gençleri ve Rus öğretmeni yemeğe davet eden Ahmet Esat, bir Rus lokantasında yedikleri yemekte sözü Türkiye'de yapılan sporlara getirip Gagauz gençlere kendilerinden eski Türkler yani atalarınız gibi sağlam ve güçlü kişiler diye bahsedince Rus öğretmen onların Türk değil Rus olduklarını iddia etmiştir.[241]

Bunun üzerine oradaki gençlere fikrini soran Ahmet Esat, onlardan cevap alamayınca bunu ailelerine sormalarını ve sonucu ertesi gün tartışmak üzerek bir toplantı tertip etmelerini rica etmiştir. Ertesin gün okulun konferans salonunda gerçekleştirilen toplantıya her yaştan katılımın olması Ahmet Esat'ı sevindirmiştir.

---

[241] Abdulkerim Dinç, *a.g.m.*, sayfa:97-102

Kalabalığın sebebini ise kendisinin Atatürk'ün, Gagauzlar hakkındaki düşünceleri ve söylemlerini konuşacağının tahmin edilmesi olarak belirtmiştir.

Rus öğretmen, onun öğretmen ve istihbaratçı arkadaşları ile kısa bir sohbet ettikten sonra kürsüye çıkan Ahmet Esat, toplanan kalabalığa size hangi dilde hitap etmemi istersiniz diye İngilizce, Romence, Fransızca ve Türkçe olarak bu soruyu tekrarlayınca kalabalıktan çoğunluk olarak Türkçe sesleri yükselmiştir. Bunun üzerine "Sizinle aynı soydan gelen biri olarak aranızda olmanın hissini kelimeler ile anlatmam mümkün değildir. Bugün burada, Anavatan Türkiye'deki Türklerin lideri ve Atası olduğu kadar sizlerin de Atası ve lideri olan Atatürk'ten ve kendisinin yazmış olduğu Nutuk kitabında sizler için yazdığı sözlerden bahsetmek için buradayım".

Diyerek başladığı konuşması büyük bir alkış almıştır. Alkışın ardından yaklaşık 15 dakika son derece etkili bir konuşma gerçekleştiren Ahmet Esat, onların tarihlerinden, kökenlerinin Türk olduğundan, çeşitli sebeplerle Türkiye'den uzak kaldıklarından ve Atatürk'ün kendileri hakkındaki "*Halis Türktürler... Bizim kanımızdandırlar"* görüşlerinden bahsetmiş, salonda bulunan Gagauzlar'ın heyecanlanmasını sağlamıştır. Sözlerine Atatürk'ün bu sözlerine siz ne cevap vereceksiniz yoksa benliğinizi yok mu sayacaksınız sorusuyla devam eden Ahmet Esat, salondan;

"-Elbette Türküz..."

"Yaşasın Mustafa Kemal Paşa!.."

"-Yaşasın Atatürk!.." cevabını kalabalıktan bağırışlar şeklinde almıştır. Bağırışların arkasından sözlerini toparlayıp sahneden inen Ahmet Esat, Türkiye hakkında soru yağmuruna tutulmuş, kendisi bu sorulara kısa ve özlü cevaplar verip kısa bir veda konuşması da yapıp salondan ayrılmıştır. Sonuç olarak ise Ahmet Esat, Beserabya'daki görevinde Gagauzlar'ın milli benliklerinin uyanmasını sağlamış onlara Atatürk sevgisi aşılamış ve bu bölgenin Rus askerleri tarafından ne zaman işgal edileceği bilgisini edinmiştir.[242]

---

[242] Abdulkerim Dinç, *a.g.m.*, s.103-107

4.1.7- Gagauzlar'ı Türkiye'ye Yerleştirme Planı

Nüfusun askeri, politik ve ekonomik açıdan oldukça önemli olduğu Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti zamanında; Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele gibi girilen savaşlarda oldukça nüfus kaybına uğradığından nüfus sorunu yaşamaktadır. Devletin politikası da buna bağlı olarak yurtdışında kalan Türkleri Türkiye'ye getirerek nüfusu arttırmak olmuştur. Atatürk'ün " *...sıhhi ve ictimai tedbirler almak lazım gelir bunun için icap ederse ve aramızda mütehassıs yoksa* nerede varsa oradan *mütehassıs celbedeceğiz. Fakat aynı zamanda hududi milliye haricinde kalan aynı ırk ve aynı harstan olan anasırı da getirmek ve... nüfusumuzu tezyid etmek lazımdır... Eğer Rusya'dan getirmek mümkün olursa oradan da getireceğiz. Fakat bence Garbi Trakya'dan kamilen Türkleri nakletmek lazımdır."* Sözleri bu politikayı desteklemektedir. Ülkenin içinde bulunduğu bu durumdan kurtulması amacıyla da öncelikle ülke içindeki nüfus artışı desteklenmiş bir taraftan da Atatürk'ün işaret ettiği gibi Balkanlar'da bulunan Türkler'in Türkiye'ye göç etmeleri desteklenmiş ve sağlanmıştır.[243]

Hamdullah Suphi Tanrıöver de bu bağlamda Romanya'da bulunan Türkleri Türkiye'ye getirmek için çalışmıştır. Kendisi Milli Mücadele'nin ardından Anadolu ve Trakya'dan binlerce Hristiyan Türk'ün mübadele yolu ile Türkiye'den gönderilmesinin bir hata olduğu düşüncesinde olmuştur. Bu hatayı da Romanya'da bulunan Gagauz Türkleri'ni Türkiye'ye yerleştirme yoluyla telafi etmek istemiştir. Hamdullah Suphi, Anadolu'nun iç ve kıyı kesimlerinde bulunan ve mübadeleye tabi tutulan Hristiyanların çok büyük bir kısmını gerek Türkçe konuşmalarına gerekse gelenek ve göreneklerine dayanarak Türk olarak kabul etmiştir.[244]

1884 yılında Yozgat Akdağmaden'de Dünya'ya gelen Pavlos Karahisaridis, 1912 yılında papaz yardımcısı olarak girdiği kilise dünyasında 1915 yılında Kayseri Metropoliti Nikolas'tan "Eftim" (Ruhani) ismi almıştır. Daha sonra Papa Eftim olarak

---

[243] Önder Duman, *a.g.e.*, s.24-26
[244] Özgür Mert, *a.g.m.*, s.53

tanınmış Milli Mücadeleyi desteklemiş ve bu süreçte İstanbul Hükümetini değil Mustafa Kemal'i tanıdığını sadece ondan emir alacağını belirtmiştir. Çerkez Ethem'im yardımıyla Mustafa Kemal ile tanışan Papa Eftim, TBMM'nin açılışında din adamları arasında bulunmuştur. 1922 yılında Türk Ortodoks kongresini toplayan Papa Eftim, Lozan'ın ardından gerçekleşen mübadele ile Anadolu'da bulunan cemaatini yitirmiştir. 1923 yılında Patrik vekili olan Papa Eftim, daha sonra Patrik Ruhani Meclisini fesh etmek istemişse de hem başarısız olup hem de Ruhani Meclis tarafından aforoz edilmiştir. Daha sonra Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılan Galata Cemaati kendisine bağlanmayı isteyince, 1926 yılında Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesini kurmuştur.[245]

Soyadı kanunu ile Erenerol soyadını ve Zeki ismini alan Papa Eftim'in Hamdullah Suphi ile de arkadaşlığı Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanmaktadır. Kendisi, Türkçülük düşüncesini destekleyen Hamdullah Suphi ile Türklük için beraber çalışmayı arzuladığını daha o günlerde belirtmiştir. Hamdullah Suphi de Bükreş'e tayin edilince, Hristiyan Ortodoks olan Gagauz Türklerini Türkiye'ye yerleştirip onları Türk Ortodoks Patrikliğine bağlama fikrini Papa Eftim'e iletmiştir. [246] Hamdullah Suphi daha sonra kendisine 250 bin Gagauz Türkü'nü Türkiye'ye getireceğine söz vermiştir. Getirilecek Gagauzlar'ın, Türk Ortodoks Patrikliğinin bir Cemaati olmaları planlanmıştır.[247]

Hamdullah Suphi, Gagauzlar'ı Türkiye'de Trakya kısmı başta olmak üzere Marmara Bölgesine yerleştirmeyi planlamıştır. Yine onun düşüncesine göre; Türkiye savaştan yeni çıktığı için nüfus yönünden sıkıntı yaşayan bir ülkedir. Bu yüzden Türkiye'nin politik, finansal ve askeri yönden çalışkan ve becerikli olan Gagauzlar'a ihtiyacı vardır. Yaşar Nabi Nayır da yazdığı eserlerde Hamdullah Suphi'yi desteklemiş ve Gagauzlar'ın Türkiye'ye yerleştirilmesi gerekliliğini vurgulamıştır.[248] Yaşar Nabi, Gagauzlar'ın mümkün mertebe toplu bir şekilde iskân edilmesinin ve yerleştirilecekleri bölgenin coğrafi bir yer ismi vermeksizin geldikleri bölgenin iklim

---

[245] Hasan Barış Partal " Baba Eftim (1884-1968)" *Papa Eftim Biyografi*, , İstanbul Mart 2017
[246] Özgür Mert "*a.g.m.*, s.53
[247] Foti Benlisoy-Stefo Benlisoy, *Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş bir yol, Hristiyan Türkler ve Papa Eftim,* 1.baskı, İstos yayınları, , Ekim 2016, s.339
[248] Özgür Mert , *a.g.m.*, s.53

ve coğrafi şartlarına uygun olması gerektiğini belirtmiştir.[249] Ayrıca Cumhuriyet Gazetesi Yazı işleri Müdür Yardımcısı olan Nadir Nabi Abalıoğlu da Batı uygarlığını özümseyen, dinlerinin Türklükleri üzerinde bir etkisi olmayan Gagauzlar'ın Türkiye'ye gelmesi, Türkiye açısından son derece yararlı olacağı fikrini benimsemiştir.[250]

Ancak Hamdullah Suphi Tanrıöver'in çabaları ile sadece 70 kadar kızlı erkekli Gagauz genci Türkiye'ye getirilerek çeşitli üniversitelere yerleştirilmiştir. Ardından bu gençler Papa Eftim'in Panaiya kilisesinin korosuna katılıp buranın adeta demirbaşları olmuşlardır. Daha sonra ise bu gençler Hristiyan olduklarından iş bulamamış bu sebepten Müslüman olmuşlardır. Bu duruma sinirlenen Papa Eftim ise "*Benim 70 kişilik gencime sahip çıkamadınız. Müslümanlığın Kitabında 70 kişi mi eksikti*?" diyerek sitem etmiştir. [251]

Gagauzlar'ın Romanya'daki Müslüman Türkler ile birlikte Türkiye'ye yerleştirilmesi açısından ilk resmi girişim 1935 senesinin temmuz ayında gelecek olan muhacirlerin meselelerini konuşmak için bir kurul oluşturulması olmuştur. Bu kurul da İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, İçişleri Bakanlığı Yöneticisi Vehbi Demirel, Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu ve Dışişleri Bakanlığı Yöneticisi Agâh Bey'den oluşturulmuştur. Bu kurula yakın olan yetkili bir kişi ile yapılan görüşmelerde de Romanya'da bulunan 150bin Müslüman Türk'ü ve 250 bin Gagauz Türkü'nü Türkiye'ye getirmek için çalıştıkları, bu toplulukların aralarında din farkı bulunsa da ahlaki açıdan bir farklılık bulunmadığını, bu iki Türk topluluğun da çalışkan, dürüst, namuslu kişilerden oluştuğu cevapları alınmıştır. Ayrıca bu yetkili Gagauzlar'ın "Türk seçkinlerini ilgilendirmeye çok değen bir halk" olduklarını da söylemiştir. [252]

Ayrıca Türk Hristiyanları delegeleri 20 Haziran 1935 tarihinde bir toplantı gerçekleştirerek "Laik Türk Hristiyanları" isminde bir özel bir kurum oluşturacaklarını açıklamışlardır. Oluşturulacak bu kurum Türkiye dışında kalmış Türk

---

[249] Önder Duman, *a.g.m.*, s.39
[250] Mehmet Pınar "Tek Parti Döneminde Gagauzlar" *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt:IV, Sayı:XII, Ağustos MMXVII, s.105
[251] Özgür Mert, *a.g.m.*, s.54
[252] Foti Benlisoy-Stefo Benlisoy, *a.g.e.*, s.331

Hristiyanları'nın Türkiye'ye yerleştirilmesine yardımcı olacaktır. Buna göre bu kurumun Romanya'da bulunan Gagauzlar'ın da Türkiye'ye getirilmesi için uğraşacağı söylense de bu haber, kurumun Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan mektubu ile yalanlanmıştır. Mektupta, kurumun Gagauzlar'ın Türkiye'ye getirilmesi ile ilgili bir çaba göstermeyeceği, bunun bu kurumun prensip ve programına aykırı olduğu yazılmıştır.[253]

14 Temmuz 1935 tarihli Ulus Gazetesinde Romanya'dan Türkiye'ye gerçekleşecek göçün detaylarına yer verilmiş, Romanya'da bulunan Türklerin sayıları, mallarının ne olacağı ve göçün ne zaman ve ne şekilde olacağı hakkında bilgiler verilmiştir. Yazıda ayrıca Gagauzlar için "Arıkan Türkler" olarak bahsedilmiş onların dinen farklı olsalar da son derece ahlaklı insanlar oldukları vurgulanmıştır. Ayrıca Gagauzlar'ın konuştuğu Türkçe'nin, dil araştırmaları için bulunmaz bir nimet olduğuna değinilip onların genelde hayvancılıkla geçindiği ve çok iyi bir cins at yetiştirdikleri yazılmıştır.[254]

Yine 16 Temmuz 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde Gagauzlar'dan Hristiyan Türkler olarak bahsedilmiş, onların çoğunlukla Besarabya Bölgesi'nin güneyinde bulundukları ve "Türk ırkının en asil örnekleri" oldukları vurgulanmıştır. Onları Türkiye'ye yerleştirerek Türkiye'nin kuvvetli ve karakterli bir halkı kazanacağı, zira onların da konuksever, iyi ve sağlıklı oldukları ayrıca harf inkılabıyla Türk kültürüne kavuştukları yazılmıştır.[255]

Ancak dönemin Türkiye'nin İspanya Büyükelçisi olan Tevfik Kamil Koperler, Hamdullah Suphi ve Yaşar Nabi'nin Gagauzlar'ı Türkiye'ye yerleştirme çalışmalarına eleştirilerde bulunmuştur. Tevfik Kamil Bey, Başbakan İsmet İnönü'ye 18 Ocak ve 30 Ocak 1936 tarihlerinde iki mektup yazarak, Romanya'da yaşayan Gagauzlar'ın Trakya ve Anadolu'ya iskân ettirilmelerine karşı çıkmıştır. Kendisi, İstanbul'da hâlihazırda 90 bin Ortodoks'un bulunduğunu, bunlara ek olarak nüfusları 100 bin civarı olan Ortodoks mezhebine mensup Gagauzlar'ı buraya getirmenin bir felaket olacağını belirtmiştir. Ayrıca Gagauzlar'ı Türkiye'ye yerleştirmenin mübadele anlaşmasında

[253] Cumhuriyet Gazetesi 20 Haziran 1935- 24 Haziran 1935
[254] Ulus Gazetesi 14 Temmuz 1935
[255] Cumhuriyet Gazetesi 16 Temmuz 1935

elde edilen kazanımları bir kenara atmak anlamına geleceğini söylemiştir. Gagauzlar'ın Türk kökenli oldukları yönündeki araştırmaların kesin bilgiler içermediğini, onların Türkiye'ye özellikle de Ortodoks Rumların da bulunduğu İstanbul'a getirilmeleri halinde Türkiye'nin birlik ve beraberliğinin tehlikeye gireceğine de değinmiştir. [256] Gagauzlar'ın Türk oldukları yönündeki araştırmaları yalanlayan Tevfik Kamil, onların kesinlikle Türk olmadıklarını Gagauz kelimesinin de "Gök-Oğuz" sözcüklerinden türemiş olamayacağını iddia etmiştir. Tevfik Kamil ayrıca onların Türkiye'ye göç etmeyi istemelerinin tek nedenini İstanbul'a yerleşmek olduğunu vurgulamış, onların İstanbul'dan mübadele yolu ile gönderilen Rum kardeşlerinin yerini alacağı tezini savunmuştur.[257]

Gagauzlar'ı Türkiye'ye yerleştirme fikri Yunanlar tarafından da eleştirilmiş ve tepki almıştır. Bu girişim Gagauzlar'ın Türk değil Rum olduğu iddialarını tekrar körüklemiştir. Atina'da Fransızca yayımlanan ve sistematik bir şekilde Türk düşmanlığı yapan Le Messager D'Athenes gazetesinde Lissof'un yazısının yayımlanması, bu fitili ateşleyen ilk eylem olmuştur. Bu yazıda Türkiye tarafından Türkiye Rumlarına karşı bir etnik temizliğin yapıldığı ve Romanya'da yaşayan, Türkçe konuşan Müslümanlar ile birlikte Hristiyan Gagauzlar'ın da Rumlardan boşalan bu bölgelere yerleştirilmek istendiği, ancak Gagauzlar'ın kökenin Türk olduğu iddialarının asılsız olduğu yazılmıştır.

İstanbul Rum Patrikhanesi de Gagauzlar'ın Türkiye'ye getirilmeleri halinde ellerinde bulundurdukları yetkinin sınırlanacağı endişesiyle bu göçe karşı çıkmıştır. Gelecek olan Gagauzlar'ın Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı kilise ve taşınmazlar üzerinde hak talep edebileceği ve patrikhanenin yetkilerinin kısıtlanacağı endişesiyle de Yunanistan bu göç meselesine sıcak bakmamıştır.[258]

Yaşar Nabi Nayır da hem Tevfik Kamil Bey'e hem de Lissof'a uzun uzun cevaplar vermiştir. Gagauzlar'ın hangi ırka mensup olduğunu öğrenmek isteyenlerin orada yaşayan 300 bin Gagauz'un görüşlerine başvurması gerektiğini söylemiş,

---

[256] Özgür Mert, *a.g.m.*, s.54
[257] Engin Öztürk "Gagavuz Türkleri" https://www.academia.edu/36532215/T%C3%BCrk_D%C3%BCnyas%C4%B1_Tarihi_-_Gagavuzlar (26.01.2020)
[258] İlker Balçık, *a.g.e.*, s.76

ardından Türkiye'ye getirilecek Gagauzlar'ın hiçbir dini sorun ile karşılaşmayacağına değinmiş, Türkler'in yüzyıllardır Hristiyan ve Müslüman olarak beraber yaşadıklarından bu duruma alışkın olduklarını belirtmiştir. Kendisi ayrıca Türkiye'ye getirilen Gagauzlar'ın İstanbul Rum Patrikhanesine tabi edilmeyeceğini de eklemiştir.[259]

Yine bu tarihlerde Gagauzlar'ın Türkiye'ye yerleştirilmesi konusunda, çeşitli komplo teorileri de üretilmeye başlanmıştır. Bulgar ve İtalyan bilim adamlarının bilimsellikten uzak yazılarında, Gagauzlar'ın kökenlerinin aslen Bulgar olmasına rağmen onların Türk olduğuna kanaat getiren Hamdullah Suphi tarafından Türkiye'ye yerleştirilmek istendiğine değinilmiştir. Bu yazıları temel alan Halil Yaver ise iddiaları daha da ileri götürerek Türkiye'de bazı basın organlarında çıkan, Türkiye'ye yerleştirilecek olan Gagauzlar'ın Türkiye'nin köylerine medeniyet getireceği iddialarının yalan olduğunu söylemiştir. Kökenlerinin Bulgar olduğunu düşündüğü Gagauzlar'ın, Türkiye'ye getirilmeleri halinde ise Bulgarların ve Slavların da bu bölgelere gelmeleri ve yerleşmelerinin kapısının açılacağını belirtmiştir. Ayrıca Fevzi Çakmak ve Mustafa Kemal Atatürk te Gagauzlar'ın Türkiye'ye getirilmesi fikrini bir fantezi olarak görmüşler ve sıcak bakmamışlardır. [260]

Romanya ile Türkiye arasında, Romanya'da bulunan Türkler 'in Türkiye'ye yerleştirilmesi bağlamında 4 Eylül 1936 tarihinde bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Türkiye, Balkanlarda yaşayan Türkler'in Türkiye'ye yerleşmesini kabul etmektedir. Bu haber Türk ve Romen basınında oldukça büyük yer almıştır.[261]Ancak bu anlaşmada Gagauzlar'ın Türkiye'ye yerleştirilmesi konusuna hiç değinilmemiş, Yalnızca Müslüman Türkler'in Türkiye'ye göç ettirilmesi ve onlardan kalacak olan taşınır ve taşınmazların akıbeti görüşülmüştür.[262] Bu bağlamda Türkiye'ye yerleştirilecek olan muhacirler için Trakya'da ev planlamaları yapılmış bunlar için inşaat malzemeleri alınmış ve okullar için görüşmelere başlanmıştır.[263]

---

[259] Mustafa Argunşah "Gagauzların Tarihi" *Türkler- Türk Dünyası Dergisi*, s.240
[260] Mehmet Pınar, *a.g.e.*, s.105-106
[261] Stepan Bulgar "1930'lu yıllarda Türkiye'de Öğrenim Gören Gagauz Türkü Öğrenciler" *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, sayı:347, cilt:58 Kasım 2015, s.54
[262] Önder Duman, *a.g.m.*, s.39
[263] Cumhuriyet Gazetesi 16 Temmuz 1935

Bu anlaşmaya göre ise Romanya'nın Köstence, Durostor, Tulcea ve Caliacra eyaletlerinde bulunan Müslüman Türklerin 5 yıl içerisinde Türkiye'ye gitmelerine izin verilmiştir. Böylelikle Cumhuriyet'in ilk senelerinde Romanya'da bulunan 100 binin üzerinde Müslüman Türk, Türkiye'ye göç etmiştir. Bu anlaşmanın imzalanması ile Hamdullah Suphi, Gagauzlar'ı da Türkiye'ye getirme konusunda umutlandıysa da İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla ve Sovyetler Birliği'nin Besarabya'yı işgaliyle bu umutları tükenmiştir.[264]

Nihayetinde ilk etapta Romanya'dan Türkiye'ye getirilecek Gagauzlar'ın sayısı 56 bin olarak tasarlansa da İkinci Dünya Savaşına kadar Türkiye'ye getirilen Gagauzlar'ın sayısı yaklaşık 200 kişi olmuştur. Başlarda Türk yetkililer Gagauzlar'ın Türkiye'ye göç etmesine sıcak bakarken daha sonraları bu görüşleri değişmiştir. Hamdullah Suphi ve onların Türkiye'ye gelmesini destekleyenlerin çabaları da karşılıksız kalmıştır.[265] Türkiye'ye gelen ve Türk vatandaşlığına geçirilmiş Gagauzlar'ın, Nüfus cüzdanlarında ve kayıtlarında milliyet ve ırkları için ayrı bir kısım bulunmamaktaydı. Bundan dolayı kimliklerinde din kısmına daha öncesinde olduğu gibi "Hristiyan Ortodoks" değil, Türk olmayan Hristiyanlardan ayırt edilebilmeleri için mezhep kısmına Türk Ortodoks olarak kaydedilmesi, 16 Eylül 1943'te çıkarılan Bakanlar Kurulu kararı ile kararlaştırılmıştır.[266]

4.2- Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Gagauzya Politikası

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde kazanan devletlerden olan Sovyetler Birliği, 29 Haziran 1945 tarihinde Besarabya'yı yeniden işgal etmiş, 10 Şubat 1947 tarihinde imzalanan Paris Barış Antlaşması ile de bölgeyi topraklarına katmıştır.[267] Besarabya Bölgesi'nin Sovyetler Birliği'nin denetimine girmesinin ardından Gagauzlar'ın zor günleri başka bir ülkenin altında geçmeye başlamıştır. Sovyet siyasi rejiminin baskısı

---

264 Foti Benlisoy-Stefo Benlisoy, *a.g.e.*, s.338
265 Politik Akademi "Unutulan Türkler:Gagauzlar" http://politikakademi.org/2013/05/unutulan-turkler-gagauzlar/
266 Özgür Mert, a.g.m., s.54-55
267 Nevzat Özkan, *a.g.e.*, s.26

altında kalan Gagauzlar ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilişkileri de hemen hemen durma noktasına gelmiştir.[268]

Sovyetler Birliği'nin Romanya ile gelişen son derece kötü ilişkileri ve Türkiye'nin de Romanya'nın içerisinde bulunduğu Balkan ülkeleri ile 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Paktı'nın imzalanması ile Türk Sovyet ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Ardından Montrö Boğazlar Konferansı sırasında Sovyetlerin Türkiye'ye verdiği "Türkiye'nin boğazların emniyetini tek başına sağlayamadığı, bu yüzden boğazların güvenliği Sovyetler Birliği ve Türkiye tarafından sağlanması ve boğazların tüm Karadeniz ülkelerinin savaş ve ticaret gemilerine savaşta ve barışta açık olması gerektiği" şeklindeki nota, Türk Sovyet ilişkilerini daha da bozmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 19 Mart 1945 tarihinde Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye verdiği notayla 17 Aralık 1925 tarihinden beri geçerli olan Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması'nı feshetmiştir. Yeni bir anlaşma yapılması için yapılan görüşmelerde de Sovyetlerin Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı, Sovyetlere bırakması ayrıca Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tekrar düzenlenip boğazlarda Sovyet üslerinin inşa edilmesi istekleri iki ülke ilişkilerini son derece germiştir.

17 Temmuz 1945 tarihinde gerçekleşen Postdam Konferansı'nda da bu isteklerini yineleyen Sovyetler Birliği, Ardından 8 Ağustos 1946 ve 24 Eylül 1946 tarihlerinde iki ayrı nota vererek isteklerini tekrarlamıştır. Tüm bu isteklerle baskı altında kalan Türkiye ise bu baskılara boyun eğmeyerek 1947 yılında Truman Doktrini ve 1948 yılında Marshall Planı ile Batı Bloğuna doğru kaymış, 1950 yılında da Kore Savaşına katılarak NATO'ya üye olup resmen Batı Bloğuna geçmiştir. Türkiye'nin Batı Bloğuna geçmesi ise iki ülke ilişkilerini düzeltmediği gibi daha da germiştir.[269]

Türkiye ve Sovyetler Birliği ilişkilerinin bu denli bozuk olması sebebiyle Sovyet rejimi altında kalan Gagauzlar ile Türkiye'nin ilişkileri neredeyse kopmuştur. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in çabalar ile Atatürk tarafından Gagauzlar'ın eğitimi için Türkiye'den 80 öğretmen Besarabya'ya gönderilmişti. Romence ve Rusça dillerine

---

[268] Güllü Karanfil " Yakın Tarihten Bugüne Gagauzların Dili" *Tehlikedeki Diller Dergisi*, TDD , JofEL, Kış,2013, s.112

[269] Çağatay Benhür "Stalin Dönemi Türk- Sovyet ilişkileri" s.326-334

hâkim bu öğretmenlerin çoğu, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Türkiye'ye dönmüştür. Bu 80 öğretmenden bazıları da görevlerinin tamamlanmadığını bildirerek burada kalmışlardır. Burada kalan öğretmenlere ise, Sovyetler'in Besarabya'yı işgal etmesi ile "Türk casusu" yaftası yapıştırılarak 25 yıl hapis cezası verilmiş ve Sibirya'ya toplama kamplarına kapatılmışlardır. Stalin'in ölmesinin ardından başa geçen Kruşçev eliyle çıkarılan af ile sadece Ali Kantarelli adındaki bir öğretmen Gagauzya'ya dönebilmiş ve bir Gagauz kadını ile evlenip hayatının sonuna kadar orada yaşamıştır.[270] Bazıları Romen ordusunda Ruslara karşı, bazıları da Rus ordusunda Almanlar'a karşı savaşan Gagauzlar, daha kendilerini toparlayamadan 1946-1947 yıllarında rejimin uyguladığı politikalar ve kuraklık yüzünden büyük bir açlık felaketi ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu açlık felaketinde Gagauz nüfusunun yaklaşık %40'lık bir kısmı yaşamını kaybetmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Kolektivizasyon politikası uygulayan Sovyet rejimi, bu politikaya uymayan Gagauz zenginlerini de Sibirya, Altay ve Kazakistan gibi iklimi sert olan bölgelere sürmüştür. Ardından Gagauzca, okullar dâhil olmak üzere tüm resmi kurumlarda yasaklanmış, Gagauzlar'ın Rusça öğrenmesi için bölgeye öğretmenler gönderilmiştir.[271] Rejim, bu dönemde Komünist parti için eleman yetiştirmek, Gagauzlar'ı Slavlaştırmak ve Romanya'nın bölgedeki etkisini kırmak adına birçok Gagauz'a yüksek eğitim görme ve iş edinme olanakları sağlamıştır.

Sovyet rejimince 1957 senesinde Gagauz çocuklarının da iyi eğitim alması için bir takım kararlar alınmıştır. Bu kararlardan bir tanesi de 30 Eylül 1957 tarihinde Kiril Alfabesi temel alınarak bir Gagauz Alfabesinin oluşturulması olmuştur. Tarihler 1958'i gösterince Gagauz kasaba ve köy okullarında Gagauzca eğitim verilmeye başlanmıştır. Fakat 1961 senesinde çıkan bir kararla Gagauzca dersi tekrar müfredattan çıkarılmış, Gagauzca eğitim vermek hatta Gagauzca dilinin konuşulması bile yasaklanmıştır. Sovyet rejimi tarafından alınan bu karar ile yalnızca Gagauzlar'ın değil Moldovalıların da Rusça eğitime geçmesi zorunlu tutulmuş, onların dillerinden ve benliklerinden kopmaları planlanmıştır.[272]

---

[270] Necip Hablemitoğlu "Kemal'in Öğretmenleri, Gagauz Yeri, Türkiye Dışındaki Türkler ve Atatürk" *Yeni Hayat*, Kasım 1999, s.24-29
[271] Güllü Karanfil "Gagauzlar; Dün, Bugün, Yarın",*a.g.m.,*
[272] Güllü Yoloğlu "a.g.e., s.10

Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD ile silahlanma yarışına girmesi ve 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmesi ekonomisini oldukça kötü etkilemiştir. Tarihler 1985'i gösterdiğinde Sovyetler Birliği'nin başına Mihail Gorbaçov geçmiştir. Gorbaçov, bu ekonomik sıkıntıyı gidermek için Glasnost (açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma) politikalarını uygulamaya geçirmiştir. Uygulanmaya başlanan özellikle Glasnost politikasının sonucunda da sıkı komünist rejim yumuşamaya başlamıştır. Bu yumuşama sayesinde de bu zamana kadar yasaklı olan gazete, dergi, kitap gibi yazılar kısmen özgürleşerek yayımlanmaya başlanmıştır. Bu sayede Sovyetler Birliği bünyesinde bulunan çokça etnik topluluk için, kendilerine ait dillerin, kültürlerin ve benliklerin korunup sürdürülebileceği ümidi doğmuştur.[273]

Tarihler 1986'yı gösterince de Gagauz eğitim kurumlarında Gagauz dili ve edebiyatı tekrardan müfredata girmiş, komünist rejimin yumuşaması ile Sovyetler bünyesinde bulunan diğer milletler gibi Gagauzlar'da da milli uyanışlar başlamıştır. 1987 yılı itibari ile de her ne kadar Rusça resmi dil olsa ve Gagauzca'nın Gagauz ileri gelenleri tarafından ayıplansa da Gagauz Halk Topluluğu, toplantı, miting gibi faaliyetlere başlamıştır.[274] Çok geçmeden Sovyetler Birliği bünyesinde bulunan Cumhuriyetler teker teker bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Ardından bağımsız olan bu ülkelerin içinde bulunan bazı halklar da bağımsızlık hareketleri görülmüştür. Bu halklardan biri olan Gagauzlar da 23 Aralık 1994 tarihinde özerkliğini kazanmıştır.[275]

4.3- Süleyman Demirel Döneminde Türkiye'nin Gagauzya Politikası

Sovyetler Birliğinin dağılmasının hemen öncesinde, 1989 yılında önce Özbekistan'da Ahıska Türkleri bazı saldırılarla karşılaşmış ardından Moldova'da da Gagauz Türkleri'nin sorunları ortaya çıkmıştır. 31 Ağustos 1989 tarihinde Milliyet Gazetesinde çıkan "Şimdi de Gagavuz Türkleri" başlıklı haberde; Gagauz Türklerinin problemlerinin giderek arttığı ve Sovyet gazetelerine taşındığından bahsedilmiş bu gazetelerde Sovyetlerin Moldova ile dil tartışmalarına girerken Hristiyan Gagauzlar'ın

---

[273] Adem Alper Özcan "Soğuk Savaş Dönemi: Başlangıcı, Gelişimi, Sonucu" *https://www.academia.edu/13723063/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9F_D%C3%B6nemi_Ba%C5%9Flang%C4%B1c%C4%B1_Geli%C5%9Fimi_Sonu* s.15,16 (26.01.2020)
[274] Güllü Karanfil "Gagauzlar; Dün, Bugün, Yarın" "*a.g.m.,*
[275] Remzi Bulut "Karadeniz'in Öteki … *a.g.m.,* s.60

sorunlarının ikinci plana atıldığı şeklinde eleştirilerde bulunulmuştur. Ayrıca bu gazetelerde Moldova'nın Gagauzlar'ın sorunlarını umursamayışından dolayı Kişinev'den ziyade Moskova ile aralarının daha iyi olduğunu böylelikle özerklik talebinde bulunan Gagauzlar'a Moskova yönetimi tarafından yardım edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. [276]

Ancak 1989 senesinde Sovyetler Birliği'nin Gagauzlar'ı desteklemesinin arka planında o yıllarda Moldova'nın Sovyetlerden ayrılma ve Romanya ile birleşme isteğinin iyice artmış olması olmuştur. Böylelikle Sovyetler Moldova ile aralarında sorunlar bulunan Gagauzlar'ı destekleme yoluna gitmiş, onları Moldova'nın Romanya ile birleşmesine karşı çıkmaları telkininde bulunarak aksi takdirde onların Büyük Romanya devleti içerisinde asimile olacağı şeklinde kışkırtmıştır. Hâlbuki Gagauzlar'ı Romanya içerisinde asimile olacaksınız diye kışkırtan ve Moldova hükümetinin gücünü kırmak için Gagauzlar'ın özerkliğini bile savunan Sovyetler, uzun yıllar boyunca Gagauzlar'ı asimile etmeye çalışmıştır.

Gagauz Yüksek Sovyet'i, Moldova Parlamentosunun Gagauzlar'ın özerklik taleplerini konuşmayı gündeminin sonuna ertelemesinden dolayı acil toplanmış ve Gagauz Türkçesi'ni resmi dilleri olarak kabul etmiştir. Dahası Türk dilinin kullanımını arttırmak için Ana Sözü gazetesi tarafından "Kırlangıç" adında çocuk ek dergisinin çıkarılmasına karar verilmiştir. Ayrıca ulusal bir devlet bankasının tesis edilmesi kararlaştırılıp yürütme organının oluşturulması da başka bir zamana ertelenmiştir. [277]

Ardından 19 Ağustos 1990 tarihinde Gagauzlar, Sovyetler Birliği'ne bağlı kalmak üzere Moldova'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Gagauzlar bu bağımsızlık ilanı ile beraber askeri kuvvetlerini (Bucak Batalyonu) ve istihbarat teşkilatını kurmaya başlamıştır. Bunun üzerine bağımsızlık ilanını fesih etmek isteyen Moldova Hükümeti askeri kuvvetleri, Moskova Hükümeti tarafından yine askeri kuvvetlerce engellenmiştir. Gagauzlar bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra 25 Ekim 1990 tarihinde Gagauz Devleti'nin Meclisi için milletvekili seçimleri gerçekleştirilmiştir. 31 Ekim

---

[276] Milliyet Gazetesi "Şimdi de Gagavuz Türkleri" 31 Ağustos 1989, s.4
[277] Ali Servet Öncü "1991-1995 Yılları Arası Türkiye – Moldova İlişkileri ve Gagauzlar" *Gazi Türkiyat Dergisi*, Güz 2014, s.89

1990 tarihinde Toplanan mecliste yapılan toplantıda ise Stepan Topal, Gagauz devletinin başkanı Mihail Kendigelen ise Meclis başkanı seçilmiştir. [278]

Gagauzlar'ın bağımsızlığını ilanı üzerine yaşanan gerilimi yatıştırmada Türkiye'nin Kişinev Başkonsolosu olan Ender Arat'ın büyük etkisi olmuş, kendisi uyguladığı etkili siyaset ile Gagauzlar'ı, yakın bölgede bulunan ayrılıkçı Rus azınlıkla bir araya gelmelerinin önüne geçip onları kültürel ve sınırlı idari özerkliği kabul etmeleri yönünde ikna etmiştir.[279]

Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal da Gagauzlar'ın kurduğu bu devlet yapısını desteklemiştir. Turgut Özal, 11 Mart 1991'de Moskova'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği'nde Gagauz Devleti Cumhurbaşkanı Stepan Topal ve Cumhurbaşkanlığı Sekreteri Georgi Ratkoğlu liderliğindeki Gagauz heyeti ile basına kapalı bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede de Gagauzlar'ı politik, ekonomik ve kültürel alanda destekleyeceğinin sözünü vermiştir. Gagauz heyeti de Turgut Özal'a üzerinde kurt amblemi bulunan bayraklarını hediye etmiştir.[280]

Özal, Türkiye'ye geldikten sonra da Gagauzlar ile irtibatını kesmemiştir. Kendisine bir mektup yazan Gagauz, Dimitri Uzun'u Trakya'daki bir çiftlikte misafir etmiş ve onunla görüşmüştür. Dimitri Uzun da Özal'a Gagauzlar'ın sorunlarını anlatan bir rapor sunmuştur. Daha önceden yazdığı mektupta da Sovyetler Birliği'ndeki sistemi eleştirip Türkiye modelini övmüştür.[281]

Gagauzlar'ın bağımsızlık mücadelesi verdiği yıllarda resmi yollardan olmasa da bölgeye Türk desteği Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın kurucusu ve Başkanı olan Prof. Dr. Turan Yazgan liderliğindeki heyet ile gelmiştir. Gagauzlar'ı tanıyan ve destekleyen ilk kişilerden oluşan bu heyeti Cumhurbaşkanı Sekreteri Georgi Ratkoğlu, yazar ve şairler Nikolay Baboğlu, Todur Zanet, Stepan Kroglo, Dionis Tanasoğlu şarkıcı Stepan Kurudimov ve çeşitli Gagauz ileri gelenleri karşılamıştır. Moldova'ya ilk gelen Türk heyetinin lideri olan Turan Yazgan " *Biz tüm Gagauzlar'ı kucaklamak ve onlarla görüşmek için geldik. Moldova'ya ilk defa geldik. Ziyaretimizin amacı*

---

[278] Abdulvahap Kara, *Turgut Özal ve Türk Dünyası, Türkiye-Türk Cumhuriyeti İlişkiler 1989-1993*, IQ Kültür Sanat Yaıncılık, İstanbul, 2012 s.90
[279] Metin Edirneli, *a.g.m.,*
[280] Milliyet Gazetesi, "Özal Türk Modelini Önerdi" 12 Mart 1991, s.10
[281] Milliyet Gazetesi, Derya Sazak "Afrika'daki Özal" 10 Aralık 1991, s.12

ülkeyi tanımak ancak en önemlisi bizim kardeşlerimiz olan Gagauz Türkler'ini görmektir." demiştir. Türk heyetini karşılayan bütün Gagauzlar da, ilk kez Moldova'ya gelen Türk heyetini aralarında ve Gagauzya'da görmekten memnun olduklarını dile getirmişlerdir. 65 kişiden oluşan bu heyet Kişinev'de bulunan Gagauzlar ve Komrat'dan gelen Gagauz ileri gelenleri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.[282]

Sovyetler Birliğinde gerçekleşen başarısız darbe üzerine Türkiye Dışişleri Bakanlığı harekete geçmiştir. Bakanlıkça kurulan; Başbakanlık Başdanışmanı Oğan soysal, Dışişleri Bakanlığı Kültür İşleri Genel Müdürü İsmet Birsel, Moskova Büyükelçiliği Müsteşarı Tarık Yalvaç ve Başbakanlık Daire Başkanı Eftal Yurday'dan oluşan bir heyet Türki Cumhuriyetler ile beraber Gagauzya'ya da ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu heyet ilk olarak Kişinev'de Moldovalı yetkililerce görüşmüş, sonrasında içlerinde Gagauz Cumhurbaşkanlığı Sekreteri Georgi Ratkoğlu ve Komrat Belediye Başkanı Andrey Büyükli'nin de bulunduğu 35 kişilik Gagauz heyeti ile görüşmüştür. Gerçekleşen iki saatlik bu görüşmede de Türkiye heyeti, Gagauzlar'a Moldova ile olan sorunlarını diyalog yolu ile çözüme kavuşturmaları gerekliliğini vurgulamış, kendilerine ekonomik ve kültürel alanda da yardım sözü vermiştir. Bu yardımların da Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi'ne Moldova ve Ukrayna'nın da dâhil edilemesi kapsamında olacağını belirtmiştir.

Fakat basında çıkan haberlerde Türkiye Dışişleri'nin Gagauzlar ile Moldova Hükümeti arasındaki problemlere karışmak istemediği ancak Gagauz Türkleri'ne karşı bir saldırı durumunda Türkiye'nin sessiz kalmayacağını yazılmıştır.[283] Gagauzlar, Moldova tarafından tutuklanan ve Kişinev'de tutuklu bulunan Stefan Topal ve Mihail Kendigelen'in serbest bırakılması için kendilerini ziyarete gelen Türk heyetinden yardım talebinde bulunmuşlardır. Türk heyetin Moldova'ya gerçekleştirdiği ziyaret ve Gagauzlar ile de buluşup, onların dertlerini dinleyip, yardım sözlerinin vermesi, büyük bir mesaj olarak; Gagauzlar'ın burada tek başlarına olmadıklarını Türkiye'nin onların arkasında olduğunu dünya kamuoyuna göstermiştir.[284]

---

[282] Dmitriy Dmitriyeviç Dimçoglo " Özerkliğe Giden Zorlu Yolda Gagavuzlar" *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Eylül, 2017, s.51-53
[283] Abdulvahap Kara, *a.g.e.*, s.94
[284] Milliyet Gazetesi "Gagauzlar'a Yardım Sözü" 24 Eylül 1991 s.17

Sovyetler Birliği'nin 25 Aralık 1991 tarihinde çökmesinin ardından en büyük destekçisini kaybeden Gagauz Devleti'nin de sonu gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi yer üstü ve yer altı kaynakları ile Türk devletlerinin bağımsızlıklarını kazanması fakat Gagauz Devleti'nin de bağımsızlığını kaybetmesi, Türk Dünyası için bir ikilem doğurmuştur.

Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle Moldova Devleti de Gagauzlar üzerindeki baskılarını iyice arttırmıştır. 1994 yılında ise Moldova'da Köylü Partisi'nin iktidara gelmesiyle bir nebze de olsa rahatlayan Gagauzlar yine de bağımsızlıklarına kavuşamamışlardır. 1991-1994 yılları arasında bağımsızlıklarını muhafaza etmek için uluslararası yardım arayışlarına giren Gagauzlar, bu konuda da başarılı olamamışlar 23 Aralık 1994 tarihinde Moldova'dan sadece siyasi özerklik hakkı kazanabilmişlerdir.[285]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının aşağı yukarı bir sene öncesinde 17 Ekim 1990'da Türkiye ve Sovyetler Birliği, ticaret hacmini arttırmak, kıyı ve sınır ticaretini de geliştirmek için Kıyı Ticaretine Dair Anlaşma imzalanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından da Türkiye Cumhuriyeti, Sovyetler 'den ayrılarak bağımsız olmuş ya da bağımsız olacak devletlere yakından alakalı olduğunu göstermek ve bu devletlerin Türkiye'den neler beklediğini saptamak amacıyla bölgelere iki farklı heyet göndermiştir. Bu heyetlerden biri de Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'ya ziyaretler gerçekleştirmiştir.[286]

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık görevini yürüttüğü sırada 12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen askeri darbe neticesinde siyasetten men edilen Süleyman Demirel, 7 yıl sonra 24 Eylül 1987 tarihinde Doğru Yol Partisinin Genel Başkanı olmuş, ardından 29 Kasımda yapılan seçimlerde Isparta Milletvekili olarak tekrar Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir. 20 Ekim 1991 tarihinde gerçekleşen seçimlerde de Doğru Yol Partisi ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti tarafından kurulan Hükümette Başbakanlık görevine gelen Demirel, 16 Mayıs 1993 tarihinde TBMM

---

285 Abdulvahap Kara, *a.g.e.*, s.94,95
286 Ali Servet Öncü, *a.g.m.*, s.94

tarafında Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı seçilmiş ve bu görevini 16 Mayıs 2000 tarihine kadar sürdürmüştür.[287]

27 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Moldova'yı Türkiye, 16 Aralık 1991 'de tanımış ve Moldova Cumhuriyetini ilk tanıyan devletlerden olmuştur. Ardından Türkiye, 1 Ekim 1992'de Moldova'nın Başkenti Kişinev'de Türkiye Başkonsolosluğunu açmış, açılan bu Başkonsolosluk da 3 Haziran 1994'te Büyükelçilik seviyesine çıkarılmıştır.[288] Dönemin Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel de Moldova Cumhurbaşkanı olan Snegur'a bir mesaj göndererek, Moldova'da sulh ve huzur içinde yaşayan dahası kendilerine bütün hürriyet ve haklara sahip olan Gagauzlar'ın iki devlet arasındaki ilişkiler ve ortaklığın ilerletilmesinde bir köprü görevi göreceğine olan inancını belirtmiştir. Demirel tarafından verilen bu mesajda Türkiye'nin, Karadeniz bölgesinin mühim bir devleti olan Moldova'yı birçok sahada ortaklık yapılabilecek bir devlet olarak gördüğü, Gagauzlar'ı da Moldova'nın toprak bütünlüğü çerçevesinde Türkiye ile ilişkilerinde bir köprü olarak kabul ettiği yorumlanmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra yerine geçen Rusya Federasyonu'nu bölgede önemli bir güç haline gelmek adına kendine rakip olarak gören Türkiye, yine bu ülkede bulunan Moldova ile ilişkilerini iyi tutmayı ve çeşitli ortaklıklar kurmayı planlamıştır. Bu politikaya göre de Gagauzlar, iki devlet arasındaki ilişkileri etkileyen en önemli öğe olmuştur. Yine bu durumda Moldova da, Türkiye ile beraber olunup hep beraber hareket edilmesinin ve her sahada Türkiye ile ortaklıklar kurulmasının kendileri açısından son derece faydalı olacağına inanmıştır. Ayrıca bağımsızlık talebinde olan Gagauzlar'a Türkiye'nin yardımda bulunmaması ve Türkiye'nin Moldova'nın toprak bütünlüğüne saygı duyması Moldova tarafından iyi karşılanmışsa da Moldova, Türkiye'nin Gagauzlar ile ilgili politikasını tam kestiremediğinden Türkiye ile ilişkilerinde biraz mesafeli davranmıştır. [289]

Türkiye ile Moldova arasındaki diplomatik ilişkiler, 3 Şubat 1992 tarihinde başlamıştır. Türkiye'nin ilk Moldova Başkonsolosu Ender Arat olmuş, Arat 29 Eylül 1992 tarihinde de göreve başlamıştır. Moldova'nın Türkiye Büyükelçisi ise Ankara'da

---

[287] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/suleyman_demirel/ (26.01.2020)
[288] Aynur Coşkun "Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrasya Ülkeleri ile Diplomatik ilişkileri" *Bilig-2 dergisi*, yaz, 1996 s.31
[289] Ali Servet Öncü, a.g.m., s.96

1994 yılının Temmuz ayında göreve gelmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 2-3 Haziran 1994 tarihinde Moldova'ya gerçekleştirdiği ziyarette imzalanan Dostluk ve İşbirliği anlaşması ile ilişkiler iyice gelişmiştir. [290] Başkonsolos Ender Arat'tan sonra Türkiye-Moldova ilişkileri, Büyükelçilik seviyesinde seyretmiş bu bağlamda 29 Nisan 1995 yılında Mümin Alanat, Türkiye'nin Kişinev Büyükelçiliğine atanmış, o da görevini 27 Temmuz 1999 yılına kadar sürdürmüştür. Alanat'ın görev süresinin bitiminin bir gün sonrasında Oğuz Özg, Kişinev Büyükelçiliğine tayin edilmiş o da görevini 17 Ocak 2004 yılına kadar sürdürmüştür. [291]

Demirel'in Moldova ziyaretinden hemen önce Bakanlar Kurulu, Moldova'nın Başkenti Kişinev'de Türk Büyükelçiliğinin açılmasına karar vermiş, Demirel de Moldova ziyaretinin son gününde bu Büyükelçiliğin açılışını gerçekleştirmiştir. Yine Demirel'in ziyaretinden önce Türkiye, bölgeye Moldovalı ve Gagauzlar'ın kullanması için 88 bin 235 dolar ederinde ilaç göndermiştir. Demirel'in ziyareti Moldova Cumhuriyetince de memnuniyetle karşılanmıştır. Moldova Cumhurbaşkanı Snegur, Demirel'in ziyaretini iki ülke ilişkilerinin gelişmesi için bir kırılma noktası olarak görmüş, imzalanacak anlaşmaların Moldova'nın piyasa ekonomisine geçerken yaşadığı sorunları atlatmasında yardımcı olacağını belirtmiştir. Snegur, Gagauzlar'a özerklik de sağlayacağını belirtmiş, Türkiye'nin sulh ortamını yaralayacak, bölücü unsurlara karşı duruşundan emin olduğunu söylemiş, Gagauzlar hakkında Türkiye'den kendilerini huzursuz ve tedirgin edici faaliyetler ummadıklarını belirtmiştir. Snegur ayrıca Türkiye'nin Gagauzlar'a olan alakasının, Gagauzlar'ın gelenek göreneklerini ve oldukça zengin olan kültürlerini koruma açısından onlara yardımcı olacağına değinmiş, Gagauzlar'a Türkiye tarafından yapılacak mali yardımların da onların problemlerini çözmede yardımcı olacağını açıklamıştır. Ulaştırma Bakanı Mehmet Köstepen ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Süleyman Demirel'in bu gezisinde ona eşlik etmiş ve bu ziyaret oldukça verimli geçmiştir.[292]

Yine 1994 yılında açılan Türkiye'nin Kişinev Büyükelçiliğine atanan Ender Arat'ın ilk hedefi Türkiye tarafından tanınmış olan Moldova Hükümeti ile

---

[290] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı sitesi *http://www.mfa.gov.tr/turkiye-moldova-siyasi-iliskileri.tr.mfa* (26.01.2020)
[291] Türkiye Cumhuriyeti Kişinev Büyükelçiliği *http://kisinev.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory* (26.01.2020)
[292] Ali Servet Öncü, *a.g.m.*, s.98

Moldova'dan ayrılma niyetinde olan Gagauzlar arasında yaşanan pasif çatışmalar ile alakadar olmak olmuştur. Türk Hükümeti de Gagauzlar için bağımsız bir devletin kurulmasının onlar için yarar sağlamayacağını, Moldova Cumhuriyeti içinde Özerk bir yapının onlar için en iyi seçenek olduğunu savunmuşlardır. Gagauzlar da Türkiye'nin bu tavsiyesine itiraz etmeyip uymuşlardır.[293]

Moldova Cumhuriyeti'nin Gagauzlar ile olan problemleri, Moldova Cumhurbaşkanı Snegur döneminde kendisinin de çabaları ile büyük ölçüde çözüme kavuşmuştur. Gagauz Yeri Hukuki Durumu Kanunu Moldova Parlamentosunda görüşülmüş ancak kimi Moldovalı milletvekillerinin öteki azınlıklar içinde kıpırdanmalar olması gibi endişeleri yüzünden AGİT Yüksek komiserliği de, bir kurulda kanun ile ilgili çalışma gerçekleştirmiştir. Kurul da bu kanunun Moldova'nın toprak bütünlüğüne aykırı olmadığı şeklinde yorumlarını belirtmiştir. Ancak Moldova Başbakanı olan Andrei Sanheli liderliğinde kurulan kurul da Gagauz Yeri'nin özel statüsü ile alakalı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Parlamentoya getirilen bu kanun tasarısı bazı milliyetçi milletvekilleri tarafından eleştirilmiş Gagauzlar'a yalnızca kültürel sahada muhtariyet verilmesini öngören karşı bir kanunu parlamentoya sunmuşlardır. Bunun üzerine orta bir yol bulunması üzerine çalışmalar yapılmış, Türkiye'nin de mücadeleleri ile 23 Aralık 1994 tarihinde Gagauzlar'a Moldova Cumhuriyeti'nin sınırlarını çizdiği, kısmi de olsa bir siyasi özerklik verilmesi. Moldova Parlamentosunda kararlaştırılmıştır.[294]

Demirel, bölgeye ziyaret gerçekleştirmeden önce Gagauzlar ile Moldova Hükümeti arasında bir anlaşma hali hazırda sağlanmış, Moldova Hükümeti, Gagauzlar'a özerklik vermeyi onaylamış, Gagauzlar da buna karşılık bağımsızlık taleplerini bir kenara atarak bölgede bir Gagauz devleti kurmaktan vazgeçmişlerdir. Ayrıca hem Moldova tarafı hem de Gagauzlar, Moldova'nın Romanya'yla birleşmesi durumunda Gagauzlar'ın kendi gelecekleri hakkında kendilerinin karar vereceğini kabul etmiştir. Bu anlaşmaların Süleyman Demirel'in bölgeye ziyaretinden hemen önce yapılması Türkiye'ye karşı yapılan bir jest olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu durum Gagauzlar'a özerklik verilmesini istemeyen bazı milliyetçi Moldovalılarca tepkiyle karşılanmıştır. Rus medyasında da Romanya istihbaratında yetişen bazı

---

[293] Ana Maria Pancu, *a.g.e.,* s.40
[294] Ali Servet Öncü, *a.g.m.,* s.94

militanların, içlerinde Türkiye Büyükelçiliğinin de olduğu bazı yabancı diplomatik temsilciliklere karşı eylem hazırlığı içinde olduğu yazılmıştır.

Demirel, ziyaretin ikinci gününde ise Komrat'a geçmiş, orada Stepan Topal tarafından karşılandıktan sonra Komrat Devlet Üniversitesini ziyaret etmiş, burada da kendisine fahri doktora unvanı verilmiştir. Bunun üzerine Demirel de bu üniversiteyi koruması altına aldığını açıklamıştır. Ardından TİKA'nın aracılığı ile Moldova-Türk müşterek yatırımı ile kiremit fabrikasının temel atma töreni gerçekleştirilmiş ve 5 bin alfabe Türkiye'den getirilerek Gagauzlar'a teslim etmiştir. 3 Haziran 1994 tarihinde de Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ve işbirliği, komşuluk, dostluğu temel alan ilişkileri ve Moldova'da bulunan Gagauzlar'ın gelenek ve göreneklerini muhafaza edip gelişmesini amaçlayan Kültür Anlaşması Kişinev'de imzalanmıştır.[295] Gagauzya lideri olan Stepan Topal da Süleyman Demirel'in Komrat ve Çadır-Lunga şehirlerine gerçekleştirdiği ziyareti ve ardından yaptıkları buluşmayı "*Gagauzya tarihinin en önemli anı*" olarak betimlemiştir.[296]

Buna ek olarak köy işleri, gıda sanayi, tarım ve hayvancılık sahasındaki ortaklıkları kuvvetlendirmek ve arttırmak için Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği protokolü imzalanmıştır. Ayrıca iki ülke arasında uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm ve diğer organize suçlar ile savaş kapsamında ortaklık ve yine iki ülke arasında transit mal ve yolcu taşımacılığını geliştirmek için Uluslararası Karayolu Taşımacılığı anlaşmaları imzalanmıştır. Dahası yine aynı gün bilateral ticaret ve yüklenicilik işlerine teşvik ve yatırımların gelişimi için 35 milyon dolarlık kredinin Türk Eximbank tarafından temin edilmesi mutabakatı da imzalanmıştır. Sağlanacak olan bu 35 milyonluk kredinin bir kısmıyla da Gagauzlar'ın bulunduğu Komrat, Vulkaneşti ve Çadır-Lunga şehirlerinde ve etrafındaki köylerde içme suyu sağlamak için kullanılması kararlaştırılmıştır. Oldukça verimli geçen bu ziyaretin son gününde yayınlanacak müşterek bildirimde Türk heyetinin Gagauzlar'ı "Gagauz Halkı" olarak tanımlanması Moldovalılarca itiraza neden olunca yalnızca Gagauzlar olarak ifade edilmiştir. [297]

---

[295] Ali Servet Öncü, *a.g.m.*, s.99
[296] Ana Maria Pancu, *a.g.e.*, s.40
[297] Ali Servet Öncü, *a.g.m.*, s.99

Bu ziyaretten sonra Türkiye'nin Gagauzlar'a ve Moldova'ya alakası gittikçe artmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin 19.dönem 4.yasama senesinde Demirel, Gagauzlar'a değinmiş, Avrupa'nın ortasında asırlardır Türk benliklerini ve Türk dillerini koruyabilen 152.000 civarı Gagauz'un Moldova'da bulunduğunu ve onların Türkiye'ye büyük bir sevgi beslediklerini söylemiştir. Komrat şehrinde bulunan üniversiteyi de bir Türk üniversitesi olarak nitelendiren Demirel, Moldova'nın Gagauzlar'a karşı tutumundan memnuniyetini de dile getirmiştir. Türkiye'nin Gagauzlar ve Kırım Tatarları açısından güvenebilecekleri tek ülke olduğunu ve geçmişten teslim aldığı bazı büyük sorunlara kayıtsız kalmayacağını söylemiştir. Bu bağlamda Türkiye, TİKA kapsamında Gagauz televizyonu olan GRT'ye (Gagauz Radyo ve Televizyon) 1994 yılından itibaren yardımcı olmaya başlamıştır. Ayrıca dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Tansu Çiller, Gagauz Cumhurbaşkanı Stepan Topal ve Dışişleri Bakanı Peter Zayrovski ile bir müzakerede bulunmuş, Moldova Devleti ile Gagauzlar arasında gerçekleşen anlaşmadan oldukça memnun olduğunu, Türkiye'nin Gagauzlar'a kültürel ve mali alanda yardımlarının süreceğini belirtmiştir. Dahası 5 Ekim 1995 tarihinde Gagauz Yeri Özel Hukuki Durumu Kanunu için yapılacak referandumu izleyecek bir meclis heyeti daveti üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisini temsilen 5 Milletvekilinin referandumu izlemesi için gönderilmesine karar verilmiştir.[298]Bu Meclis heyetinde yer alan Milletvekillerinin isimleri ise şöyledir; Karaman Milletvekili Fikret Ünlü, Bursa Milletvekili Ertuğrul Yalçınbayır, Konya Milletvekili Hüseyin Arı, İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan Vekili Kamer Genç. [299]

Tokat Milletvekili olan Ahmet Fevzi İnceözü'nün TBMM'de dönemin Başbakanı Tansu Çiller'e yönelttiği "Türkiye, Bosna Hersek haricinde hangi ülkelere yardımlarda bulunmuştur?" sorusuna Azerbaycan, Kazakistan, Nahcivan, Kuzey Irak ve Kırgızistan gibi ülkelere yardım edilirken Moldova ve Gagauzya'ya 4 ton ecza bağışı yapıldığı cevabını almıştır.[300] Buna karşılık Gagauzlar da Türkiye'ye karşı

[298] Ali Servet Öncü, *a.g.m.*, s.101
[299] Selçuk Duman "Demirel'in Gagauz Türkleri İle İlgili Çalışmaları" *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar Kitabı* (Türk Yurdu Yayınları) Mehmet Şahingöz-Alper Alp, s.311
[300] *TBMM Tutanak Dergisi*, 65.cilt, 19.dönem, 4. Yasama yılı, 1994, 2.birleşim, s.234

ilişkilerini oldukça yakın tutmuşlar, 1997'de Erciyes'te yapılan Milliyetçi Kurultay'da da bulunmuşlardır.[301]

1996 yılında ise Süleyman Demirel, Moldova Cumhurbaşkanı Snegur'a Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunması için yazılı bir davetiyeyi Kişinev'e göndermiştir. Türkiye'nin, Gagauz Yeri Hukuki Durumu Kanunun hazırlanması evrelerinde problemin Moldova'nın toprak bütünlüğü esas alınarak karşılıklı anlaşma yoluyla sulh içerisinde çözüme erdirilmesini teşvik ve tavsiye eden tutumu Moldova devlet büyükleri nezdinde takdir toplamıştır.

Fakat Moldova Cumhuriyeti yine de Türkiye'nin Gagauzlar ile ilişkilerini yakından takip etmiştir. Gagauz Yeri Özel Hukuki Durumu Kanunu gereğince yapılan Gagauz Yeri'nde gerçekleştirilen seçimlerde Gagauzya Başkanı seçilen Georgi Tabunşçik, 25 Eylül 1995 tarihinde de Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Tabunşçik ve yanındaki heyet, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Başbakan Tansu Çiller ile buluşmuş, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ile de temaslar gerçekleştirmiştir.[302]

Gagauzlar ile Türkiye'nin yakınlaşması Avrupa basınının da ilgisini toplamıştır. Gagauzlar'ın Romenler ve Ruslar tarafından baskı altına alınması onları iyice bıktırdığı, Türkiye'nin ise Gagauzlar'ı kendi parçası gibi gördüğü Fransız Le Monde gazetesinde yazılmıştır. Gazete ayrıca masadaki projelerin; Gagauzlar'ın Türk televizyon kanallarını seyretmesi, İstanbul ile uçak yolculuklarının başlaması, Türk dilinde eğitim, özelleştirme ve ortaklık olduğuna da değinmiştir. [303]

Moldova Cumhuriyeti Sovyetler Birliğinden bağımsızlığını ilan ettiği tarihlerde nüfusu 4 500 000 civarında olmakta ve birçok milletten oluşmaktadır. Bu milletler ise Moldovalı ya da Romen, Rus, Ukraynalı, Gagauz, Bulgar ve Yahudi, Roman ve diğer küçük topluluklardan ibarettir. 2019 yılı itibaril ile de Moldova'nın nüfusu 3.542.708 olarak açıklanmıştır.[304]

---

[301] Selçuk Duman, *a.g.m.*, s.311
[302] Aynur Coşkun, *a.g.m.*, s.31
[303] Ali Servet Öncü, *a.g.m.*, s.89
[304] Moldova İstatistik Sitesi, Statisca.gov.md (26.01.2020)

Tablo 9: Moldova Etnik Yapısı 1990

Moldovalı ve Romen	%64.5
Ukraynalı	%13.8
Rus	%13.0
Gagauz	%3.5
Bulgar	%2.0
Yahudi, Roman ve diğer küçük gruplar	%3.2

[305]

Tablo 10: Moldova Etnik Yapısı 2014

Moldovalı	73,7%
Romen	6,9%
Ukraynalı	6,5%
Rus	4,0%
Gagauz	4,5%
Bulgar	1,8%
Yahudi, Roman ve diğer küçük gruplar	2,6%

[306]

1980'li senelerin sonuna kadar Komrat Belediyesinde Karayolları Daire Başkanlığı yapan Stepan Topal, 1990'da Gagauzya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Meclis Başkanı olmuş, 1991 yılının Aralık ayında da Gagauz Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı seçilmiştir.[307] (Resim 10) Gagauz Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olan Stepan Topal, görevini 1995 yılına kadar sürdürmüş, Gagauz Cumhuriyeti fesih edilince haliyle Gagauz Cumhuriyeti'nin son Cumhurbaşkanı da kendisi olmuştur. Kendisinin bu davadaki yakın arkadaşlarından olan Stepan Bulgar da dönemin koşullarını şöyle anlatmıştır. "*O dönemin bağımsız üçüncü Türk devletini biz kurduk. Birincisi Türkiye Cumhuriyeti, ikincisi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve şimdi de Gagauzistan !*" Stepan Topal, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Moldova ile Gagauzlar arasında yaşanan krizde kan dökülmesine de engel olmuştur. 1991 yılında Komrat şehri civarında bulunan Çimişli'de gelişen Gagauz Ayaklanmasına müdahale eden ve zor kullanan Moldova emniyet güçlerini durdurmak için arkadaşlarının uyarılarına rağmen canını ortaya koyarak bölgeye gitmiş ve Gagauz Türkleri ile beraber olmuştur. Tüm bu kararlılıklarla ve Türkiye'nin yardımlarıyla nihayet 23 Aralık 1994 tarihinde Gagauz Yeri Özel Durumu Hakkındaki Kanun ile Moldova Cumhuriyeti'nden Gagauzlar'ın yönetim salahiyetini almışlardır. Tüm bu olaylar Stepan Topal'ın ismini Gagauz tarihine geçirmiştir. Mihail Kendigelen, Mihail Gagauz, İvan Burgucu, Andrey Bıyıklı, Todur Terzi, Petri Bozacı, Konstantin

---

[305] Ali Servet Öncü, *a.g.m.*,s.89
[306] Anaraul Statistical Moldovei 2017, Populatia şi Structura Demografica, *statisca.gov.md* (26.01.2020)
[307] Victor Kopuscu "Gagauzlar'ın İlk Cumhurbaşkanı Stepan Topal Ankara'da Anıldı, Orha Ajans, 5 Ekim 2018 *https://orhaajans.com/gagauzlarin-ilk-cumhurbaskani-stepan-topal-ankarada-anildi/* (26.01.2020)

Tavşancı, Andrey Koçancı, Leonid Dobrov, Mariya-Marineviç Vasilioglu, Dimitri Savastin, Georgi Kışlalı gibi Gagauz aydınları, Stepan Topal'ın Gagauzlar'ın özerliğine giden yoldaki diğer dava arkadaşları olmuştur.

Türkiye'ye karşı ayrı bir sevgisi ve gönül borcu bulunan Stepan Topal, bütün Türk Dünyası tarafından sevilmiştir. Topal, Cumhuriyetin kuruluşu sırasında dava arkadaşlarıyla beraber Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Genel Başkanı olan Prof. Dr.Turan Yazgan'a çokça kez ziyarete gelip onunla istişarelerde ve fikir alışverişlerinde bulunmuşlardır. Hatta kendisi Gagauzlar'ın sorunları hakkında Turan Yazgan'a danışmadan hiçbir resmi kuruma ziyaret gerçekleştirmemiştir.

Stepan Topal, ayrıca 1993 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel ile de son derece iyi geçinmiştir. Kendisi ile çok yakın bir arkadaşlık ilişkisi kurmuştur. Çok kez anlattığı bir anısında ise Bir ziyaret sırasında Demirel, Stepan Topal'a Gagauzlar'ın nüfusunun ne kadar olduğunu sormuştur. Topal, 160 bin diye cevap verince Demirel "*Yanlış biliyorsun, Gagauz Türklerinin Nüfusu 50 Milyon 160 bindir.*" Demiştir. Bu cevap da Stepan Topal'ın oldukça hoşuna gitmiş hatta kendisi bundan sonra "Gagauzlar'ın nüfusu kaçtır?" sorusuna bu şekilde cevap vermiştir. Topal'ın anlatmayı sevdiği başka bir anısı da; Demirel'in Moldova ziyareti sırasında Komrat şehrine gitmeyi istemesi üzerine Moldova Devleti ve Gagauzlar arasında büyük tartışmaların yaşandığı bu dönemde neden oraya gitmek istediğini sormuşlardır. Süleyman Demirel'in Moldovalı yetkililere cevabı ise "*Benim eşim Gagauz Türkü'dür. Buraya kadar gelmişken akrabalarımıza uğramamak olmaz*." olmuştur. Stepan Topal'ın bu anıları sık sık anlatmasının asıl nedeni ise Türkiye'nin Gagauzlar'a ne denli yakın olduğunu göstermek olmuştur.[308] Son derece iyi bir diplomat ve siyasetçi olan Stepan Topal, Kuvvetli kişiliği ve mücadeleci ruhu ile Gagauzlar'ın Ulusal bilincini harekete geçirmiş ve Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin kurulmasında çok etkili olmuştur. Cumhurbaşkanlığı görevinden ayrıldıktan sonra 2010 senesinde "Gagauzya Aksakallılar Derneğini" oluşturmuş, Gagauz Türkeri'ne ait devlet

[308] Güllü Karanfil "Mücadele Sembolü Stepan Topal" *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, cilt:64 Kasım 2018 s.4-6

kültürünü anlattığı "Po zovu predkov" (Ataların Çağrısı ile) adlı kitabını 2013 senesinde yazmış, 29 Eylül 2018'de de hayatını kaybetmiştir.[309]

Resim 10: Gagauz Ulusal Lideri Stepan Topal

310

Türkiye'nin Moldova ile daha önceden imzaladığı "Cezai, Ticari ve Hukuki konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması", "Hava Taşımacılığı Anlaşması" ve "Konsolosluk Anlaşması" Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 24 Haziran 1998'de kabul edilmiştir. Tüm bu anlaşmaların onayı Moldova Türkiye ilişkilerini bir üst seviyeye çıkartmıştır. Bunu üzerine Moldova Cumhurbaşkanı Petru Lucinschi Süleyman Demirel'i Moldova'ya davet etmiş, Demirel de bu davete Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı sıfatı ile icabet etmiş, 25 Haziran 1998'de Moldova'ya 2 günlük bir ziyarette bulunmuştur.[311] Demirel, Moldova'ya yapacağı ziyaret öncesinde kendisinin bu ziyaret ile Türkiye ile Moldova arasındaki sıkı dostluğun kuvvetlenmesi için çalışacağını belirterek, politik, sosyal ve iktisadi ilerlemeleri bizzat görmek istediğini söylemiştir. Bu ziyaret ile Türkiye-Moldova ilişkilerinin tazeleneceğini ifade eden Demirel, Gagauz Türkleri'nin bulunduğu yerleri de ziyaret edeceğini vurgulamıştır.[312]

---

309 İrina Konstantinova "Gagauzya Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Stepan Topal 81 Yaşında" *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, cilt:65 sayı:386, s.58-60

310 Noi.md "A Decetad Stepan Topal" https://noi.md/societate/a-decedat-stepan-topal (26.01.2020)

311 Hürriyet Gazetesi 26 Haziran 1998

312 Hürriyet Gazetesi 25 Haziran 1998

Demirel'in Moldova'ya gerçekleştirdiği 2. ziyarette Moldova Cumhurbaşkanı Lucinschi, Demirel onuruna bir akşam yemeği tertip etmiş ayrıca Demirel'e Moldova Teknik Üniversitesinde Fahri doktora unvanı verilmiştir. Süleyman Demirel de burada bir konuşma gerçekleştirmiş, Türk üniversiteleri ile Moldova üniversiteleri arasındaki ortaklığın geliştirilmesi gerektiğini belirterek 200'den fazla Moldova gencinin Türkiye tarafından temin edilen burslarla Türkiye'de eğitim gördüğünü söylemiştir. [313]Demirel, ziyaretinin 2. gününde Gagauz Yeri Özerk bölgesine geçmiş buradaki Komrat şehrinde yoğun ve coşkulu bir topluluk tarafından karşılanmıştır. Burada Eximbank tarafından 35 milyon dolarlık kredi sağlanacağını bunun 15 milyon dolarlık kısmı ile de Gagauzlar'ın içme suyu projeleri için sarf edileceği kabul edilmiş ve bir temel atma töreni düzenlenmiştir.[314] Demirel burada ayrıca TİKA tarafından inşa edilen Atatürk Kütüphanesini kullanıma açmıştır. Demirel ayrıca Komrat Devlet Üniversitesine bir ziyarette bulunmuş ve buraya 100 bin dolarlık bir bağış yapmıştır. [315] Kendisi Gagauzya'ya geldiğinde de "Gagauz Özerk Bölgesine Hoş geldiniz" yazılı bir pankart ile karşılanmış buraya gerçekleştirdiği yardımlar vesilesi ile kendisine fahri vatandaşlık unvanı da verilmiştir. Demirel ayrıca Moldova'dayken Moldova ve Türkiye arasındaki "İkili Vergilendirmeyi Engelleme Anlaşması" ve "Eczacılık sahasındaki ortaklığa dair anlaşma" imzalanmıştır. Moldova Cumhurbaşkanı Lucinschi de Demirel'den "*Dünya çapında bilinen bir kişilik ve Moldovalıların dostu"* olarak bahsetmiştir.[316]

Moldova Cumhuriyeti, 17 Ağustos 1999 tarihinde Türkiye'de meydana gelen deprem dolayısıyla bölgeye AN-72 model bir uçakla tıbbi malzeme ve tıbbi personel sevk etmiştir. Ayrıca Gagauz Yeri Özerk Bölgesinden de 4 kişilik bir doktor heyeti Türkiye'ye yardıma yollanmıştır. Ayrıca Moldova'nın Ankara Büyükelçiliği de Türkiye'ye 1000 dolar yardımda bulunmuştur.[317] Moldova, 29 Ekim 1999 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı vesilesiyle gerçekleştirilen törene de Cumhurbaşkanlığı seviyesinde katılım göstermiştir. Dahası bu yıl içerisinde daha önceden temeli atılmış olan içme suyu projesinin açılışı yapılmıştır. Moldova

---

[313] Hürriyet Gazetesi 26 Haziran 1998
[314] Hürriyet Gazetesi 26 Haziran 1998
[315] Hürriyet Gazetesi 27 Haziran 1998
[316] Sabah Gazetesi 26 Haziran 1998
[317] *TBMM Tutanak Dergisi* 21. Dönem,36. Birleşim, 2. Yasama Yılı, 20. Cilt, s.238

Cumhurbaşkanı Petru Lucinschi ile birlikte açılışı gerçekleştirmek için Gagauz Yeri Özerk Bölgesine giden Demirel bu defa da yoğun bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Bu proje ile yaklaşık 170 bin Gagauz'un yaşadığı bölgede bulunan Komrat, Vulkaneşti ve Çadır-Lunga şehirlerine su temin edilmiştir. Gagauz Yeri Başkanı olan Georgi Tabunşçik de açılış sırsında bir konuşma gerçekleştirmiş, "*Bu günü bizim uşaklar unutmayacak, uşaklarına anlatacak*" sözleri ile teşekkürlerini bildirmiştir. Gagauz Yerinde öğretmen olarak görev yapan Sofya Petrova da "*Bugün bizim için bayram, insan ayakkabısız, giysisiz yaşayabilir ama susuz yaşayamaz*" sözleri ile bu projenin önemine değinmiştir. Süleyman Demirel de burada bir konuşma gerçekleştirmiş, Gagauzlar'dan sadece dua istemiştir. "*Bu suyu getirenler su gibi aziz olsun demeniz yeterli*" demiş, Gagauzlar'ın Moldova iç barışına destek verdiklerini belirtmiştir.

Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı toplantısı 20 Kasım 1999 da İstanbul'da gerçekleşmiştir. 62 ülkenin katıldığı toplantıya Moldova Cumhurbaşkanı Lucinschi de iştirak etmiştir.[318]

4 Nisan 2000'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Gagauzlar hakkında konuşan İstanbul Milletvekili Hüseyin Kansu, Gagauz Yeri'nin 3 şehir ve 29 köyden ibaret olduğunu söylemiştir. Bölgenin tarıma son derece uygun olduğunu, hatta Moldova gayri safi milli hasılasının %70'nin bu bölgede olduğuna değinmiş, Gagauz Özerk Bölgesinin haricinde de 8 bin Gagauz'un Kişinev'de 1600 Gagauz'un Bender'de ve 3300 kadar Gagauz'un Dinyester'in kuzeyinde bulunduğunu belirtmiştir. Gagauzlar'ın Özel Hukuki Durumunun kesin bir sonuca ulaşamamasından dolayı Moldova Cumhuriyeti Türkiye, Gagauzya ilişkilerini yakından takip ettiğini vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye'nin Moldova'da ilk Türk bankasını kurması, Türk Hava Yolları'nın İstanbul Kişinev uçuşlarını başlatması, Türkcell telefon şirketinin burada çalışmalarını başlatması, Tekel'in Gagauzya'da da çalışmaya başlaması ve Türk ENF firmasının içme suyu projesini bitirip faaliyete sokmasıyla Türkiye Moldova ilişkilerinin iki ülke arasındaki mali ilişkileri de geliştireceğini söylemiştir.[319]

Süleyman Demirel, Moldova Cumhurbaşkanı Snegur ile 2002 yılında bir buluşma gerçekleştirmiştir. Kendisine Gagauzlar'ı tanıdığı ve kendilerine daha iyi

---

[318] Selçuk Duman, *a.g.m.*, s.312
[319] *TBMM Tutanak Dergisi*, 21.Devre, 2. Yasama yılı, 30. Cilt, 75. Birleşim, s.51,52

şartlarda yaşamaları için yardımcı olduğu takdirde onların da iyi birer Moldova vatandaşı olacağını fakat Gagauzlar'ın rahatsız olmaları durumunda diğer Balkan devletlerinde olduğu gibi Moldova'da da huzursuzlukların olabileceğine değinmiş, onların haklarını eksiksiz bir şekilde vermeleri gerektiğini belirtmiştir. Demirel bu ifadeleriyle, bütün Türklere olan ilgisinde Gagauzlar'ın Yeri'nin ayrı bir yer tuttuğunu göstermiştir. Demirel, Ayrıca 17 milyon dolar harcanarak yapılan içme suyu projesinin açılışını Moldova Cumhurbaşkanı Lucescu ile gerçekleştirdiğini söylemiş, Komrat Üniversitesini ziyaret ettiği sırada Rektör'ün "*Eğer Osmanoğlu (Osmanlı) buralara gelmeseydi bizi kesmişlerdi*" sözlerini aktarmıştır.[320]

Demirel, 2004 yılının aralık ayında Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin kuruluşunun 10. yılı vesilesi ile Moldova'ya gitmiştir. Moldova'da Cumhurbaşkanlığı Sarayında ağırlanan Demirel'e Moldova Cumhurbaşkanı Vladimir Voronin tarafından devlet nişanı takdim edilmiştir. Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin Başkanı Mihail Formuzal liderliğinde bir heyet, 2007 yılının kasım ayında Süleyman Demirel ile görüşmek için Türkiye'ye bir ziyarette bulunmuştur. Bu görüşmede Formuzal, Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin kurulmasında Demirel'in yardımlarına değinmiştir. Süleyman Demirel de Gagauzya'nın özerkliğini çok önceleri kazandığını belirtmiş, Burada Türk kökenli olan ve Türkçe konuşan insanların bulunduğunu söylemiştir. Gagauz Yeri Özerk Bölgesinden gelen bir folklor takımı da Demirel'in evinin önünde kendisinin doğum günün kutlamak için Gagauz halk danslarını sergilemişlerdir. Bu danslar halk tarafından da büyük ilgi görmüştür. Ayrıca Mihail Formuzal bu görüşmede Komrat şehrinin merkezinde bulunan parka Demirel'in büstünün dikilmesi için çıkarılan kanunun bir örneğini Demirel'e göstermiştir. Kanunda kültürel ve tarihi seçilmiş şahısların büstlerinin dikilmesi öngörülmüştür. Bu vesile ile Gagauz Yeri Onur Vatandaşı olan Süleyman Demirel'in de büstünün dikilmesi kararlaştırılmıştır.[321]

2009 yılının Ocak ayında Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Başkanı Mihail Formuzal liderliğindeki bir heyet Süleyman Demirel'i evinde tekrar ziyaret etmiştir. Demirel de Formuzal liderliğindeki heyeti ağırlamaktan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Demirel ayrıca Gagauzya'nın Moldova'nın bir parçası olsa da kendi kendine yetebilen ve uyum içindeki bir bölge olduğuna değinmiş, Gagauzya'nın

---

[320] Sabah Gazetesi "Gökoğuz ve Tatar Türkleri Nihayet Özgürlüğü Yakaladı" 8 Ağustos 2002
[321] Selçuk Duman, *a.g.m.*, s.313,314

Moldova Türkiye ilişkilerinde bir arkadaşlık köprüsü olduğunu söylemiştir. . Bunun üzerine Formuzal da Moldova Cumhurbaşkanının selamlarını Demirel'e iletmiş, Devletlerini Moldova Cumhuriyetinin içerisinde kabul ettiklerini ve Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel'in de Gagauzlar üzerinde çokça yardımlarının olduğunu söylemiş, Demirel'e "*Siz bize babasınız demiştir.*"[322]

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin 15. yılı törenlerine katılmak vesilesi ile Moldova'ya 5. ziyaretini gerçekleştiren Demirel, bu defa ilk Moldova Meclis Başkanı Mihail Gimpu ile buluşmuştur. Demirel, bu görüşmede Türkiye'nin Moldova'nın toprak bütünlüğünden yana olduğunu tekrarlamış, ayrıca Moldova Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne yakın olmasını takdir etmiştir. Gagauz Yeri Özerk Bölgesine geçen Demirel'e Başkan Mihail Formuzal, altın ve gümüşten imal edilen bir madalyayı sunarak Gagauzlar'ın teşekkürlerini kendisine iletmiştir. Moldova Başkanı olan Vladimir Flat da Süleyman Demirel'e Gagauzya ve Moldova'ya olan alakasından dolayı şükranlarını sunmuş, Gagauzya ve Moldova'nın birlikte bütün sorunların üstesinden gelebileceğini söylemiştir. Bu ziyaret sırasında Moldova'nın ilk Cumhurbaşkanı olan Mircea Snegur da "Dostum" diye hitap ettiği Süleyman Demirel'e teşekkür etmiştir. Ayrıca Moldova Meclisi Başkanı ve eski Cumhurbaşkanı Mihail Gimpu, Demirel'in Gagauzlar'ın haklarının verilmesi talebine karşılık Gagauzlar'ın haklarının muhafazasını garanti etmiştir.

Süleyman Demirel'in onur konuğu olarak katıldığı Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin 15. Yılı, büyük bir törenle kutlanmıştır. Bu tören dahilinde de içlerinde Süleyman Demirel, Rus şair Aleksandr Puşkin, Haydar Aliyev, Tarihçi Mariya Marinoviç, Şair Mihail Eminescu gibi tarihsel ve kültürel kişiliklerin büstleri Komrat Üniversitesinin önündeki meydana dikilmiştir.

2012 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Demirel'i ziyareti sırasında Demirel, Erdoğan'dan Gagauzlar için bir istekte bulunmuş onlar için suyun nedenli bir sorun olduğundan bahsetmiş ve bu sorunun TİKA bünyesinde çözülmesini rica etmiştir. Bunun üzerine Erdoğan da bu konuyla hemen ilgileneceğini söylemiştir. Ayrıca Demirel yakın bir işadamı olan Cavit Çağlar yeğeni Şenol Şenkaya'nın Gagauzya'ya en büyük yatırımı gerçekleştirerek 2000 kişiye iş vermesi Demirel'in

[322] Selçuk Duman, *a.g.m.*, s.314

tanıdığı işadamlarını Gagauzya'ya yatırım yapmaları konusunda teşvik ettiğini de göstermiştir.

Yine 2012 yılının kasım ayında Demirel'in doğum günü münasebetiyle Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Başkanı Mihail Formuzal ve Moldova Başbakanı Vladimir Flat, Süleyman Demirel'i evinde ziyaret etmişlerdir. Formuzal, Demirel'e Gagauzlar'ın yaptığı kendisinin bir karakalem portresini hediye etmiştir. Vladimir Flat da Demirel'e el yapımı siyah bir vazo takdim ederek Demirel'in doğum gününde bulunmaktan duyduğu memnuniyete değinmiş, Süleyman Demirel'in Moldova Türkiye ilişkilerinin gelişmesinde büyük rolü olduğunu belirtmiştir. Demirel, Moldovalı idarecilerin ve Moldova halkının Gagauzlar'a özerklik vererek ne derece akıllıca bir harekette bulunduklarına değinmiş, bu süreçte Türkiye'nin de Moldova ve Gagauzlar arasında bir köprü görevi gördüğü vurgulamıştır. Ayrıca 20 yıldır Türkiye ve Moldova ilişkilerinin son derece ahenk içinde olduğunu söyleyen Demirel, Moldova'nın Avrupa ile yakınlaşmasının ve bütünleşmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir.

Mihail Formuzal, Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin telefon altyapısının oluşturulmasında da çok büyük etkisi olan ve Cumhurbaşkanlığı döneminde örtülü ödenekten imkân dahilinde Gagauzlar'a para aktaran Demirel için "*Beni oğlu gibi severdi"* sözlerini sarf etmiştir.[323]

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi kurulması itibariyle yaşanan en hızlı gelişmeler Gagauz Türkçesi üzerinde olmuştur. Sovyet Moskova Hükümetinden alınan izinle 1988 yılında Todur Zanet tarafından kurulan Ana Sözü gazetesi, Gagauz Türkçesi'nin gelişimine oldukça katkıda bulunmuştur. Gazete, Gagauz halkını mali, politik ve güncel konularda bilgilendirmenin yanında Gagauz kültürüne ait, atasözü, masal, mani, şiir, deyim gibi unsurlar kullanmaktadır.[324] Ana Sözü gazetesi Gagauzlar'ın Türklük benliklerini ve kökenlerini araştırmaya itmesi konusunda oldukça faydalı olmuştur. Gerektiğinde Gagauz idarecileri de eleştiren Ana Sözü gazetesi yayınlanmaya başladığı günden beri Gagauzya'da ana dilde eğitimin gerekliliğini ve Latin alfabesine geçilmesini savunmuş, Rusça'nın eğitim dili olmasını ve bazı yerlerde kullanılmasını en ağır şekilde eleştirmiştir.

[323] Selçuk Duman, a.g.m., s.314,315
[324] Ülkü Çevik Şavk "Todur Zanet Gagauzluluk ve Gagauzlara Adanmış Bir Hayat" *Tehlikedeki Diller Dergisi*, TDD, Jofel, Kış, 2013, s.131

Gazetenin ilk yıllarında yazılanları anlamak için Türkçe Rusça sözlük kullanımı gerekmiştir. Uzun yıllar Slav dilinin etkisinde kalan Gagauz Türkçesine Slav kökenli birçok sözcük yerleşmiştir. Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin kurulmasının ardından da bu Slav kökenli sözcüklerin yerine Türkiye Türkçesinden kelimeler kullanılmaya başlanmıştır. [325]

Gagauz Türkçesi ile basılan kitap, gazete, dergi gibi yayınların sayılarının artması, Gagauz okullarında ana dilde verilen ders sayılarının artması ve bazı Türk kanallarının izlenebiliyor olması dildeki bu hızlı gelişimin etkenleri olmuştur. Türkiye tarafından kurulan özel okullar ve Gagauz Devlet Üniversitesinin yaptığı çalışmalar, Türkiye'nin Gagauz öğretmenler için Gagauzya ve Türkiye'de Türkçe kursları açması ve Türk Üniversitelerinde eğitim gören Gagauz öğrencilerin yardımları da bu gelişimi etkileyen unsurlar olmuştur. 1991 yılından beri Gagauz öğrenciler için Türkçe olimpiyatları düzenlenmiş, şiir, bilmece, metin okuma gibi dallarda dereceye giren öğrencilere de ödüller verilmiştir. Türkiye de bu yarışmalara destek vermiştir. Bu yarışmalardan birisi de Ana Sözü gazetesi ve Kişinev Başkonsolosluğu tarafından düzenlenmiş, ileriki senelerde ise şiir ve resim dalları eklenen yarışmalar TİKA tarafından desteklenmiştir. Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin kurulmasının ardından Ana Sözü gazetesinin peşinden Gagauz Sesi, Açık Göz, Halk Birliği ve Gagauz Yeri gibi gazeteler yayın hayatına geçmiş bu gazeteler de ana dilin gelişmesinde katkıda bulunmuştur.[326]

Yukarıda değinilen projelerin çoğu Türkiye Cumhuriyeti ve TİKA tarafından finanse edilmiştir. Gagauz sanatçıların ve oyun ekiplerinin başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelerde gerçekleştirecekleri gösteriler için seyahat masraflarının karşılanması, birtakım anma günlerinin tertip edilmesi için mali kaynak sağlanması, Sabaa Yıldızı Ana Sözü, Gagauz Sesi gibi dergi ve gazetelerin yayınlanması için mali yardımların yapılması, Gagauz ulusal tiyatrosu, televizyon radyo programları ve kütüphaneler adına finansal yardımlar yapılması, Gagauz Bozkurt güreş kulübünün Türkiye'de yaptıkları kampların ücretlerinin karşılanması, TİKA'nın Süleyman Demirel döneminde kültürel alanda yaptığı çalışmaların bir kısmını oluşturmuştur. Ayrıca 2000

[325] Harun Güngör-Mustafa Argunşah, a.g.e., s.54
[326] Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *a.g.e.*, s.54-56

yılında radyo istasyonun açılışına Türkiye'nin Devlet Bakanı olan Abdulhaluk Çay da katılmıştır. Bununla beraber Gagauz Radyo Televizyon kurumunda Gagauz Türkçesiyle yayın yapan 5 yapıma destek verilmesi ve yayın alanının büyümesi için Komrat, Çadır ve Vulkaneşti civarına vericiler yerleştirilmesi de kültürel alandaki yardımlardan olmuştur. Ana Sözü gazetesinin editörü olan Todur Zanet'in Gagauz Başkanı Dimitri Kroytor ile yaptığı görüşmede Kroytor, Eğer TİKA Gagauzlar'a yardım etmemiş olsa Gagauz kültürünün bugün kaybolmuş olacağını söylemiştir.

1996 yılında 3000 tane Latin Alfabesini temel alan resimli Gagauz alfabesinin basımı için yapılan mali yardımlar, 2001 yılında Komrat Devlet Üniversitesi'nde açılan Türkoloji Bölümü için 2 öğretim görevlisinin gönderilmesi, 2001 yılında gerçekleştirilen Gagauz Türkçesi olimpiyatları için 1000 Leyi'lik yardım yapılması, TİKA'nın Gagauzlar için eğitim alanında gerçekleştirdiği yardımlar olmuştur. Ayrıca yine TİKA kapsamında Moldova'nın Latin Alfabesine geçmesi için Birleşmiş Milletlerin 100 bin dolar yardım yaptığı projeye 200 bin dolar yardım yapılmıştır. Ankara Üniversitesi mensubu Dr. Necip Hablemitoğlu da projeye yardım amacıyla Moldova'da bir yıl kalmış ve yine bu proje kapsamında Gagauz Türkçesiyle ilk ve ortaokullar için 25 civarı okuma, dil bilgisi ve edebiyat kitabı bastırılmıştır. 1998 yılında açılan Komrat Atatürk Kütüphanesi de TİKA tarafından kurulmuştur.[327]

Dahası 1992 senesinde yaz kursları için 85 Gagauz öğrencinin Türkiye'ye getirilerek eğitim almalarının sağlanması, 1992-1993 eğitim öğretim yılında 178 Gagauz öğrencinin Türkiye'deki üniversitelere yerleştirilmesi 1993-1994 eğitim öğretim yılında ise bu öğrencilerinin sayısının 200 e çıkarılması ve öğrenci değişimi çerçevesinde Türkiye'den de 23 öğrenci ve 3 akademisyen de Komrat Devlet Üniversitesine gönderilmesi TİKA bünyesinde gerçekleştirilmiştir.

2000'li senelerde de Gagauz öğretmenleri ve öğrencilerinin yaz kursları için Türkiye'ye gelmeleri devam etmiş Çadır-Lunga ve Bursa şehirlerindeki okullar da müşterek ilişkiler kurmuştur. Ayrıca bu yıllarda Türkiye tarafından Gagauzlar'a pek çok projede mali yardım sağlanmış, yol yapım çalışmaları, Vulkaneşti su sorunu ve Gagauz yönetim binasının inşa edilmesi için de Gagauzya Başkanı Mihail Formuzal, Türkiye'den 60 milyon dolar civarında bir yardım isteğinde bulunmuştur. [328]

---

[327] Harun Güngör-Mustafa Argunşah, a.g.e., s.54-56
[328] Ana Maria Pancu, a.g.e., s.50

Yine Kişinev, Çadır, Kongaz gibi yerleşim yerlerinde İngilizce eğitim veren Gagauz Türkçesi ve Türkiye Türkçesi derslerinin de verildiği özel Türk liselerinin açılması, Çadır Çocuk Verem Sanatoryumuna 200 bin dolar Komrat Devlet Üniversitesine ise 100 bin dolar yardım yapılması Türkiye'nin Gagauzya'da eğitim alanında yaptığı diğer yardımlar olmuştur. 11 Ekim 1993 tarihinde Çadır'da açılan Moldova- Gagauz Özel Türk Lisesi'nin açılışına Türkiye'nin Kişinev Başkonsolosu Ender Arat ve Moldova Eğitim Bakanı katılmıştır. Ayrıca Süleyman Demirel de Kongaz Süleyman Demirel Moldova ve Türk Lisesini bizzat kendisi açmıştır.(Resim 11)

1993 tarihinden itibaren özel uçaklar tutup Türk iş adamları için Moldova'ya geziler düzenlenmesi ve bu iş adamlarını Moldova'da özellikle de Gagauzya'da yatırım yapmaları konusunda teşvik edilmeleri, bunun sonucu olarak da ilk olarak 4 Eylül 1993 tarihinde Komrat şehrinde bir ekmek fırını sonrasında da benzin istasyonları ve turizm şirketleri açılması, Kişinev de Kelebek Mobilya'nın bir şubesi kurulması ve Vulkaneşti Serbest bölgesinin gelişmesi adına çalışmalar yapılması TİKA'nın ekonomi alanındaki yardımları olmuştur.[329]

Resim 11: Kongaz Süleyman Demirel Türk-Moldovan Lisesi

330

[329] Harun Güngör-Mustafa Argunşah, a.g.e., s.54-56
[330] https://www.tika.gov.tr/

8 Aralık 1993 tarihinde Türkiye'nin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı üyeleri tarafından Türkiye-Moldova arasında Yabancı yatırımı kolaylaştıran anlaşma paraf edilmiş, paraflanan bu anlaşma Ocak 1994'te imzalanmıştır. 18-22 Ekim 1995 tarihleri arasında da TÜYAP, Gagauzya'da Türk Ticaret ve Sanayi sergisini açmıştır. Açılan bu sergiye Türkiye'den 16 Türk şirketi katılmış, Türkiye'nin Kişinev Büyükelçisi Mümin Alanat da bölgeye gelen iş adamlarına Gagauzya'yı gezdirmiş ve onların buraya yatırım yapmaları konusunda çabalamıştır. Alanat ayrıca Eximbank tarafından söz verilen 35 milyon dolarlık kredinin bölgeye ulaşması için de çaba göstermiştir. [331]

Dimitri Kroytor'un Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin başkanı seçilmesi ile Gagauzlar'ın millileşme hareketlerinde bir hızlanma görülürken bu hızlanma aynı zamanda Gagauz Yeri ile Türkiye arasındaki ilişkilerde de gerçekleşmiştir. Kroytor başkan olmasının ardından 1999 yılının Aralık ayında Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Süleyman Demirel ile görüşmüştür. Ziyaret dönüşünde de Demirel'in kendisine 2000 yılı için 20 milyon dolarlık kredi sözü verdiğini ve Gagauz Yeri Başkanına yardım için Türkiye'den bir ekonomist gönderilmesi konusunda da Demirel ile anlaştıklarını söylemiştir. Bu ziyaret sırasında daha önce 1998 yılında 5 adet Renault marka polis aracını bağışlayan Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, polis üniformalarını vermeyi de kabul etmiştir. Ayrıca Çadır Tütün fabrikasını temel alan bir sigara fabrikasının kurulması için Tekel ile anlaşılmasının yanında Komrat Devlet Üniversitesine yapılan mali yardımların ve ilaç yardımlarının devam etmesi konusunda anlaşılmıştır. Tüm bu yardımlar da Süleyman Demirel döneminde Türkiye'nin Gagauz Yeri Özerk Bölgesi için yaptıkları mali yardımlardır.[332]

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin ilk Başkanı olan Georgi Tabunşçik 1999 yılına kadar Başkanlık görevini sürdürmüş, görevde kaldığı sürede de 1995, 1997, 1999 senelerinde Türkiye'ye 3 ziyaret gerçekleştirmiş, bu ziyaretler sırasında ilk etabı 15 milyon tamamı ise 35 milyon dolara mal olan su projesi için yardım sözü almıştır. Gagauzya'nın ikinci Başkanı Dimitri Kroytor da 2000 yılının Temmuz, Ekim, Kasım aylarında ve 2001 yılının Şubat ayında Türkiye'ye birtakım ziyaretler gerçekleştirmiştir. Onlardan hariç Gagauz Halk Topluşu Başkanı Mihail Kendigelen

[331] Harun Güngör-Mustafa Argunşah, a.g.e., s.57,59
[332] Harun Güngör-Mustafa Argunşah, a.g.e., s.59

de 2000 yılının Şubat ve Ekim aylarına Türkiye'ye resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Tüm bu ziyaretlerde Gagauz yetkililerin, Türkiye'den maddi manevi yardım talepleri olmuştur.

Dimitri Kroytor ve Mihail Kendigelen, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin ekonomik durumunu düzeltmek için öncelikle Türkiye Cumhuriyeti'nden olmak üzere yabancı yatırımları bölgeye çekme siyaseti yürütmüştür. Bu siyasetin bir kısmında da başarılı olmuşlardır.

Dimitri Kroytor zamanında Gagauzya'ya Türkiye'den 12 bin 225 ton akaryakıt, bin ton buğday, Gagauz Yeri Emniyet Güçleri için 2 otomobil ve birçok araç gereç, bir huzurevi için gerekli araç gereç, çeşitli ilaç ve tedavi malzemeleri Gagauz Jandarma güçleri için de gerekli malzemeler yardım olarak göndermiştir.

Türkiye, Gagauzya'ya yönelik girişimlerini genellikle ekonomi, gıda ve ticaret sektöründe gerçekleştirmiştir. 2001 yılının sonlarına gelindiğinde Moldova'da yüz civarı Türk firması çalışmalarını yürütmektedir. Nergis Holding de bu kapsamda 2001 yılında Gagauz Yerinde faaliyetlerine başlamış, Asena Tekstil adıyla Çadır-Lunga şehrinde 1000 kişiye istihdam sağlamıştır. Bunlardan ayrı Türkiye Moldova arası otobüs seferleri için 5 ayrı Türk otobüs firması faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıca 2000 yılından itibaren Türk Hava Yolları da uçuş seferlerini sürdürmüştür.

Türk şirketleri Gagauzya'daki özelleştirmeler esnasında bilhassa dericilik, şarap imalatı ve gıda sektörüne yatırım yapmışlardır. Resmi ticaret kayıtlarının haricinde Türkiye ve Gagauzya arasında çokça bavul ticareti de gerçekleşmiştir. En fazla 2000 dolar ederindeki malları gümrükten geçirme hakları bulunan Moldova halkı Türkiye'den satın aldıkları ürünleri Moldova'da satmıştır.

2001 yılında Moldova'da iktidara gelen Komünist Partinin siyaseti ile Kroytor'un uyuşmaması Gagauzya'da bir kriz doğurmuştur. Moldova Cumhurbaşkanı tarafından ekonomik hataları sorgulanan Kroytor, süresi dolmadan görevinden uzaklaştırılmış, yerine 2002 seçimlerinde Komünist Partinin yardımıyla Georgi Tabunşçik, Başkan olmuştur. Dimitri Kroytor da Moldova'nın İsviçre Büyükelçi Yardımcılığına atanmıştır. [333]

---

[333] Serghei Mutaf, *a.g.e.*, s.68-70

Tablo 11: Türkiye-Moldova Dış Ticareti (Bin Dolar)

YILLAR	İHRACAT (X)	İTHALAT (M)	X/M	DENGE	HACİM
1992	150	1.742	0,8	-1.592	1.892
1993	390	28.908	1,13	-28.518	29.298
1994	3.628	20.453	0,17	-16.825	24.081
1995	7.270	15.616	0,46	-8.346	22.886
1996	14.327	14.432	0,99	-105	28.759
1997	21.334	15.076	1,41	6.258	36.410
1998	27.624	11.799	2,34	15.825	39.423
1999	20.646	10.863	1,9	9.783	31.509
2000	26.232	7.047	3,7	19.185	33.279
2001	27.815	2.591	10,7	25.224	30.406
2002	39.144	4.646	8,4	34.498	43.790

[334]

Tablo 12: 2002 Yılı Türkiye - Moldova Başlıca Dış Ticaret Ürünleri

İHRACAT			İTHALAT		
ÜRÜN	TUTAR $	%	ÜRÜN	TUTAR $	%
Triko	16.261.106	41,5	Hububat	1.218.615	26,5
Plastik	2.432.123	6,2	Yağlı tohumlar	1.103.687	23,8
Kazanlı Makine	1.777.925	4,5	Post	854.763	18,4
Elektrikli Makine	1.651.209	4,2	Meyve	521.244	11,2
Meyve	1.688.221	4,3	Demir-Çelik	250.721	5,4
Sabun	1.269.194	3,2	Halı	208.744	4,5
Aluminyum	1.198.272	3,1	Sebze	147.994	3,2
Otomotiv	915.396	2,3	Kazanlı Makine	114.040	2,5
Halı	910.999	2,3	Giysi	66.754	1,4
Kağıt ve Karton	834.024	2,1	Ağaç ve Diğer Bitkiler	48.143	1
Diğer	10.205.235	26,1	Diğer	111.090	2,4
Toplam	39.143.704	100	Toplam	4.645.795	100

[335]

Özet olarak Süleyman Demirel Gagauz Türkleri'ni, Türkiye Türkleri'ne akraba olarak görmenin yanında Türkiye'nin Moldova Cumhuriyeti ile kurduğu ilişkilerde bir köprü olarak görmüştür. Bu çerçevede de vaktinde ve uygun bir siyaset izlemiştir. Hem Başbakanlığı döneminde hem de Cumhurbaşkanlığı döneminde daima Gagauzlarla ilgili olmuştur. Böylelikle Demirel de Gagauzlar için diğer liderlerden farklı bir konumda olmuştur. Görevde kaldığı sürece 5 kez Moldova'ya ziyaret gerçekleştiren ve çeşitli yardımlarda bulunup projelere imza atan Süleyman Demirel'e, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi fahri vatandaşlığı verilmiş ve Komrat şehrinde bulunan bir parka

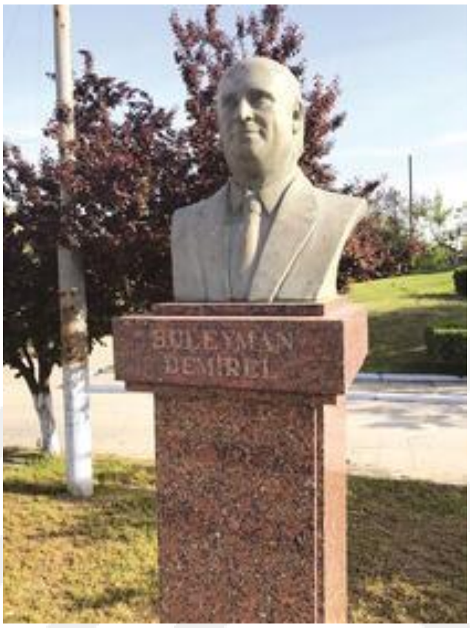
---

[334] Leyla Gülbudak " Moldova Ülke Raporu" *T.C Başbakanlık Türk İşbriliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ekonomik, Ticari ve Teknik İşbirliği Daire Başkanlığı*, Haziran 2004

[335] Leyla Gülbudak, *a.g.e.,*

kendisinin büstü dikilmiştir.(Resim 12) Tüm bu gelişmeler bile Demirel'e Gagauzlar tarafından verilen değeri göstermeye yeterlidir.[336]

Resim 12: Komrat Süleyman Demirel Büstü

337

4.4- Ak Parti Döneminde Türkiye'nin Gagauzya Politikası

9 Mayıs 2003 tarihinde Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Başkanı Georgi Tabunşçik, Moldova Meclisinde Gagauz Milletvekili olan Afansiy Mandacı, Moldova'nın Ankara Büyükelçisi Viktor Tvigun ve Gagauz Yeri İş Adamları Birliği Başkanı Konstantin Sibov ile beraber Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Gagauzya'dan gelen heyet, bu ziyaret sırasında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Bakanı Mehmet Aydın, diğer Bakanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan Yardımcısı Yavuz Ateş, eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Eximbank idarecileri ve Türk işadamlarıyla bir takım görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantılarda politik, mali konular ve sosyal çalışmalar

---

[336] ULUSAM "Gagauz Yeri Özerk Bölgesi ve Sorunları" http://www.ulusam.com/wp-content/uploads/2018/02/Gagavuz-Yeri-%C3%96zerk-B%C3%B6lgesi-ve-Sorunlar%C4%B1.pdf (26.01.2020)

[337] Hürriyet Gazetesi https://i4.hurimg.com/i/hurriyet/75/210x280/590f7fe57af50733e0912965 (26.01.2020)

görüşülmüştür. Ayrıca bu ziyaret esnasında Türkiye'nin Gagauzya'ya 20 milyon dolarlık kredi vermesi söz konusu olmuştur.[338]

Türkiye Devlet Başkanı Kürşat Tüzmen, 5 Haziran 2005 tarihinde Moldova'ya iki ülke arasındaki ticareti arttırmaya yönelik bir ziyarette bulunmuş, bu ziyaret sırasında Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'ne de uğramış burada Gagauz Halk Topluşu Başkanı Stepan Esir ile görüşmüştür. Bu görüşmede Esir, Kürşat Tüzmen'e Süleyman Demirel'in 1994 yılında başlattığı su projesine değinmiş, Gagauzlar'ın bir kısmının Türkiye'nin yardımıyla içme suyuna eriştiğini her su içişlerinde Türkiye'yi yâd ettiklerini belirtmiş ve Türkiye'ye şükranlarını iletmiştir.

Esir ayrıca, su projesinin ilk etabı için alınan 15 milyon dolarlık krediye değinmiş, bu kredinin 8-9 milyon dolarlık kısmının ödendiğini belirtmiş geri kalan kısmı için ek süre istemiş ve su projesinin devamı için artı 20 milyon dolarlık kredi talebinde daha bulunmuştur. Bu isteğe karşılık Türk Eximbank Genel Müdürü olan Ahmet Kılıçoğlu, isteğin karşılanması için gerekli çalışmalara başladıklarını söylemiştir.

Kürşat Tüzmen de Türkiye'nin Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'ne yardımların devam edeceği sözünü vermiştir. Ardından Gagauz Yeri'nin özerk bir bölge olmasının avantajlarını kullanıp Türk işadamları için bir takım teşvikler vergi muafiyeti gibi uygulamaların sağlanmasını rica etmiş ve Moldova'nın geri kalanındaki bürokrasinin burada olmamasının gerekliliğini beyan etmiştir. Böylelikle Türk iş adamlarının bölgeye yatırımlarının artacağı ve bölgenin kalkınacağını belirtmiştir. [339]

Türkiye-Moldova 5. Karma Ekonomik Komisyon toplantıları vesilesiyle 14 Haziran 2008 tarihinde Kürşat Tüzmen, beraberindeki heyetle Moldova'ya ikinci defa ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında da Eximbank, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve TİKA tarafından desteklenen ve inşası devam eden Çadır-Lunga içme suyu tesisi ve 200 öğrencinin okuduğu Özel Çadır-Lunga Türk okulunda Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Başkanı Mihail Formuzal ile birlikte incelemelerde bulunmuştur.[340]Tüzmen,

---

[338] Ana Maria Pancu, *a.g.e.*, s.41-42
[339] Hürriyet "Esir: Su içerken Sizi Minnetle Anıyoruz" 05.06.2005 http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/esir-su-icerken-sizi-minnetle-aniyoruz-324805 (26.01.2020)
[340] Haberler.com "Tüzmen Gagauz Bölgesini Gezdi" 14.06.*2008* https://www.haberler.com/tuzmen-gagauz-bolgesini-gezdi-haberi/ (26.01.2020)

bu ziyaret sırasında Türk işadamlarını da Gagauzya'da organik tarım yönünde yatırım yapmaları konusunda teşvik etmiştir. [341]

2009 yılında Gagauzya Başkanı Mihail Formuzal ile bir röportaj gerçekleştirilmiştir. Kendisi bu röportajda Türkiye ile Gagauzya'nın ilişkilerinin oldukça sağlam olduğuna, daima iki ülkenin de yararına anlaşmalar yaptıklarına değinmiştir. Buna örnek olarak Gagauzya'da en az 300 bin euro yatırım yapan Türk işadamlarının 5 yıl süre ile vergiden muaf tutulacaklarını belirtmiş ayrıca onlara iş güvenliğini garanti etmiştir.[342]

Yine 2009 yılının ocak ayında Mihail Formuzal, Türkiye'ye gelmiş ve Sağlık Bakanı Recep Akdağ'ı makamında ziyaret etmiştir. İkili arasında gerçekleşen görüşmede Formuzal, Gagauzya'daki uzman doktorları kısa süreli bir eğitim almaları için Türkiye'ye göndermek istediklerini dahası Gagauzya'da bulunan hastanelerin fiziki açıdan ve tıbbi cihazlar bakımından çok eksik kaldığını bu konuda kendilerine yardım etmelerini Bakan Akdağ'dan rica etmiştir. Sağlık Bakanı Recep Akdağ da Formuzal'ı iyice dinledikten sonra gereken yardımı seve seve yapacaklarını bildirmiştir.

Öncelikle doktorlardan oluşan bir heyet, 1-4 Nisan 2009 tarihleri arasında gerekli incelemeyi yapmak için Moldova'ya gelmişlerdir. Bu incelemelerde hastanelerin fiziki olarak kötü durumda olduğu, ameliyathanelerin steril olmadığı ve ameliyat malzemelerinin eksik olduğu, yoğun bakım ve yeni doğan birimlerinin olmadığı, ambulansların çok eski olduğu, laboratuvarların işlevsiz olduğu ve tıbbi cihazların eksik olduğu tespit edilmiştir.

Bu sorunu çözmek adına ilk iş 6 Mayıs 3 Haziran 2009 tarihlerinde eğitim görmeleri adına 17 Gagauz doktor Türkiye'ye gönderilmiştir. Eksikliği tespit edilen cihazlar da bir tıra yüklenerek 27 Eylül 2009'da Gagauzya'ya gönderilmiştir. Cihazlar ile beraber daha önce Gagauzya'ya gelen heyete mühendisler eklenerek cihazların orada kurulumu sağlanmıştır. Daha sonra ise Mihail Formuzal'ın isteği üzerine 19

[341] Son Dakika.com "Gagauzya'da Organik Tarım Teklifi" 14.06.2008 https://www.sondakika.com/haber/haber-gagavuzya-da-organik-tarim-teklifi/ (26.01.2020)
[342] Ana Maria Pancu, *a.g.e.*, s.42

kişiden oluşan ikinci bir doktor grubu 15 Aralık 2009-15 Ocak 2010 tarihlerinde eğitim almak için Türkiye'ye gelmiştir.[343]

21 Aralık 2009 tarihinde MHP İstanbul Milletvekili Atilla Kaya, TBMM'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a Gagauzlar hakkında bir soru önergesi vermiştir. Türkiye'de yaklaşık 5000 civarı Gagauz Türk'ünün bulunduğunu ancak yine Türkiye'de bulunan Batı Trakya, Irak, Doğu Türkistan, Afganistan ve Bulgaristan uyruklu Türkler için çalışma izni muafiyeti çıkartılırken tıpkı diğer kararlarda olduğu gibi Gagauzlar'ın unutulduğunu belirtmiştir. Ardından Moldova'da bulunan Gagauz Türkleri adına Türkiye Hükümeti'nin hangi faaliyetlerinin olduğu, Türkiye'de bulunan diğer soydaşlara verilen hakların Gagauz Türkleri'ne neden verilmediği ve Türkiye'de yaşayan Gagauz Türkleri için hangi çalışmaların yapıldığı sorularını sormuştur.[344]

Devlet Bakanı Faruk Çelik de bu soru önergesini Erdoğan adına 31 Aralık 2009 tarihinde cevaplamıştır. Çelik cevabında; Gagauzlar ve Gagauzlar'ın tarihi hakkında bilgiler vermiş, ardından Moldova ile yapılan anlaşmalardan ve Süleyman Demirel döneminde Gagauzya'ya yapılan yardımlardan bahsetmiştir. Devlet Bakanlığına bağlı TİKA'nın faaliyetlerine değinen Bakan Çelik, bölge nüfusunun dikkate alındığında Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin TİKA olanaklarından en çok yararlanan bölgelerden olduğunu belirtmiş, örnek olarak da Gagauz Yeri içme suyu projesini, Gagauz Radyo Televizyonu (GRT)'nun kurulmasını ve yayın ağının genişletilmesi ve TİKA Atatürk Kütüphanesinin kurulmasını vermiştir. Çelik ayrıca sadece TİKA'nın 1993 yılından bu yana 150 den fazla proje ve çalışma gerçekleştirdiğini bu projelerin de %90'ından fazlası eğitim, sağlık, kültür, altyapı ve danışmanlık alanlarında olduğunu açıklamıştır. Bugüne kadar 144 öğrencinin Türkiye üniversitelerinden Devlet bursu ile mezun olduğu ve hâlihazırda 154 Gagauz öğrencinin Türkiye üniversitelerinde burslu olarak eğitim gördüğünü de eklemiştir.[345]

18 Mayıs 2010 tarihinde Devlet Bakanı Faruk Çelik, Gagauz Yeri Özerk Bölgesine bir ziyarette bulunmuştur. Havaalanında Gagauzlar tarafından ekmek ve tuz ile karşılanan Çelik, bu ziyarette de Çadır-Lunga'da yapımı tamamlanan içme suyu

---

[343] T.C Sağlık BakanlığıDış ilişkiler Dairesi Başkanlığı "Moldova Cumhuriyeti Gökoğuz Yeri Özerk Bölgesi" Çadır Lunga- Komrat- Vulkaneşti https://dosyaism.saglik.gov.tr/Eklenti/18973,moldova-cumhuriyeti-gokoguz-yeri-ozerk-bolgesi-indirmek-icin-tiklayinizpdf.pdf?0 (26.01.2020)

[344] *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim Tarihi: 06.01.2010, cilt:58 Birleşim 44, s.557,558

[345] *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim Tarihi: 06.01.2010, cilt:58 Birleşim 44, s.559-563

tesisinin açılışına katılmıştır. Törene ayrıca Mihail Formuzal, Türkiye'nin Kişinev Büyükelçisi Ahmet Ferit Ülker, TİKA Başkanı Musa Kulaklıkay ve bazı Moldovalı yetkililer katılmıştır. Tesisin açılışını yapan Faruk Çelik, açılış konuşmasını da gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin tıpkı kardeş ve akraba toplulukları gibi komşuları ile de münasebetlerinin geliştiğine değinmiş, özellikle TİKA vasıtasıyla Gagauzya'da büyük yatırımlar gerçekleştirdiklerini ve bu yardımların devam edeceğini belirtmiştir.[346] Gagauzlar'ın Türkiye için ayrı bir yeri olduğuna değinen Çelik, Türkiye'nin Gagauzlar'ı kardeşleri olarak gördüğünü, onların burada olmaları Türkiye Moldova ilişkilerini de geliştireceğini ve Türkiye'nin Gagauzlar'a yardımlarının devam edeceğini belirtmiş ancak Gagauzlar'ın da kendi aralarındaki birlik ve beraberliği muhafaza etmeleri gerektiğini söylemiştir. Bakan Çelik ayrıca bu ziyarette Türkiye adına iki tane ambulansı Gagauzya'ya hibe etmiştir.[347]

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakan Yardımcısı Mehmet Fatih Ceylan, 28 Nisan 2011 tarihinde Moldova'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Mehmet Fatih Ceylan'a bu ziyaretinde Türkiye'nin Moldova Büyükelçisi Ahmet Ferit Ülker eşlik etmiştir. Ceylan, Gagauzlar'ın haklarının Moldova Anayasası'nda kısıtlanmamasının Türkiye için çok önemli olduğunu ve Türkiye'nin bu tutumunu Moldovalı yetkililere bildirdiklerini, Türkiye Türkleri ile Gagauz Türklerinin kültürlerinin dillerinin ve köklerinin bir olduğunu söylemiştir. Celyan, ardından Türk-Gagauz ilişkilerinin gelişmesini umduğunu ayrıca Gagauzlar'ı kardeşleri olarak gördüğünü ve Türkiye'nin yardımlarıyla Gagauzlar'ın birçok sorunlarını atlattığını, gelecekte bu yardımların da artacağını belirtmiştir.[348]

Gagauz Halk Topluşu üyelerinden oluşan bir heyet, 2012 yılının şubat ayında Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Heyet, bu ziyaret sırasında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Meclis Başkanı Cemil Çiçek ile bir toplantı gerçekleştirmiştir. Heyet ayrıca TRT, TUSKON, TOBB, TİKA, DEİK, gibi kurumların temsilcileriyle de bir araya gelmiştir. Bu görüşmelerde Gagauz Halk

---

[346] Beyaz Gazete "Gagauzlar TİKA Desteğiyle Temiz Suya Kavuştu" 19 Mayıs 2010 http://beyazgazete.com/haber/2010/5/19/gagauzlar-tika-nin-destegiyle-temiz-suya-kavustu-135632.html (26.01.2020)
[347] Ana Maria Pancu, *a.g.e.,* s.42
[348] Yalquzaq.com "Bizim Köklerimiz, Dilimiz, Hem Kulturlarımız Birdir" 15.05.2011, http://www.yalquzaq.com/?p=19427 (26.01.2020)

Topluşu heyeti, hazırlamış oldukları mali, kültürel, sosyal ve parlamenter ortaklık paketlerini önerilerini kurum temsilcilerine sunmuştur.[349]

Aynı tarihlerde TİKA Başkanı Serdar Çam da beraberindeki bir heyetle Gagauzya'ya yapılan projeleri incelemek üzere Moldova'ya bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyarette kendisine Türkiye'nin Kişinev Büyükelçisi Mehmet Selim Kartal, TİKA'nın Kişinev temsilcisi Atilla Cem Karamollaoğlu, yardımcısı Tarık Mete ve yanlarındaki heyet eşlik etmiştir. Serdar Çam ve beraberindeki heyet, Gagauz Halk Topluşu Başkanı Anna Harlamenko, yardımcısı Demyan Karaseni bazı Meclis Üyeleri ve Mihail Formuzal ile bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmelerde Formuzal ve Harlamenko Gagauz Yeri'nde gerçekleştirdikleri projeler için TİKA'ya teşekkür etmiştir. Ardından Serdar Çam ve beraberindeki heyet TİKA'nın oluşturduğu Komrat Atatürk Kütüphanesinde ve Komrat'ta bulunan huzurevinde bir tadilat gerçekleştirebilmek için ön bilgi alma amacıyla incelemelerde bulunmuştur.[350]

12-13 Mayıs 2012 Tarihlerinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Moldova'ya bir ziyarette bulunmuştur. Davutoğlu, burada Moldova Başbakan Yardımcısı ve aynı zamanda Dışişleri, Avrupa'yla Entegrasyon Bakanı olan Iurie Leanca ile buluşmuş, ardından Moldova Cumhurbaşkanı Nicolae Timofti ve Başbabaknı Vlad Filat ile bir araya gelmiştir. Bu karşılıklı görüşmelerde yaşanan Uluslararası ve bölgesel olaylar, Türkiye-Moldova arasındaki finansal ve kültürel ilişkiler, vizelerin kaldırılması ve Avrupa Birliği konuları konuşulmuştur.

Iurie Leanca ile Ahmet Davutoğlu, burada ortak bir basın açıklaması yapmışlar, bu basın toplantısında Davutoğlu, Türkiye ile Moldova arasında vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması, ardından Serbest Ticaret Anlaşması'nın imzalanması adına çalışmalar gerçekleştirdiklerini ve hâlihazırda 500 milyon dolar ticaret hacminin arttırılarak 1 milyar dolara çıkarmayı hedeflediklerini söylemiştir. Ardından Leanca ve Davutoğlu Türkiye-Moldova Arşivler arası Ortaklık Anlaşması imzalamışlardır.[351]

---

349 Ana Maria Pancu, *a.g.e.,* s.43

350 T.C Kültür Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı " TİKA Başkanı Serdar Çam veBeraberindeki Heyet Gagauz Türklerine Yönelik Projeleri Yerinde İnceliyor" *https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_baskani_dr_serdar_cam_ve_beraberindeki_heyet_gagauz_turklerine_yonelik_projeleri_yerinde_inceliyor-1795* (26.01.2020)

351 Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi "Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Moldova Ziyareti Sırasında Vizelerin Karşılıklı Olarak Kaldırılması Konusunda İlker Kararı Alındı. " *http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglunun-moldova-ziyareti-sirasinda-vizelerin-karsilikli-olarak-kaldirilmasi-konusunda-ilke-karari-alindi.tr.mfa* (26.01.2020)

Ahmet Davutoğlu, Moldova'ya gelişinin ertesi günü yani 13 Mayıs 2012 tarihinde de Gagauz Yeri Özerk Bölgesine bir ziyaret gerçekleştirmiş, burada Gagauz idareciler ve Gagauz halkıyla buluşmuştur. Davutoğlu, Gagauz Yeri'nde Başkan Mihail Formuzal ve beraberindeki heyet tarafından ekmek ve tuz ile karşılanmış, sonrasında da Formuzal ve İcra Komitesi üyeleri ile buluşmuştur. Formuzal burada Davutoğlu'na kendisini Gagauzya'da görmekten duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve asırlar boyu birlikte yaşadıklarını, bir sebepten dolayı da ayrılmak zorunda kaldıklarını, kendilerinin de Türk olduklarını söylemiştir.

Gagauz Yeri Özerk Bölgesine Türkiye'den gelen ilk Dışişleri Bakanı olan Davutoğlu, buraya geldiğinde kendini evinde gibi hissettiğini Gagauz Yeri'ni Türkiye'den ayırmadıklarını belirtmiş, yakında vizelerin de kalkacağını ve Türkiye-Moldova arasında Serbest Ticaret Anlaşması'nın imzalanacağını müjdelemiştir. Gagauzya'nın Türkiye ve Moldova arasında bir köprü görevi gördüğüne Davutoğlu da değinmiş, Gagauzya'nın özlenen ata toprakları olduğunu ve Türkiye'nin her daim Gagauzlar'ın yanında olacağını belirtmiş "*Bizler hep bir ağacın dallarıyız, 75 milyon artı 200 biniz.*" demiştir.

Davutoğlu, daha sonra burada bulunan Komrat Atatürk Kütüphanesini ve Gagauzlar'ın kilisesi olan Ivan kilisesini ziyaret etmiştir.[352]

2012 yılında Türkiye'nin Kişinev Büyükelçisi olan Selim Kartal ile bir röportaj yapılmış, Kartal bu röportajda Türkiye-Gagauzya ilişkilerini "özel" olarak nitelemiş, ardından, Bilhassa TİKA aracılığı ile Gagauz Yeri desteklenmeli ve elden geldiğince Gagauz Türkleri'ne yardımcı olunmalı demiştir. Kasım ayında ise Selim Kartal, TİKA'nın Kişinev temsilcisi Atilla Cem Karamollaoğlu ile birlikte Gagauz Yeri'ne bir ziyaret gerçekleştirmiş bu ziyarette de Türk heyet ile Gagauz Halk Topluşu Başkanı Dimitriy Kostantinov ve Milletvekilleri bir görüşme yapmışlardır. Görüşmede Selim Kartal, Türkiye'nin her daim Gagauzlar'ın yanında duracağını ve Gagauzya'nın bütün problemlerinin çözülmesi için her türlü destekte bulunacağını bildirmiştir. Konstantinov da Türkiye'nin Gagauzya'ya yaptığı yardımlar ve projeler için teşekkür

---

[352] Gülen Solaker "Davutoğlu'undan Tarihi Ziyaret" Anadolu Ajansı, 13.05.2012 https://www.aa.com.tr/tr/dunya/davutoglundan-tarihi-ziyaret/368536 (26.01.2020)

etmiştir. Görüşmede ayrıca Gagauz bilim insanlarının desteklenmesi ve Gagauz dilinin muhafaza edilip geliştirilmesi gibi konular da konuşulmuştur.[353]

13-14 Haziran 2012 tarihinde de Türkiye'nin Adalet Bakanı Sadullah Ergin, beraberindeki heyetle Moldova'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş, ziyaretinin ikinci gününde de Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'ne gelmiştir. Bölgeye gelen Sadullah Ergin ve beraberindeki heyet, Gagauzya Başkanı Mihail Formuzal ve Halk Topluşu Başkanı Anna Harlamenko tarafından tuz ve ekmek ile Gagauzya Başkanlık binasının önünde karşılanmıştır. Kişinev Büyükelçisi Selim Kartal ve TİKA'nın Kişinev Temsilcisi Atilla Cem Karamollaoğlu da Sadullah Ergin'e eşlik eden heyette bulunmuşlardır. Sadullah Ergin daha sonra Gagauz İcra Kurulu üyeleri ve Halk Topluşu üyeleri ile bir araya gelmiştir. Ergin, Komrat Atatürk Kütüphanesini gezdikten sonra Gagauz adalet sisteminin sorunları hakkında Gagauz yöneticiler ile görüşmüş, bu sorunların bir an önce çözülmesi için çalışılacağını bildirmiştir.[354]

Haziran 2013'te Türkiye'de gerçekleşen Gezi olayları ile ilgili olarak "Eni Gagauziya" kuruluşu bir açıklamada bulunmuştur. Açıklamada Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk halkının, Gagauzlar'ın ulusal çalışmalarında ve Gagauzlar'ın hakları için verdiği mücadelelerde daima Gagauzlar'ın yanında olduğuna, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin kurulmasına destek olduğuna ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Türkiye Başbakanı olmasının ardından da Türkiye-Gagauzya ilişkilerinin artış gösterdiğine değinmişlerdir. Türk vatandaşlarının haklarını sadece kanunlar çerçevesinde ve sandıkta demokratik bir şekilde aramaları gerektiğini, Eni Gagauziya kuruluşunun Türkiye Hükümeti'nin yanında olduğunu, bu olayların barış yoluyla en kısa zamanda çözülmesini umduklarını belirtmişlerdir.

Edinya Gagauziya kuruluşu üyeleri de 19 Haziran 2013 tarihinde Komrat şehrinde bir eylem gerçekleştirmişler, bu eylemleri ile de Türkiye'nin siyasi mevcut statüsünün arkasında olduklarını bildirmişlerdir. Eylemciler ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün siyasi kuruluşlarının ortamı bir an önce yatıştırmak için bütün kuvvetlerini ortaya koymaları gerektiğini savunmuşlardır.

---

353 Ana Maria Pancu, *a.g.e.,* s.44
354 Ana Sözü "Türkiye Yustitiya Bakanının Moldovaya Vizitı" 30 Haziran 2012, No:6 (565) http://anasozu.com/wp-content/uploads/2013/12/ana_sozu_n565_30_06_2012.pdf (26.01.2020)

Türkiye’de gerçekleşen olaylar hakkında Gagauz Özerk Bölgesi İcra Komitesi de bir açıklama yapmıştır. Açıklamada Türkiye’de yaşanan olayların ülkenin politik ve mali durumunu riske attığına ve devletin imajını bozduğuna değinmişlerdir. Buna benzer olayların 2010 yılında Arap Baharı olarak çeşitli ülkelerde ortaya çıktığınının, özgürlük ve demokrasi sloganları ile başlayan bütün bu olayların iç savaşlar, siyasi krizler, mali çöküntüler ve binlerce insanın hayatını kaybetmesi ya da yaralanması ile sonuçlandığının altını çizmişlerdir. Tıpkı bu olaylar gibi Türkiye’de gerçekleşen olayların da bölgede etkinliği artan Türkiye’yi durdurmak, devletin bağımsız politikasını denetim altına almak, ülkede karışıklık ve terör olayları çıkartıp ekonomisini çökertmek için yapıldığını belirtmişlerdir.

Gagauz Özerk Bölgesi’nin İcra Komitesi olarak demokrasinin olmazsa olmazının sokak olaylarının değil halk iradesini özgürce ortaya koyabileceği mevzuatla belirtilmiş demokratik bir seçim sisteminin olduğuna inandıklarını söylemişlerdir. Ayrıca mevcut Hükümetin bir yıl önce Türkiye’de yapılan seçimlerde güçlü bir destekle sandıktan çıktığını belirtmişlerdir. Türkiye’deki istikrarın muhafaza edilmesinin sadece Türk halkı için değil komşu ülkeler için de önemli olduğuna dikkat çekmişlerdir. Dahası Türkiye ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini arttıran Tüm Türki Cumhuriyetlerin de karışıklıklardan uzak, özgür ve refah bir Türkiye’yi tercih ettiklerini savunmuşlardır.

Son olarak hangi siyasi görüşü benimsemiş olursa olsun bütün Türk halkının ortak bir gelişmiş, dinamik ve istikrarlı bir Türkiye altında birleşmeleri gerektiğini, Gagauz Halkını temsilen Gagauz Özerk Bölgesi Hükümeti’nin kardeş olarak gördükleri Türk halkının yanında olduklarını beyan etmişlerdir.

26 Haziran 2013 tarihinde TİKA’nın Başkan Yardımcısı olan Mehmet Süreyya Er, Gagauzya’ya resmi bir ziyarette bulunmuştur. Mehmet Süreyya Er, TİKA’nın Kişinev Temsilcisi Atilla Cem Karamollaoğlu ve Gagauz Halk Topluşu Başkanı Dimitriy Konstantinov, yardımcısı Demyan Karaseni ile beraber Gagauz Halk Topluşu’nda buluşmuşlardır. Bu buluşmada Dimitriy Konstantinov, TİKA’nın bölgeye yaptığı yardımlara teşekkür etmiş, ileride daha fazla sosyal ve kültürel projenin Gagauzya’ya kazandırılmasını umduğunu söylemiştir. Bunların en önemlilerinin ise Kiriyet ve Rus Köseli köylerinde içme suyu projesi Komrat’ta bulunan 1. Çocuk kreşinin yenilenmesi olduğunu belirtmiştir. Öğleden sonra da

Mehmet Süreyya, Komrat Atatürk Kütüphanesinin 15. Kuruluş yıldönümüne katılmıştır [355]

7 Haziran 2013 tarihinde Türkiye, Gagauzya'ya kütüphanelerinde ve üniversitelerinde olmayan 40 bin kitap göndermiştir. Parasını Türkiye'nin ödediği ve Ankara'da toparlanan bu kitaplar arasında Nikolay Baboğlu'nun "Gagauz Folkloru" ve "Legendanın izi" olmak üzere iki kitabı, Gavril Gaydarcı'nın "Ana Tarafım" kitabı, Veleriy Kelioğlu'nun "Şiir" kitabı ve M.Maruneviç adına, bilim merkezinde Todur Marinoğlu, Lidiya Baurçulu, Güllü Karanfil ve Elena Karamit tarafından hazırlanan Gagauzca Eşanlamlılar Sözlüğü yer almıştır.[356]

Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, 22 Eylül 2013 tarihinde Edirne Valiliğince hazırlanan Uluslararası Balkan Türk Şairleri buluşması için Moldova'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Komrat şehri Meras Derneği ve Edirne Valiliği ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı işbirliği ile yapılan buluşma Gagauz Yeri'nin Tomay kasabasında gerçekleşmiştir. Bekir Bozdağ'a bu ziyaretinde Edirne Valisi Hasan Duruer, Ak Parti Adana Milletvekili Mehmet Şükrü Erdinç, Ak Parti Sivas Milletvekili Hilmi Bilgin Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanı Kemal Yurtnaç ve Türkiye'nin Kişinev Büyükelçisi Mehmet Selim Kartal eşlik etmişlerdir.

Bekir Bozdağ, Gagauz Yeri'ne geldiğinde Gagauz Başkanlık binasının önünde Gagauz halk oyunlarının eşliğinde Mihail Formuzal ve Gagauz Halk Topluşu Başkan Yardımcısı Demyan Karaseni tarafından ekmek ve tuz ile karşılanmıştır. Bekir Bozdağ, Gagauzya'ya geldiğinde ilk olarak Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'nın yardımları ile yapılan huzur evini gezmiş burada bulunan yaşlı Gagauzlarla muhabbet etmiştir ve onlara hediyeler vermiştir. [357]

Mihail Formuzal Moldova Başbakanı İurie Leanka ve kendisine eşlik eden heyet ile beraber Avdarma köyünün 450 kuruluş yıl dönümüne katılan Bekir Bozdağ, yine Avdarma'da bulunan Açlık Müzesini gezmiştir. Komrat şehrine döndüklerinde de Gagauz Halk Topluşu üyeleriyle Buluşan Bozdağ, Büyükelçi Selim Kartal, Vali

---

[355] Ana Sözü "Flash Mob Hem İspolkomun Açıklaması" No:11,12 (582-583) 29 Haziran 2013, s.2
[356] Ana Sözü "Flash Mob Hem İspolkomun Açıklaması" No:11,12 (582-583) 29 Haziran 2013, s.7
[357] Edirne Haberci.com "Şairlerin Buluşmasına Bekir Bozdağ da Katıldı." 22 Eylül 2013 http://www.edirnehaberci.com/guncel/sairlerin-bulusmasina-bekir-bozdagda-katildi-h79745.html (26.01.2020)

Hasan Duruer, Valeriy Yanioğlu, Gökçen Kalkan, Vasilisa Tanasoğlu, YTB Başkanı Kemal Yurtnaç ve TİKA'nın Kişinev Temsilcisi Atilla Karamollaoğlu ile beraber TİKA tarafından yenilenmesi tamamlanan Komrat Atatürk Kütüphanesinin açılışını yapmıştır. Buradan da beraberindeki heyetle ile Komrat Devlet Üniversitesine geçen Bozdağ, burada akademisyenler ve öğrenciler ile buluşmuştur. Ardından yine heyet ile beraber TİKA tarafından yenilenen Gagauz Radyo Televizyon binasının açılışını yapmış, stüdyoları ziyaret etmiş ve yayınlarına katılmıştır.[358]

Ardından Tomay Kasabasına gelip 16 şair ve ozanın sahne aldığı şiir buluşmasına geçen Bozdağ, şiirlerin şairlerin ve ozanların önemine vurgu yapmış, Gagauzlar'ın ve Türkiye Türkleri'nin aynı aileden olduklarını, her ne kadar aralarında bir mesafe de olsa gönüllerinin, acılarının, mutluluklarının ve sevdalarının aynı olduğunu söylemiş, Gagauzlar'ı ailesinin bir üyesi olarak görmüştür. [359]

Gagauzya'nın mali ve kültürel konularda gelişmesi için çalışmalar yapan Türkiye, Gagauzlar'ın bağımsızlık referandumunda daha dikkatli bir tutum sergilemiştir. 2 Şubat 2014 tarihinde gerçekleştirilen referandumdan birkaç hafta evvel 19 Aralık 2013 tarihinde Moldova Cumhurbaşkanı Nicolae Timofti Türkiye'ye gelmiş ve mevkidaşı Abdullah Gül ile görüşmüştür. Timofti, Gagauzlar'ı Moldova'nın dış politikasına müdahale etmek istedikleri, devletin AB ile yakınlaşma siyasetine karşı oldukları, Gümrük Birliği'ne katılmak içi kanunsuz bir referandum gerçekleştirdikleri konusunda şikâyet etmiştir. Abdullah Gül de buna cevaben bir devletin dış siyasetinin yalnızca merkezi hükümet tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini Gagauzlar dahil tüm Moldovalılar'ın AB ile bütünleşmesinin onlar için yararlı olacağını savunmuştur. Fakat bu ikili görüşme sadece Moldova basınında yer almış Türk basını tarafından bu konuya değinilmemiştir.[360]

8-9 Mayıs 2014 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Cemil Çiçek, Moldova'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Burada Moldova Meclis Başkanı İgor Corman ile buluşmuş ve temaslarda bulunmuştur. Buluşmanın ardından yapılan basın toplantısında İgor Corman, Cemil Çiçeğin Moldova ziyaretinden memnuniyet

[358] Ana Sözü "T.C. Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağın Moldovaya Hem Gagauzyaya Vizitı" 28 Eylül 2013 No:17,18 (588-589) s.4,5
[359] Edirne Haberci.com, *a.g.m.*,
[360] Sabir Askeroğlu " Gagavuz Referandumu ve Bölge Ülkelerinin Politikaları" *21. Yüzyıl Dergisi*, Mart 2014, sayı:63, s.16

duyduğunu, Türkiye-Moldova ilişkilerinin daha da artacağını, iki ülke arasındaki vizelerin 3 Haziran 2014'te kaldırılacağını ve Türkiye Moldova arasındaki ticaret hacmini arttırmak üzere anlaştıklarını söylemiştir. Ardından söz alan Cemil Çiçek de kendisine gösterilen misafirperverlik için teşekkürlerini sunmuş, Moldova'nın toprak bütünlüğünü, siyasi birliğini, bağımsızlığını dahası Avrupa Birliği ve NATO örgütlerine entegrasyonunu desteklediklerini belirtmiştir. Gagauzya Özerk Bölgesi'nin muhtariyet statüsüne zarar vermeden Moldova'nın bir parçası olarak devam edeceğini umduğunu söyleyen Cemil Çiçek, öğle yemeğinde Moldova Cumhurbaşkanı Nikolay Timofti ile görüşmüş ardından Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'ne geçmiştir. [361]

Komrat şehrine geldiklerinde Cemil Çiçek, İgor Corman, Mihail Formuzal, Gagauz Halk Topluşu Başkanı Dimitri Konstantinov, İcra kurulu ve Halk Topluşu üyeleri ile bir toplantı gerçekleştirmişler, toplantıda da bölgenin sorunlarını görüşmüşlerdir. Komrat Belediye Başkanı Nikolay Dudoğlu, GHT Başkan yardımcısı Demyan Karaseni ve işadamı Mihail Karaseni ile ayrı bir toplantı daha yapan Çiçek, ardından Komrat Devlet Üniversitesine geçmiş, orada üniversite öğrencileri ile buluşmuş, akşam saatlerinde de tekrar Kişinev'e dönmüştür. Ertesi gün burada Türk işadamları ve Moldova Başbakanı İurie Leankaylan ile ayrı ayrı buluşan Çiçek, ardından Büyükelçi Selim Kartal ve eşi Banu Kartal tarafından hazırlanan yemeğe beraberindeki heyet ve Moldova meclis üyeleri olan Aleksandr Stoyanoğlu ve İrina Vlah ile beraber katılmıştır.[362] Cemil Çiçek, ayrıca Gagauzlar'a Gagauzya'nın Moldova ile aralarında bulunan; Moldova'nın AB'ye yakınlaşmasından doğan sorunu çözmeleri için Türkiye adına destek sözü vermiş, Türkiye'nin her iki tarafla da ikili ilişkileri geliştirmek ve bu sorunun çözümüne kakıta bulunmak için çabaladığını belirtmiştir.[363]

Cemil Çiçek daha Türkiye'ye dönmeden Kişinev'de yaptığı konuşmada Moldova'nın AB ve NATO'ya entegre olmasını desteklediği yöndeki sözleri

---

[361] Hakimiyet "Meclis Başkanı Çiçek Moldova'da" 8 Mayıs *2014* http://www.hakimiyet.com/meclis-baskani-cicek-moldovada-455715h.htm (26.01.2020)
[362] Haberler.com "TBMM Başkanı Cemil Çiçek Gagauz Bölgesini Ziyaret Etti" 08.05.2014 https://www.haberler.com/tbmm-baskani-cicek-gagauz-bolgesini-ziyaret-etti-6003461-haberi/ (26.01.2020)
[363] World Bulletin "Turkey expresses support to people of Gagauzia" 9.06.2014 (26.01.2020)

nedeniyle Gagauzya Başkanı Mihail Formuzal tarafından eleştirilmiş, liderliğini yaptığı "Edinaya Gagauziya" kuruluşunun sitesinde 9 Mayısta eleştirel bir yazı çıkmış bu yazı 10 mayısta da Mihail Formuzal'a bağlı www.gagauzlar.md de yayınlamıştır.[364]

Bu yazıda da Gagauzlar'ın (Cemil Çiçek) Türkiye tarafından Moldova'nın peşinden Avrupa Birliği ve NATO'ya girmeye zorlandığı, Cemil Çiçeğ'in buraya yardım etmeye değil, Gagauzlar'ı bu konuda ve onların Moldova'nın ayrılmaz bir parçası olduğu hakkında uyarmak için geldiği üzerinde durulmuştur. Bu zamana kadar yapılan yardımların yetersiz olduğuna, bir tane bile Gagauz milli okulu açılmadığına, yakın zamanda yapılan referandumda Gagauzlar'ın %98,4'ünün Batı ile entegre olmak istemediklerine, Türkiye'nin ise bu halkın iradesine saygı duymadığına dikkat çekilmiştir. Daha Türkiye AB'ye girememişken neden başkalarını bu yönde desteklediklerini, Gagauzlar'ın Türkiye ve Moldova arasında bir köprü olmaktan bıktığını bu zamana kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin iktidar partileriyle işbirliği yapıldığı bundan sonra diğer siyasi partilerle görüşülmesi gerektiği yazılmıştır. [365]

Bu yazı Ana Sözü gazetesinde gazetenin baş editörü Todur Zanet, Komrat Devlet Üniversitesi Ekonomi Fakültesi Dekanı Konstantin Tauşancı ve Türkiye'nin Kişinev Büyükelçisi Mehmet Selim Kartal tarafından sertçe eleştirilmiş ve bu yazıya sert cevaplar verilmiştir. Gagauzlar'ın 1990-1994 bağımsızlık yolunda Türkiye'nin yardımları ile Gagauz Özerk Bölgesinin kurulduğunu, özerklikten sonra da 10 milyonlarca dolarlık yardımın bölgeye Türkiye tarafından yapıldığı belirtilmiş, Gagauz Başkanının oturduğu odanın ve bindiği arabanın bile Türkiye tarafından sağlandığına dikkat çekilmiştir.[366]

14 Mayıs 2014 tarihinde Türkiye'de yaşanan ve 301 madencinin ölmesiyle sonuçlanan Soma faciası, bazı Gagauz gazetelerinde de manşetten verilmiştir. Kişinev'deki Türk Büyükelçiliğinde 15 Mayıs 2014, saat 09.15'te Soma faciası için hüzünlü bir toplantı tertip edilmiş ve ölen madenciler anılmıştır. Toplantıya Mehmet

---

[364] Todur Zanet , "Ceerleri Bu Kera Vermedilar, Onuştan Esabı Yaban Keçileri Otladı" *Ana Sözü Gazetesi*, No:9-10 (604-606), 24 Mayıs 2014, s.3

[365] KOMSOMOL "Erdoğan Partisi Gagauzya'da Yeni Bir Hata Yaptı" Moldova Komünist Gençlik Ligi ATU Gagauzya Vulcanesti, 10 Mayıs 2014 *https://ksmm.ucoz.net/news/mnenie_partija_ehrdogana_dopustila_novuju_oshibku_v_gagauzii/2014-05-10-6904* (26.01.2020)

[366] Mehmet Selim Kartal, Konstantin Tauşancı, Todur Zanet "Tekzip", "Sayın Cemil Çiçek" "Ceerleri Bu Kera Vermedilar, Onuştan Esabı Yaban Keçileri Otladı" *Ana Sözü Gazetesi*, No:9-10 (604-606), 24 Mayıs 2014 s.1-3

Selim Kartal, TİKA'nın Kişinev temsilcisi ve çalışanları, Moldova'nın Azerbaycan Büyükelçisi, Ana Sözü gazetesi baş editörü Todur Zanet ve din adamları katılmıştır. Çadır-Lunga Belediye Başkanı Georgiy Ormancı'nın kararı ile 16 Mayıs 2014'te Çadır-Lunga'da yas tutulmuş Mehmet Selim Kartal'ın da katıldığı yas töreni 11.30 da başlamış, bayraklar yarıya indirilmiş ve bir dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur. Komrat Belediye Başkanı Nikolay Dudoğlu'da Soma faciasıyla ilgili Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Meclis Başkanı Cemil Çiçeğe üzüntülerini ileten bir yazı göndermiştir. Tüm bunlar yaşanırken Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Başkanlığı ve Gagauz Halk Topluşu gazetelerinde hatta resmi sitelerinde Soma faciası ile ilgili hiçbir yazı yazılmaması dikkatleri ve tepkileri çekmiştir.[367]

1 Temmuz 2014 tarihinde Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Ali Kemal Aydın, Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu Genel Müdür yardımcısı Mustafa Kapucu ve Kişinev Büyükelçisi Mehmet Selim Kartal'da oluşan Türk dışişleri heyeti Komrat'a gelmiştir. Burada Gagauzya Başkanı Mihail Formuzal, GHT Başkanı Dimitriy Konstantinov, GHT üyeleri ve Gagauz İcra Kurulu üyeleri ile buluşan heyet Türkiye-Gagauzya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkileri görüşmüştür.[368]

Gagauz Halk Topluşu Başkanı Dimitriy Konstantinov ve Halk Topluşu üyeleri olan Georgi Leyçu, İvan Burgucu, Sergey Çimpoeş, İvan Topal 2014 yılının 10. ayında Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Bu ziyarette Gagauz heyeti, TBMM Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakan yardımcısı ve Ekonomi Bakan Yardımcısı ile bir araya gelip, Gagauzlar için eğitim, ekonomik, siyasi çalışmalar, içme suyu projesi ve çocuk kreşleri çalışmaları görüşmüştür.[369]

2015 yılının Ekim ayında Gagauzca yayınlanan Hakikatin Sesi isimli gazeteye konuşan Kişinev Büyükelçisi Mehmet Selim Kartal, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin Başkenti olan Komrat'ta Türkiye'nin öncelikle fahri konsolosluk ardından da Türk diplomatların çalışacağı bir konsolosluk açmak istediğini belirtmiştir. Kartal ayrıca Gagauzlar'ın Türkiye ile aralarının oldukça iyi olduğuna ve Komrat Devlet

---

[367] Ana Sözü "a.g.m., 24 Mayıs 2014, No:9-10 (604-606), s.1,2,6
[368] Ana Sözü "Türkiye dış işlerinin delegatiyası Komratta" 2.7.2014 http://anasozu.com/turkiye-dis-islerini-delegatiyasi-komratta/ (26.01.2020)
[369] Ana Maria Pancu, *a.g.e.*, s.46,

Üniversitesi'nde Türk öğrencilerin de bulunduğuna bu yüzden burada bir konsolosluk açılmasınn gerekliliğine değinmiştir.[370]

Gagauzlar'ın gün geçtikçe Türkiye-Moldova arasında köprü görevi görme rolünün arttığını ve Gagauzya'nın gelişmesi adına ellerinden geldikleri çabayı gösterdiklerini söylemiştir. Türkiye'nin en çok sosyal hayatın iyileşmesine yönelik sunulan eğitim ve sağlık sektöründe yoğunlaşmakta olduğunu açıklayan Kartal, Kongaz'da olan Süleyman Demirel Lisesi'ne ek olarak TİKA bünyesinde Komrat şehrinde bir lisenin açılması için çalışmaların sürdüğünü aktarmıştır. Ayrıca Kartal, her sene Moldova'dan birçok öğrenci için Yükseköğrenim bursu sağlandığını bu bursların çoğunun da Gagauz öğrencilere verildiğini de eklemiştir.[371]

22 Mart 2015 tarihinde Gagauz Yeri Özerk Bölgesinde başkanlık seçimleri yapılmış, yapılan bu seçimde oyların %53,21'ni alan İrina Vlah, Gagauz Yeri'nin yeni Başkanı seçilmiştir. Seçimleri ilk turda kazanan İrina Vlah, Gagauzya'nın Türkiye ile stratejik işbirliği içinde olduğunu ve bunun sürmesi için çalışacağını söylemiştir. Gagauzya'nın özellikle altyapı sahasında Türkiye'nin yardımlarına ihtiyacı olduğunu, bu zamana kadar da birçok yardımın hâlihazırda yapıldığını belirtmiş, en kısa zamanda Türk yetkililer ve mevkidaşlarıyla, Türk Hükümeti, TİKA ve Türk Büyükelçiliği ile görüşme arzusunda olduğunu bildirmiştir.[372]

2 Nisan 2015 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüd Çavuşoğlu, Moldova'ya 1 günlük resmi bir ziyarette bulunmuştur. Çavuşoğlu, burada Moldova Cumhurbaşkanı Nikolay Timofti ve Moldova Dışişleri Bakanı Natalya Gherman ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede de iki ülke arasında sanayi, eğitim, teknik yardım, kültür, altyapı yatırımları ve sağlık konularını içine alan stratejik ortaklık protokol anlaşması imzalanmıştır. Yine bu görüşmelerde Çavuşoğlu, iki ülke arasında 14 Eylül 2014 tarihinde imzalana Serbest Ticaret Anlaşmasının da en yakın zamanda TBMM'nin onayından geçeceği teminatını vermiştir. Moldova'nın AB'ye giriş yolunda yapması gereken reformlar hakkında da çeşitli konularda Türkiye'nin

---

[370] Karar "Türkiye, Gagauz Özerk Bölgesi'nde Konsolosluk Açmaya Hazırlanıyor" 13.10.2015 *https://www.karar.com/dunya-haberleri/turkiye-gagauz-ozerk-bolgesinde-konsolosluk-acmaya-hazirlaniyor-45793* (26.01.2020)

[371] Mehmet Selim Kartal" Gagauz Yeri'nin Türkiye ile Moldova Arasındaki İlişkilerde Köprü Olma Rolü Artıyor" *Haikatin Sesi Gazetesi*, no:9, 12 Ekim 2015,s.3

[372] Yuriy Mavaşev "Gagauzya Başkanı: Gagauz Seçmeni Önyargılarla Yaşamadığını Kanıtladı" Sputnik, 23.03.*2015* *https://tr.sputniknews.com/columnists/201503231014582145/* (26.01.2020)

kendilerine yardım etmeye hazır olduğunu belirtmiş ve Türkiye'nin Moldova'nın toprak bütünlüğünü savunduğunun altını çizmiştir.

Ardından Gagauz Yeri Özerk Bölgesine geçen Bakan Çavuşoğlu, burada da Başkan Mihail Formuzal, GHT Başkanı Dimitriy Konstantinov ve yeni seçilen Gagauzya Başkanı İrina Vlah ile buluşma gerçekleştirmiştir. Çavuşoğlu, daha sonra da Moldova Dışişleri Bakanı Natalya Gherman ile beraber TİKA'nın daha önce onarımını yaptığı Huzur evini ziyaret etmiştir.[373]

22 Martta Gagauzya Başkanlık seçimlerini kazanan İrina Vlah, 15 Nisan'da da Başkanlık görevine resmen başlamış Büyükelçi Mehmet Selim Kartal'ın da katıldığı yemin töreninin ardından da Radyo Sputnik'e konuşmuştur. Yakın zamanda gerçekleşen Mevlüd Çavuşoğlu ziyaretini çok olumlu ve samimi bulan İrina Vlah, kendisinin seçimi kazanmasının ardından Gagauzya'yı ilk ziyaret eden yetkili olmasına sevindiğini belirtmiştir. Çavuşoğlu ile birçok mali projeyi konuştuğunu anlatan Vlah, Türkiye'nin Gagauzya'da birçok projede imzasının olduğunu, bunların en önemlilerinden birinin de Vulkaneşti içme suyu projesi olduğunu açıklamıştır. Çavuşoğlu'ndan Türkçe eğitim veren yeni bir anaokulu yapımı için söz aldığını söyleyen Vlah, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da yakında bir dizi proje ile Gagauzya'da olacağını bunun da onları heyecanlandırdığını açıklamıştır. [374]

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Başkanı İrina Vlah 21 Haziran 2016 tarihinde bir takım görüşmeler yapmak için beraberindeki heyet ile Türkiye'ye gelmiştir. Vlah ilk olarak Dışişleri Bakanı Mevlüd Çavuşoğlu tarafından kabul edilmiş Türkiye – Moldova arasındaki ticari ve mali ilişkilerin geliştirilmesinin altı çizilmiştir. Görüşmede ayrıca güçlü bir Gagauz Yeri'nin sadece güçlü bir Moldova devleti ile var olup ilerleyebileceğine dikkat çekilmiş, Çavuşoğlu tarafından da Türkiye'nin Moldova ve Gagauz Yerindeki çalışmaları desteklemeyi sürdüreceği belirtilmiştir.[375]

---

[373] Haberler.com "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu Moldova'da Temaslarda Bulundu" 3.4.2015 *https://www.haberler.com/disisleri-bakani-cavusoglu-moldova-da-temaslarda-7151673-haberi/* (26.01.2020)

[374] Yuri Mavaşev " İrİna Vlah: Türkiye, Gagauzya'yı Desteklemeye Devam Edecek" 15.04.2015 https://tr.sputniknews.com/columnists/201504151015015818/ (26.01.2020)

[375] T.C Dışişleri Bakanlığı "Dışişleri Bakanı Sayın Çavuşoğlu'nun Gökoğuz Yeri Başkanı Irina Vlah ile görüşmesi hakkında arka plan notu, 21 Haziran 2016" http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-

Ardından Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım ile buluşan İrina Vlah Çankaya Köşkünde basına kapalı bir görüşme gerçekleştirmiştir.[376] Daha sonra Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'na geçen İrina Vlah ve beraberindeki heyet, YTB Başkanı Kudret Bülbül ile buluşmuştur. Bu buluşmada da Gagauz ilkokullarının müfredatının gelişimi, Gagauz Radyo ve Televizyon Kurumu GRT'nin geliştirilmesi ve Gagauz öğrenciler için Türkiye Bursları konuları görüşülmüştür.[377] Son olarak da İrina Vlah ve beraberindeki heyeti Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı külliyesinde kabul etmiş ve burada da basına kapalı bir görüşme gerçekleşmiştir.[378]

29 Eylül 2016 tarihinde Ak Parti Milletvekili Suat Önal, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'ne yapılan çalışmaları incelemek için bölgeye bir ziyarette bulunmuştur. Burada Gagauzya Başkanı İrina Vlah ve Gagauz Halk Topluşu Başkanı Dimitriy Konstantinov ile bir araya gelmiş, toplantıda Türkiye – Gagauzya işbirliğine dair çok çeşitli konuları görüşmüştür.[379]

11-17 Aralık 2016 tarihleri arasında TİKA ve Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TBDD) tarafından Gagauzya Belediye Başkanları için "Yerel Yönetimlerde Alternatif Enerji Kaynakları ve Asfalt Çalışmaları" malumat ve deneyim paylaşımı projesi Türkiye'de gerçekleştirilmiştir. Bu projeye de Komrat Belediye Başkanı Serghei Anastasov liderliğinde Çadır-Lunga Belediye Başkanı Anatoli Topal, Kongaz Belediye Başkan Yardımcısı Ivan Çeleş, Coltay Belediye Başkanı İlia Koşulinski, Kotovskoye Belediye Başkanı Georghi Palic, Baurçi Belediye Başkanı Nicolai Carapirea, Tomay Belediye Başkanı, Fiodor Topçu, Karboliya Belediye Başkanı

---

cavusoglu_nun-gokoguz-yeri-baskani-irina-vlah-ile-gorusmesi-hakkinda-arka-plan-notu_-21-haziran-2016.tr.mfa (26.01.2020)

[376] Timeturk "Başbakan Yıldırım İrina Vlah'la Görüştü" 21.06.2016 https://www.timeturk.com/basbakan-yildirim-irina-vlah-la-gorustu/haber-177813 (26.01.2020)

[377] T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı "İrina Vlah Başkan Kudret Bülbül İle Bir Araya Geldi" 22.06.2016 https://www.ytb.gov.tr/haberler/irina-vlah-baskan-kudret-bulbul-ile-bir-araya-geldi (26.01.2020)

[378] Haberler.com "Erdoğan Gököğuz Yeri Başkanı İrina Vlah'ı Kabul Etti" 21.06.2016 *https://www.haberler.com/erdogan-gokoguz-yeri-baskani-irina-vlah-i-kabul-8548257-haberi/* (26.01.2020)

[379] Gagauzinfo.md "Deputatul parlamentului Republicii Turcia Suat Önal a vizitat autonomia Găgăuză cu o vizită de lucru" 29.09.2016 *https://gagauzinfo.md/md/top1/2662-deputatul-parlamentului-republicii-turcia-suat-nal-a-vizitat-autonomia-gguz-cu-o-vizit-de-lucru.html* (26.01.2020)

Konstantin Gaydarcı, Kazakliya Belediye Başkanı Mihailoviç Kior Grigoriy ve Haydar Belediye Başkanı İlia Chiosea'da oluşan heyet katılmıştır.[380]

İrina Vlah, 11 Mart 2017 tarihinde Türkiye'de TRT AVAZ kanalında "Türkistan Gündemi" programına katılmış ve röportaj vermiştir. Röportajında da Gagauzya Başkanlık seçimlerinde birçok kuvvetli erkek adayın içerisinden kadın olarak seçilip Gagauz Yeri'nin ilk kadın Başkanı olduğunu söylemiştir. Gagauzlar ve Türkiye Türkleri'nin bağlarının çok kuvvetli olduğuna, kültürlerinin dillerinin bir olduğuna ve bu sayede iki toplumun da birbirini çok rahat anlayabildiğine değinmiştir.

Vlah, Geçen 23 yılda Türkiye'nin Gagauzlar'a çokça yardımının olduğunu, Türkiye'nin yardımlarıyla Gagauzya Cumhuriyetini kurduklarını ve Türkiye'nin yardımlarıyla Gagauz Yeri Özerk Bölgesini kurduklarını belirtmiştir. Gagauz Cumhuriyetini kurdukları 4 yıl boyunca çok zorluklar çektiklerine, çok yalnız kaldıklarına, kimseden destek görmediklerine, kimse tarafından sayılmadıklarına değinen Vlah, özerk bölge kurulduktan sonra Türkiye'nin birçok yardımını gördüklerini anlatmıştır. Özerkliğin kurulmasında özellikle Süleyman Demirel'in yardımlarından bahseden Vlah, o dönemde Moldova'dan hiç yardım görmediklerinin de altını çizmiştir. Göreve geldiklerinde Gagauzya ekonomisini canlandırmak, bölgeye yatırımcı ve yardım çekmek için başta Moldova olmak üzere Türkiye, Rusya, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tataristan, Romanya, Belçika gibi ülkelere ziyaretler gerçekleştirerek irtibatlar kurduğunu ve bu devletlerin çoğundan Gagauzya'ya projelerin geldiğini söylemiştir.

TİKA ile yeni bir yol haritası imzaladıklarından bahseden Vlah, yeni bir okulun yapılması çalışmalarının sürdüğünü ve adına da Recep Tayyip Erdoğan'ın isminin verileceğini vurgulamış, 13 Haziran 2016 tarihinde Çadır-Lunga'da gerçekleşen sel felaketi nedeniyle 15 ailenin evsiz kaldığını, kendisinin de bunun üzerine Türkiye'ye gelip Erdoğan'dan yardım istemesi üzerine 1 ay içerisinde yeni evlerin bu ailelere teslim edildiğini belirtmiştir. Recep Tayyip Erdoğan'ı Gagauzya'ya da davet ettiğini söyleyen Vlah, Türk işadamlarına da Gagauzya'da yatırım yapmaları için çağrıda

---

380 Avrasya'da Yerel Gündem, "Gagauz Belediye Başkanları Bilgi ve Tecrübe Paylaşımı Programı Sona Erdi" *Türk Dünyası Belediyler Birliği Bülteni*, Kış 2017, yıl:2 sayı:5, s.3

bulunmuştur. Gagauzya'da her yıl bir yatırım forumu gerçekleştirdiklerine değinen Vlah, Türkiye'nin Başbakan Yardımcısı'nın yardımları ile bu forumun üst seviyelere çıktığından bahsetmiştir. [381]

Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz darbe girişiminden 20 gün sonra TİKA'nın Vulkaneşti şehrinde inşa ettiği parka 15 Temmuz Şehitlerini Anma Parkı ismi verilmiş ve parkın açılışı gerçekleşmiştir.(Resim 13) Parkın açılışında konuşan Başkan İrina Vlah, Türkiye'de yaşanan darbe girişimi sırasında vefat edenlerin acısını paylaştıklarını, bu kötü olaydan dolayı çok üzüldüklerini, kendilerinin daima Türk halkının yanında olduklarını belirtmiştir. Vlah 20 gün önce yaşanan darbe girişiminde 200'ü aşkın insanın ölmesi kendilerini derinden üzdüğünü kahramanlık yazan bu Türk halkının anısını yaşatmak için de bu parka "15 Temmuz Şehitlerini Anma Parkı" isminin verildiğini eklemiştir. Türkiye'nin zor zamanlarda hep Gagauzlar'ın yanında olduğunu bu parkta oynayacak çocukların da ileride Türkiye'deki çocuklarla kardeş olmalarını istediğini aktarmıştır.

Resim 13: Vulkaneşti 15 Temmuz Şehitlerini Anma Parkı

[382]

[381] Türkistan Gündemi "Gagauzya ve Türkiye İle İlişkileri: Özel Röportaj" Video *https://www.turkistangundemi.tv/11032017/gagauzya-ve-turkiye-ile-iliskileri-ozel-roportaj.html* (26.01.2020)
[382] *https://www.tika.gov.tr/* (26.01.2020)

Ardından söz alan Vulkaneşti Belediye Başkanı Viktor Petrioğlu da darbe girişiminin yaşandığı gece bir ziyaret vesilesi ile İstanbul'da olduğunu ve Türk halkının kahramanlığına bizzat şahit olduğunu açıklamıştır. Açılışta konuşan Büyükelçi Selim Kartal da Yaşanan bu darbe girişiminin Türkiye'deki birlik ve beraberliği pekiştirdiğini söylemiş şehit olan 245 kişiye Allah'tan rahmet dilemiştir. Kartal ayrıca FETÖ terör örgütünün Türkiye içerisindeki ve diğer ülkelerdeki tehditlerine de değinmiştir. [383]

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Binali Yıldırım, 4. Dünya Gagauz Kongresine katılma amacı ile 5-6 Mayıs 2017 tarihlerinde Moldova'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretinin ikinci gününde Gagauz Yerine gelen Binali Yıldırım, Moldovalı mevkidaşı Pavel Filip ve İrina Vlah ile ortak bir basın açıklaması gerçekleştirmiştir.

4.Dünya Gagauz Kongresi vesilesi ile 20 ülkeden gelen Gagauzlar ile buluşacağını söyleyen Yıldırım, kendisine eşlik eden Pavel Filip'e teşekkürlerini sunmuştur. Gagauzlar'ın Türkiye ile Moldova arasında bir köprü görevini gördüğünü Binali Yıldırım da vurgulamış, bu köprünün taştan betondan değil, et, kemik ve yürekten oluşan bir köprü olduğunu belirtmiştir.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Gagauzlar için yaptıkları icraatlardan bahseden Yıldırım, kendisini saygıyla yâd etmiştir. Gelişmiş, belirli bir refah seviyesine ulaşmış bir Moldova ve Gagauzya için Türkiye'nin gereken yardımları vermeye devam edeceğini belirten Yıldırım, 1992 yılından bu yana Moldova ve Gagauzya'da 350 projenin gerçekleştirildiğini açıklamıştır. Bu projelerin gelecek senelerde de devam edeceğine değinen Yıldırım, Gagauzlar'ın Gagauz Türkçesini, Moldovaca ile beraber öğrenmelerini rica etmiştir. Moldova ve Gagauzya'da iş sahaları kurmak fabrikalar inşa etmek için görevlendirilen kurumların olduğunu söyleyen Yıldırım, amaçlarının

---

[383] Milliyet Gazetesi "15 Temmuz Şehitlerinin Hatırası Moldova Gökoğuz YeriNde Yaşatılacak" 05.08.2016 *http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/15-temmuz-sehitlerinin-hatirasi-moldova-gokoguz-yeri-nde-yasatilacak-11501992* (26.01.2020)

Türkiye ve Moldova arasındaki ilişkileri ekonomik boyutta da geliştirmek olduğuna dikkat çekmiştir.[384]

Daha sonra Binali Yıldırım, Pavel Filip, İrina Vlah ve Cumhurbaşkanı İgor Dodon ile beraber Komrat Kültür Evine geçerek 4. Dünya Gagauz Kongresine katılmıştır. Burada da söz alıp 80 milyon Türk halkının selamlarını ileten Başbakan Yıldırım, Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin kurulması için büyük emek veren Mircea Snegur, Stepan Topal ve Süleyman Demirel'e teşekkür etmiştir.

Komrat Devlet Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanı alan Yıldırım, bu üniversitede Türkoloji kafeteryası açılmasını önermiştir. Ardından Komrat Devlet Üniversitesi ile Türkiye'nin kültür işlerini yürüten Yunus Emre Enstitüsü arasında işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Son olarak da Gagauz Yeri'ndeki turizm çalışmalarının gelişmesi açısından Binali Yıldırım, Pavel Filip, İrina Vlah ve Büyükelçi Hulusi Kılıç tarafından çevreci bir otel olan "Eko Otel"'in temeli atılmıştır.[385]

Başbakan Binali Yıldırım'a bu ziyaretinde yanında bulunan Başbakan Yardımcısı Tuğrul Türkeş, Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Mehdi Eker, TİKA Başkanı Serdar Çam ve Anadolu Ajansı Genel Müdürü Şenol Kazancı 6 Mayıs 2017 tarihinde 100 öğrenciye hizmet verecek Komrat Süleyman Demirel Kreşi'nin açılışını yapmışlardır. (Resim 14)

---

[384] Mumin Altaş, İlkay Güder, Ferdi Türkten "Başbakan Yıldırım: Moldova'ya Gerekli Destekleri Vermeye Devam Edeceğiz" Anadolu Ajansı, 06.05.2017, *https://www.aa.com.tr/tr/dunya/basbakan-yildirim-moldovaya-gerekli-destekleri-vermeye-devam-edecegiz/812704* (26.01.2020)
[385] Ana Sözü "Başbakan Binali Yıldırımın Gagauziyaya Ofitial Vizitı" 07.05.2017 *http://anasozu.com/basbakan-binali-yildirimin-gagauziyaya-ofitial-viziti/* (26.01.2020)

Resim 14: Komrat Süleyman Demirel Kreşi

386

13 Ekim 2017 tarihinde Altındağ Belediyesi adına Belediye Başkanı Veysel Tiryaki Gagauzya'nın Başkenti Komrat'ta bir Kültür Merkezi açmak için Gagauzya'ya gelmiştir. Kültür Merkezinin temel atma töreninde Gagauzya Başkanı İrina Vlah, Komrat Belediye Başkanı Serghei Anastasov, Kişinev Büyükelçisi Hulusi Kılıç, Türkiye Belediyeler Birliği Genel Sekreteri Hayrettin Güngör Büyükçekmece Belediye Başkanı Hasan Akgün ve Altındağ Belediye Başkan Yardımcısı Cebrail Aslan, Veysel Tiryaki'ye eşlik etmiştir.

Veysel Tiryaki, temel atma töreninde bir konuşma gerçekleştirmiş, Gagauzlar'ın her ne kadar Türkiye'den 700 km uzakta olsa da Türkiye Türkleri ile Gagauzlar'ın kalplerinin bir attığını söylemiştir. Türk kültürünün Gagauzya'da da devam ettiği ve hala Türk bayrağı sallayan çocukların olduğunu görmekten sevinç

[386] Türk İşbirliği ve Kalınma Ajansı (TİKA) https://www.tika.gov.tr/tr/haber/komrat_suleyman_demirel_kresi_basbakan_yardimcisi_tugrul_turkes_tarafindan_acildi-34747 (26.01.2020)

duyduğunu ve Başbakan Binali Yıldırım'ın talimatı ile temelini attıkları bu kültür merkezinin açılışını da yapmayı umduklarını belirtmiştir.

Törende Gagauzya Başkanı İrina Vlah da söz almış, Türkiye'nin desteğini her daim arkalarında hissettiklerine ve arada yüzlerce kilometrelik uzaklık olmasına rağmen Türkiye'nin Gagauzlar'a gösterdiği sıcaklığın farkında olduklarına değinmiş, bugün temeli atılan bu merkezin de iki devlet arasında bir kültür köprüsü olmasını temenni etmiştir.[387]

20 Aralık 2017 tarihinde Başbakan Yardımcısı Hakan Çavuşoğlu, Gagauzya'ya resmi bir ziyarette bulunmuştur. Çavuşoğlu, burada Çadır-Lunga'da gerçekleşen sel felaketi sonrasında TİKA tarafından ıslahı tamamlanan Stratan Deresi projesinin açılışına Gagauzya Başkanı İrina Vlah ile katılmıştır. Dünyanın neresinde olursa olsun orada bir ihtiyaç sahibi olduğunda Türkiye'nin onların diline, dinine ve teninin rengine bakmaksızın yardım ettiğine değinmiştir. Çavuşoğlu, Türkiye'nin ve Türk halkının Gagauzlar'ın kendilerinden ayırmadığını vurgulayarak, Türkiye'nin, TİKA ve çeşitli kurumlar aracılığıyla pek çok çalışmayı daha Gagauzya'da faaliyete geçireceğini de söylemiştir.

Ayrıca Çavuşoğlu'nun açılışını yaptığı Stratan Deresi Projesinde kapsamında 3 km boyunca uzanan derenin hepsi temizlenmiş, dere yatağı 6 metre daha genişletilip 300 metrelik kısmına beton dökülmüş ve dere üzerinde bulunan 9 köprü yenilenmiş iki yeni köprü de inşa edilmiştir. [388]

20 Mart 2018 tarihinde Gagauzya Başkanı İrina Vlah, Türkiye-Moldova Dostluk Derneği Başkanı Refet Köksal ve Moldova Milletvekili İvanna Köksal ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanı Numan Kurtuluş'u makamında ziyaret etmiştir. Vlah, Kazaklıya köyünde 6 Mayıs tarihinde Hıdırellez kutlamaları yapacaklarını bunun için Türkiye'den yardım beklediklerini belirtmiş, Numan Kurtulu ta bunu olumlu karşılamıştır. Her türlü destek vermeye hazır olduklarını belirten

---

[387] Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) "Altındağ Belediyesi Gagauz Başkenti Komrat'ta Kültür Merkezi Yapıyor" 14.10.2017 http://www.tdbb.org.tr/?p=10473&lang=tr (26.01.2020)

[388] Ali Cura "Başbakan Yardımcısı Çavuşoğlu, Gököğuz Yeri'nde Resmi Temaslarda Bulundu" Anadolu Ajansı, 20.12.2017, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/basbakan-yardimcisi-cavusoglu-gokoguz-yerinde-resmi-temaslarda-bulundu/1010578 (26.01.2020)

Kurtuluş, Gagauz Yeri Özerk Cumhuriyeti'nin hazırladığı 160 sayfalık kitapçıklardan da 1000 adet bastırılıp yayımlamayı kabul edilmiştir.[389]

6 Mayıs 2018 tarihinde Gagauz Yeri, Kazakliya kasabasında TDBB, Altındağ, Osmangazi, Gölbaşı, Keçiören, Büyükçekmece, Karatay, Ortahisar Belediyelerinin yardımlarıyla inşa edilen Türkiye Parkının açılışı gerçekleştirilmiştir.

Açılış törenine Türkiye'den TDBB Genel Sekreteri Fahri Solak, Büyükelçi Hulusi Kılıç, TİKA'nın Moldova Temsilcisi, Türkiye'den gelen sivil toplum kuruluşu temsilcileri, yerel yöneticiler ve Türkiye-Moldova Dostluk Derneği Başkanı Refet Köksal, Moldova'dan da Cumhurbaşkanı İgor Dodon, Gagauzya Başkanı İrina Vlah ve Moldova Kültür Bakanı Monika Babuk katılmıştır.

Törende konuşan Fahri Solak, Türkiye'nin Moldova ve Gagauzya ile sıkı çalışan birlikte ortak birçok çalışmaların yürütüldüğü bir ülke olduğunu, açılışı yapılan parkın da bu ortaklığın bir emaresi olduğunu belirtmiştir. Törende ayrıca konuşan İrina Vlah ve İgor Dodon, parkın inşasında emeği geçen herkese teşekkürlerini sunmuşlardır. Ardından söz alan Rafet Köksal da parkın inşasının 9 ay sürdüğüne ve parkta kullanılan malzemelerin büyük bir kısmının Türkiye'den getirildiğine değinmiştir.(Resim 15) [390]

Resim 15: Kazakliya Türkiye Parkı

391

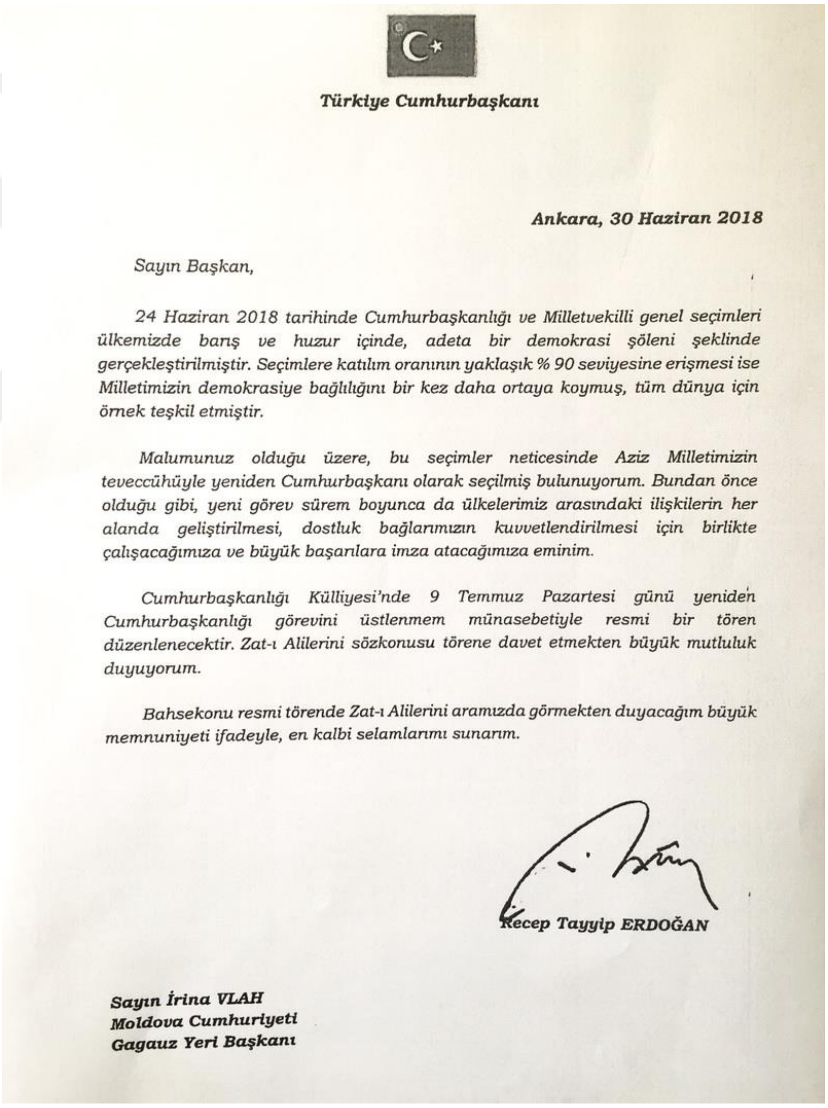
[389] General Department of Extarnal Relations of Gagauz Autonomy " Visitors From 16 Countries Will Participate in Gagauz- Turkish Ethno-Cultural Festival in Gagauzia, 20.03.2018 http://gder.md/eng/index.php?newsid=13 (26.01.2020)

[390] Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) "Gagauz Özerk Yeri Kazakliya İlçesinde Türkiye Parkı Açıldı" 07.05.2018 http://www.tdbb.org.tr/?p=12004&lang=tr (26.01.2020)

[391] Türk Dünyası Belediyeler Birliği http://www.tdbb.org.tr/?p=12004&lang=tr (26.01.2020)

24 Haziran 2018 seçimlerini kazanan Recep Tayyip Erdoğan, 30 Haziran 2018'de İrina Vlah'a bir davetiye göndererek daha önce olduğu gibi iki ülke arasındaki ilişkilerin her alanda geliştirilmesini ve dostluk bağlarının pekişmesini umduğunu belirtmiş ve Gagauzya Başkanı İrina Vlah'ı Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı görevini tekrar üstlenmesi adına Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde yapılacak törene davet etmiştir.[392] (Resim 16)

Resim 16 : Recep Tayyip Erdoğan'ın İrina Vlah'a Gönderdiği Davetiye

Türkiye Cumhurbaşkanı

Ankara, 30 Haziran 2018

Sayın Başkan,

24 Haziran 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilli genel seçimleri ülkemizde barış ve huzur içinde, adeta bir demokrasi şöleni şeklinde gerçekleştirilmiştir. Seçimlere katılım oranının yaklaşık % 90 seviyesine erişmesi ise Milletimizin demokrasiye bağlılığını bir kez daha ortaya koymuş, tüm dünya için örnek teşkil etmiştir.

Malumunuz olduğu üzere, bu seçimler neticesinde Aziz Milletimizin teveccühüyle yeniden Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş bulunuyorum. Bundan önce olduğu gibi, yeni görev sürem boyunca da ülkelerimiz arasındaki ilişkilerin her alanda geliştirilmesi, dostluk bağlarımızın kuvvetlendirilmesi için birlikte çalışacağımıza ve büyük başarılara imza atacağımıza eminim.

Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde 9 Temmuz Pazartesi günü yeniden Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmem münasebetiyle resmi bir tören düzenlenecektir. Zat-ı Alilerini sözkonusu törene davet etmekten büyük mutluluk duyuyorum.

Bahsekonu resmi törende Zat-ı Alilerini aramızda görmekten duyacağım büyük memnuniyeti ifadeyle, en kalbi selamlarımı sunarım.

Recep Tayyip ERDOĞAN

Sayın İrina VLAH
Moldova Cumhuriyeti
Gagauz Yeri Başkanı

[393]

---

[392] Gagauzinfo.md "Президент Турции Пригласил Башкана Гагаузии На Инаугурацию В Анкару" 2.07.2018 , https://gagauzinfo.md/index.php?newsid=41435, (26.01.2020)

[393] Gagauzinfo.md "Президент Турции ..., *a.g.m.*,

Moldova Kişinev Büyükelçiliğine yeni atanan Halil Gürol Sökmensüer, 3 Ağustos 2018 tarihinde Moldova Cumhurbaşkanı İgor Dodon'a güven mektubunu sunmuştur. Buluşmada söz alan İgor Dodon, Türkiye-Moldova ilişkilerinin yükselişte olduğunu, Türkiye'nin Moldova'ya birçok yardımlarının olduğunu, sadece TİKA'nın sağlık, eğitim, çevre ve diğer alanlarda 25 milyon dolarlık yardım yaptığını söylemiş, iki ülke arasında turizm sektöründe de bir işbirliği olması durumunda da her sene Moldovalılar'ın aşağı yukarı %10'unun tatil için Türkiye'ye geleceğini belirtmiştir.[394]

22-23 Ağustos 2018 tarihlerinde Moldova'nın Türkiye Büyükelçiliği, Kızılay'ın da yardımlarıyla Moldova ve Gagauzya'da muhtaç ailelere et yardımı yapmıştır. Etler ayrıca Kişinev'de bulunan Düşkünler Evi, Kimsesiz Çocuklar Merkezi, Engelli Çocuklar Merkezi, Evsizleri Yerleştirme Merkezi gibi yardım kuruluşlarına 250 kiloluk paketler halinde dağıtılmıştır. Yeni Büyükelçi Halil Gürol Sökmensüer, Kurban Bayramının Müslümanlar için ne anlama geldiğini Moldova halkına anlatmıştır.

Ramazan Bayramında da Kızılay ve Kişinev TİKA ofisinin çabalarıyla Moldova ve Gagauzya'da 1200 yoksul aileye Ramazan kolisi yardımı yapılmıştır. [395]

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 17 Ekim 2018'de Moldova'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. İki gün sürecek olan bu ziyaretin ilk gününde mevkidaşı İgor Dodon ve Başbakan Pavel Philip ile görüşmüştür. Bu görüşmeler sürecinde iki ülke arasında stratejik ortaklık konusunda anlaşılmış ve bir anlaşma imzalanmıştır. Görüşmeden sonra İgor Dodon açıklama yapmış, bugünün Türkiye ve Moldova ilişkileri adına tarihi bir gün olduğunu vurgulamış, iki ülke arasında sıkı bir dostluğun geliştiğini bundan da öte yine iki ülke arasında stratejik ortaklık komitesi kurmayı kararlaştırdıklarını ve Türkiye ile Moldova'nın birbirinin stratejik ortağı olduğunu söylemiştir. Dodon ayrıca Türkiye'nin farklı zamanlarda Moldova ve bölge halkı için mühim işler yaptığını ve bunun böyle devam edeceğini umduğunu eklemiştir. Ardından söz alan Erdoğan, Türkiye Cumhuriyeti adına Moldova devleti için Kişinev

---

[394] Ana Sözü "Türkiye Büükelçisinin Güvennik Mektubu Kabledildi" 03.08.2018 , *http://anasozu.com/turkiye-buukelcisinin-guvennik-mektubu-kabledildi-2/* (26.01.2020)
[395] Ana Sözü "Türkiye Büükelçiliindan "Kurban Bayramı" Yardımı" 24.08.2018, *http://anasozu.com/turkiye-buukelciliindan-kurban-bayram-yardimi/* (26.01.2020)

sirk binasını restore etmeyi teklif etmiştir. Moldova Başbakanı Pavel Filip de Türk yatırımcıların Moldova ekonominse büyük katkılarının olduğunu, TİKA'nın Moldova yardımlarının 33 milyon doları bulduğunu ve 2016 yılında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ile iki ülke arasındaki ticaret hacminde %23'lük bir artışın olduğunu açıklamıştır.

Moldova ile Türkiye arasında gelişen dostluğun, birçok alanda yapılan ortaklıkların ve Türkiye'nin Moldova'ya verdiği destekler adına Cumhurbaşkanı İgor Dodon, Recep Tayyip Erdoğan'a Cumhuriyet nişanı sunmuştur. Daha sonra ikili 2009 yılında Moldova'da yaşanan eylemler sırasında hasar gören ve TİKA tarafından yenilenmesi tamamlanan Moldova Cumhurbaşkanlığı binasının açılışını yapmıştır. Burada da söz alan Erdoğan, Türkiye'nin ve Türk milletinin Moldova'dan beklentilerinin Fetullahçı Terör Örgütü ile gereken mücadelenin verilmesi olduğunu söylemiş ve onların Moldova'da da benzer hamleleri yapabileceği konusunda uyarmıştır. Halkbank ve Ziraat Bankası'nın Moldova'da şubeler açacağını belirten Erdoğan, Moldovalılar'a kendi dillerini kullanmanın öneminden de bahsetmiştir.[396]

18 Ekim 2018 tarihinde de Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Gagauzya'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Erdoğan, eşi Emine Erdoğan, beraberindeki heyet ve Moldova Cumhurbaşkanı İgor Dodon ile beraber Gagauz Yerine geçmiştir. Gagauzya'ya gelen Erdoğan, Dodon ve beraberlerindeki heyeti Gagauzya Başkanı İrina Vlah karşılamış ardından Gagauz İcra Komitesi binasında Halk Topluşu Başkanı Vladimir Kıssa'nın da katıldığı bir görüşme gerçekleştirmiş[397]

Bu görüşmeye içerisinde TİKA Başkanı Serdar Çam'ın da yer aldığı heyet de eşlik etmiştir. Görüşmenin sonrasında da Serdar Çam, TİKA aracılığıyla Gagauz Yeri'nde yaptırılacak olan Recep Tayyip Erdoğan Eğitim Külliyesi hakkında maket üzerinden Erdoğan'ı bilgilendirmiştir. 1 eğitim binası, 2 yurt, 452 izleyici kapasiteli

---

[396] Siyaset Dergisi "Cumhurbaşkanı Erdoğan "Moldova Türkiye'nin Stratejik Ortağıdır"" https://siyasetdergisi.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-moldova-turkiyenin-stratejik-ortagidir/ (26.01.2020)

[397] Turkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Gagauz Özerk Yeri Başkenti Komrat'ta" 18.10.2018, https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/99204/cumhurbaskani-erdogan-gagauz-ozerk-yeri-baskenti-komrat-ta (26.01.2020)

kapalı spor salonu, 1 tenis, 1 voleybol, 1 futbol, 2 basketbol sahası, 270 kişilik konferans salonu ve 352 kişilik yemek salonunu içerisinde barındıracak olan eğitim külliyesinin 500 öğrenciye eğitim vermesi beklenmektedir.(Resim 17)[398]

Resim 17: Recep Tayyip Erdoğan Eğitim Külliyesi

[399]

Komrat şehrine helikopterle gelen Cumhurbaşkanı Erdoğan, helikopterin indiği stadyumun bakımsızlığını görünce yanında bulunan İgor Dodon'a bu stadyumu yenileme sözü vermiştir. İcra Komitesi binasındaki görüşmenin ardından Erdoğan, Dodon ve Vlah ortak basın açıklaması yapmışlardır. Açıklamada Erdoğan, Türkiye'nin TİKA başta olmak üzere, belediyeler, resmi kurumlar ve çeşitli sivil toplum kuruluşları vasıtası ile Moldova'da birçok çalışmaya imza attıklarını ve çalışmaların Türkiye ve Moldova arasındaki ortak geçmişin, geleceğin ve dostluğun birer nişanesi olduğunu vurgulamıştır. Sonrasında söz alan İrina Vlah da Türkiye'nin TİKA vasıtasıyla Gagauzya'da çeşitli yenileme, altyapı çalışmaları, hastane ve kreş

---

[398] T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) "Cumhurbaşkanımız Moldova'da TİKA Projelerini Açtı" *https://www.tika.gov.tr/tr/haber/cumhurbaskanimiz_moldova_da_tika_projelerini_acti-48202* (26.01.2020)

[399] Ana Sözü Gazetesi *http://anasozu.com/proekt-hazir-sirada-tender/* (26.01.2020)

inşası gibi yardımların yapıldığını bu yardımlar sayesinde de Gagauz Yeri'nin kalkınacağını söylemiştir.[400]

Ardından Erdoğan, İgor Dodon ve İrina Vlah beraber Ankara Altındağ Belediyesi tarafından yenilenmesi tamamlanan Komrat Kültür Evi'nin açılışını yapmışlar ve Kültür Evi'nin önündeki meydanda gerçekleştirilen Gagauz halk oyunlarını izlemişler ve burada halka seslenmişlerdir. (Resim 18)

Resim 18: Komrat Kültür Merkezi

401

Açılışta konuşan Erdoğan, Gagauzlar'ı şahsı, beraberindeki heyeti ve tüm Türk halkı adına selamlamış, Gagauz Yerine gelmenin özlemi içinde olduğunu bugün Gagauzya ziyaretiyle de hasret giderdiğini söylemiştir. Erdoğan ayrıca Gagauz Yerine yapılan projeler için Belediye Başkanlarına, Türkiye Belediyeler Birliği'ne ve ilgili Bakanlıklara teşekkür etmiştir. Bu ziyaret sırasında da birçok proje için sözler verdiklerini bu sözler üzerine de pek çok eserin Gagauzya'ya kazandırılması için en kısa zamanda çalışmalara başlayacaklarını eklemiştir. Son olarak da Gagauz halkına gösterdikleri alakadan dolayı teşekkürlerini sunmuştur. Ardından söz alan İgor Dodon,

[400] Ana Sözü "Türkiye Respublikasının Prezidentı Recep Tayyip Erdoğan Hoş Geldiniz", No:19-22 (710-713), 22 Ekim 2018, s.5
[401] Anadolu Ajansı https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-moldova-da-kultur-evi-acti/1285575 (26.01.2020)

Erdoğan'ın ziyareti vesilesi ile bugünün tarihi bir gün olduğuna değinmiş ilk kez Türkiye Cumhurbaşkanı ve Moldova Cumhurbaşkanı'nın beraber Gagauzya'yı ziyaret ettiğini belirterek Erdoğan'a teşekkürlerini sunmuştur. Son olarak İrina Vlah da Türkiye'nin Gagauzya'ya birçok yardımlarının olduğunu uzun zamandır bekleyen Kültür Evi'nin de Türkiye'nin desteği ile onarıldığını aktarmıştır.[402]

Bunlardan ayrı Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan ve İgor Dodon'un eşi Galina Dodon, yine TİKA tarafından inşa edilen Recep Tayyip Erdoğan Huzur Evi'ni ziyaret etmişler, buraya ilaç ve malzeme bağışı yapmışlardır. Ardından yine Altındağ Belediyesi tarafından yaptırılan Komrat Gençlik Merkezi'nin açılışını yapmışlardır. (Resim 19)

Resim 19: Komrat Gençlik Merkezi

[403]

---

[402] Enes Kaplan, Ali Cura "Cumhurbaşkanı Erdoğan Moldova'da Kültür Evi Açtı" Anadolu Ajansı 18.10.2018 *https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-moldova-da-kultur-evi-acti/1285575* (26.01.2020)

[403] Güçlü Anadolu Gazetesi *https://www.gucluanadolugazetesi.com/gagauzyaya-yapilan-genclik-merkezi-emine-erdogan-tarafindan-acildi-56631.html* (26.01.2020)

Daha sonra Recep Tayyip Erdoğan Liderliğinde Gagauzya'ya gelen heyet, İgor Dodon ve İrina Vlah, TİKA tarafından inşa edilen, 6.800m^2 toplam alana 2.700m^2 kapalı alana sahip, iki katlı 56 yatak kapasiteli Aziz Sancar Tanı ve Tedavi Merkezinin açılışını gerçekleştirmiştir. Yılda 40 bin kişiye sağlık hizmet vermesi beklenen merkezin açılışında Erdoğan ameliyathane, yoğun bakım, röntgen, tomografi bölümlerini incelemiş ve merkezde bulunan doktorlardan bilgi almıştır. (Resim 20) [404]

Resim 20: Aziz Sancar Tanı ve Tedavi Merkezi

[405]

Son olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan, Komrat şehrinin meydanında kalabalık Gagauz halkına seslenmiş, onlara Gökoğuz Türkleri olarak hitap etmiş ve Gagauzya'yı Gökoğuz Yeri olarak tanımlamış ve bütün konuşması boyunca da bunu vurgulamıştır. Konuşmasına Gagauzlar'a Gagauz Türkçesi ile "*Zaman hayır olsun*" dileklerinde

[404] Ana Sözü 22 Ekim 2018, No:19-22 (710-713), *a.g.m.*, s.5
[405] Mynet https://www.mynet.com/aziz-sancar-tani-ve-tedavi-merkezi-saglik-personeline-egitim-110105937219#17260483 (26.01.2020)

bulunan Erdoğan, Gagauzya'ya Türkiye'nin ve 81 milyon bütün Türk halkının selamlarını getirdiğini söyleyerek başlamıştır. Gagauzlar'a bütün Türk halkının akrabaları olduğuna değinen Erdoğan, bu önemli ziyaretin Moldova ve Gagauzya ile dostluğu daha da pekiştirdirğine inandığını belirtmiştir.

Erdoğan, konuşmasında ayrıca kendisinin burada olmasını sağlayan Moldova Cumhurbaşkanı İgor Dodon'a ve kendilerini evlerinde gibi ağırlayan misafirperver Moldova makamlarına teşekkürlerini sunmuştur.

Alanda toplanan kalabalığı bir dayanışma manzarası olarak nitelendiren Erdoğan, bu dayanışmayı yakalamanın hiç de kolay olmadığını bugünlere gelinmesinde kendinden önce gelen cumhurbaşkanlarının, Türkiye ve Moldova'nın ortak geleceğine kanaat getirmiş devlet adamlarının çabalarının etkili olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda kendisinin ehli hüner kişilerin değerini bilmek ve bir uğurda emek harcayanların hakkını teslim etmek kapsamında kendinden önce gelen siyasilere Türkiye ve Türk halkı adına teşekkür eden Erdoğan, 1994 senesinde Gagauzya'nın özerkliğini kazanmasında çok yardımları olan Süleyman Demirel, Moldova Cumhurbaşkanı Mircea Snegur ve Gagauzlar'ın lideri Stefan Topal'a şükranlarını sunmuş ve onları saygıyla yâd etmiştir.

Bu devlet adamlarının uyguladığı işbirliği sayesinde Moldova'da ve Gagauzya'da barış ve huzurun sağladığına değinen Erdoğan, zor zamanlarda halkının yanında olan onların geleceğini yönlendiren liderlerin emeklerinin de asla unutulmayacağını belirtmiştir. Bu bağlamda da Gagauzya'nın kurucu lideri ve Gagauzlar'ın aksakalı Stepan Topal'ın 28 Eylül 2018 de vefat etmesinden hüzün duyduğunu açıklamış, onun için "toprağı bol olsun" temennisinde bulunmuştur.

Son 16 senede gerçekleştirilen icraatların Stepan Topal'ın mirasına sahip çıkılması yolunda büyük bir adım olduğunu vurgulayan Erdoğan, Türkiye ve Moldova'nın tarihte hiç olmadığı seviyede birbirlerine yakın olduğunu, arada fiziki bir sınır bulunmasa da Moldova'yı Türkiye'nin bir komşusu olarak gördüklerini belirtmiştir. Erdoğan ayrıca Moldovalıların üzülmesinin kendilerini üzdüğünü mutlu olmalarının da sevindirdiğini söyleyerek Moldova'nın toprak bütünlüğüne çok önem verdiklerini vurgulamıştır.

Moldova ve Gagauzya'daki her gelişmeyi tıpkı komşu ülkelerde olmuş gibi oldukça yakından takip ettiklerine değinen Erdoğan, lazım olduğunda Türkiye'nin elindeki bütün olanakları Moldova için sunduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca TİKA, iş adamları, belediyeler, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve devlet kurumları ile Moldova'nın gelişmesi ve muhasır medeniyetler seviyesine ulaşması için çabaladıklarını, bundan sonra da hem Moldovalıların hem Gagauzlar'ın zor günlerinde yanlarında olmaya devam edeceklerini eklemiştir. Erdoğan ayrıca Türkiye'nin yakında Komrat şehrine Başkonsolosluk açacağının ve Başkonsolos atayacağının müjdesini de vermiş, Gagauzlar'dan Gagauz Türkçesini unutmamalarını *"annelerimizin, babalarımızın atalarımızın konuştuğu, saf, bozulmamış"* olarak nitelediği bu dili gelecek nesillere aktarmalarını rica etmiştir.

Gagauzlar'ın ve Moldovalılar'ın 1994 yılında Avrupa'nın ve dünyanın birçok bölgesinde ve ülkesinde iç karışıkların yaşandığı bir dönemde barış huzur ve dayanışma içinde yaşamayı seçtiklerini, medeniyet ve demokrasinin bir örneği olan bu kararlarının da büyük bir takdiri hak ettiğini savunan Erdoğan, bu birlik ve beraberliği torunlarına miras bırakmalarını Gagauzlar'a tavsiye etmiştir.

Erdoğan son olarak; özellikle son zamanlarda Avrupa ve dünyanın birçok bölgesinde ırkçılığın, etnik ve kültürel farklılıkların tahrik edildiğini, Yüzyıllar boyunca aynı topraklarda yaşayan aynı geçmişe ve geleceğe sahip halkların ayrıştırılmak istendiğine dikkat çekmiştir. Kültürel ırkçılığın, islamofobinin, yabancı düşmanlığının, terörizmin ve etnik ulusçuluğun giderek arttığı bu dönemde Gagauzlar'dan bu tuzağa düşmemelerini rica etmiş ve bütün Gagauzlar'ın bu bilinçle davranacağına inandığını söylemiştir.[406]

Moldova basınında çıkan bir habere göre de Erdoğan'ın Gagauzya ziyareti sırasında Gagauzya 1 günlük tatil ilan ettiğine ancak bu tatilin saygı gösterme amacıyla değil bir mecburiyetin gereği olduğuna değinilmiştir. Bu tatil vesilesi ile de Gagauzya

[406] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan Gökoğuz Türklerinin Kara Gün Dostu Olmayı Sürdüreceğiz"18 Kasım 2018, https://www.iletisim.gov.tr/ (26.01.2020)

görevli çalışanlar Gagauzya'daki dekorların kurulmasını sağlamak ve Erdoğan'ın konuşmasına dinleyici olarak katılmak için Komrat'a getirildiğini yazmıştır.

Erdoğan'ın bu ziyaret sırasında Türk fonları ile inşa edilen birçok binanın açılışını gerçekleştirdiği ve Vulkaneşti içme suyu sisteminin yapımı, Komrat Araştırma Merkezinin inşası ve Komrat Stadyumunun yenilenmesi gibi birçok projenin de yapılmasının sözünü verdiği belirtilmiştir. CBS-AXA şirketinin yaptığı ankette de Gagauzlar'ın %43'ünün Türkiye'nin yaptığı yardımların farkında olduğu %25'inin Rusya'nın yaptığı yardımların farkında olduğu ve sadece %7,8'inin AB yardımlarının farkında olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Türk liderlerin kullandığı Türkiye Moldova ilişkilerinde Gagauzlar'ın bir köprü görevi görmesi ibaresinin bir klişe haline geldiğinden de söz edilmiştir.[407]

21 Ekim 2018 tarihinde de Gagauz Yerine gelen Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın, Türkiye Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk, TİKA Başkanı Serdar Çam ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanı Abdullah Eren, TİKA'nın Gagauz Yerinde inşa ettiği Nasreddin Hoca Kreşinin açılışını yapmışlardır. 8000m^2 toplam alana 1000 m^2 de kapalı alana sahip kreşin tek katlı olduğu 4 tane de açık oyun sahasının bulunduğu belirtilmiştir. (Resim 21)

Ekonomik sıkıntılar nedeniyle ailelerini ve çocuklarını geride bırakarak yurtdışına veya şehir dışına çalışmaya gidenlerin çocuklarına okul öncesi eğitim ve daha iyi şartlarda bakımın yapılması amacıyla inşa edilen kreş, ilk etapta 3-7 yaş arası 72 çocuğun yatılı olarak eğitim almasını sağlayacak ve bu çocuklar erken yaşta Türk kültürü ile tanışacaklar. [408]

---

[407] Veacaslav Craciun "Moldova-Turkey "Gagauz bridge" About Results of Erdogan's Visit to Comrat Op-Ed" 23.10.2018, ipn press agency, https://www.ipn.md/en/moldova-turkey-gagauz-bridge-about-results-of-erdogans-visit-to-comrat-op-ed-7978_1044856.html (26.01.2020)

[408] QHA (Kırım Haber Ajansı) "Gagauz Yerinde inşa edilen Nasreddin Hoca Kreşi Açıldı" 21 Ekim 2018 http://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/gagavuz-yeri-nde-insa-edilen-nasrettin-hoca-kresi-acildi/174395/ (26.01.2020)

Resim 21: Nasreddin Hoca Kreşi

409

TİKA tarafından Gagauz Yeri'nde açılışı yapılan Nasreddin Hoca Kreşi için Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Moldovaca ve Gagauzca iki dilli eğitim materyalleri yardımında bulunmuştur. Bu eğitim setlerini kreşin açılışından sonra YTB Başkanı Abdullah Eren ve Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk teslim etmiştir.[410]

Recep Tayyip Erdoğan'ın bölgeyi ziyareti sonrasında Rusça yayın yapan "Accent TV"'ye röportaj veren İrina Vlah, Erdoğan'ın Moldova ziyaretinin beklenenden çok ilgi çektiğini, Gagauzya'nın bu ziyaretten siyasi, ekonomik ve sosyal kazanımlar elde ettiğini belirtmiştir. 90'lı yıllarda Moldova ve Gagauzya arasında yaşanan siyasi krizin Türkiye sayesinde çözüldüğüne değinen Vlah, Gagauzya Özel Statüsü Kanunun bu sayede imzalandığını hatırlatmıştır. Yalnızca son üç yılda Türkiye tarafından yapılan yardımların 12 milyon euroyu geçtiğini söyleyen Vlah, "Bugün bir

[409] Zuhal Demirci, *Anadolu Ajansı*
[410] T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı "Gagauz Özerk Yeri'nde İnşa Edilen Nasreddin Hoca Kreşi'ne Eğitim Setleri Teslim Edildi" 25.10.2018 https://www.ytb.gov.tr/haberler/gagauz-ozerk-yerinde-insa-edilen-nasrettin-hoca-kresine-egitim-setleri-teslim-edildi (26.01.2020)

kez daha bölgemizin kalkınmasıyla ilgilenen çok güvenilir ortaklarımız olduğunu açıkça teyit ediyoruz" demiştir.[411]

Yine TİKA tarafından 2019 Ramazan ayı münasebeti ile Kişinev ve Gagauz Yerinde iftar yemekleri verilmiştir. 21 Mayıs günü Recep Tayyip Erdoğan Huzur Evi için düzenlenen iftar yemeği, 23 Mayıs'ta da ihtiyarlar ve engelliler için düzenlenmiştir. Komrat'ta ve Kişinev'de düzenlenen iftar yemeğine de katılan TİKA çalışmaları koordinatörü Selda Özdenoğlu, konuşma gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin Kişinev Büyükelçisi Gürol Sökmensüer de Kişinev'deki iftar yemeğine katılıp burada bir konuşma gerçekleştirmiştir.[412]

Türkiye, 30 Haziran 2019 tarihinde Gagauz Yeri Özerk Bölgesinde gerçekleşen seçimlerde oyların %91,93'ünü alarak ikinci defa Başkan seçilen İrina Vlah'ı 1 Temmuz günü tebrik etmiştir. Dışişleri Bakanlığının sitesinde yayınlanan mesajda Demokratik ve sorunsuz bir şekilde gerçekleşen Gagauz Özerk Yeri Başkanlık seçimlerini ilk turda kazanan İrina Vlah tebrik edilmiş, Tüm Moldova ve Gagauz halkına hayırlı olması temennisinde bulunulmuştur. Türkiye'nin geçmişte olduğu gibi Gagauz Türkü soydaşlarının hakları ve çıkarları yolunda Gagauz Özerk Yeri makamları ile Moldova'nın toprak bütünlüğünü zedelemeden temaslarını sürdüreceği bildirilmiştir. [413]

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA)' nin eğitim ve sosyal işler komisyonun 53. toplantısının Moldova'da gerçekleşmesi vesilesi ile KEİPA üyesi olan TBMM Milletvekilleri Uğur Bayraktutan, Metin Gündoğdu, Cemal Öztürk ve TBMM yasama uzmanı Ersin Aydın 20-23 Ekim 2019 tarihleri arasında Moldova'da bulunmuşlardır. Bu tarihler arasında hem Kişinev TİKA ofisinde Büyükelçi Gürol Sökmensüer ve TİKA Kişinev Çalışmaları Koordinatörü Selda Özdenoğlu ile bir buluşma gerçekleştirmişler hem de Gagauz Yerine de bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Heyet, Gagauz Yerine Kişinev Büyükelçiliği kâtiplerinden Esra

---

[411] Accent TV "İrina Vlakh: Gagauzia is the Bridge of Friendship Between Moldova and Turkey" 29.10.2018 *http://a-tv.md/index.php?newsid=52100* (26.01.2020)

[412] Ana Sözü "İhtarlara hem kusurlulara TİKAdan Ramazan Ayı İftar İmeyi" 05.05.2019 *http://anasozu.com/ihtarlara-hem-kusurlulara-tikadan-ramazan-ayi-iftar-imeyi/* (26.01.2020)

[413] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı "No:190, 1 Temmuz 2019, Moldova Cumhuriyeti Gagauz Özerk Yeri'nde 30 Haziran 2019 Tarihinde Düzenelenen Başkanlık Seçimleri Hakkında" *http://www.mfa.gov.tr/no_190_-moldava-gagauz-baskanlik-secimleri-hk.tr.mfa* (26.01.2020)

Şen ile birlikte gitmiş, burada Gagauzya Başkanı İrina Vlah ve Moldova Parlamentosundan Gagauz Milletvekilleri ve Gagauz Halk Topluşu üyeleri ile bir araya gelmiştir. Daha sonra heyet, Komrat'ta bulunan Nasreddin Hoca Kreşinde, Aziz Sancar Tanı ve Tedavi Merkezinde, Kongaz'da bulunan Süleyman Demirel Lisesinde incelemelerde bulunmuştur.[414]

2019'un Kasım ayında Gagauz yetkililer tarafından Avrupa bankalarından alınan 59,5 milyon euroluk kredi ile Komrat şehrine bir çevre yolu yapım kararı alınmıştır. Çevre yolu inşaatını Türk "Onur" şirketi üstlenmiştir. Yapılacak 19 km'lik yolun inşaatında 42si Türk 282si Gagauz olmak üzere toplam 322 kişi çalışmaktadır. İşçi alımlarının daha da artacağını söyleyen şirket yolun 2021 yılında bitirileceğini belirtmiştir.[415]

1999 yılından 2002 yılına kadar Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin Başkanlığını yapan Dimitriy Kroytor 20 Kasım 2019 tarihinde Moldova'nın Türkiye elçisi olarak Ankara'ya atanmıştır. 2002-2005 yılları arasında Moldova'nın BM temsilcilerinden olan Kroytor, 2015 yılında tekrar seçimlere girmiş oyların sadece %6.21'ini alabilmiş, daha sonra 2018 yılında da Başkan İrina Vlah'ın danışmanlığını yapmıştır.[416]

TİKA'nın İcraatları

2004 yılında yapılan Çadır-Lunga şehrinin içme suyu projesi, 2009 ve 2010 yıllarında Komrat'ta bulunan Güneşcik Kreşinin bahçe duvarlarının imal edilmesi ve buraya çevre düzenlemesi yapılması, Çadır-Lunga'da bulunan Beşgöz köyünün sağlık ocağının çatısının yenilenmesi, Moldova Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığına bağlı olarak Gagauzya Özerk Bölgesine Ambulans temini, Çadır-Lunga'da bulunan bölge hastanesine jeneratör temini, Kıpçak Belediyesi Spor Merkezine malzeme yardımı,

---

[414] Ana Sözü "Türkiye Parlamentin Deputları Moldovada hem Gagauziyada" 31.10.2019 *http://anasozu.com/turkiye-parlamentin-deputatlari-moldovada-hem-gagauziyada/* (26.01.2020)
[415] Ana Sözü "Türkiye Kompaniyası Komrat Çevra Yolunu Yaper" Dimu Eribakan 08.11.2019 *http://anasozu.com/turkiye-kompaniyasi-komrat-cevra-yolunu-yaper/* (26.01.2020)
[416] Gagauz Radio Televizyon Kurumu (GRT) "Gagauziyanın Eski Başkanı Dmitriy Kroytor Moldovanın Türkiyeda Elçisi Oldu" *http://grt.md/news/2019/11/21/gagauziyanin-eski-baskani-dmitriy-kroytor-moldovanin-turkiyeda-elcisi-oldu/* (26.01.2020)

Komrat'ta bulunan Beşalma lisesine yapılan mobilya desteği ve Uzman doktor ve Sağlık elemanı yetiştirilmesi TİKA'nın gerçekleştirdiği çalışmalardır.

Moldova Sağlık Bakanlığına ambulans temini, Vulkaneşti'de bulunan bölge hastanesinin tamiratı, Kıpçak köyüne su temin eden kuyuların yenilenmesi, 2. Uluslararası Ekonomi Forumuna yapılan yardım, Ana Sözü gazetesine yapılan destek, Moldova'da gerçekleştirilen yiyecek ve hayat güvenliği programı 2011 yılında Gagauzya'ya yapılan yardımlardır. [417]

Gagauzya'ya 2012 yılında yapılan yardımlar; Gagauzya Sanayi ve Ticaret Odası'na malzeme temini, Komrat Huzurevi'nin yenilenmesi ve malzeme temini, Kimsesiz kalan çocuklara giysi desteği, Djoltay köyü ortaokulunun ısıtma tertibatının tadilatı, Gökoğuz Radyo ve Televizyonu olan GRT'nin altyapısının ihya projesi, Çadır-Lunga'da bulunan Saxan Spor Kulübü için stadyum inşası, Milli Koreografi Koleji'ne yapılan halk oyunları için giysi yardımı, Moldova Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'na bağlı Baltsi Çocuk Geçici yerleştirme ve iyileştirme merkezi down sendromu ve SP'li hastalar bölümünün yenilenmesi ve malzemelerinin temini olmuştur.

Komrat'ta bulunan Atatürk kütüphanesinin yenilenmesi ve buraya kitap yardımı, Gagauzya Halk Toplusu binasının tadilatı, Komrat'ta yer alan bölge hastanesi için suni solunum cihazı yardımı, Moldova Cumhuriyeti Dışişleri Ve Avrupa Entegrasyon Bakanlığı protokol ve toplantı salonunun tadilatı, TİKA'nın 2013 yılı projeleri olmuştur

2014 yılında yapılan yardımlar, Cotiujenii-Mici köyünde bulunan Kültür Evinin yenilenmesi, Çadır-Lunga'daki kimsesizler Okulunun kazan dairesi ve Isıtma tertibatının tadilatı, Gagauzya Komrat bölge hastanesinin restorasyonu için yapılan planlama, Gagauzya Kültür ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün ses kayıt stüdyosu için malzeme temini olmuştur.

---

[417] TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) *http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_moldova_da_24_yilda_400_den_fazla_proje_gerceklestirdi-48168* (26.01.2020)

Gagauzya Bilim ve Araştırma Merkezine malzeme tedariki, Kongaz Köyü Teorik Lisesi Halı Sahasının Faaliyete Açılması, Çadır-Lunga 7 no'lu kreşin Tadilatı, Gökoğuz Yeri Ticaret Ve Sanayi Odası Eğitim Merkezi Eğitim Salonu İle Dil Laboratuvarının Tadilatı Gökoğuz Yeri I. Yatırım Forumu'na Destek, 2015 yılında Gagauzya'da yapılan çalışmalar olmuştur.[418]

Moldova Ana Çocuk Sağlığını Muhafaza ve Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü binasının onarımı, Çadır Lunga'daki sel mağdurlarına ev yapımı,(Resim 22) Kıpçak köyüne 4 numaralı kreşin inşa edilmesi,(Resim 23) Komrat'ta bulunan Süleyman Demirel Kreşi'nin döşemelerinin yapılması, Kongaz Süleyman Demirel Moldova-Türk Lisesi'nin onarımı, Vulkaneşti Göz Hastanesi'nin malzemelerinin yenilenmesi, Vulkaneşti'de, "15 Temmuz Şehitlerini Anma Parkı"nın yapımı, Kongaz köyü'nde su kuyusu açılması, Kongaz Köyüne engelli aracı alınması, okullarda ve kreşlerde ilk yardım eğitimi, Hamdullah Suphi ve Gagauzlar Uluslararası Bilgi Şöleni'ne yardım, Komrat'ta açılacak olan Recep Tayyip Erdoğan Eğitim Kompleksinin projelendirilmesi 2016 yılında gerçekleştirilen projeler olmuştur.

Resim 22: Çadır-Lunga Sel Mağdurları İçin Yapılan Evler

419

[418]TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_moldova_da_24_yilda_400_den_fazla_proje_gerceklestirdi-48168 (26.01.2020)

[419] Diyariturk, http://diyariturk.com/index.php/2016/12/10/turkiye-sayesinde-sicak-yuvalarina-kavustular/ (26.01.2020)

Resim 23: Kıpçak Köyü Recep Tayyip Erdoğan Kreşi

[420]

Moldova Ana Çocuk Sağlığını Koruma ve Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü binası için malzeme temini, Komrat şehrinde yatılı kreş binasının açılışı, Komrat şehri hastanesinin ek binasının İnşası, Çadır Lunga sel afetlerinin engellenmesi için Stratan nehrinin iyileştirilmesi, “FULGER” Polis eğitim merkezi spor salonunun onarımı ve malzeme temini, Komrat şehrinde bulunan Atatürk Kütüphanesi’nin onarımı,(Resim 24) Komrat şehrinde açılacak olan Recep Tayyip Erdoğan Eğitim Kompleksinin projelendirilmesi, Vulkaneşti şehri su tesisatının yenilenme projesinin planlanması, Türkiye’den getirilen masal kitaplarının Gagauzca yayınlanması, Gagauzya Kamu Kuruluşlarının tabelalarının değiştirilmesi, 2017 yılı çalışmalarıdır.

Resim 24: Komrat Atatürk Kütüphanesi

[421]

[420] Anadolu Ajansı https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gokoguz-yeri-nde-recep-tayyip-erdogan-kresi-acildi/636892 (26.01.2020)
[421] Emel Fıratlı http://gezginyuzlersitesi.com/gidilen/gagauzya-moldova-emel-firatli/ (26.01.2020)

TİKA'nın 2018 yılı çalışmaları ise Moldova Cumhurbaşkanlığı binasının restorasyonu, Komrat şehrinde Nasrettin Hoca Yatılı Kreşinin açılışı, Aziz Sancar hastanesinin açılışı ve Gagauzya için 5 tane minibüs alımı, , Gökoğuz Yeri, Kriyet Lunga kültür evinin restorasyonu Vulkaneşti şehrinde 3 adet su kuyusunun inşası, Kıpçak Köyü'nde 15 Temmuz Parkı inşası, Türkiye-Moldova iktisadi münasebetlerinde Yeni Ufuklar Sempozyumu için yardım, Komrat şehrinde bulunan Recep Tayyip Erdoğan Huzurevi'ne bir sera inşası, Gagauzya'dan Türkiye'ye 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı için çocukların getirilmesi olmuştur.[422]

Resim 25: Recep Tayyip Erdoğan Huzurevi

423

Türkiye Gagauzya'ya yaptığım yatırımların en büyük kısmını TİKA aracılığı ile yapmaktadır. TİKA'nın 1994 yılından beri bölgeye yaptığı yatırımlar 60 milyon doları geçmektedir.[424] Ancak Türkiye'nin Gagauzya'ya yaptığı yardımlar ve yatırımlar sadece TİKA ile sınırlı kalmamaktadır. Gagauzya'ya TİKA haricinde çeşitli

422 TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_moldova_da_24_yilda_400_den_fazla_proje_gerceklestirdi-48168 (26.01.2020)
423 TİKA https://twitter.com/tika_turkey/status/943469698934624257 (26.01.2020)
424 Selda Özdenoğlu "Sorunu birliktä çözän çözüm ortakları gibiyiz" *Ana Sözü Gazetesi*, 10.10.2018 http://anasozu.com/sorunu-birlikta-cozan-cozum-ortaklari-gibiyiz/ (26.01.2020)

Bakanlıklar, YTB(Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı), TÜRKSOY, Türk Kızılay'ı, Türk İşadamları, belediyeler ve diğer sivil toplum örgütleriyle yardımlar ve yatırımlar yapılmaktadır.

9 Mayıs 2003 tarihinde Gagauzya Başkanı George Tabunşçik Türkiye'ye gelmiş, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede Gagauzya'nın ekonomik problemleri irdelenmiştir. Bunun sonucunda da Gagauzya'da bir tuğla fabrikasının inşasının da olduğu sosyal ve mali projeleri hayata geçirme kararı alınmıştır.2014 yılının temmuz ayında da Türk Dışişlerinden oluşan bir heyet Gagauzya'ya gelmiş, burada da hem Gagauzya Başkanı Mihail Formuzal hem de Halk Topluşu Başkanı Dimitriy Konstantinov ile buluşup Türkiye-Gagauzya politik ve mali ilişkilerini irdelemişlerdir. Kasım 2015'te de Gagauz Yeri'nde 1. Uluslararası Yatırım Forumu düzenlenmiştir. Bu forum bünyesinde de Komrat şehriyle Türkiye'den Taşköprü kasabası kardeş şehir ilan edilmiştir. Yine bu vesile ile bir araya gelen Taşköprü Belediye Başkanı Nedret Gülen ve Komrat Belediye Başkanı Sergey Anastasov mali ve kültürel sahalarda bir işbirliği protokolü imzalanmıştır.

Türkiye Gagauzya arasındaki ekonomik ilişkilerindeki en büyük adım, Türkiye Moldova arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmasının imzalanması olmuştur. Yine bu anlaşmaya göre 1 Kasım 2016'danitibaren iki ülke arasındaki bütün gümrük vergileri kaldırılmıştır.

Başbakan Yardımcısı Hakan Çavuşoğlu, 2017 senesinde Moldova-Türkiye Karma Ekonomik Komisyonu için Moldova'ya gelmiş, burada yaptığı konuşmada 2000'li yıllarda iki ülke arasındaki ticaret hacmi 45 milyon dolayında iken 2015 yılında ise bunun 9 kat arttığını 419 milyon dolara ulaştığını belirtmiş, bunu daha da arttırma niyetinde olduklarını söylemiştir. Bu bağlamda iki ülkeyi birbirine bağlayacak anlaşmaların imzalanması gerektiğini söyleyen Çavuşoğlu, 2017 yılındaki ticaret hacmi rakamlarının ümit verdiğini hedefin bu rakamı en kısa zamanda 1 milyar dolara çıkarmak olduğunu açıklamıştır.

Yine 2017 yılında Gagauz İcra Komitesi ve DEİK arasında bir işbirliği protokolü Gagauzya'da imzalanmıştır. Protokolü İcra Komitesi adına Vadim Çeban,

DEİK adına da Cemal Yangın imzalamıştır. Daha sonra iki taraf da Komrat'ta İrina Vlah ile bir araya gelmiş, ekonomik işbirliği konuları görüşülmüştür. İrina Vlah, Gagauz Yeri'nin dünyanın her yerinden yatırımcılara açık olduğunu, Türkiye ve Moldova arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ile Gagauzya'nın Türk yatırımcılar için oldukça cazip hale geldiğini belirtmiştir.[425]

30 Aralık 2019 tarihinde Türkiye'ye gelen ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile görüşen İgor Dodon, görüşmenin ardından Erdoğan ile birlikte ortak bir basın toplantısında konuşmuştur. Dodon, Moldova'nın birçok alanda Türkiye ile stratejik ortaklıklarının bulunduğunu Moldova ve Türkiye arasında bugüne kadar 72 anlaşmanın imzalandığını bu ziyaretinde de 4 anlaşmanın daha imzalandığını belirtmiştir. İki ülke arasında mali ve ticari ilişkilerin son derece geliştiğini söyleyen Dodon, Moldova'da yatırım yapan ülkeler arasında Türkiye'nin 6. Sırada yer aldığını, Moldova'ya gelen yatırımcılar için her türlü desteğin verileceğinin sözünü vermiştir. İki ülke arasında ticaret hacminin giderek arttığına değinen Dodon, Moldova'nın Ticaret yaptıkları ülkeler arasında Türkiye'nin 7. Sırada olduğunu söylemiştir. 2020 senesinde Karma Ekonomik Komisyon toplantısının düzenleneceğini vurgulayan Dodon, bu komisyonun iki ülke ilişkilerini daha da güçlendireceğini açıklamıştır. Dodon ayrıca Kişinev'de 1300'ü aşkın Türk yatırımcının iş yaptığını eklemiştir.[426]

Recep Tayyip Erdoğan da açıklamasında Türkiye'nin Moldova'ya yatırımlarının 300 milyon doları geçtiğini iki ülke arasındaki ticaret hacminin yaklaşık 500 milyon dolar olsa da hedeflenen 1 milyar dolardan hala uzak olduğunu belirtmiştir. Moldovalı turistlerin tercihlerinin Türkiye olmasından duyduğu memnuniyeti dile getiren Erdoğan, 2018 yılında iki ülke arasında kimlikle seyahatin mümkün kılındığını hatırlatmıştır. Erdoğan ayrıca İgor Dodon'dan Moldova'daki FETÖ okullarının Türkiye Maarif Vakfına devredilmesini istemiş, bu konuda Türkiye Maarif Vakfı ve Moldova Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortak hareket edebileceğini söylemiştir. [427]

---

[425] Ana Maria Pancu, *a.g.e.*, s.48-50

[426] Ahmet Furkan Mercan "Moldova Cumhurbaşkanı Dodon: Türk Yatırımcılara Gerekli Desteği Vermeye Hazırız" Anadolu Ajansı, 30. 12. 2019 *https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/moldova-cumhurbaskani-dodon-turk-yatirimcilara-gerekli-destegi-vermeye-haziriz/1688052* (26.01.2020)

[427] Enson Haber "Erdoğan: Moldova'daki FETÖ Okullarını Bize Devredin" 30.12.2019 *https://www.ensonhaber.com/erdogan-moldovadaki-feto-okullarini-bize-devredin.html* (26.01.2020)

Tablo 13: Türkiye-Moldova Dış Ticareti 2003-2019

YILLAR	İHRACAT ($)	İTHALAT ($)	TOPLAM TİCARET HACMİ ($)
2003	**46.793.507**	**10.606.228**	**57.399.735**
2004	66.352.415	27.131.265	93.483.680
2005	**81.107.942**	**31.447.220**	**112.555.162**
2006	107.377.470	31.409.936	138.787.406
2007	**145.751.701**	**52.879.392**	**198.631.093**
2008	198.467.620	69.527.472	267.995.092
2009	**118.090.029**	**86.520.174**	**204.610.203**
2010	148.209.184	110.731.543	258.940.727
2011	**208.884.857**	**244.482.419**	**453.367.276**
2012	224.464.340	135.053.389	359.517.729
2013	**275.971.311**	**260.973.569**	**536.944.880**
2014	286.741.073	246.928.128	533.669.201
2015	**201.607.213**	**216.926.090**	**418.533.303**
2016	262.382.757	147.737.345	410.120.102
2017	**284.648.734**	**180.558.774**	**465.207.508**
2018	266.162.023	160.455.471	426.617.494
2019	**262.384.230**	**231.324.397**	**493.708.627**

[428]

Türkiye'nin Gagauzya'ya birçok alanda milyon dolarlaca yardım ve milyon dolarlarca da yatırım yapmasına rağmen Gagauzlar'ın ciddi sorunları da yok değildir. Bu sorunların en başında dil sorunu gelmektedir. UNESCO, 2010 senesinde Gagauz Türkçesini unutulmaya yüz tutmuş diller listesine sokmuştur. Bunun en önemli sebebi ise Rusça'nın bütün Gagauzya'da egemen dil olması olmuştur. 1994'teki Gagauzlar'ın anadilde eğitim girişimleri kâğıt üzerinde kalmıştır. Bu günlere kadar kültürlerini koruyarak gelen Gagauzlar, kentleşme, globalleşme ve mali sıkıntılar gibi sorunlar yüzünden kültürlerini ve dillerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Buna ek olarak işsizlik nedeniyle ebeveynlerin Türkiye, Rusya gibi ülkelerde çalışmak zorunda kalmaları ve Gagauzya'da kalan çocukların da Rusça eğitim veren okullara gitmek mecburiyetinde olmaları olmuştur. Ayrıca kilise dilinin, Halk Topluşu'nun toplantılarının dili, ülkede yayımlanan gazete ve dergilerin neredeyse tamamının dili

[428] Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) 2019 verileri

hatta devlet destekli basılmış kitapların dilinin Rusça olması Gagauz Türkçesini tehlikeye sokan diğer etmenler olmuştur.

Bu sorunu çözmek için yapılması gerekenlerin başında ise Gagauzca dilinde eğitim görmekten korkmamak aksine bunu ısrarla istemektir. Bir diğer yapılması gereken ise şehirlerde ikamet eden Gagauzlar'ın aile içerisinde ve birbirleri ile Gagauz Türkçesi ile konuşmalarıdır. Gagauz gençleri Rusça'ya değil Gagauz Türkçesine heveslendirmek Gagauzca'yı moda haline getirmek bir diğer yapılması gerekenlerdendir. Yaz okullarının ve kamplarının Gagauz Türkçesi ile yapılması ve gençlerin ilgi duyabileceği çizgi film, film ve dizilere Gagauz Türkçesi ile dublajlanması da Gagauz Türkçesini geliştirebilecek etmenlerdendir.

Kilise de konuşulan dilin de Gagauzca olması adına yapılacak çalışmalardan biri de Moskova Patrikliği ile konuşularak Gagauzlar'ın dini özerkliğe de kavuşmasını sağlamaktır. Böylelikle kilisede yapılan ayinlerin dili ve basılan dini kitapların dili Gagauz Türkçesi olacaktır. Okullarda verilen Gagauz Türkçesi dersinin saatlerinin arttırılması ve sivil toplum kuruluşlarının Gagauz Türkçesi üzerine yoğunlaşması bu sorunu çözecek başka faktörlerdir. [429]

Gagauzya'nın ikici önemli sorunu ekonomik sıkıntılardır. Moldova'nın Avrupa'nın en fakir ülkesi olması kendisine bağlı olan Gagauzya'yı da kötü yönde etkilemektedir. Moldova'nın fakirliği yabancı yatırımcılar açısından bir risk oluşturduğundan Moldova'ya ve Gagauzya'da ekonomik ve teknolojik eksikler nedeniyle sanayi ve hizmet sektörü kalkınamamıştır. Gagauzlar'ın temel geçim kaynağının tarım olmasına rağmen yetersiz sulama sistemleri ve çağdaş tarıma tam anlamıyla geçilememesi nedeniyle tarımda istenilen verimi yakalayamamaktadırlar. Sovyetler Birliği döneminde yapılmış eski yolların da üretilmiş malların iç ve dış piyasaya ulaşmasını engellemesi ekonomiyi kötü yönde etkilemektedir. Moldova Hükümetinin 2014 yılında Avrupa Birliği yanlısı siyaseti nedeniyle Rusya'dan ambargo gelmesi Gagauzya'da üretilen şarapların en büyük tüketicisi olan Rusya'ya giriş yapamaması da ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmiştir.

---

[429] Serghei Manastırlı "Gagauz Yeri'nde Dil Sorunu" Ortalık Haber Ajansı 31.06.2018 *https://orhaajans.com/gagauz-yerinde-dil-sorunu/* (26.01.2020)

İşsizlik de Moldova genelinde ekonomik bir sıkıntı olarak kendini göstermektedir. Kısıtlı iş imkânlarından dolayı Moldova'dan çıkıp yurtdışında çalışan Gagauzlar ailelerine oralardan para göndermektedir. Yalnızca Rusya'ya giden Gagauzlar'ın sayısı 25 bini bulmakta, Türkiye ve diğer ülkelerin de eklenmesi ile bu rakam 33 bine ulaşmaktadır. Ekonomi istatistiklerine göre Gagauzya'nın aile gelirlerinin %17,5'ini buralarda çalışan aile üyelerinin gönderdiği paralar oluşturmaktadır. Bazı anket sonuçlarına göre ise bu rakam %40'lara varmaktadır. [430]

Moldova'nın 2014 yılında AB ile ortaklık anlaşması imzalaması ve Rusya'nın buna karşı çıkması ve Moldova ile aralarında bir kriz yaşanması, Gagauzlar'ın yaşadığı siyasi sorunlardan biridir. Rusya'nın Moldova'ya ambargo uygulamasıyla artan ekonomik sıkıntı bu sorunu daha da arttıran etmenlerden olmaktadır. [431]

Moldova'nın AB'ye yakınlaşmasına ve Romanya ile birleşme isteğine karşı da Gagauz Yeri'nde 2 Şubat 2014 tarihinde bir referandum yapılmış Gagauz halkının %98'i Moldova'nın AB ile yakınlaşmasına karşı çıkmış, Rusya ile Gümrük birliği kurulmasını desteklemiştir. Bu oranın bu kadar yüksek çıkmasında Rusya'nın ambargosunun da payı vardır. Bu referanduma cevaben de Moldova Başsavcılığı başta Gagauzya Başkanı Mihail Formuzal olmak üzere Gagauz Yöneticilere devletin anayasal düzenini yıkmak suçlaması ile ceza davası açılmıştır.[432]

Gagauzlar'ın diğer bir siyasi sorunu da Rusya'nın Gagauzya'daki bütün alanlarda hâkimiyet kurmaya çalışmasıdır. Gagauzlar'ın da Rusya'ya sempati duymasının ardında Sovyetler Birliği döneminden günümüze kadar gelen propagandalardır. Rusça yazılan Gagauz tarih kitaplarında Balkanlar'dan Bucak bölgesine gelen Gagauzlar'a Rus Çarı'nın sahip çıktığı, Gagauzlar'ın Sovyetler Birliği rejimi sayesinde okuma yazma öğrendikleri yazılmakta 1946-47 senelerinde 10 binlerce Gagauz'un Sovyet rejimi altında açlıktan ölmelerine ve 1949 yılında

---

430 Ulusal Strateji Araştırma Merkezi (ULUSAM) " Gagauz Yeri Özerk Bölgesi ve Sorunları" 22 Şubat 2018 *https://www.ulusam.com/gagavuz-yeri-ozerk-bolgesi-ve-sorunlari/* sayfa:12-13 (26.01.2020)

431 Deutsche Welle (DW) "Ortaklık Anlaşması Rusya'yı Kızdırıdı" 27.06.2014 , *https://www.dw.com/tr/ortakl%C4%B1k-anla%C5%9Fmas%C4%B1-rusyay%C4%B1-k%C4%B1zd%C4%B1rd%C4%B1/a-17741078* (26.01.2020)

432 Deniz Berktay "Gagavuz Bölgesinde Referandum Krizi" Aljazeera, 13.07.2014, *http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/gagavuz-bolgesinde-referandum-krizi* (26.01.2020)

binlercesinin de Sibirya'ya sürgün edilmesine değinilmemektedir. Şimdilerde de devam eden propagandalarda da Gagauzlar'ın Türk kökenli olmadıkları sonradan Türkleşmiş Bulgar ya da Rus oldukları bilgisi pompalanmaktadır. Gagauzlar'ın da kendilerini Ruslar'ın kurtardığını düşünmeleri bu propagandanın işe yaradığını göstermektedir.

Gagauzya'da genç nüfus oldukça az vaziyettedir. Gençlerin çoğu okumak için lise çağlarında Rusya'ya gitmekte, geride kalanlar ise Gagauz okullarında Rusça eğitim görmektedir. Rusya'ya giden gençlerin birçoğu da Rusya vatandaşlığı alıp oraya yerleşmektedir.

Moskova Kilisesine bağlı olan Gagauzlar'da durum dini yönde de aynı şekilde seyretmektedir. Kiliselerde ayinler Rusça yapılmakta dini kitaplar da Rusça basılmaktadır.

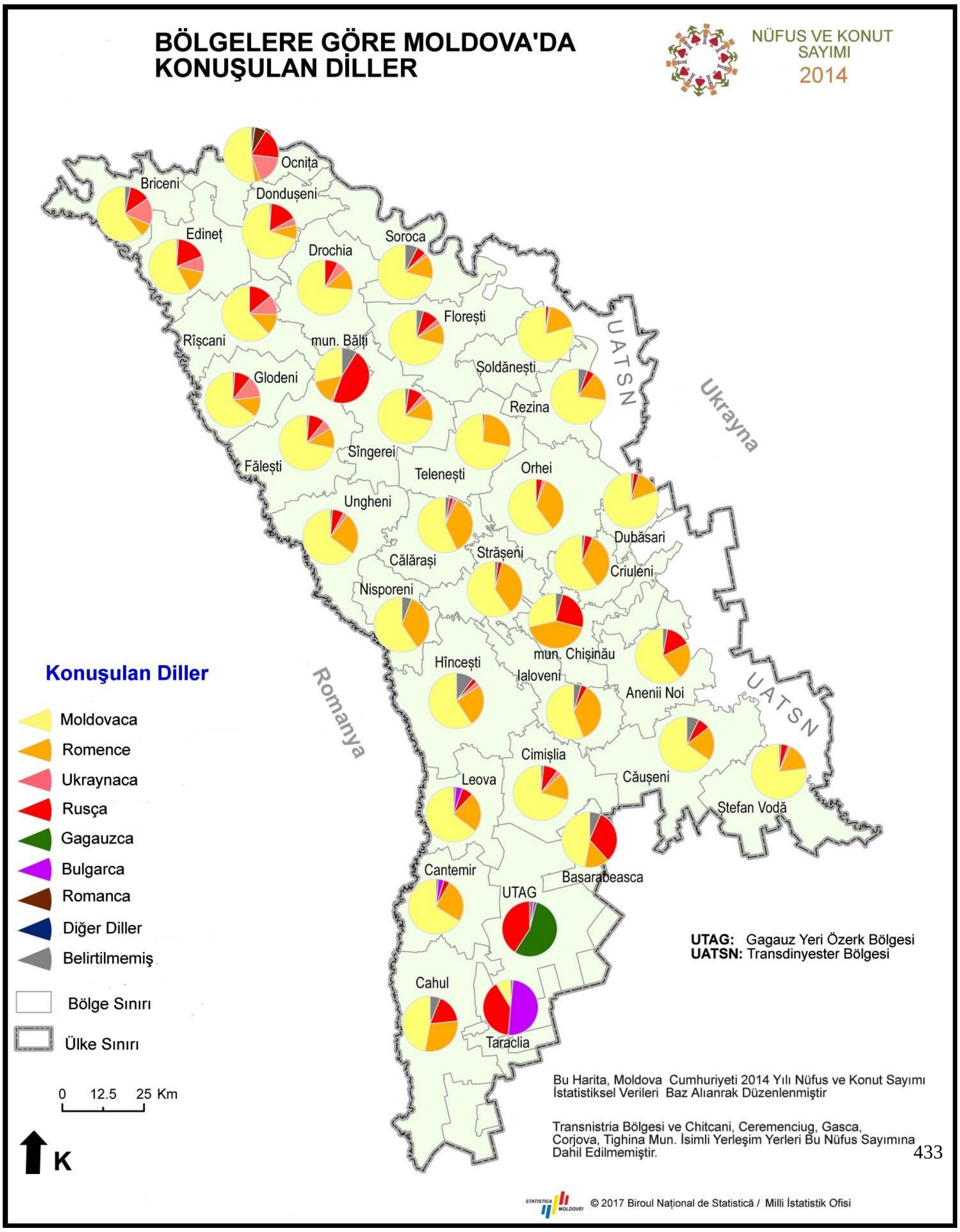
Eğitim alanındaki Rus etkisi azımsanmayacak büyüklüktedir. Türkiye'nin de destek olduğu Komrat Devlet Üniversitesi'nde bile sadece bir fakültenin iki bölümünde öğrenciler Gagauz Türkçesi ile eğitim alırken diğer bölümlerde ise eğitim Rusça verilmektedir. İlk ve ortaokul, lise düzeyindeki 55 okulun tamamında eğitim dili Rusçayken Gagauzlar'ın tarihi ve kültürü dersleri bile Rusça verilmektedir. Yine bu okullarda Gagauzca ve Moldovaca dersleri haftada yalnızca 3 saattir. Gagauz Yeri'nde orta ve orta üstü yaştakiler Gagauzca'yı konuşabiliyorken gençlerin çoğu Gagauzca'yı bilmemekte bilenler de iyi konuşamamaktadır.(Harita 3)

Gagauzya'nın siyasetinde de büyük bir Rus ağırlığı bulunmaktadır. Rusya'nın izni olmadan Gagauz Yeri'nin Başkanı olmak imkânsız durumdadır. Ayrıca Rusya, Gagauz Yeri'ndeki seçimlerden önce kendi adayının propagandasını yapmak amacı ile Rus milletvekillerini ve şarkıcılarını bölgeye göndermektedir. Bugünkü Gagauzya Başkanı olan İrina Vlah, eski Komünist Partisi üyesi olup seçimlere Rusya taraftarı Moldova Sosyalist Partisi'nin katkıları ile girmiştir. Ondan önceki Başkan Mihail Formuzal da Sovyetler Birliğinde Binbaşı olarak görev yapmıştır. Ayrıca 35 üyesi bulunan Gagauz Halk Topluşu'nda konuşulan dil de Rusçadır.

Rusya her konuda olduğu gibi ekonomi konusunda da Gagauzya üzerinde etki kurma uğraşındadır. Gagauzlar'ın en önemli geçim kaynağı tarım ve şarapçılık Rusya

ise Gagauzya için en önemli şarap ithalatçısıdır. Ayrıca Rusya'da çalışan Gagauz'ların bölgeye gönderdikleri paralar da ekonomiyi etkilemektedir. Ancak Rusya'nın Türkiye gibi bölgeye yardım ve yatırımları olmamasına rağmen bölgede "Rusya olmasa Gagauzya çöker" anlayışı yaygındır.

Harita 3: Moldova'da Bölgelere Göre Konuşulan Diller

[433]

433 Moldova İstatistik Sitesi https://statistica.gov.md/public/files/Recensamint/Recensamint_pop_2014/Rezultate/Harti/Limbi_vorbite_A4.jpg (26.01.2020)

Gagauz medyasında da Rus egemenliği gözle görülür seviyededir. Neredeyse hiç Moldovaca yayın yapmayan TV2 Komrat, Yeni Ay ve Açık Yayın televizyonları çok nadir Gagauz Türkçesi ile yayın yaparken çoğunlukla Rus televizyonlarını canlı olarak aktarmaktadırlar. Devlet televizyonu olan Türkiye'nin de destek verdiği GRT de yayın dili yavaş yavaş Rusça'ya geçmektedir. Yine "Hakikatin Sesi", "Meydan" gazeteleri ve "Sabaa Yıldızı", "Gagauz Dili Hem Literaturası" adlı dergiler hem Gagauzca hem Rusça yayın yapan basın yayın organlarıdır. [434]

International Business Times gazetesinde çıkan bir habere göre de Gagauzya, Rusya ve Türkiye'ye karşı ikili oyanayarak bölgeye hem Rusya'dan hem de Türkiye'den yatırımcı çekmektedir. Dışişleri Bakanı Vitali Vlah, Türkiye'nin iş için iyi Rusya'nın ise pazara ulaşım için iyi olduğunu belirtmektedir. Gagauzya'daki her şeyin TİKA tarafından inşa edildiğine değinen Vlah, Türkiye'nin Gagauzlar'ın bağımsızlıklarını kazanmasında büyük rol oynadığını eklemiştir. Yine habere göre Gagauzlar'ın bağımsızlık sürecinde yaşanan kısa süreli iç savaşta Rusya, bölgeye silah desteği verirken tarafların masaya oturmasını da Türkiye sağlamıştır.[435]

Kamu Politikaları Enstitüsü Gagauzya'da 2016 yılında bir anket düzenlemiş, bu ankette Gagauzlar'a öğrenmek istenilen dil, gidilmek istenilen ülkeler gibi sorular sorulmuştur. Çocuğunuz veya torununuz hangi dilde eğitim almalı sorunun %84,1'i Rusça, %7,3'ü Gagauzca, %0,2'si de Türkçe cevabını vermiştir. Gagauz gençlerinin hangi iki dili bilmesini istersiniz sorusuna Gagauzlar'ın %80,4'ü Rusça, %56,4'ü Gagauzca, %34,4'ü Moldovaca cevabı verirken kimse Türkçe dememiştir. Son 5 sene içinde hangi ülkede çalıştınız sorusuna Gagauzlar'ın %67,4'ü Fransa, %25,8'i Rusya cevabını verirken %2,6'sı da Türkiye cevabını vermiştir. Çocuklarınızın gitmesini isteyeceğiniz ülke hangisidir sorusuna Gagauzlar'ın %79,1 Rusya'yı seçerken %0,5'i de Türkiye cevabını vermiştir. Gagauzya'ya en çok hangi ülkenin yardımı olmuştur sorusuna da Gagauzlar tarafından %46,7 Rusya, %30,1 Türkiye cevabı verilmiştir. Aşağıda verilen ülkeler hakkında düşüncelerinizi işaretleyiniz sorusuna da Gagauzlar,

---

[434] Gönül Şamilkızı "Gagauz Yeri Yeni Kırım Olur Mu?" Anadolu Ajansı, Kişinev , 05.02.2016 https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gagauz-yeri-yeni-kirim-olur-mu/516802 (26.01.2020)

[435] Elle Hardy "How Gagauzia a Tiny Corner of Moldova Became The Front Line in Erdogan and Putin's War For Influence" International Business Time, 10.08.2016 https://www.ibtimes.co.uk/how-gagauzia-tiny-corner-moldova-became-front-line-erdogan-putins-war-influence-1575063 (26.01.2020)

Rusya için %51,2'si Çok İyi, %44,4ü İyi, %1'i Kötü, %0,5'i de Kararsızımı işaretlemiş, Türkiye için de %14,1'i Çok İyi, %60,2'si İyi, %11,2'si Kötü, %7,1'i Çok Kötü, %,7,4'ü de Kararsızımı işaretlemiştir.[436]

Gagauzların kökenleri hakkında birçok bilimadamı tarafından yapılan araştırmalara rağmen kesin bir sonuca ulaşılamaması da Gagauzlar'ın kültürel alandaki sorunlarındandır. Bu sorunu çözmek için de başta tarihçiler olmak üzere antropologlar, dilbilimcile ve etnograflar kapsamlı bir ekip halinde çalışarak öncelikle Bizans, Türk, Bulgar, Romen ve Rus kaynaklarını incelemeye tabi tutmalıdır. Dahası Gagauzlar'ın yaşadığı bölgelerdeki arşivlerin detaylıca incelenmesi ve Gagauzlar'ın detaylı nüfus bilgilerine ulaşmak için yerinde incelemlerde bulunmak adına bilimsel geziler düzenlenmeli[437]

SONUÇ

En yaygın görüşe göre isimlerinin "Gök" ve "Oğuz" kelimelerinin birleşiminden geldiğine inanılan Gagauzlar, Orta Asya'dan Balkanlar'a 11. Yüzyılda gelmiş ve Dobruca Bölgesi'ne yerleşmişlerdir. Yine 11. Yüzyıldan sonra çevre devletlerin etkisiyle Hristiyanlığı kabul eden Gagauzlar, Osmanlı Devleti döneminde Rumeli Eyaletin'in çeşitli sancaklarında, Romanya, Çarlık Rusyası ve Sovyet Rusyası dönemlerinde çoğunlukla Besarabya'nın Bucak bölgesinde yaşamışlar ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Moldova Cumhuriyeti'ne bağlı kendi özerk bölgelerini kurmuşlardır. Günümüzde dünya genelinde yaklaşık 17 ülkede 300 bin civarı Gagauz yaşadığı tahmin edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren Mustafa Kemal Atatürk ile başlayarak, dış siyasette Türkiye dışında kalan ancak köken itibari ile aslen Türk olan topluluklarla ilişkilerini en iyi seviyelere çıkarma eğiliminde olmuştur. Bu vesile ile başta Balkanlar olmak üzere, Orta Asya'da, Kafkasya'da, Ortadoğu'da bulunan Türk toplulukları ile ilişkiler sıkı tutulmaya çalışmıştır. Yine haklarında onlarca teori bulunan ancak Türkiye tarafından Oğuz soyundan geldiklerinde mutabık kalınan

[436] Ana Maria Pancu, *a.g.e.*, s.62,63
[437] Vlodzimej Zayonçkovski "Gagauz Araştırmalarının Durumu ve Öncelikli Hedefleri" *Dil Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2017/20 s.242

Hristiyan Gagauzlarla da ilişkiler, Atatürk dönemine dayanmaktadır. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Bükreş'e tayin olması ile başlayan Türkiye'nin Gagauzlarla ilişkileri günümüze kadar neredeyse hiç kesilmemiştir.

Hamdullah Suphi ile Türkiye'ye getirilmek istenen ancak başarılı olunamayan Gagauzlar üzerinde Türkiye'nin siyaseti onların her ne kadar Türkiye dışında olsalar da neredeyse Türkiye ile ortak olan dillerini ve kültürlerini kaybetmeden oralarda da yaşatabilmek ve huzur içinde geçinmelerini sağlamak olmuştur. Her türlü baskıya rağmen günümüze kadar dillerini ve kültürlerini koruyarak gelebilmiş bu halkın asimile olmasını engellemektir. Bu sebeple Türkiye Gagauzlar'a başta sosyal ve kültürel olarak bütün alanlarda yardım etmiştir. 1930'lı yılların başlarında eğitim alanında başlayan bu süreç günümüzde de eğitim, sağlık, kültürel, sosyal ve ekonomik alanda devam etmektedir. Böylelikle ortak bir geçmişi, dili ve kültürü olan Türkiye halkını ve Gagauzya halkını birbirine yakınlaştırmaktadır. Özellikle 1994 yılında Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin kurulmasından itibaren Türkiye'nin bölgeye ilgisi artmıştır. 10 yıllarca süren Sovyet Rejiminin etkisiyle bölgede hissedilen Rus hâkimiyetine rağmen Türkiye bütün Gagauz liderle ilişkilerini en üst seviyede tutmuştur. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla geliştirilen Türkiye-Moldova işbirliği, Türkiye–Gagauzya ilişkilerine de yansımıştır. Gagauzya halkı Türkiye'nin bilhassa Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin kuruluşu aşamasında verdikleri desteği unutmamaktadır.

Türkiye bu yardımların en büyük kısmını TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) kapsamında yapsa da çeşitli Bakanlıklar, YTB (Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları) , Yunus Emre Enstitüsü, TÜRKSOY, Kızılay, sivil yoplum kuruluşları, iş adamları, belediyeler vasıtası ile de bölgeye yardımlar yapılmaktadır. Türkiye'nin bu yardımlardaki amacı ise Gagauzlar'ın kendi kendilerine yetebilen dışa bağımlılığını en aza indirmiş bir topluluk haline getirmek ve böylelikle bölgede egemen olan Rus etkisini kırmaktır. Büyük Rusya'nın etkisi altında Gagauzlar'ın dillerini, kültürlerini ve milli benliklerini kaybedeceklerini kısaca asimile olacaklarını iyi bilen Türkiye bölgede en çok sosyal ve kültürel alanlarda yardımlar gerçekleştirmektedir. Bu sayede iki ülkenin halkının birbirlerine olan bağlılığı da artmıştır.

Gagauzlar'ın dillerini kaybetmemeleri adına Gagauz Radyo Televizyonu'nun gelişmesinde yardımcı olmakta, Komrat Devlet Üniversitesine mali yardımlar yapıp Türkoloji bölümlerini desteklemekte, Kongaz Süleyman Demirel Lisesi'ne yardım etmekte ve Atatürk Kütüphanesi'ni yenilemektedir. Ayrıca Gagauzca eğitim veren anaokulları ve kreşler inşa etmekte, okullara Gagauz Türkçesi ile basılmış kitaplar dağıtmakta, Gagauzca yayınlanan Ana Sözü gazetesine yardımlar yapmaktadır. Yine Yüzlerce öğrenci kapasiteli Gençlik merkezleri, Kültür merkezleri açmakta ve en önemlisi 500 öğrenci kapasiteli bir eğitim külliyesi kurmaktadır. Dahası yeni parklar açmakta, stadyumları yenilemekte özellikle gençlerin sosyalleşebileceği alanlar oluşturmaktadır. Özellikle Recep Tayyip Erdoğan'ın bölgeyi ziyareti ve yabancı ve Türk basının etkisiyle de Gagauzlar'ın bilinirliğinde bir artış gerçekleşmiştir.

Ancak Tüm bu yardımlara rağmen Rusya'nın bölgedeki etkisi Gagauzlar adına en büyük sorun olmaya devam etmektedir. Eğitimden, siyasete, medyadan, ekonomiye hatta dini alanlarda da etkisini sürdüren Rus kültürü Gagauzlar'ın geleceğini tehlikeye sokmaktadır. Türkiye'nin bu durumda daha kararlı adımlar atması gerekmektedir.

Öncelikle Türkiye olarak Gagauzya'daki işsizlik sorununu giderilmeye çalışmalı bölgeye yatırımlar yaparak, fabrikalar kurarak Gagauzlar'ın dışarıya göç vermesi ve ebeveynlerin çalışmak için yabancı ülkelere gitmelerinin önüne geçilmelidir. Bölgeye yatırım yapacak iş adamlarına Türkiye tarafından teşvikler ve destekler sağlanmalı, bürokraside de kolaylıklar sağlanmalıdır. Ayrıca Gagauzyada yatırımcılar için hâlihazırda uygulanan destek politikalarından faydalanmaları sağlanmalıdır. Türkiye devleti olarak tarım ürünleri ithalatı, başka ülkeler yerine geçimini tarım üzerine sağlayan Gagauzya'ya kaydırılmalıdır. Türkiye'ye çalışmak için gelen Gagauzlar için de her türlü kolaylık sağlanmalı oturum izni, çalışma izni almalarındaki problemler kaldırılmalı onların çalışmak için başka ülkeler yerine Türkiye'ye gelmeleri teşvik edilmelidir. Ayrıca yine özellikle Gagauzya'da 1990'lardan sonra yavaşlayan nüfus artış hızı çeşitli politikalarla arttırılmalı doğum oranlarının artışı desteklenmelidir.

Gagauz Yeri'ndeki şehirlein ve köylerin altyapı sorunları giderilmeli, çevre düzenlemeleri yapılmalı, bölgedeki hayat şartları iyileştirilmeli Gagauzya'nın göç

vermesinin önüne geçilmeli aksine eğitim için ve iş için Gagauzya dışına gitmiş Gagauzların memeleketlerine dönmeleri desteklenmelidir.

Gagauz Yeri'nde açılacak olan Fahri Türk Konsolosluğunun işlemleri hızlanmalı bir an önce açılması sağlanmalı böylelikle Türkiye halkı ve Gagauz halkı ilişkileri daha da güçlendirilmeli böylelikle de Türkiye Gagauzya arasındaki bürokratik prüzler giderilmelidir.

Gagauz Yeri'nde kalan aileler, aile içerisinde ve sokakta, Gagauzca konuşmaya teşvik edilmeli. Gagauz Yerindeki bütün okullarda eğitim dilinin Gagauzca olması desteklenmeli bu konuda somut adımlar atılmalı. Gagauzya'daki televizyon, dergi ve gazetelerin dillerinin Gagauzca olması sağlanmalı, Gagauzca yayınlanan yeni gazeteler ve televizyon kanalları kurulmalıdır. Gagauz gençlerin ilgisini çekecek film ve dizilerin Gagauzca dublajlı halleri de bu televizyonlarda yayınlanmalı dahası Türk televizyon kanallarının Gagauzlar'ın evlerindeki televizyonlarından izlenebileceği bir sistem oluşturulmalıdır. Gagauz dili gençler arasında moda haline getirilmeli. Gagauzya'dan Türkiye'ye kabul edilen öğrencilerin sayısı arttırılmalı. Gerekirse üniversitelerde Gagauz öğrenciler için ek kontenjanlar açılmalıdır. Türkiye'de dünya'nın herhangi bir yerinde öğrenim gören Gagauz öğrencilerin de Gagauzya'ya dönmeleri ve Gagauzya'nın kalkınması için çalışmaları desteklenmeli Moldova'dan ve Gagauzya'dan beyin göçünün önüne geçilmelidir.

Gagauz gençlerin Türkiye'ye, Türk gençlerinin de Gagauzya'ya gidebilmeleri için sık sık geziler düzenlenmeli Dini yönden Moskova Kilisesine bağlı Gagauzlar'ın dini özerkliği sağlamaları desteklenmeli ve ve ayrı bir Türk Ortodks kilisesinin kurulması sağlanmalıdır. Kısacası Gagauzya'daki milli kimlik uyandırılmalı var olan Türklük bilinci harekete geçirilmeli aksi takdirde geleceklerinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu konusunda bilinçlendirilmelidirler. Ancak bu siyaset uygulanırken Moldova'nın toprak bütünlüğü de dikkate alınmalı bölgede çıkacak bir karışıklığa mahal verilmemelidir.

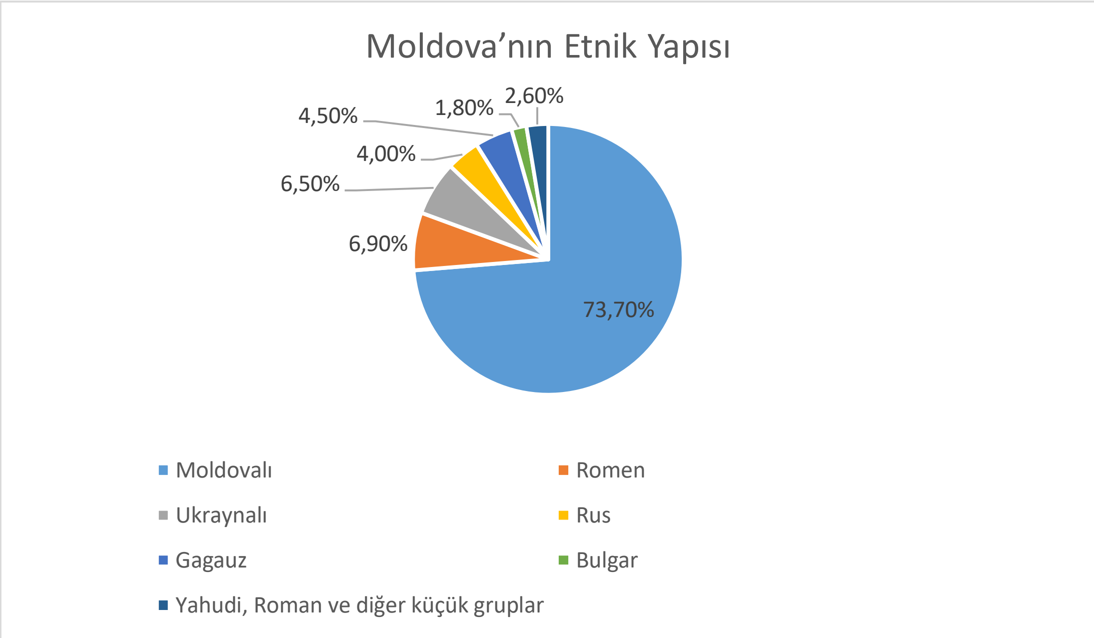
Türkiye Türkleri ile soydaş kabul edilen Gagauzlar'ın varlığı Türkiye'de de pek bilinmemektedir. Bu sorunu çözmek için de Gagauzlar'ın Türkiye'de bilinirliği arttırılmalı konferanslar düzenlenip belgeseller çekilmeli, Gagauzya'ya geziler

düzenleyip Gagauzlar'ın kendilerini yalnız hissetmelerinin önüne geçilmelidir. Birçok devlet yetkilisinin dile getirdiği " Gagauzlar, Türkiye Moldova ilişkilerinde bir köprü görevi görmektedir." söyleminden vazgeçilmeli Gagauzlar'a bir köprü muamelesi değil köprüyle ulaşılacak kişiler muamelesi yapılmalıdır.

Gagauzlar'ın da bu konu da atmaları gereken birçok adım bulunmaktdır. Öncelikle Gagauzya'daki eğitim kurumlarında, resmi kurumlarda resmi dil Gagauzca yapılmalı, Gagauzca öğretebilecek kaliteli öğretmenler yetiştirlmeli gerek bu öğretmenler konusunda gerekse de Gagauzca materyaller için gerekirse Türkiye'den yardım istenmelidir. Gagauz gençlerin Gagauzca konuşmaları teşvik edilmeli, Gagauzca Olimpiyatları'nın katılımcı ve ödül sayısı atrrırılmalı, Anaokulu ve kreşlerde de eğitimin Gagauzca verilmesi sağlanmalı, Gagauzca tiyatro, sinema, şiir, kitap gibi kültür programları desteklenmelidir. Gagauz dilinin Gagauz Halk Topluşu ve kiliselere de girmesinin önü açılmalı, dükkânlardaki Kiril Alfabesi ile Gagauzca ve Rusça yazılı tabelaların Gagauzca olanları ile değişmesi sağlanmalıdır. Ayrıca Türk yatırımcıları bölgeye çekmek için gerekli teşvik ve kolaylıklar sağlanmalı, bölgeye gelen işadamlarına bölgede ücretsiz rehberlik yapılmalıdır.

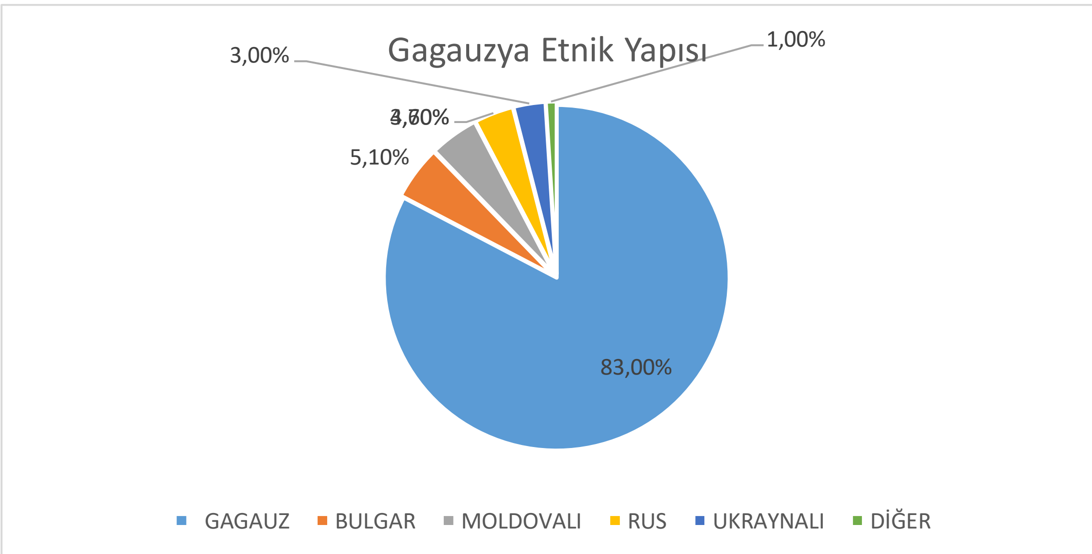
EKLER

EK-1 Moldova'nın Etnik Yapısı

2014 yılı verileri Moldova Resmi İstatistik Kurumu, Statistica.gov.md

EK-2 Gagauzya Etnik Yapısı

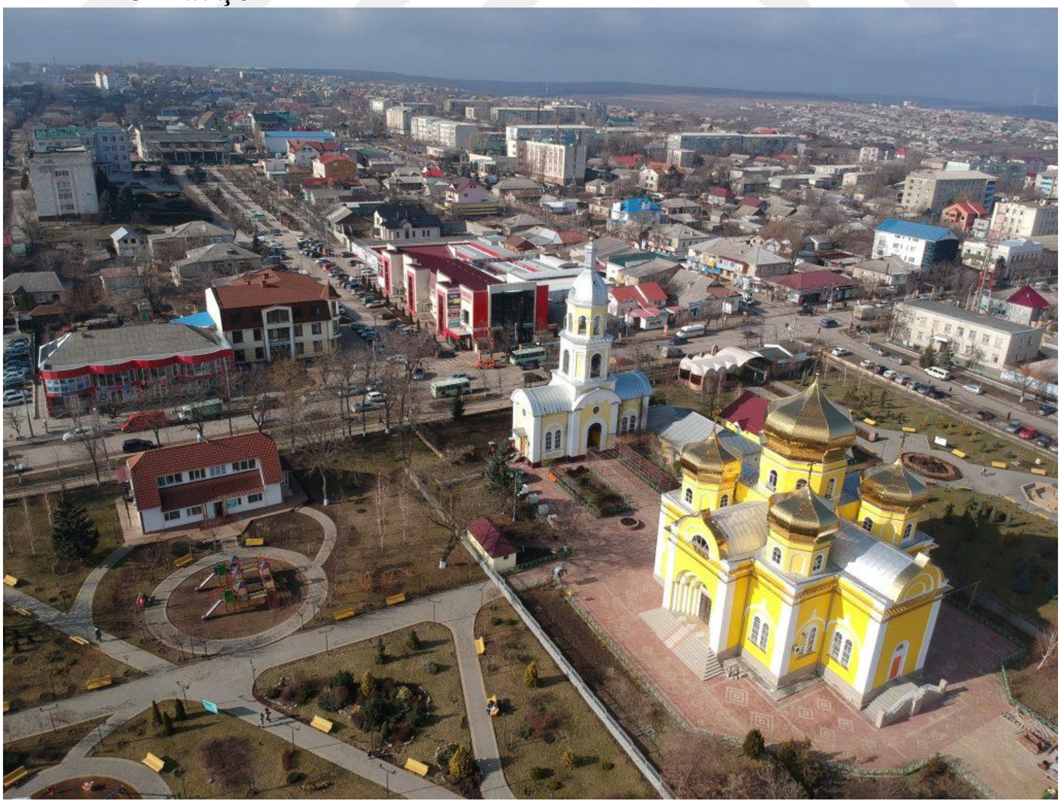
Remzi Bulut "The Economic and Political Structure of Gagauzian Turks" sayfa:6

EK-3 Komrat Şehri

Türksoy https://www.turksoy.org/tr/news/2017/09/06/15-turksoy-fotografcilar-bulusmasi-gagavuz-yeri-moldova

EK-4 Komrat Şehri

https://theplacethepersontheplate.com/gagauzia/

EK-5 Çadır Lunga Şehri

Alchetron *https://alchetron.com/Cead%C3%AEr-Lunga*

EK-6 Çadır Lunga Şehri

https://ceadir-lunga.md/novosti/item/2674-zadachi-i-plany-rukovodstva-munitsipiya-chadyr-lunga-na-2019-god

EK-7 Vulkaneşti Şehri

http://www.gagauz.md/2015/11/dlya-razrabotki-genplana-vulkanesht-vydeleno-105-tysyach-lej/

EK-8 Vulkaneşti Şehri

http://gagauzyeri.md/obschestvo/1031-okolo-tysyachi-zhiteley-vulkanesht-ostalis-bez-pitevoy-vody-iz-za-postavschika.html

KAYNAKÇA

Acaroğlu, M. Türker "Gagauzların Kökeni", *Belleten*, Cilt: LXIII, sayı: 237, Ağustos 1999.

Ahmetbeyoğlu, Ali "Uzlar", *5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu: Oğuzlar, Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri.*

Altaş, Mumin-Güder, İlkay-Türkten, Ferdi "Başbakan Yıldırım: Moldova'ya Gerekli Destekleri Vermeye Devam Edeceğiz" *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/basbakan-yildirim-moldovaya-gerekli-destekleri-vermeye-devam-edecegiz/812704,* 6.5.2017.

Andersen, Andrew "Gagausia" *http://www.conflicts.rem33.com/images/moldova/gagauzia.htm.*

Anzerlioğlu, Yonca "Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri", *Bilig Dergisi*, sayı:39, Güz 2006.

Argunşah, Mustafa "Gagauzların Tarihi", *tarihtarih.com. - https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=358368&/Gagauzlar%C4%B1n-Tarihi-/-Prof.-Dr.-Mustafa-Argun%C5%9Fah-.*

Arnaut, Tudora "Ukrayna'da Yaşayan Gagauz Türkleri", *Detay 13, TRT Avaz Programı.*

Askeroğlu, Sabir "Gagavuz Referandumu ve Bölge Ülkelerinin Politikaları", *21. Yüzyıl Dergisi*, sayı:63, Mart 2014.

Bal, Mehmet Suat "Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde bir dönüm noktası; II. İzzeddin Keykavus Dönemi" .

Balçık, İlker "1931-1938 Arası Türk Basınında Gagavuzlar", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Disiplinler Arası Bölgesel Araştırmalar AnaBilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,* Çanakkkale, 2018.

Baltsiotis, Lombros "The Discovery Of New Greeks. The Cases of Gagauz In Moldova and Pontians In Turkey", *International Journal of Science Culture and Sport,* December 2014.

Benhür, Çağatay "Stalin Dönemi Türk- Sovyet ilişkileri".

Benlisoy, Foti-Benlisoy, Stefo *Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş bir yol Hristiyan Türkler ve Papa Eftim*, Birinci Basım, İstos yayınları, Ekim 2016.

Berktay, Deniz "Gagavuz Bölgesinde Referandum Krizi", *Aljazeera, http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/gagavuz-bolgesinde-referandum-krizi*. 13.07. 2014.

Bozatay, Şeniz Anbarlı "Gagauz Kimliği ve Siyasal Özerkliği Çerçevesinde Moldova Kamu Yönetimi Reformlarının Gagauz Yeri (Gagauz Özerk Bölgesi) Açısından Değerlendirilmesi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt:6, Sayı:14.

Brezianu, Andrei-Spanu, Vlad *The A to Z of Moldova*, Plymouth : The Scarecrow Press, 2010.

Bulgar, Stepan "1930'lu yıllarda Türkiye'de Öğrenim Gören Gagauz Türkü Öğrenciler" *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, cilt:58, sayı:347, Kasım 2015.

Bulut, Remzi "Karadeniz'in Öteki Yakasındaki Türkler: Gagauz Türkleri",*Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi.*

Bulut, Remzi *Moldovadaki Gagauz Türkleri (Gagauz Türkleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerine Araştırma*), 1.baskı, Fakülte Kitabevi Yayınları, 2016.

Bulut, Remzi "The Economic And Political Structure Of Gagauzian Turks", *Mehmet Akif Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.*

Calus, Kamil "Gagauzia: growing separatism in Moldova?" *OSW Commentary* , Center of Estern Studies, number 129, 10.03.2014.

Canyurt, Dilek "Ermenistan Dış Politikası ve Konstrüktivizm: Türkiye Örneği", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı:25, Ocak 2016.

Cebeci, Ahmet "XVI. YY Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar", *Gazi Üniversitesi, Tarih Anabilim dalı, Doktora Tezi*, Ankara,2008.

Cin, Turgay "Milletlerarası İlişkilerde Yunanlılaştırma Faaliyetlerine (Asimilasyona) İlişkin İki Örnek: Kalaşlar ve Gagauzlar" *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, sayı:25,Bahar 2010.

Coşkun, Aynur "Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrasya Ülkeleri ile Diplomatik ilişkileri" *Bilig-2 dergisi*, yaz, 1996.

Craciun, Veacaslav "Moldova-Turkey "Gagauz bridge". About results of Erdogan's visit to Comrat", *OP-ED ipn press agency, https://www.ipn.md/en/moldova-turkey-gagauz-bridge-about-results-of-erdogans-visit-to-comrat-op-ed-7978_1044856.html*, 23.10.2018.

Cura, Ali "Başbakan Yardımcısı Çavuşoğlu, Gökoğuz Yeri'nde Resmi Temaslarda Bulundu" *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/basbakan-yardimcisi-cavusoglu-gokoguz-yerinde-resmi-temaslarda-bulundu/1010578*, 20.12.2017.

Çakır, Mihail "Basarabyalı Gagauzların Tarihi", *Türk Araştırmaları Dergisi*, çeviren Harun Güngör, sayı:20, Ekim 1982.

Demir, Necati "Saltık-Name ve Selçuk-Name Işığında Gagauz Türkleri", *Zeitschrift für die Welt der Türken,* vol:3, no:2, 2011

Dimçoglo, Dmitriy Dmitriyeviç "Özerkliğe Giden Zorlu Yolda Gagavuzlar" *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Eylül, 2017.

Dinç, Abdulkerim "Türk İstihbaratçısı Ahmet Esat Tomruk'un(İngiliz Kemal) Romanya Hatıralarında Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagauzlar" *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagauzlar* , Şahingöz, Mehmet-Alp, Alper, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016.

Dogaru, Florin "Găgăuzia (Gagauz-Yeri)", 1994.

Doğanay, Ahmet *Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri*, Açıköğretim yayınları, Eskişehir, 2015.

Dördüncü, Muharrem "Gagauzların Menşei Hakkında İleri Sürülen Görüşler" *Sosyal Bilimler Dergisi.*

Duman, Önder "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)" *Bilig Dergisi*, sayı:45, Bahar 2008.

Duman, Selçuk "Demirel'in Gagauz Türkleri İle İlgili Çalışmaları" *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar*, Şahingöz, Mehmet - Alp, Alper, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016.

Eckmann, J. *http://dergipark.gov.tr/download/article-file/157684*.

Edirneli, Metin "Gagauzlar" Kircaalihaber.com, *https://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=351*, 13.01.2013.

Ercilesun, Ahmet Bican "Gagauzlardan Yeni Haberler", *Türk Kültürü Dergisi.* - Ağustos, 1989. - Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü. - s. sayı:316.

Erden, Atilla- Özhan, Mevlid- Er,Piri, Çevik, Doğanay *Gagauz Halk Kültürü,* 1.baskı, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Gökdağ, Bilgehan Atsız "Moldova'nın AB üyeliği Sürecinde Gagauz Özerk Bölgesi Bağımsızlığa mı Yürüyor", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* sayı:43, Güz 2014

Gömeç, Saaddettin *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi,* 3.baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.

Gömeç, Saadettin *Türk Tarihinde Peçenekler*.

Guboğlu, Mihail "Gagauzların Etnik Aidiyeti" *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Çeviren Bülent Hünerli, yıl:6, sayı:12, 2018

Gül, Emre "Avrupadaki Selçuklular: Gagauz Türkleri" , *Dünya Bülteni. https://www.dunyabulteni.net/olaylar/avrupa-daki-selcuklular-gagauz-turkleri-h292388.html*, 14.01. 2019.

Gülbudak, Leyla "Moldova Ülke Raporu" *T.C Başbakanlık Türk İşbriliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı , Ekonomik, Ticari ve Teknik İşbirliği Daire Başkanlığı*, Haziran 2004.

Gün, Taş Unutulan Türkler Gagauzlar [Çevrimiçi] // Politikakademi.org. - 16 05 2013. - https://politikakademi.org/2013/05/unutulan-turkler-gagauzlar.

Güngör, Harun - Argunşah, Mustafa *Gagauz Türkleri Tarih,dil,Folklor ve Halk Edebiyatı*, 1.baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

Hablemitoğlu, Necip "Kemal'in Öğretmenleri", *Gagauz Yeri, Türkiye Dışındaki Türkler ve Atatürk*, Kasım 1999.

Hardy, Elle "How Gagauzia, a tiny corner of Moldova, became the front line in Erdogan and Putin's war for influence" *International Business Time*, *https://www.ibtimes.co.uk/how-gagauzia-tiny-corner-moldova-became-front-line-erdogan-putins-war-influence-1575063.* 10. 8. 2016.

Hatlas, Jerzy "The Gagauz People in Bessarabia" *Poznan : Slupskie Studia Historyczne,* Nr:17 R O K 2011, Artykuly, 2011.

Hünerli, Bülent "Ukrayna Gagauzları Odessa Saha Çalışması Raporu" *Tehlikedeki diller dergis*i,TDD. - jofEL Kış 2016.

Hünerli, Bülent - Arnaut, Tudora "Ukrayna Gagauzları", *Tehlikedeki diler dergisi*, TDD. - jofEL Yaz/2017.

İnalcık, Halil "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam Türklük Bilgis*i 3.sayı, Prizren, 2005.

İusiumbeli, İrina "Gagauzlar ve Gagauz Diasporası-1" *Orha Ajans. https://orhaajans.com/gagauzlar-ve-gagauz-diasporasi-i/,*17.11.2018

İusiumbeli, İrina "Gagauzlar ve Gagauz Diasporası-2" *Orha Ajans, https://orhaajans.com/gagauzlar-ve-gagauz-diasporasi-ll/*.8 12 2018.

İusiumbeli, Irina "Gagauz Yerinde Kadın" *Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.* - Ankara, 2018.

İusiumbeli, İrina "Gagauzlar ve İlk Gagauz Türk Devleti" *Orha Ajans, https://orhaajans.com/gagauzlar-ilk-gagauz-turk-devleti-uzi-eyaleti/*, 20 10 2018.

İsmayıl, Elnur "Moldova'da Ayrılıkçı Bölgeler Sorunu ve Rusya-Batı Rekabeti", *Bilgesam. http://www.bilgesam.org/incele/1812/-moldova'da-ayrilikci-bolgeler-sorunu-ve-rusya-bati-rekabeti/#.XZvcZEYzbIU*. 19.9.2014.

Kafesoğlu, İbrahim *Türk Milli Kültürü*", 17.basım, Ötüken Yayınları, İstanbul ,1998. -

Kapalo, James Alexander *Gagauz Folk Religion in Discourse and Practice*, Brill Yayınları, Boston, 2011.

Kaplan, Enes - Cura, Ali "Cumhurbaşkanı Erdoğan Moldova'da Kültür Evi Açtı" *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-moldova-da-kultur-evi-acti/1285575*, 18 10 2018.

Kara, Abdulvahap *Turgut Özal ve Türk Dünyası, Türkiye-Türk Cumhuriyeti İlişkiler 1989-1993*, IQ Kültür Sanat Yaıncılık, İstanbul 2012.

Karanfil, Güllü "Gagauzlar: Dün, Bugün, Yarın" *kircaalihaber.com, https://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=398.* 24. 09. 2013.

Karanfil, Güllü "Mücadele Sembolü Stepan Topal", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi,* cilt:64, Kasım 2018

Karanfil, Güllü "Yakın Tarihten Bugüne Gagauzların Dili" *Tehlikedeki Diller Dergisi*, TDD, JofEL, Kış 2013.

Karpat, Kemal "Gagauzların Menşei Üzerine ve Folklarından Parçalar" *1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri.* : Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1.cilt- Genel Konular 1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. Ankara 1976.

Karpat, Kemal "Gagauzlar" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, - Cilt 13, İstanbul,1992.

Karta, Emre "Moldova Dış Politikasında Gagauzların Yeri" *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar Uluslararası Bilgi Şöleni*, Komrat, Haziran 2016.

Kavak, Yüksel "Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları" *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20.sayı, 2001.

Kaya, Sezgin *Uluslararası İlişkiler Kuramları II*, Açıköğretim Yayınları, 1.baskı. Ankara, 2013.

Kılıç, Ayten "The Gagauz: Past and Present" *Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi,* Ankara, 1997.

Kılıç, Emel Gagauz Tarih Çalılşmalarına Genel Bir Bakış [Konferans] // 1. Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni: Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri. - Bursa : [yazarı bilinmiyor], 2018.

Kılıç, Orhan "Gagauz Coğrafyasının Osmanlı İdari Taksimatındaki Yeri" *1. Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni: Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*, Bursa, 2018.

Kırca, Coşkun "Gagauzların Mücadelesi "*Milliyet Gazetesi*, 7. 10. 1990.

Konstantinova, İrina "Gagauzya Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Stepan Topal 81 Yaşında" *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, cilt:65, sayı:386.

Kopuscu, Victor "Gagauzlar'ın İlk Cumhurbaşkanı Stepan Topal Ankara'da Anıldı" *Orha Ajans, https://orhaajans.com/gagauzlarin-ilk-cumhurbaskani-stepan-topal-ankarada-anildi*, 5. 10. 2018.

Korkmaz, Asım "1239'da Kuman-Kıpçakların Macar Krallığına Göçleri ve Bu Göç Hareketinin Sonuçları" *Trakya Üniversitesi, International Symposium on Migration and Cultur*, 1.cilt, Ankara, 2016.

Kosienkowski, Marcin "The Gagauz Republic: Internal Dynamics of De Facto Statehood" *Annales Universitatis Mariae Curie Sklodowska Lublın-Polonia*, VOL. XXIV, 1 2017.

Köseoğlu, Duygu "Gagauz İsmi Nerden Gelmiştir" *http://duygukoseoglu.blogcu.com/gagauz-ismi-nereden-gelmistir/1749901*, 2007.

Kurat, Akdes Nimet *IV – XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletler*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Yayınları, sayı:182. - Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1972

Kurat, Akdes Nimet *Peçenek Tarihi*, İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul ,1937.

Kurt, Berker "Türk Soylu Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Sözlü Anlatım Çalışmalarının "Konuşma Becerisi Değerlendirme Ölçeği"ne Göre Analizi: Gagauz Örneği" *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* / Karabük Üniversitesi, Vol:6, No:2, Karabük Mart 2017.

Manastırlı, Serghei "Gagauz Yeri'nde Dil Sorunu" *Ortalık Haber Ajansı, https://orhaajans.com/gagauz-yerinde-dil-sorunu/*, 31. 06. 2018.

Manov, Atanas *Hristiyan Türkler: Gagauzlar*, çev. Acaroğlu, M Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: X, sayı:20,. Ankara, 2001.

Mavaşev, Yuriy "Gagauzya Başkanı: Gagauz Seçmeni Önyargılarla Yaşamadığını Kanıtladı", *Sputnik. - - https://tr.sputniknews.com/columnists/201503231014582145/*23. 3. 2015.

Menz, Astrid "The Gagauz Between Christianity and Turkishness", *Cultural Changes In The Tukic World.* - Würzburg, 2007.

Mercan, Ahmet Furkan "Moldova Cumhurbaşkanı Dodon: Türk Yatırımcılara Gerekli Desteği Vermeye Hazırız", *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/moldova-cumhurbaskani-dodon-turk-yatirimcilara-gerekli-destegi-vermeye-haziriz/1688052*. 30. 12. 2019.

Mert, Özgür "Türk Ortodoksları" *Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,* İzmir, 2005.

Mutaf, Serghei "Gagauzların Tanınma Mücadelesi ve Gagauz Yeri Özerk Bölgesinin Oluşum Süreci" *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans tezi,* - İstanbul, 2013.

Nasrattınoğlu, İrfan Ünver "Gagauz Yeri Özerk Bölgesi" *Türk Dünyası Kültür ,Sanat, Bilim, Haber ve Araştırma Dergisi*. sayı:1, Haziran 2000.

Nayır, Yaşar Nabi "Balkanlar ve Türklük-1" Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, Ağustos 1999.

Nayır, Yaşar Nabi "Türk Gagauzlar", *Ulus Gazetesi*. - 22 12 1935.

Nayır, Yaşar Nabi "Türk Gagauzlar-II" , *Ulus Gazetesi*. - 23 12 1935.

Nayır, Yaşar Nabi "Türk Gagauzlar-III" , *Ulus Gazetesi*. - 25 12 1935.

Nayır, Yaşar Nabi "Türk Gagauzlar-IV" // *Ulus Gazetesi.* - 26 12 1935.

Nayır, Yaşar Nabi "Türk Gagauzlar-V" // *Ulus Gazetesi.* - 27 12 1935.

Nayır, Yaşar Nabi "Türk Gagauzlar-VI" // *Ulus Gazetesi.* - 31 12 1935.

Nayır, Yaşar Nabi "Türk Gagauzlar-VII" // *Ulus Gazetesi.* - 3 1 1936.

Öncü, Ali Servet "1991-1995 Yılları Arası Türkiye – Moldova İlişkileri ve Gagauzlar" *Gazi Türkiyat Dergisi*, Güz 2014.

Önen, S. Mustafa "Özerklik Autonomy" *Kamu Yönetimi Ansiklopedis*i / Işıkçı, Yasemin Mamur - Alacadağlı, Esmeray, Astana Yayınları, 2.baskı, Ankara, 2019

Özcan, Adem Alper "Soğuk Savaş Dönemi: Başlangıcı, Gelişimi, Sonucu" *https://www.academia.edu/13723063/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9F_D%C3%B6nemi_Ba%C5%9Flang%C4%B1c%C4%B1_Geli%C5%9Fimi_Sonu.*

Özçayan, Onay "Gagauzlar" *Beykent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Ödevi.* - İstanbul, 2013.

Özçelik, Muhammet Emin "Gagauzların Menşei Meselesi" *Gazi Üniversitesi,Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,* Ankara, Mayıs 2018.

Özdenoğlu, Selda "Sorunu birliktä çözän çözüm ortakları gibiyiz" 10. 10. 2018.

Özkan, Nevzat *Gagauz Edebiyatı*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Basım. İstanbul, 2017

Özkan, Nevzat "Gagauz Türkçesi" *tarihtarih.com, https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=358384&/Gagavuz-T%C3%BCrk%C3%A7esi-/-Do%C3%A7.-Dr.-Nevzat-%C3%96zkan-.*

Öztürk, Engin "Gagavuz Türkleri" *https://www.academia.edu/36532215/T%C3%BCrk_D%C3%BCnyas%C4%B1_Tarihi_-_Gagavuzlar.*

Öztürk, Özhan "Gagauzların Kökeni", *Özhan Öztürk Makaleleri. http://ozhanozturk.com/2017/08/30/gagavuzlar/* 30. 08. 2017.

Pancu, Ana Maria "1991 Sonrası Gagauz Yeri Özerk Bölgesi İle Türkiye Cumhuriyeti Devleti Arasındaki İlişilerin Kurulması Ve Gelişmesi" *, Erciyes Üniversitesi, Avrasya Araştırmaları Yüksek Lisans Tezi,* Kayseri, 2018.

Partal, Hasan Barış "Baba Eftim (1884-1968)" *Papa Eftim Biyografi*, İstanbul Mart 2017.

Pınar, Mehmet "Tek Parti Döneminde Gagauzlar" *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,* Cilt:IV, Sayı:XII. Ağustos 2017.

Pokrovskaya, L.A. "Gagauzların Hristiyan Dini Terminoloji Sistemindeki Müslümanlıkla İlgili Unsurlar" *Kesit Akademi Dergisi*, yıl:3, sayı:7, Mart 2017.

Radova, Olga "Bucaktaki Transtuna Göçmenlerinin ve Gagauzların Etnik Kimliği (18.yüzyılın Başı ve 19.yüzyılın Sonu)" *Avrasya Etüdleri Dergisi*, Sayı:13, İlkbahar, 1998

Radova, Olga "Gagauz Türklerinin Tarihi ile Kültür Mirasları Balkan Yarımadası'nda, Bucak'ta ve Diğer Yerlerde" *TESAM III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi.*

Sarı, İbrahim *Türk Alemi*, Net Medya yayıncılık, 1.baskı. Antalya, 2017

Sarınay, Yusuf "Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ve Türk Ocakları" *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi.*

Solaker, Gülen "Davutoğlu'undan Tarihi Ziyaret" *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/davutoglundan-tarihi-ziyaret/368536*, 13 05 2012.

Sümer, Faruk "Oğuzlar: Türkmenler Tarihleri, Boy Teşkilatları, Destanları" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, sayı:170, 2.baskı. Ankara, 1972.

Şamilkızı, Gönül "Türkiye, Gagauz Özerk Yerinde İstikrarın Teminatı" *Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/turkiye-gagauz-ozerk-yerinde-istikrarin-teminati/1289169*, 22 10 2018.

Şavk, Ülkü Çevik "Todur Zanet Gagauzluluk ve Gagauzlara Adanmış Bir Hayat" *Tehlikedeki Diller Dergisi,* TDD, Jofel, Kış, 2013.

Tasoğlu, Dionis "Gagauz Türkleri", 06. 02. 2018.

Tekin, Arslan *Türk'ün Tarihi,* Kariyer Yayıncılık iletişim Eğitim Hizmetleri LTD. ŞTİ, 1.baskı. İstanbul, 2012.

Temizyürek, Fahri "Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Gagauz Türklerine Hizmetleri" Şahingöz, Mehmet - Alp, Alper, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016.

Togan, Zeki Velidi *Umumi Türk Tarihine Giriş* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, 3.baskı : Cilt:1 En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar, İstanbul, 1981.

Uçkun, Rabia Kocaaslan "Gagauz Masallarının Tip ve Motif yapımı Bakımından İncelenmesi", *Ege Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi*, İzmir, 2003.

Wöber, Siegfried "Making or Breaking the Republic of Moldova? The Autonomy of Gagauzia" [Dergi]. - [basım yeri bilinmiyor] : European Diversity and Autonomy Papers EDAP , 02.2013.

Yalvar, Cihan "Deşt-i Kıpçakta Moğol Hakimiyeti ve Kuman Kıpçaklar", *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1. Ocak 2018.

Yavuz, Nuri Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagavuzlar, *Akademik Bakış Dergisi*, cilt:4, Sayı:7, kış 2010.

Yenisoy, Hayriye Süleymanoğlu "Bulgaristan Gagauzları (Dil ve Kültür Araştırmalarının Durumu)", *Kültür Evreni Dergisi,* sayı:5, Kış 2010.

Yoloğlu, Güllü *Qaqauzlar*, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü, 1996.

Yuvalı, Abdulkadir "Malazgirt Savaşı ve Bununla ilgili Yerli ve Yabancı Araştırmalar".

Yücel, Mualla Uydu "Karadeniz'in Kuzeyinde Oğuzlar, Guzlar, Uzlar" *5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu: Oğuzlar, Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri.*

Zanet, Todur "Ceerleri Bu Kera Vermedilar, Onuştan Esabı Yaban Keçileri Otladı" *Ana Sözü*, 24. 05. 2014.

Zanet, Todur "Gagauzlara Karşı Yapılan Aaçlık Genotidın 70-.ci Kara Yıldönümü Hem O Genotidın Büünkü Sonuçları", *Ana Sözü Gazetesi*, 19 05 2017.

Zayonçkovski, Vlodzimej "Gagauz Araştırmalarının Durumu ve Öncelikli Hedefleri", *Dil Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2017.

Gazete Kaynakları

Ana Sözü Gazetesi "Başbakan Binali Yıldırımın Gagauziyaya Ofitial Vizitı", *http://anasozu.com/basbakan-binali-yildirimin-gagauziyaya-ofitial-viziti/*7. 5. 2017.

Ana Sözü Gazetesi "Flash Mob Hem İspolkomun Açıklaması" 29. 06. 2013.

Ana Sözü Gazetesi "Tekzip", "Sayın Cemil Çiçek", "Ceerleri Bu Kera Vermedilar, Onuştan Esabı Yaban Keçileri Otladı", 24 05 2014.

Ana Sözü Gazetesi "Türkiye Büükelçisinin Güvennik Mektubu Kabledildi", -*http://anasozu.com/turkiye-buukelcisinin-guvennik-mektubu-kabledildi-2/,*24. 08. 2018.

Ana Sözü Gazetesi "Türkiye dış işlerinin delegatiyası Komratta" http://anasozu.com/turkiye-dis-islerini-delegatiyasi-komratta/2. 7. 2014.

Ana Sözü Gazetesi "Türkiye Kompaniyası Komrat Çevra Yolunu Yaper", *http://anasozu.com/turkiye-kompaniyasi-komrat-cevra-yolunu-yaper/*8. 11. 2019.

Ana Sözü Gazetesi "Türkiye Parlamentin Deputları Moldovada hem Gagauziyada" , *http://anasozu.com/turkiye-parlamentin-deputatlari-moldovada-hem-gagauziyada/* 31. 10. 2019.

Ana Sözü Gazetesi "Georgi Tabunşçik 80 Yaşında" *http://anasozu.com/georgiy-tabunscik-80-yasinda/* 1. 8. 2019.

Ana Sözü Gazetesi "İhtarlara hem kusurlulara TİKAdan Ramazan Ayı İftar İmeyi" *http://anasozu.com/ihtarlara-hem-kusurlulara-tikadan-ramazan-ayi-iftar-imeyi/,*5.5.2019.

Ana Sözü Gazetesi "T.C. Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağın Moldovaya Hem Gagauzyaya Vizitı" 28. 09. 2013.

Ana Sözü Gazetesi "Türkiye Respublikasının Prezidentı Recep Tayyip Erdoğan Hoş Geldiniz", 22. 10. 2018.

Ana Sözü Gazetesi "Türkiye Yustitiya Bakanının Moldovaya Vizitı", *http://anasozu.com/wp-content/uploads/2013/12/ana_sozu_n565_30_06_2012.pdf.* 30. 06. 2012.

Anasözü Gazetesi "Halk Topluşu Başı Vladimir Kıssa Oldu", *http://anasozu.com/halk-toplusu-basi-vladimir-kissa-oldu/*6. 3. 2017.

Beyaz Gazete "Gagauzlar TİKA Desteğiyle Temiz Suya Kavuştu" *http://beyazgazete.com/haber/2010/5/19/gagauzlar-tika-nin-destegiyle-temiz-suya-kavustu-135632.html.* 19. 05. 2010.

Cumhuriyet Gazetesi . 16 07 1935.

Cumhuriyet Gazetesi 20 Haziran 1935- 24 Haziran 1935.

Deutsche Welle (DW) "Ortaklık Anlaşması Rusya'yı Kızdırıdı" *https://www.dw.com/tr/ortakl%C4%B1k-anla%C5%9Fmas%C4%B1-rusyay%C4%B1-k%C4%B1zd%C4%B1rd%C4%B1/a-17741078*, 27. 06. 2014.

Edirne Haberci.com "Şairlerin Buluşmasına Bekir Bozdağ da Katıldı" *http://www.edirnehaberci.com/guncel/sairlerin-bulusmasina-bekir-bozdagda-katildi-h79745.html,* 22. 09. 2013.

Enson Haber "Erdoğan: Moldova'daki FETÖ Okullarını Bize Devredin" *https://www.ensonhaber.com/erdogan-moldovadaki-feto-okullarini-bize-devredin.html.* 30. 12. 2019.

Haberler.com "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu Moldova'da Temaslarda Bulundu", *https://www.haberler.com/disisleri-bakani-cavusoglu-moldova-da-temaslarda-7151673-haberi/* 3. 4. 2015.

Haberler.com "Erdoğan Gökoğuz Yeri Başkanı İrina Vlah'ı Kabul Etti" - *https://www.haberler.com/erdogan-gokoguz-yeri-baskani-irina-vlah-i-kabul-8548257-haberi/* 21. 06. 2016.

Haberler.com "Gagauz Türkleri Yeni Başkanlarını seçti" *https://www.haberler.com/gagauz-turkleri-yeni-baskanlarini-secti-2450776-haberi/* 1. 1. 2011.

Haberler.com "TBMM Başkanı Cemil Çiçek Gagauz Bölgesini Ziyaret Etti" - *https://www.haberler.com/tbmm-baskani-cicek-gagauz-bolgesini-ziyaret-etti-6003461-haberi/* 8. 5. 2014.

Haberler.com "Tüzmen Gagauz Bölgesini Gezdi" *https://www.haberler.com/tuzmen-gagauz-bolgesini-gezdi-haberi/* 14. 6. 2008.

Haikatin Sesi Gazetesi "Mehmet Selim Kartal: Gagauz Yeri'nin Türkiye ile Moldova Arasındaki İlişkilerde Köprü Olma Rolü Artıyor", Ekim 2015.

Hürriyet "Esir: Su içerken Sizi Minnetle Anıyoruz", *http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/esir-su-icerken-sizi-minnetle-aniyoruz-324805*. 5. 6. 2005.

Hürriyet Gazetesi , 16 06 1998.

Hürriyet Gazetesi , 25 06 1998.

Hürriyet Gazetesi , 27 06 1998.

Milliyet "15 Temmuz Şehitlerinin Hatırası Moldova Gökoğuz Yerinde Yaşatılacak" *http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/15-temmuz-sehitlerinin-hatirasi-moldova-gokoguz-yeri-nde-yasatilacak-11501992,* 5. 8. 2016.

Milliyet Gazetesi "Afrika'daki Özal" 10. 12. 1991.

Milliyet Gazetesi "Gagauzlar'a Yardım Sözü" 24. 9. 1991.

Milliyet Gazetesi "Özal Türk Modelini Önerdi" 12. 3. 1991.

Milliyet Gazetesi "Şimdi de Gagavuz Türkleri" 31. 08. 1989.

QHA (Kırım Haber Ajansı) "Gagauz Yerinde inşa edilen Nasreddin Hoca Kreşi Açıldı" *http://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/gagavuz-yeri-nde-insa-edilen-nasrettin-hoca-kresi-acildi/174395/*.21. 10. 2018.

Sabah Gazetesi 26. 06. 1998.

Sabah Gazetesi "Gökoğuz ve Tatar Türkleri Nihayet Özgürlüğü Yakaladı" 8. 8. 2002.

Son Dakika.com "Gagauzya'da Organik Tarım Teklifi"., *https://www.sondakika.com/haber/haber-gagavuzya-da-organik-tarim-teklifi/*14.06.2008.

Timeturk "Başbakan Yıldırım İrina Vlah'la Görüştü" *https://www.timeturk.com/basbakan-yildirim-irina-vlah-la-gorustu/haber-177813*. 21. 6. 2016.

Ulus Gazetesi 14. 07. 1935.

World Bulletin "Turkey expresses support to people of Gagauzia" *https://www.worldbulletin.net/diplomacy/turkey-expresses-support-to-the-people-of-gagauzia-h135860.html,* 9.06.2014.

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi "Bükreş Elçimizin Romanya'daki Türkler'in ihtiyaçları ile Kültür Alanındaki Yenilikler hk. Romen Eğitim Bakanıyla Yaptığı Görüşme ve Beşerabyada Gagauz Türklerinin Oturdukları Yerlere Yaptığı İnceleme", 30.10.247.668.14.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi "Romanya Göçmenleri Hakkında Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'den Alınan Rapor", 30.10.116.810.11.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi "Romanya Mecidiye Medresesi'nin Öğretmen Okulu Haline Getirildiği ve Hristiyan Türklerin Oturduğu Yerlerdeki İlkokul ve Liselerde Türkçe Eğitim Yapılmaya Başlandığı", 30.10.247.668.22.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri "Gagauz Türkleri Hakkında Yapılan Etnografik Araştırmaya Ait İki Rapor", 30.10.246.666.30.

TBMM Tutanak Dergisi 21. Dönem, , 2. Yasama Yılı, 20. Cilt. 36. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi 21.Devre, 2. Yasama yılı, 30. Cilt, 75. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi, 19.dönem, 4. Yasama yılı, 65.cilt, 1994, 2.Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim 44, sayfa: 557,558, cilt:58, Birleşim Tarihi: 06.01.2010.

TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim 44, sayfa: 559-563, cilt:58, Birleşim Tarihi: 06.01.2010.

Web Kaynakları

https://www.turkcebilgi.com/gagavuz_t%C3%BCrk%C3%A7esi.

https://joshuaproject.net/people_groups/11798/KZ.

http://www.perepis2002.ru/content.html?id=11&docid=10715289081463.

Gagauz Halk Topluşu Resmi Sitesi, *http://www.gagauzia.md/pageview.php?l=ru&id=284&idc=101.*

Accent TV "İrina Vlakh: Gagauzia is the Bridge of Friendship Between Moldova and Turkey", *http://a-tv.md/index.php?newsid=52100, 29.10.2018.*

Anaraul Statistical Moldovei 2017 "Populatia şi Structura Demografica", *statisca.gov.md.*

Atatürk Haber "Atatürk ve Hristiyan Gagauz Türkleri" *https://www.ataturkhaber.com/kose-yazisi/5/ataturk-ve-hristiyan-gagauz-turkleri.html.*

Bulgaristan Cumhuriyeti Azınlık Komitesi *http://www.nccedi.government.bg/archive/page.php?category=83&id=247.*

Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi "Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Moldova Ziyareti Sırasında Vizelerin Karşılıklı Olarak Kaldırılması Konusunda İlker Kararı Alındı" *http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglunun-moldova-ziyareti-sirasinda-vizelerin-karsilikli-olarak-kaldirilmasi-konusunda-ilke-karari-alindi.tr.mfa.*

Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi "Dışişleri Bakanı Sayın Çavuşoğlu'nun Gökoğuz Yeri Başkanı Irina Vlah ile görüşmesi hakkında arka plan notu", *http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-cavusoglu_nun-gokoguz-yeri-baskani-irina-vlah-ile-gorusmesi-hakkinda-arka-plan-notu_-21-haziran-2016.tr.mfa*. 21.06.2016.

Wordpress "Gagauz People: Who are they, Where Do They Come From?", https://spacezilotes.wordpress.com/2008/07/31/gagauz-peoplewho-are-theywhere-do-they-come-from/,31 07 2008.

Gagauz Radio Televizyon Kurumu (GRT) "Gagauziyanın Eski Başkanı Dmitriy Kroytor Moldovanın Türkiyeda Elçisi Oldu", *http://grt.md/news/2019/11/21/gagauziyanin-eski-baskani-dmitriy-kroytor-moldovanin-turkiyeda-elcisi-oldu/*.

"Gagauz Türkleri", *https://media.turuz.com/users/bey-2016-1/126 Qaqavuz_Turkleri.pdf.*

Gagauzinfo.md "Deputatul parlamentului Republicii Turcia Suat Önal a vizitat autonomia Găgăuză cu o vizită de lucru" https://gagauzinfo.md/md/top1/2662-deputatul-parlamentului-republicii-turcia-suat-nal-a-vizitat-autonomia-gguz-cu-o-vizit-de-lucru.html. 29. 9. 2016.

Gagauzinfo.md "Президент Турции Пригласил Башкана Гагаузии На Инаугурацию В Анкару", *https://gagauzinfo.md/index.php?newsid=41435,* 2. 7. 2018.

Gagauzya Devlet Sitesi *http://gagauzia.md/pageview.php?l=ru&idc=429&id=307.*

General Department of Extarnal Relations of Gagauz Autonomy "General Department of ExtarnaVisitors From 16 Countries Will Participate in Gagauz- Turkish Ethno-Cultural Festival in Gagauzia", *http://gder.md/eng/index.php?newsid=13.*, 20.03.2018.

Hakimiyet "Meclis Başkanı Çiçek Moldova'da", 8. 5. 2014., *http://www.hakimiyet.com/meclis-baskani-cicek-moldovada-455715h.htm.*

Halk Topluşu Devlet Sitesi, *https://www.halktoplushu.md/index.php/zakonodatelstvo-ato/zakony-ato-gagauziya/214-2011-04-11-08-18-52.*

Halk Topluşu Devlet Sitesi *https://www.halktoplushu.md/index.php/zakonodatelstvo-ato/zakony-ato-gagauziya/192-2011-03-01-07-09-34.*

Karar "Türkiye, Gagauz Özerk Bölgesi'nde Konsolosluk Açmaya Hazırlanıyor" - *https://www.karar.com/dunya-haberleri/turkiye-gagauz-ozerk-bolgesinde-konsolosluk-acmaya-hazirlaniyor-45793.* 13. 5. 2015.

KOMSOMOL "Erdoğan Partisi Gagauzya'da Yeni Bir Hata Yaptı", Moldova Komünist Gençlik Ligi ATU Gagauzya Vulcanesti, *https://ksmm.ucoz.net/news/mnenie_partija_ehrdogana_dopustila_novuju_oshibku_v_gagauzii/2014-05-10-6904,* 10. 5. 2014.

Legea "Privind Statutul Juridic Special al Gagauziei (Gagauz-Yeri)", Nr.334 XIII, 23.12.1994.

mgm "Gagauz Özerk Bölgesi" *https://www.mgm.gov.tr/Gagauz/tanitim2.aspx*.

Moldova İstatistik Kurumu *Statistica.gov.md. - http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/60%20Statistica%20regionala/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774.*

Politik Akademi "Unutulan Türkler: Gagauzlar", 16. 05. 2013. *https://politikakademi.org/2013/05/unutulan-turkler-gagauzlar/*.

Siyaset Dergisi "Cumhurbaşkanı Erdoğan "Moldova Türkiye'nin Stratejik Ortağıdır"", *https://siyasetdergisi.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-moldova-turkiyenin-stratejik-ortagidir/.*

T.C Kültür Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı "TİKA Başkanı Serdar Çam veBeraberindeki Heyet Gagauz Türklerine Yönelik Projeleri Yerinde İnceliyor", *https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_baskani_dr_serdar_cam_ve_beraberindeki_heyet_gagauz_turklerine_yonelik_projeleri_yerinde_inceliyor-1795.*

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı "İrina Vlah Başkan Kudret Bülbül İle Bir Araya Geldi", *https://www.ytb.gov.tr/haberler/irina-vlah-baskan-kudret-bulbul-ile-bir-araya-geldi*, 22. 6. 2016.

T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) "Cumhurbaşkanımız Moldova'da TİKA Projelerini Açtı", *https://www.tika.gov.tr/tr/haber/cumhurbaskanimiz_moldova_da_tika_projelerini_acti-48202.*

T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı "Gagauz Özerk Yeri'nde İnşa Edilen Nasreddin Hoca Kreşi'ne Eğitim Setleri Teslim Edildi", *https://www.ytb.gov.tr/haberler/gagauz-ozerk-yerinde-insa-edilen-nasrettin-hoca-kresine-egitim-setleri-teslim-edildi.* 25. 10. 2018.

T.C. Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı *Moldova Cumhuriyeti Gökoğuz Yeri Özerk Bölgesi Kitapçığı*

TBDD (Türk Dünyası Belediyeler Birliği) "Gagauz Özerk Yerinde İrina Vlah İkinci Kez Başkan Seçildi", *http://www.tdbb.org.tr/?p=14344&lang=tr*, 2. 7. 2019.

TDBB "Gagauz Belediye Başkanları Bilgi ve Tecrübe Paylaşımı Programı Sona Erdi", *Avrasya'da Yerel Gündem Dergisi*, yıl:2, sayı:5, Kış 2017.

TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Vakfı) "TEPAV Dünya Gagauzları Kongresini İzledi", *https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3238.*

TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) [Kitap].

TRT AVAZ "Avrupadaki Türk Soluğu- Gagauzlar", Bölüm-1.

TRT AVAZ "Gagauzlar kimdir, Gagauzya Neresidir".

TUİÇ Akademi "Gökoğuz yerinin ilk Türk kadın Başkanı irina Vlah", *http://www.tuicakademi.org/irina-vlah/*.11. 1. 2017.

Turkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Gagauz Özerk Yeri Başkenti Komrat'ta", *https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/99204/cumhurbaskani-erdogan-gagauz-ozerk-yeri-baskenti-komrat-ta.* 18. 10. 2018.

Turkosfer "Gagavuz Muhtar Cumhuriyeti", *http://www.turkosfer.com/gagavuz-muhtar-cumhuriyeti.*, 30. 08. 2019.

Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) "Altındağ Belediyesi Gagauz Başkenti Komrat'ta Kültür Merkezi Yapıyor", *http://www.tdbb.org.tr/?p=10473&lang=tr.* 14. 10. 2017.

Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) "Gagauz Özerk Yeri Kazakliya İlçesinde Türkiye Parkı Açıldı", *http://www.tdbb.org.tr/?p=12004&lang=tr*, 7. 5. 2018.

Türkistan Gündemi "Gagauzya ve Türkiye İle İlişkileri: Özel Röportaj Video".

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı *https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/suleyman_demirel/.*

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı "Cumhurbaşkanı Erdoğan Gökoğuz Türklerinin Kara Gün Dostu Olmayı Sürdüreceğiz", *https://www.iletisim.gov.tr/*, 18. 10. 2018.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı "1 Temmuz 2019, Moldova Cumhuriyeti Gagauz Özerk Yeri'nde 30 Haziran 2019 Tarihinde Düzenelenen Başkanlık Seçimleri Hakkında", *http://www.mfa.gov.tr/no_190_-moldava-gagauz-baskanlik-secimleri-hk.tr.mfa.*

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı sitesi *http://www.mfa.gov.tr/turkiye-moldova-siyasi-iliskileri.tr.mfa.*

Türkiye Cumhuriyeti Kişinev Büyükelçiliği *http://kisinev.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory.*

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) 2019 verileri

ULUSAM "Gagauz Yeri Özerk Bölgesi ve Sorunları" *http://www.ulusam.com/wp-content/uploads/2018/02/Gagavuz-Yeri-%C3%96zerk-B%C3%B6lgesi-ve-Sorunlar%C4%B1.pdf.*

Yalquzaq.com "Bizim Köklerimiz, Dilimiz, Hem Kulturlarımız Birdir", http://www.yalquzaq.com/?p=19427, 15. 05. 2011.

Yunus Emre Enstitüsü "Gagauz Türkleri", *TR Dergisi.*

Yunus Emre Enstitüsü "GagauzTürkleri-3", *TR Dergisi.*